.. 9. shalyaparva Kumbhaghonam Edition ..

॥ ९. शल्यपर्व ॥

शल्यपर्व - अध्याय ००१
॥ श्रीः ॥
९.१. अध्यायः १

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
दुर्योधनेन शल्यस्य सैनापत्येऽभिषेचनपूर्वकं पुनर्युद्धाय
निर्याणम् ॥ १ ॥
सञ्जयाच्छल्यदुर्योधनादिवधश्रवणेन मूर्च्छितस्य
धृतराष्ट्रस्य विदुरेण समाश्वासनम् ॥ २ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-१-० (६०१११)
श्रीवेदव्यासाय नमः ॥ ९-१-०क्ष् (५०७९)
नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् ।
देवीं सरस्वतीं (व्यासं) चैव ततो जयमुदीरयेत् ॥ ९-१-१ (६०११२)
जनमेजय उवाच। ९-१-२क्ष् (५०८०)
एवं निपातिते कर्णे समरे सव्यसाचिना ।
अल्पावशिष्टाः कुरवः किमकुर्वत वै द्विज ॥ ९-१-२ (६०११३)
विदीर्यमाणं च बलं दृष्ट्वा राजा सुयोधनः ।
पाण्डवैः प्राप्तकालं च किं प्रापद्यत कौरवः ॥ ९-१-३ (६०११४)
एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं तदाचक्ष्व द्विजोत्तम ।
न हि तृप्यामि पूर्वेषां शृण्वानश्चरितं महत् ॥ ९-१-४ (६०११५)
वैशम्पायन उवाच। ९-१-५क्ष् (५०८१)
ततः कर्णे हते राजन्धार्तराष्ट्रः सुयोधनः ।
भृशं शोकार्णवे मग्नो निराशः सर्वतोऽभवत् ॥ ९-१-५ (६०११६)
हाकर्ण हाकर्ण इति शोचमानो मुहुर्मुहुः ।
कृच्छ्रात्स्वशिबिरं प्रायाद्धतशिष्टैर्नृपैः सह ॥ ९-१-६ (६०११७)
स समाश्वास्यमानोऽपि हेतुभिः शास्त्रनिश्चितैः ।
राजन्विभूतिमिच्छद्भिः सूतपुत्रमनुस्मरन् ॥ ९-१-७ (६०११८)

स दैवं बलवन्मत्वा प्रभाते विमले सति ।
सङ्ग्रामे निश्चयं कृत्वा पुनर्युद्धाय निर्ययौ ॥ ९-१-८ (६०११९)
शल्यं सेनापतिं कृत्वा विधिवद्राजसत्तमम् ।
रणाय निर्ययौ राजा हतशिष्टैर्नृपैः सह ॥ ९-१-९ (६०१२०)
ततः सुतुमुलं युद्धं कुरुपाण्डवसेनयोः ।
बभूव भरतश्रेष्ठ देवासुररणोपमम् ॥ ९-१-१० (६०१२१)
ततः शल्यो महाराज कृत्वा कदनमाहवे ।
पाण्डुसैन्येऽथ मध्याह्ने धर्मराजेन पातितः ॥ ९-१-११ (६०१२२)
ततो दुर्योधनो राजा हतबन्धू रणाजिरात् ।
अपसृत्य ह्रदं घोरं विवेश रिपुजाद्भयात् ॥ ९-१-१२ (६०१२३)
अथापराह्णे तस्याह्नः परिवार्य महारथैः ।
ह्रदादाहूय युद्धाय भीमसेनेन पातितः ॥ ९-१-१३ (६०१२४)
तस्मिंस्तु निहते वीरे महेष्वासास्त्रयो रणे ।
कृतवर्मा कृपो द्रौणिर्जघ्नुः पाण्डवसैनिकान् ॥ ९-१-१४ (६०१२५)
ततः पूर्वाह्णसमये शिबिरादेत्य सञ्जयः ।
प्रविवेश पुरीं दीनो दुःखशोकसमन्वितः ॥ ९-१-१५ (६०१२६)
स प्रविश्य पुरीं सूतो भूजावुच्छ्रित्य दुःखितः ।
वेपमानस्ततो राज्ञः प्रविप्रेश निवेशनम् ॥ ९-१-१६ (६०१२७)
धावतश्चाप्यपश्यxxx तत्रत्यान्पुरुषर्षभान् ।
नष्टचित्तानिवोन्मत्ताञ्शोकेन भृशदुःखितान् ॥ ९-१-१७ (६०१२८)
दृष्ट्वैव च नराञ्शीघ्रं व्याजहारातिदुःखितः ।
अहो बत विपन्नोऽस्मि निधनेन महात्मनः ॥ ९-१-१८ (६०१२९)
अहो सुबलवान्कालो गतिश्च परमा तथा ।
शुक्रतुल्यबलाः सर्वे यत्राहन्यन्त पार्थिवाः ॥ ९-१-१९ (६०१३०)
तं दृष्ट्वैव पुरे राजञ्जनः सर्वः स्म सञ्जयम् ।
प्ररुरोद भयोद्विग्नो हा राजन्निति सुस्वरम् ॥ ९-१-२० (६०१३१)
आकुमारं नरव्याघ्र तत्पुरं वै समन्ततः ।
आर्तनादं महच्चक्रे श्रुत्वा विनिहतं नृपम् ॥ ९-१-२१ (६०१३२)
तथा स विह्वलः सूतः प्रविश्य नृपतिक्षयम् ।
ददर्श नृपतिश्रेष्ठं प्रज्ञाचक्षुषमीश्वरम् ॥ ९-१-२२ (६०१३३)
दृष्ट्वा चासीनमनघं समन्तात्परिवारितम् ।
स्नुषाभिर्भरतश्रेष्ठ गान्धार्या विदुरेण च ।
तथाऽन्यैश्च सुहृद्भिश्च ज्ञातिभिश्च हितैषिभिः ॥ ९-१-२३ (६०१३४)
तमेव चार्थं ध्यायन्तं कर्णस्य निधनं प्रति ।
रुदन्नेवाब्रवीद्वाक्यं राजानं जनमेजय ॥ ९-१-२४ (६०१३५)
नातिहृष्टमनाः सूतो बाष्पसन्दिग्धया गिरा ।

सञ्जयोऽहं नरव्याघ्र नमस्ते भरतर्षभ ॥ ९-१-२५ (६०१३६)
मद्राधिपो हतः शल्यः शकुनिः सौबलस्तथा ।
उलूकः पुरुषव्याघ्र कैतव्यो दृढविक्रमः ॥ ९-१-२६ (६०१३७)
संशप्तका हताः सर्वे काम्भोजाश्च शकैः सह ।
म्लेच्छाश्च पार्वतीयाश्च यवनाश्च निपातिताः ॥ ९-१-२७ (६०१३८)
प्राच्या हता महाराज दाक्षिणात्याश्च सर्वशः ।
उदीच्याश्च हताः सर्वे प्रतीच्याश्च नरोत्तमाः ।
राजानो राजपुत्राश्च सर्वे विनिहता नृप ॥ ९-१-२८ (६०१३९)
कर्णपुत्रो हतः शूरः सत्यसेनो महाबलः ॥ ९-१-२९ (६०१४०)
दुर्योधनो हतो राजा ययोक्तं पाण्डवेन ह ।
xxxxxx महाराज शेते पांसुषु रूषितः ॥ ९-१-३० (६०१४१)
xxxxxx हतो क्ष्क्ष्क्ष् जञ्शिखण्डी चापराजितः ।
उत्तमौज युधामन्युस्तथा सर्वे प्रभद्रकाः ॥ ९-१-३१ (६०१४२)
पाञ्चालश्च नरव्याघ्र चेदयश्च निषूदिताः ।
तव पुत्रा हताः सर्वे द्रौपदेयाश्च भारत ॥ ९-१-३२ (६०१४३)
नरा विनिहताः सर्वे गजाश्च विनिपातिताः ।
रथिनत्र नरव्याघ्र हयाश्च निहता युधि ॥ ९-१-३३ (६०१४४)
निxxxx शिबिरं रावंजावकानां कृतं प्रभो ।
पाण्डवानां च शूराणां समासाद्य परस्परम् ॥ ९-१-३४ (६०१४५)
xxxx स्त्रीशेषमभवज्जगत्कालेन मोहितम् ।
सप्त पाण्डवतः शिष्टा धार्तराष्ट्रास्त्रयोरथाः ॥ ९-१-३५ (६०१४६)
ते चैव भ्रातरः पञ्च वासुदेवोऽथ सात्यकिः ।
कृपश्च कृतवर्मा च द्रौणिश्च जयतां वरः ॥ ९-१-३६ (६०१४७)
एते शेषा महाराज रथिनो नृपसत्तम ।
अक्षौहिणीनामष्टानां दशानां च न संशयः ॥ ९-१-३७ (६०१४८)
एते शेषा महाराज सर्वेऽन्ये निधनं गताः ।
कालेन निहतं सर्वं जगद्वै भरतर्षभ ।
दुर्योधनं वै पुरतः कृत्वा सर्वे नरा हताः ॥ ९-१-३८ (६०१४९)
वैशम्पायन उवाच। ९-१-३९क्ष् (५०८२)
एतच्छ्रुत्वा वचः क्रूरं धृतराष्ट्रो जनेश्वरः ।
निपपात स राजेन्द्रो गतसत्वो महीतले ॥ ९-१-३९ (६०१५०)
तस्मिन्निपतिते वीरे विदुरोऽपि महायशाः ।
निपपात महाराज शोकव्यसनकर्शितः ॥ ९-१-४० (६०१५१)
गान्धारी च महाभागा सर्वाश्च कुरुयोषितः ।
पतिताः सहसा भूमौ श्रुत्वा घोरतरं वचः ॥ ९-१-४१ (६०१५२)
निःसंज्ञं पतितं भूमौ तदाऽऽसीद्राजमण्डलम् ।

विलापमुक्तोपहतं चित्रं न्यस्तं पटे यथा ॥ ९-१-४२ (६०१५३)
कृच्छ्रेण तु ततो राजा धृतराष्ट्रो महीपतिः ।
शनैरलभत प्राणान्पुत्रव्यसनकर्शितः ॥ ९-१-४३ (६०१५४)
लब्ध्वा तु स नृपः प्राणान्वेपमानः सुदुःखितः ।
निरीक्ष्य च दिशः सर्वाः क्षत्तारं वाक्यमब्रवीत् ॥ ९-१-४४ (६०१५५)
विद्धि क्षत्तर्महाप्राज्ञ त्वं गतिर्भरतर्षभ ।
ममानाथस्य सुभृशं पुत्रैर्हीनस्य सर्वशः ।
एवमुक्त्वा ततो भूयो विसंज्ञो निपपात ह ॥ ९-१-४५ (६०१५६)
तं तथा पतितं दृष्ट्वा बान्धवा येऽस्य केचन ।
शीतैस्ते सिषिचुस्तोयैर्विव्यजुर्व्यजनैरपि ॥ ९-१-४६ (६०१५७)
स तु दीर्घेण कालेन प्रत्याश्वस्तो नराधिपः ।
तूष्णीमासीन्महीपालः पुत्रव्यसनकर्शितः ॥ ९-१-४७ (६०१५८)
निःश्वसञ्जिह्मग इव कुम्भक्षिप्तोऽभवन्नृपः ॥ ९-१-४८ (६०१५९)
सञ्जयोऽप्यरुदत्तत्र दृष्ट्वा राजानमातुरम् ।
तथा सर्वाः स्त्रियश्चैव गान्धारी च यशस्विनी ॥ ९-१-४९ (६०१६०)
ततो दीर्घेण कालेन विदुरं वाक्यमब्रवीत् ।
धृतराष्ट्रो नरश्रेष्ठ मुह्यमानो मुहुर्मुहुः ॥ ९-१-५० (६०१६१)
गच्छन्तु योषितः सर्वा गान्धारी च यशस्विनी ।
तथेमे सुहृदः सर्वे मुह्यते मे मनो भृशम् ॥ ९-१-५१ (६०१६२)
एवमुक्तस्ततः क्षत्ता ताः स्त्रियो भरतर्षभ ।
विसर्जयामास शनैर्मुह्यमानः पुनःपुनः ॥ ९-१-५२ (६०१६३)
निश्चक्रमुस्ततः सर्वाः स्त्रियो भरतसत्तम ।
सुहृदश्च तथा सर्वे दृष्ट्वा राजानमातुरम् ॥ ९-१-५३ (६०१६४)
ततो नरपतिस्तत्र लब्ध्वा संज्ञां परन्तपः ।
गतिर्मे को भवेदद्य इति चिन्तासमाकुलः ।
अपृच्छत्सञ्जयं तत्र रोदमानं भृशातुरम् ॥ ९-१-५४ (६०१६५)
प्राञ्जलिं सञ्जयं दृष्ट्वा रोदमानं मुहुर्मुहुः ।
ज्ञातीन्स्त्रियोऽथ निर्याप्य प्रविश्य विदुरःपुनः ॥ ९-१-५५ (६०१६६)
राजानं शोचमानस्तु तं शोचन्तं मुहुर्मुहुः ।
समाश्वासयत क्षत्ता वचसा मधुरेण च ॥ ॥ ९-१-५६ (६०१६७)

इति श्रीमन्महाभारते कर्णपर्वणि शल्यवधपर्वणि प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-१-१२ अपराहे अपरार्धे ॥
९-१-४१ विलापवुक्तोपहतं इति ङ पाठः । विलापयुक्तं सुमहत् इति

घ। पाठः ॥
९-१-१ प्रथमोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ००२
॥ श्रीः ॥
९.२. अध्यायः २

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
धृतराष्ट्रेण सञ्जयस्य पुरतो दुर्योधनवचनानुस्मरणेन विलापः ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-२-० (६०१६८)
वैशम्पायन उवाच। ९-२-०क्ष् (५०८३)
विसृष्टास्वथ नारीषु धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ।
विललाप महाराज दुःखाद्दुःखतरं गतः ॥ ९-२-१ (६०१६९)
सधूममिव निःश्वस्य करौ धुन्वन्पुनःपुनः ।
बहु सञ्चिन्तयित्वा तु सञ्जयं वाक्यमब्रवीत् ॥ ९-२-२ (६०१७०)
धृतराष्ट्र उवाच। ९-२-३क्ष् (५०८४)
अहो बत महद्दुःखं यदहं पाण्डवान्रणे ।
क्षेमिणश्चाव्ययांश्चैव त्वत्तः सूत शृणोमि वै ॥ ९-२-३ (६०१७१)
वज्रसारमयं नूनं हृदयं सुदृढं मम ।
यच्छ्रुत्वा निहतान्पुत्रान्दीर्यते न सहस्रधा ॥ ९-२-४ (६०१७२)
चिन्तयित्वा वचस्तेषां बालक्रीडां च सञ्जय ।
अद्य चैव हताञ्श्रुत्वा दीर्यते मे भृशं मनः ॥ ९-२-५ (६०१७३)
अन्धत्वाद्यदि पुत्राणां न मे रूपनिदर्शनम् ।
पुत्रस्नेहकृता प्रीतिर्नित्यमेतेषु धारिता ॥ ९-२-६ (६०१७४)
बालभावमतिक्रम्य यौवनस्थांश्च तानहम् ।
श्रियं प्राप्तांश्च ताञ्श्रुत्वा हृष्ट आसं तदाऽनघ ॥ ९-२-७ (६०१७५)
तानद्य निहताञ्श्रुत्वा हतैश्वर्यान्हतौजसः ।
न लभेयं क्वचिच्छान्तिं पुत्राधिभिरभिप्लुतः ॥ ९-२-८ (६०१७६)
एह्येहि वत्स राजेन्द्र ममानाथस्य पुत्रक ।
त्वया हीनो महाबाहो कां नु यास्याम्यहं गतिम् ॥ ९-२-९ (६०१७७)
कथं त्वं पृथिवीपालांस्त्यक्त्वा तात समागतान् ।
शेषे विनिहतो भूमौ प्राकृतः कुनृपो यथा ॥ ९-२-१० (६०१७८)
गतिर्भूत्वा महाराज ज्ञातीनां सुहृदां तथा ।

अन्धं वृद्धं च मां वीर विहाय क्व नु यास्यसि ॥ ९-२-११ (६०१७९)
सा कृपा सा च ते प्रीतिः सा च राजसु मानिता ।
कथं त्वं निहतः पार्थैः संयुगेष्वपराजितः ॥ ९-२-१२ (६०१८०)
को नु मामुत्थितः काले तातताततेति वक्ष्यति ।
महाराजेति सततं लोकनाथेति चासकृत् ॥ ९-२-१३ (६०१८१)
परिष्वज्य च कं कण्ठे स्नेहेन क्लिन्नलोचनः ।
अनुशास्ताऽस्मि कौरव्य तत्साधु वदमे वचः ॥ ९-२-१४ (६०१८२)
ननु नामाहमश्रौषं वचनं तव पुत्रक ।
भूयसी मम पृथ्वीयं तात पार्थस्य नो तथा ॥ ९-२-१५ (६०१८३)
भगदत्तः कृपः शल्य आवन्त्योऽथ जयद्रथः ।
भूरिश्रवाः सोमदत्तो महाराजश्च बाह्लिकः ॥ ९-२-१६ (६०१८४)
अश्वत्थामा च भोजश्च मागधश्च महाबलः ।
बृहद्बलश्च क्राथश्च शकुनिश्चापि सौबलः ॥ ९-२-१७ (६०१८५)
म्लेच्छाश्च शतसाहस्राः शकाश्च यवनैः सह ।
सुदक्षिणश्च काम्भोजस्त्रिगर्ताधिपतिस्तथा ॥ ९-२-१८ (६०१८६)
भीष्मः पितामहश्चैव भारद्वाजोऽथ गौतमः ।
श्रुतायुश्चाश्रुतायुश्च शतायुश्चापि वीर्यवान् ॥ ९-२-१९ (६०१८७)
जलसन्धोऽथार्ष्यशृङ्गी राक्षसश्चाप्यलायुधः ।
अलम्बुसो वीरबाहुः सुबाहुश्च महारथः ॥ ९-२-२० (६०१८८)
एते चान्ये च बहवो राजानो राजसत्तम ।
मदर्थं प्रहरिष्यन्ति प्राणांस्त्यक्त्वा धनानि च ॥ ९-२-२१ (६०१८९)
तेषां मध्ये स्थितो युद्धे भ्रातृभिः परिवारितः ।
योधयिष्याम्यहं पार्थान्पाञ्चालांश्चैव सर्वशः ॥ ९-२-२२ (६०१९०)
चेदींश्च नृपशार्दूल द्रौपदेयांश्च संयुगे ।
सात्यकिं कुन्तिभोजं च राक्षसं च घटोत्कचम् ॥ ९-२-२३ (६०१९१)
एकोऽप्येषां महाराज समर्थः सन्निवारणे ।
समरे पाण्डवेयानां सङ्क्रुद्धो ह्यभिधावताम् ॥ ९-२-२४ (६०१९२)
किं पुनः सहिता वीराः कृतवैराश्च पाण्डवैः ।
अथवा सर्व एवैते पाण्डवस्यानुयायिभिः ॥ ९-२-२५ (६०१९३)
योत्स्यन्ते सह राजेन्द्र हनिष्यन्ति च तान्मृधे ।
कर्ण एको मया सार्धं निहनिष्यति पाण्डवान् ॥ ९-२-२६ (६०१९४)
ते वै नृपतयो वीराः स्थास्यन्ति मम शासने ॥ ९-२-२७ (६०१९५)
यश्च तेषां प्रणेता वै वासुदेवो महाबलः ।
न स सन्नह्यते राजन्निति मामब्रवीद्वचः ॥ ९-२-२८ (६०१९६)
एवं च वदतः सूत बहुशो मम सन्निधौ ।
युक्तितो ह्यनुपश्यामि निहतान्पाण्डवान्रणे ॥ ९-२-२९ (६०१९७)

तेषां मध्ये स्थिता यत्र हन्यन्ते मम पुत्रकाः ।
व्यायच्छमानाः समरे किमन्यद्भागधेयतः ॥ ९-२-३० (६०१९८)
भीष्मश्च निहतो यत्र लोकनाथः प्रतापवान् ।
शिखण्डिनं समासाद्य मृगेन्द्र इव जम्बुकम् ॥ ९-२-३१ (६०१९९)
द्रोणश्च ब्राह्मणो यत्र सर्वशस्त्रास्त्रपारगः ।
निहतः पाण्डवैः सङ्ख्ये किमन्यद्भागधेयतः ॥ ९-२-३२ (६०२००)
कर्णश्च निहतः सङ्ख्ये दिव्यास्त्रज्ञो महाबलः ।
भूरिश्रवा हतो पत्र सोमदत्तश्च संयुगे ।
बाह्लिकश्च महाराज किमन्यद्भागधेयतः ॥ ९-२-३३ (६०२०१)
भगदत्तो हतो यत्र गजयुद्धविशारदः ।
जयद्रथश्च निहतः किमन्यद्भागधेयतः ॥ ९-२-३४ (६०२०२)
सुदक्षिणो हतो यत्र जलसन्धश्च पौरवः ।
श्रुतायुश्चाश्रुतायुश्च किमन्यद्भागधेयतः ॥ ९-२-३५ (६०२०३)
महाबलस्तथा पाण्ड्यः सर्वशस्त्रभृतां वरः ।
निहतः पाण्डवैः सङ्ख्ये किमन्यद्भागधेयतः ॥ ९-२-३६ (६०२०४)
बृहद्बलो हतो यत्र मागधश्च महाबलः ।
उग्रायुधश्च विक्रान्तः प्रतिमानं धनुष्मताम् ॥ ९-२-३७ (६०२०५)
आवन्त्यो निहतो यत्र त्रैगर्तश्च जनाधिपः ।
संशप्तकाश्च निहताः किमन्यद्भागधेयतः ॥ ९-२-३८ (६०२०६)
अलम्बुसस्तथा राजन्राक्षसश्चाप्यलायुधः ।
आर्ष्यशृङ्गिश्च निहतः किमन्यद्भागधेयतः ॥ ९-२-३९ (६०२०७)
नारायणा हता यत्र गोपाला युद्धदुर्मदाः ।
म्लेच्छाश्च बहुसाहस्राः किमन्यद्भागधेयतः ॥ ९-२-४० (६०२०८)
शकुनिः सौबलो यत्र कैतव्यश्च महाबलः ।
निहतः सबलो वीरः किमन्यद्भागधेयतः ॥ ९-२-४१ (६०२०९)
एते चान्ये च बहवः कृतास्त्रा युद्धदुर्मदाः ।
राजानो राजपुत्राश्च शूराः परिघबाहवः ।
निहता बहवो यत्र किमन्यद्भागधेयतः ॥ ९-२-४२ (६०२१०)
यत्र शूरा महेष्वासाः कृतास्त्रा युद्धदुर्मदाः ।
बहवो निहताः सूत महेन्द्रसमविक्रमाः ॥ ९-२-४३ (६०२११)
नानादेशसमावृत्ताः क्षत्रिया यत्र सञ्जय ।
निहताः समरे सर्वे किमन्यद्भागधेयतः ॥ ९-२-४४ (६०२१२)
पुत्राश्च मे विनिहताः पौत्राश्चैव महाबलाः ।
वयस्या भ्रातरश्चैव किमन्यद्भागधेयतः ॥ ९-२-४५ (६०२१३)
भागधेयसमायुक्तो ध्रुवमुत्पद्यते नरः ।
यस्तु भाग्यसमायुक्तः स शुभं प्राप्नुयान्नरः ॥ ९-२-४६ (६०२१४)

अहं वियुक्तस्तैर्भाग्यैः पुत्रैश्चैवेह सञ्जय ।
कथमद्य भविष्यामि वृद्धः शत्रुवशं गतः ॥ ९-२-४७ (६०२१५)
नान्यदत्र परं मन्ये वनवासादृते प्रभो ।
सोऽहं वनं गमिष्यामि निर्बन्धुर्ज्ञातिसंक्षये ॥ ९-२-४८ (६०२१६)
न हि मेऽन्यद्भवेच्छ्रेयो वनाभ्युपगमादृते ।
इमामवस्थां प्राप्तस्य लूनपक्षस्य सञ्जय ॥ ९-२-४९ (६०२१७)
दुर्योधनो हतो यत्र शल्यश्च निहतो युधि ।
दुःशासनो विविंशश्च विकर्णश्च महाबलः ॥ ९-२-५० (६०२१८)
कथं हि भीमसेनस्य श्रोष्येऽहं शब्दमुत्तमम् ।
एकेन समरे येन हतं पुत्रशतं मम ॥ ९-२-५१ (६०२१९)
असकृद्वदतस्तस्य दुर्योधनवधेन च ।
दुःखशोकाभिसन्तप्तो न श्रोष्ये परुषा गिरः ॥ ९-२-५२ (६०२२०)
वैशम्पायन उवाच। ९-२-५३क्ष् (५०८५)
एवं स शोकसन्तप्तः पार्थिवो हतबान्धवः ।
मुहुर्मुहुर्मुह्यमानः पुत्राधिभिरभिप्लुतः ॥ ९-२-५३ (६०२२१)
विलप्य सुचिरं कालं धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ।
दीर्घमुष्णं स निःश्वस्य चिन्तयित्वा पराभवम् ॥ ९-२-५४ (६०२२२)
दुःखेन महता राजन्सन्तप्तो भरतर्षभः ।
पुनर्गावल्गणिं सूतं पर्यपृच्छद्यथातथम् ॥ ९-२-५५ (६०२२३)
धृतराष्ट्र उवाच। ९-२-५६क्ष् (५०८६)
भीष्मद्रोणौ हतौ श्रुत्वा सूतपुत्रं च पातितम् ।
सेनापतिं प्रणेतारं कमकुर्वत मामकाः ॥ ९-२-५६ (६०२२४)
यं यं सेनाप्रणेतारं युधि कुर्वन्ति मामकाः ।
अचिरेणैव कालेन तं तं निघ्नन्ति पाण्डवाः ॥ ९-२-५७ (६०२२५)
रणमूर्ध्नि हतो भीष्मः पश्यतां वः किरीटिना ।
एवमेव हतो द्रोणः सर्वेषामेव पश्यताम् ॥ ९-२-५८ (६०२२६)
एवमेव हतः कर्णः सूतपुत्रः प्रतापवान् ।
सराजकानां सर्वेषां पश्यतां वः किरीटिना ॥ ९-२-५९ (६०२२७)
पूर्वमेवाहमुक्तो वै विदुरेण महात्मना ।
दुर्योधनापराधेन प्रजेयं विनशिष्यति ॥ ९-२-६० (६०२२८)
केचिन्न सम्यक्पश्यन्ति मूढाः सम्यगवेक्ष्य च ।
तदिदं मम मूढस्य तथाभूतं वचः स्म तत् ॥ ९-२-६१ (६०२२९)
यदब्रवीत्स धर्मात्मा विदुरो दीर्घदर्शिवान् ।
तत्तथा समनुप्राप्तं वचनं सत्यवादिनाः ॥ ९-२-६२ (६०२३०)
दैवोपहतचित्तेन यन्मयाऽनुष्ठितं पुरा ।
अनयस्य फलं तस्य ब्रूहि गावल्गणे पुनः ॥ ९-२-६३ (६०२३१)

को वा मुखमनीकानामासीत्कर्णो निपातिते ।
अर्जुनं वासुदेवं च को वा प्रत्युद्ययौ रथी ॥ ९-२-६४ (६०२३२)
केऽरक्षन्दक्षिणं चक्रं मद्रराजस्य संयुगे ।
वामं च योद्धुकामस्य के वा वीरस्य पृष्ठतः ॥ ९-२-६५ (६०२३३)
कथं च वः समेतानां मद्रराजो महारथः ।
निहतः पाण्डवैः सङ्ख्ये पुत्रो वा मम सञ्जय ॥ ९-२-६६ (६०२३४)
ब्रूहि सर्वं यथातत्त्वं भरतानां महाक्षयम् ।
यथा च निहतः सङ्ख्ये पुत्रो दुर्योधनो मम ॥ ९-२-६७ (६०२३५)
पाञ्चालाश्च यथा सर्वे निहताः सपदानुगाः ।
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च द्रौपद्याः पञ्च चात्मजाः ॥ ९-२-६८ (६०२३६)
पाण्डवाश्च यथा मुक्तास्तथोभौ माधवौ युधि ।
कृपश्च कृतवर्मा च भारद्वाजस्य चात्मजः ॥ ९-२-६९ (६०२३७)
यद्यथा यादृशं चैव युद्धं वृत्तं च साम्प्रतम् ।
अखिलं श्रोतुमिच्छामि कुशलो ह्यसि सञ्जय ॥ ॥ ९-२-७० (६०२३८)

इति श्रीमन्महाभारते कर्णपर्वणि शल्यवधपर्वणि द्वितीयोऽध्यायःक
॥ २ ॥क एतदनन्तरं झ पाठे एकोऽध्यायोऽधिको दृश्यते ।

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics

पार्थेन निहते कर्णे पाण्डवभयात्पलायमानां सेनां निवर्त्य
दुर्योधनस्य पुनर्युद्धोद्यमः ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-२-० (६०२३९)
श्सञ्जय उवाच। ९-२-०क्ष् (५०८७)
शृणु राजन्नवहितो यथावृत्तो महान्क्षयः ।
कुरूणां पाण्डवानां च समासाद्य परस्परम् ॥ ९-२-१ (६०२४०)
निहते सूतपुत्रे तु पाण्डवेन महात्मना ।
विद्रुतेषु च सैन्येषु समानीतेषु चासकृत् ॥ ९-२-२ (६०२४१)
घोरे मनुष्यदेहानामाजौ नरवरक्षये ।
यत्तत्कर्णे हते पार्थः कसिंहनादमथाकरोत् ॥ ९-२-३ (६०२४२)
तदा तव सुतान्राजन्प्राविशत्सुमहद्भयम् ॥ ९-२-४ (६०२४३)
न सन्धातुमनीकानि न चैवाथ पराक्रमे ।
आसीद्बुद्धिर्हते कर्णे तव योधस्य कस्यचित् ॥ ९-२-५ (६०२४४)
वणिजो नावि भिन्नायामगाधे विप्लुवा इव ।
अपारे पारमिच्छन्तो हते द्वीपे किरीटिना ॥ ९-२-६ (६०२४५)

सूतपुत्रो हते राजन्वित्रस्ताः शरविक्षताः ।
अनाथा नाथमिच्छन्तो मृगाः सिंहार्दिता इव ॥ ९-२-७ (६०२४६)
भग्नशृङ्गा इव वृषा शीर्णदंष्ट्रा इवोरगाः ।
प्रत्युपायाम सायाह्ने निर्जिताः सव्यसाचिना ॥ ९-२-८ (६०२४७)
हतप्रवीरा विध्वस्ता निकृत्ता निशितैः शरैः ।
सूतपुत्रे हते राजन्पुत्रास्ते प्राद्रवंस्ततः ॥ ९-२-९ (६०२४८)
विध्वस्तकवचनाः सर्वे कान्दिशीका विचेतसः ।
अन्योन्यमभिनिघ्नन्तो वीक्षमाणा भयाद्दिशः ॥ ९-२-१० (६०२४९)
मामेव नूनं बीभत्सुर्मामेव च वृकोदरः ।
अभियातीति मन्वानाः पेतुर्मम्लुश्च भारत ॥ ९-२-११ (६०२५०)
अश्वानन्ये गजानन्ये रथानन्ये महारथाः ।
आरुह्य जवसम्पन्नाः पादातान्प्रजहुर्भयात् ॥ ९-२-१२ (६०२५१)
कुञ्जरैः स्यन्दना भग्नाः सादिनश्च महारथैः ।
पदातिसङ्घाश्चाश्वौघैः पलायद्भिर्भृशं हताः ॥ ९-२-१३ (६०२५२)
व्यालतस्करसङ्कीर्णे सार्थहीना यथा वने ।
तथा त्वदीया निहते सूतपुत्रे पदाऽभवन् ॥ ९-२-१४ (६०२५३)
हतारोहास्तथा नागाश्छिन्नहस्तास्तथाऽपरे ।
सर्वं पार्थमयं लोकमपश्यन्वै भयार्दिताः ॥ ९-२-१५ (६०२५४)
तान्प्रेक्ष्य द्रवतः सर्वान्भीमसेनभयार्दितान् ।
दुर्योधनोऽथ स्वं सूतं हाहाकृत्वैवमब्रवीत् ॥ ९-२-१६ (६०२५५)
नातिक्रमिष्यते पार्थो धनुष्पाणिमवस्थितम् ।
जघने युध्यमानं मां तूर्णमश्वान्प्रचोदय ॥ ९-२-१७ (६०२५६)
समरे युध्यमानं हि कौन्तेयो मां धनञ्जयः ।
नोत्सहेताप्यतिक्रान्तुं वेलामिव महार्णवः ॥ ९-२-१८ (६०२५७)
अद्यार्जुनं सगोविन्दं मानिनं च वृकोदरम् ।
निहत्य शिष्टाञ्शत्रूंश्च कर्णस्यानृण्यमाप्नुयाम् ॥ ९-२-१९ (६०२५८)
तच्छ्रुत्वा कुरुराजस्य शूरार्यसदृशं वचः ।
सूतो हेमपरिच्छन्नाञ्शनैरश्वानचोदयत् ॥ ९-२-२० (६०२५९)
गजाश्वरथहीनास्तु पादाताश्चैव मारिष ।
पञ्चविंशतिसाहस्राः प्राद्रवञ्शनकैरिव ॥ ९-२-२१ (६०२६०)
तान्भीमसेनः सङ्क्रुद्धो धृष्टद्युम्नश्च पार्षतः ।
बलेन चतुरङ्गेण परिक्षिप्याहनच्छरैः ॥ ९-२-२२ (६०२६१)
प्रत्ययुध्यंस्तु ते सर्वे भीमसेनं सपार्षतम् ।
पार्थपार्षतयोश्चान्ये जगृहुस्तत्र नामनी ॥ ९-२-२३ (६०२६२)
अक्रुध्यत रणे भीमस्तैर्मृधे प्रत्यवस्थितैः ।
सोऽवतीर्य रथात्तूर्णं गदापाणिरयुध्यत ॥ ९-२-२४ (६०२६३)

न तान्रथस्थो भूमिष्ठान्धर्मापेक्षी वृकोदरः ।
योधयामास कौन्तेयो भुजवीर्यमुपाश्रितः ॥ ९-२-२५ (६०२६४)
जातरूपपरिच्छन्नां प्रगृह्य महतीं गदाम् ।
न्यवधीत्तावकान्सर्वान्दण्डपाणिरिवान्तकः ॥ ९-२-२६ (६०२६५)
पदातयो हि संरब्धास्त्यक्तजीवितबान्धवाः ।
भीममभ्यद्रवन्सङ्ख्ये पतङ्गा इव पावकम् ॥ ९-२-२७ (६०२६६)
आसाद्य भीमसेनं ते संरब्धा युद्धदुर्मदाः ।
विनेदुः सहसा दृष्ट्वा भूतग्रामा इवान्तकम् ॥ ९-२-२८ (६०२६७)
श्येनवद्व्यचरद्भीमः खड्गेन गदया तथा ।
पञ्चविंशतिसाहस्रांस्तावकानां व्यपोथयत् ॥ ९-२-२९ (६०२६८)
हत्वा तत्पुरुषानीकं भीमः सत्यपराक्रमः ।
धृष्टद्युम्नं पुरस्कृत्य पुनस्तस्थौ महाबलः ॥ ९-२-३० (६०२६९)
धनञ्जयो रथानीकमन्वपद्यत वीर्यवान् ॥ ९-२-३१ (६०२७०)
माद्रीपुत्रौ च शकुनिं सात्यकिश्च महाबलः ।
जवेनाभ्यपतन्हृष्टा घ्नन्तो दौर्योधनं बलम् ॥ ९-२-३२ (६०२७१)
तस्याश्ववाहान्सुबहूंस्ते निहत्य शितैः शरैः ।
तमन्वधावंस्त्वरितास्तत्र युद्धमवर्तत ॥ ९-२-३३ (६०२७२)
ततो धनञ्जयो राजन्रथानीकमगाहत ।
विश्रुतं त्रिषु लोकेषु गाण्डीवं व्याक्षिपन्धनुः ॥ ९-२-३४ (६०२७३)
कृष्णसारथिमायान्तं दृष्ट्वा श्वेतहयं रथम् ।
अर्जुनं चापि योद्धारं त्वदीयाः प्राद्रावन्भयात् ॥ ९-२-३५ (६०२७४)
विप्रहीनरथाश्वाश्च शरैश्च परिवारिताः ।
पञ्चविंशतिसाहस्राः पार्थमार्च्छन्पदातयः ॥ ९-२-३६ (६०२७५)
हत्वा तत्पुरुषानीकं पाञ्चालानां महारथः ।
भीमसेनं पुरस्कृत्य न चिरात्प्रत्यदृश्यत ॥ ९-२-३७ (६०२७६)
महाधनुर्धरः श्रीमानमित्रगणमर्दनः ।
पुत्रः पाञ्चालराजस्य धृष्टद्युम्नो महायशाः ॥ ९-२-३८ (६०२७७)
पारावतसवर्णाश्वं कोविदारवरध्वजम् ।
धृष्टद्युम्नं रणे दृष्ट्वा त्वदीयाः प्राद्रवन्भयात् ॥ ९-२-३९ (६०२७८)
गान्धारराजं शीघ्रास्त्रमनुसृत्य यशस्विनौ ।
अचिरात्प्रत्यदृश्येतां माद्रीपुत्रौ ससात्यकी ॥ ९-२-४० (६०२७९)
चेकितानः शिखण्डी च द्रौपदेयाश्च मारिष ।
हत्वा त्वदीयं सुमहत्सैन्यं शङ्खानथाधमन् ॥ ९-२-४१ (६०२८०)
ते सर्वे तावकान्प्रेक्ष्य द्रवतो वै पराङ्मुखान् ।
अभ्यधावन्त निघ्नन्तो वृषाञ्जित्वा वृषा इव ॥ ९-२-४२ (६०२८१)
सेनावशेषं तं दृष्ट्वा तव पुत्रस्य पाण्डवः ।

अवस्थितं सव्यसाची चुक्रोध बलवन्नृप ॥ ९-२-४३ (६०२८२)
तत एनं शरै राजन्सहसा समवाकिरत् ।
रजसा चोद्गतेनाथ न स्म किञ्चन दृश्यते ॥ ९-२-४४ (६०२८३)
अन्धकारीकृते लोके शरीभूते महीतले ।
दिशः सर्वा महाराज तावकाः प्राद्रवन्भयात् ॥ ९-२-४५ (६०२८४)
भज्यमानेषु सर्वेषु कुरुराजो विशाम्पते ।
परेषामात्मनश्चैव सैन्ये ते समुपाद्रवत् ॥ ९-२-४६ (६०२८५)
ततो दुर्योधनः सर्वानाजुहावाथ पाण्डवान् ।
युद्धाय भरतश्रेष्ठ देवानिव पुरा बलिः ॥ ९-२-४७ (६०२८६)
त एनमभिगर्जन्तं सहिताः समुपाद्रवन् ।
नानाशस्त्रसृजः क्रुद्धा भर्त्सयन्तो मुहुर्मुहुः ॥ ९-२-४८ (६०२८७)
दुर्योधनोऽप्यसम्भ्रान्तस्तानरीन्व्यधमच्छरैः ॥ ९-२-४९ (६०२८८)
तत्राद्भुतमपश्याम तव पुत्रस्य पौरुषम् ।
यदेनं पाण्डवाः सर्वे न शेकुरतिवर्तितुम् ॥ ९-२-५० (६०२८९)
नातिदूरापयातं च कृतबुद्धि पलायने ।
दुर्योधनः स्वकं सैन्यमपश्यकङ्कशविक्षतम् ॥ ९-२-५१ (६०२९०)
ततोऽवस्थाप्य राजेन्द्र कृतबुद्धिस्तवात्मजः ।
हर्षयन्निव तान्योधांस्ततो वचनमब्रवीत् ॥ ९-२-५२ (६०२९१)
न तं देशं प्रपश्यामि पृथिव्यां पर्वतेषु च ।
यत्र यातान्न वो हन्युः पाण्डवाः किं सृतेन वः ॥ ९-२-५३ (६०२९२)
स्वल्पं चैव बलं तेषां कृष्णौ च भृशविक्षतौ ।
यदि सर्वेऽपि तिष्ठामो ध्रुवं नो विजयो भवेत् ॥ ९-२-५४ (६०२९३)
विप्लयातांस्तु वो भिन्नान्पाण्डवाः कृतकिल्पिषान् ।
अनुसृत्य हनिष्यन्ति श्रेयोः न समरे वधः ॥ ९-२-५५ (६०२९४)
सुखः साङ्ग्रामिको मृत्युः क्षत्रधर्मेण युध्यताम् ।
मृतो दुःखं न जानीते प्रेत्य चानन्त्यमश्नुते ॥ ९-२-५६ (६०२९५)
शृण्वन्तु क्षत्रियाः सर्वे यावन्तोऽत्र समागताः ।
द्विषतो भीमसेनस्य वशमेष्यथ विद्रुताः ॥ ९-२-५७ (६०२९६)
पितामहैराचरितं न धर्मं हातुमर्हथ ।
नान्यत्कर्मास्ति पापीयः क्षत्रियस्य पलायनात् ॥ ९-२-५८ (६०२९७)
न युद्धधर्माच्छ्रेयान्हि पन्थाः स्वर्गस्य कौरवाः ।
सुचिरेणार्जिताँल्लोकान्सद्यो युद्धात्समश्नुते ॥ ९-२-५९ (६०२९८)
तस्य तद्वचनं राज्ञः पूजयित्वा महारथाः ।
पुनरेवाभ्यवर्तन्त क्षत्रियाः पाण्डवान्प्रति ।
पराजयममृष्यन्त कृतचित्ताश्च विक्रमे ॥ ९-२-६० (६०२९९)
ततः प्रववृते युद्धं पुनरेव सुदारुणम् ।

तावकानां परेषां च देवासुररणोपमम् ॥ ९-२-६१ (६०३००)
युधिष्ठिरपुरोगांश्च सर्वसैन्येन पाण्डवान् ।
अन्वधावन्महाराज पुत्रो दुर्योधनस्तव ॥ ॥ ९-२-६२ (६०३०१)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि अध्यायः ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-२-२ सधूममिव अत्युष्णित्यर्थः ॥
९-२-१४ परिष्वज्य च मां कण्ठे स्नेहेन क्लिन्नलोचनः । अनुशाधीति कौरव्य तत्साधु वद मे वचः इति झ पाठः ॥
९-२-३७ प्रतिमानं केतुभूतः ॥
९-२-६१ केचित्सम्यक्प्रपश्यन्ति मूढास्तु न तथा परे इति ख पाठः । सम्यगवेक्ष्य निपुणं विभाव्यापि मूढास्तथाभूतं तद्वचः केचिन्न पश्यन्तीति सम्बन्धः । तथाभूतं यथार्थम् ॥
९-२-२ द्वितीयोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ००३
॥ श्रीः ॥
९.३. अध्यायः ३

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
कृपेण कर्णवधदुःखितं दुर्योधनं प्रति स्वपरक्षयोर्दौर्बल्यप्राबल्याभिधानपूर्वकमुपायं प्रदर्श्य सन्धिविधानम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-१६-० (६०३०२)
सञ्जय उवाच । ९-१६-०क्ष् (५०८८)
शृणु राजन्नवहितो यथावृत्तो महान्क्षयः ।
कुरूणां पाण्डवानां च समासाद्य परस्परम् ॥ ९-१६-१ (६०३०३)
निहते सूतपुत्रे च फल्गुनेन महात्मना ।
विद्रुतेषु च सैन्येषु समानीतेषु चासकृत् ॥ ९-१६-२ (६०३०४)
विमुखे तव पुत्रे च शोकोपहतचेतसि ।
भृशोद्विग्नेषु सैन्येषु दृष्ट्वा पार्थस्य विक्रमम् ॥ ९-१६-३ (६०३०५)
ध्यायमानेषु योधेषु दुःखं प्राप्तेषु भारत ।

बलानां मत्यमानानां श्रुत्वा निनदमुत्तमम् ॥ ९-१६-४ (६०३०६)
अभिज्ञानं नरेन्द्राणां विकृतं प्रेक्ष्य संयुगे ।
पतितानवनीपालान्ध्वजांश्चैव महात्मनाम् ।
रणे विनिहतान्नागान्दृष्ट्वा पत्तींश्च भारत ॥ ९-१६-५ (६०३०७)
आयोधनं महाघोरं रुद्रस्याक्रीडसन्निभम् ।
अप्रख्यातिं गतानां तु राज्ञां शतसहस्रशः ॥ ९-१६-६ (६०३०८)
कृपाविष्टः कृपो दृष्ट्वा वयः शीलसमन्वितः ।
अब्रवीत्तत्र तेजस्वी सोऽभिसृत्य जनाधिपम् ।
दुर्योधनमनुक्रोशाद्वाक्यं वाक्यविशारदः ॥ ९-१६-७ (६०३०९)
दुर्योधन निबोधेयं यत्त्वां वक्ष्यामि कौरव ।
श्रुत्वा कुरु महाराज यदि ते रोचतेऽनघ ॥ ९-१६-८ (६०३१०)
न युद्धधर्माच्छ्रेयान्वै पन्था राजेन्द्र विद्यते ।
यं समाश्रित्य युध्यन्ते क्षत्रियाः क्षत्रियर्षभ ॥ ९-१६-९ (६०३११)
पुत्रो भ्राता पिता चैव स्वस्रीयो मातुलस्तथा ।
सम्बन्धिबान्धवाश्चैव योद्धव्याः क्षत्रजीविन ॥ ९-१६-१० (६०३१२)
वधे चैव परो धर्मस्तथाऽधर्मः पलायने ।
ते स्म घोरां समापन्ना जीविकां जीवितार्थिनः ।
तदत्र प्रतिवक्ष्यामि किञ्चिदेव हितं वचः ॥ ९-१६-११ (६०३१३)
हते भीष्मे च द्रोणे च कर्णे चैव महारथे ।
जयद्रथे च निहते तव भ्रातृषु चानघ ।
लक्ष्मणे तव पुत्रे च किं शेषं पर्युपास्महे ॥ ९-१६-१२ (६०३१४)
येषु भारं समासज्य राज्ये मतिमकुर्महि ।
ते सन्त्यज्य तनूर्याताः शूरा ब्रह्मविदां गतिम् ॥ ९-१६-१३ (६०३१५)
वयं त्विह विनाभूता गुणवद्भिर्महारथैः ।
कृपणं वर्तयिष्यामः पातयित्वा नृपान्बहून् ॥ ९-१६-१४ (६०३१६)
सर्वैरथ च जीवद्भिर्बीभत्सुरपराजितः ।
कृष्णनेत्रो महाबाहुर्देवैरपि दुरासदः ॥ ९-१६-१५ (६०३१७)
इन्द्रकार्मुकवज्राभमिन्द्रकेतुमिवोच्छ्रितम् ।
वानरं केतुमासाद्य सञ्चचाल महाचमूः ॥ ९-१६-१६ (६०३१८)
सिंहनादेन भीमस्य पाञ्चजन्यस्वनेन च ।
गाण्डीवस्य च निर्घोषात्सम्मुह्यन्ते मनांसि नः ॥ ९-१६-१७ (६०३१९)
स्फुरन्तीव महाविद्युन्मुष्णन्ती नयनप्रभाम् ।
अलातमिव चाविद्धं गाण्डवीं समदृश्यत ॥ ९-१६-१८ (६०३२०)
जाम्बूनदविचित्रं च धूयमानं महद्धनुः ।
दृश्यते दिक्षु सर्वासु विद्युदभ्रघनेष्विव ॥ ९-१६-१९ (६०३२१)
उह्यमानश्च कृष्णेन वायुनेव बलाहकः ।

तावकं तद्बलं राजन्नर्जुनोऽस्त्रविशारदः ।
गहनं शिशिरापाये ददाहाग्निरिवोल्बणः ॥ ९-१६-२० (६०३२२)
गाहमानमनीकानि महेन्द्रसदृशप्रभम् ।
विक्षोभयन्तं सेनां वै त्रासयन्तं च पार्थिवान् ।
धनञ्जयमपश्याम नलिनीमिव कुञ्जरम् ॥ ९-१६-२१ (६०३२३)
त्रासयन्तं तथा योधान्धनुर्घोषेण पांण्डवम् ।
भूय एनमपश्याम सिंहं मृगगणानिव ॥ ९-१६-२२ (६०३२४)
सर्वलोकमहेष्वासो वृषभौ सर्वधन्विनाम् ।
आमुक्तकवचौ कृष्णौ लोकमध्ये विरेजतुः ॥ ९-१६-२३ (६०३२५)
अद्य सप्तदशाहानि वर्तमानस्य भारत ।
सङ्ग्रामस्यातिघोरस्य युध्यतां चाभितो युधि ॥ ९-१६-२४ (६०३२६)
वायुनेव विधूतानि एव सैन्यानि गच्छता ।
शरदम्भोदजालानि विशीर्यन्ते समन्ततः ॥ ९-१६-२५ (६०३२७)
तां नावमिव पर्यस्तां मज्जमानां महार्णवे ।
तव सेनां महाराज सव्यसाची व्यकम्पयत् ॥ ९-१६-२६ (६०३२८)
क्वनु ते सूतपुत्रोऽभूत्क्वनु द्रोणः सहात्मजः ।
अहं क्व च क्व चात्मा ते हार्दिक्यश्च तथा क्वनु ॥ ९-१६-२७ (६०३२९)
दुःशासनश्च ते भ्राता भ्रातृभिः सहितः क्वनु ॥ ९-१६-२८ (६०३३०)
वाणगोचरसम्प्राप्तं युध्यमानं जयद्रथम् ।
सम्बन्धिनस्ते भ्रातॄंश्च साहयान्मातुलांस्तथा ।
सर्वान्विक्रम्य मिपतो लोकमाक्रम्य मूर्धनि ॥ ९-१६-२९ (६०३३१)
जयद्रथो हतो राजन्किन्नु शेषमुपास्महे ।
को वेह स पुमानास्ते यो विजेष्यति पाण्डवम् ॥ ९-१६-३० (६०३३२)
तस्य चास्त्राणि दिव्यानि विदितानि महात्मनः ।
गाण्डीवस्य च निर्घोषो धैर्याणि हरते हि नः ॥ ९-१६-३१ (६०३३३)
नष्टचन्द्रा यथा रात्रिः सेनेयं हतनायका ।
नागभग्नद्रुमा शुष्का नदीव प्रतिभाति मे ॥ ९-१६-३२ (६०३३४)
ध्वजिन्यां हतनेत्रायां यथेष्टं श्वेतवाहनः ।
चरिष्यति महाराजः कक्षेष्वग्निरिव ज्वलन् ॥ ९-१६-३३ (६०३३५)
सात्यकेश्चैव यो वेगो भीमसेनस्य चोभयोः ।
दारयेत गिरीन्सर्वाञ्शोषयेच्चैव सागरान् ॥ ९-१६-३४ (६०३३६)
उवाच वाक्यं यद्भीमः सभामध्ये विशाम्पते ।
कृतं तत्सफलं सर्वं भूयश्चैव करिष्यति ॥ ९-१६-३५ (६०३३७)
प्रमुखस्थे तदा कर्णे बलं पाण्डवरक्षितम् ।
दुरासदं तदा गुप्तं व्यूढं गाण्डीवधन्वना ॥ ९-१६-३६ (६०३३८)
युष्माभिस्तानि चीर्णानि यान्यसाधूनि साधुषु ।

अकारणकृतान्येव तेषां वः फलमागतम् ॥ ९-१६-३७ (६०३३९)
आत्मनोऽर्थे त्वया लोके यत्नतः सर्व आहृतः ।
स ते संशयितस्तात आत्मा च भरतर्षभ ॥ ९-१६-३८ (६०३४०)
रक्ष दुर्योधनात्मानमात्मा सर्वस्य भाजनम् ।
भिन्ने हि भाजने तात दिशो गच्छति तद्गतम् ॥ ९-१६-३९ (६०३४१)
हीयमानेन वै सन्धिः पर्येष्टव्यः समेन वा ।
विग्रहो वर्धमानेन नीतिरेषा बृहस्पतेः ॥ ९-१६-४० (६०३४२)
ते वयं पाण्डुपुत्रेभ्यो हीनाः स्म बलशक्तितः ।
अत्र ते पाण्डवैः सार्धं सन्धिं मन्ये क्षमं प्रभो ॥ ९-१६-४१ (६०३४३)
न जानीते हि यः श्रेयः श्रेयसश्चावमन्यते ।
स क्षिप्रं भ्रश्यते राज्यान्न च श्रेयोऽनुविन्दति ॥ ९-१६-४२ (६०३४४)
अणिपत्य हि राजानं राज्यं यदि लभेमहि ।
श्रेयः स्यान्न तु मौढ्येन राजन्गन्तुं पराभवम् ॥ ९-१६-४३ (६०३४५)
वैचित्रवीर्यवचनात्कृपाशीलो युधिष्ठिरः ।
विनियुञ्जीत राज्ये त्वां गोविन्दवचनेन च ॥ ९-१६-४४ (६०३४६)
ग्अजातशत्रुः कौरव्यो गुरुशुश्रूषणे रतः ।
धृतराष्ट्रस्य वचनं नावमंस्यति धार्मिकः ॥ ९-१६-४५ (६०३४७)
कुर्वन्ति भ्रातरश्चास्य वचनं नात्र संशयः ॥ ९-१६-४६ (६०३४८)
यद्ब्रूयाद्धि हृषीकेशो राजानमपराजितम् ।
अर्जुनो भीमसेनश्च सर्वे कुर्युरसंशयम् ॥ ९-१६-४७ (६०३४९)
नातिक्रमिष्यते कृष्णो वचनं पाण्डवस्य तु ।
धृतराष्ट्रस्य मन्येऽहं नापि कृष्णस्य पाण्डवः ॥ ९-१६-४८ (६०३५०)
एतत्क्षममहं मन्ये तव पार्थैरविग्रहम् ।
न त्वां ब्रवीमि कार्पण्यान्न प्राणपरिरक्षणात् ॥ ९-१६-४९ (६०३५१)
पथ्यं राजन्ब्रवीमि त्वां तत्परासुः स्मरिष्यसि ॥ ९-१६-५० (६०३५२)
इति वृद्धो विलप्यैतत्कृपः शारद्वतो वचः ।
दीर्घमुष्णं च निःश्वस्यशुशोच च मुमोह च ॥ ॥ ९-१६-५१ (६०३५३)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-१६-१२ शेषास्त्वां पर्युपास्महे इति ङ पाठः ॥
९-१६-१५ कृष्णो नेत्रं नेता यस्य स तथा ॥
९-१६-२४ वर्तमानस्य सङ्ग्रामस्य अभितो वध्यतां वध्यमानानां च अद्य सप्तदशाहानि जातानीत्यन्वयः । जातानीति शेषः ॥

९-१६-४७ अर्जुनं भीमसेनं च इति झ ।पाठः।असंशयं गतवैरमित्यर्थः ॥
९-१६-४८ वचनं कौरवस्य तु इति झ ।पाठः ॥
९-१६-३ तृतीयोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ००४
॥ श्रीः ॥
९.४. अध्यायः ४

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
दुर्योधनेन कृपम्प्रति कारणकथनपूर्वकं सन्ध्यनङ्गीकरणम् ॥१ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-१६-० (६०३५४)
सञ्जय उवाच।९-१६-०क्ष् (५०८९)
एवमुक्तस्ततो राजा गौतमेन तपस्विना ।
निःश्वस्य दीर्घमुष्णं च तूष्णीमासीद्विशाम्पते ॥९-१६-१ (६०३५५)
ततो मुहूर्तं स ध्यात्वा तव पुत्रो महामनाः ।
कृपं शारद्वतं वाक्यमित्युवाच परन्तपः ॥९-१६-२ (६०३५६)
यत्किञ्चित्सुहृदा वाच्यं तत्सर्वं श्रावितो ह्यहम् ।
कृतं च भवता सर्वं प्राणान्सन्त्यज्य युध्यता ॥९-१६-३ (६०३५७)
गाहमानमनीकानि युध्यमानं महारथैः ।
पाण्डवैरतितेजोभिर्लोकस्त्वामनुदृष्टवान् ॥९-१६-४ (६०३५८)
सुहृदा यदिदं वाक्यं भवता श्रावितो ह्यहम् ।
न मां प्रीणाति तत्सर्वं मुमूर्षोरिव भेषजम् ॥९-१६-५ (६०३५९)
हेतुकारणसंयुक्तं हितं वचनमुत्तमम् ।
उच्यमानं महाबाहो न मे विप्राग्र्य रोचने ॥९-१६-६ (६०३६०)
राज्याद्विनिकृतोऽस्माभिःकथं सोस्मासु विश्वसेत् ॥ ९-१६-७ (६०३६१)
अक्षद्यूते च नृपतिर्जितोऽस्माभिर्महाधनः ।
स कथं मम वाक्यानि श्रद्दध्याद्भूय एव तु ॥९-१६-८ (६०३६२)
तथा दूत्येन सम्प्राप्तः कृष्णः पार्थहिते रतः ।
प्रलब्धश्च हृषीकेशस्तच्च कर्माविचारितम् ।
स च मे वचनं ब्रह्मन्कथमेवाभिमन्यते ॥ ९-१६-९ (६०३६३)
विललाप च यत्कृष्णा सभामध्ये समेयुषी ।
न तन्मर्षयते कृष्णो न राज्यहरणं तथा ॥९-१६-१० (६०३६४)

एकप्राणावुभौ कृष्णावन्योन्यमभिसंश्रितौ ।
पुरा यच्छ्रुतमेवासीदद्य पश्यामि तत्प्रभो ॥ ९-१६-११ (६०३६५)
स्वस्रीयं निहतं दृष्ट्वा दुःखं स्वपिति केशवः ।
कृतागसो व यं तस्य हितं मे स कथं चरेत् ॥ ९-१६-१२ (६०३६६)
अभिमन्योर्विनाशेन न शर्म लभतेऽर्जुनः ।
स कथं मद्धिते यत्नं प्रकरिष्यति याचितः ॥ ९-१६-१३ (६०३६७)
मध्यमः पाण्डवस्तीक्ष्णो भीमसेनो महाबलः ।
प्रतिज्ञातं च तेनोग्रं भज्येतापि न सन्नमेत् ॥ ९-१६-१४ (६०३६८)
उभौ तौ बद्धनिस्त्रिंशावुभौ चाबद्धकङ्कटौ ।
कृतवैरावुभौ वीरौ यमावपि यमोपमौ ॥ ९-१६-१५ (६०३६९)
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च कृतवैरौ मया सह ।
तौ कथं मद्धिते यत्नं कुर्यातां द्विजसत्तम ॥ ९-१६-१६ (६०३७०)
दुःशासनेन यत्कृष्णा एकवस्त्रा रजस्वला ।
परिक्लिष्टा सभामध्ये सर्वलोकस्य पश्यतः ॥ ९-१६-१७ (६०३७१)
तथा विवसनां दीनां स्मरन्त्यद्यापि पाण्डवाः ।
न निवारयितुं शक्याः सङ्ग्रामात्ते परन्तपाः ॥ ९-१६-१८ (६०३७२)
यदा च द्रौपदी क्लिष्टा मद्विनाशाय दुःखिता ।
उग्रं तेपे तपः कृष्णा भर्तॄणामर्थसिद्धये ।
स्थण्डिले नित्यदा शेते यावद्वैरस्य यातनम् ॥ ९-१६-१९ (६०३७३)
निक्षिप्य मानं दर्पं च वासुदेवसहोदरा ।
कृष्णायाः प्रेष्यवद्भूत्वा शुश्रूषां कुरुते सदा ॥ ९-१६-२० (६०३७४)
इति सर्वं समुन्नद्धं न निर्वाति कथञ्चन ।
अभिमन्योर्विनाशेन स सन्धेयः कथं मया ॥ ९-१६-२१ (६०३७५)
कथं च राजा भुक्त्वेमां पृथिवीं सागराम्बराम् ।
पाण्डवानां प्रसादेन भोक्ष्ये राज्यमहं कथम् ॥ ९-१६-२२ (६०३७६)
उपर्युपरि राज्ञां वै ज्वलित्वा भास्करो यथा ।
युधिष्ठिरं कथं पञ्चादनुयास्यामि दासवत् ॥ ९-१६-२३ (६०३७७)
कथं भुक्त्वा स्वयं भोगान्दत्त्वा दायांश्च पुष्कलान् ।
कृपणं वर्तयिष्यामि कृपणैः सह जीविकाम् ॥ ९-१६-२४ (६०३७८)
नाभ्यसूयामि ते वाक्यमुक्तं स्निग्धं हितं त्वया ॥
न तु सन्धिमहं मन्ये प्राप्तकालं कथञ्चन। ९-१६-२५ (६०३७९)
सुनीतमनुपश्यामि सुयुद्धेन परन्तप ॥ ९-१६-२६ (६०३८०)
नायं क्लीबायितुं कालः संयोद्धुं काल एव नः ॥ ९-१६-२७ (६०३८१)
इष्टं मे बहुभिर्यज्ञैर्दत्ता विप्रेषु दक्षिणाः ।
प्राप्ताः कामाः श्रुता वेदाः शत्रूणां मूर्ध्नि च स्थितम् ॥ ९-१६-२८ (६०३८२)
भृत्या मे सुभृतास्तात दीनश्चाभ्युद्धृतो जनः ।

नोत्साहेऽद्य द्विजश्रेष्ठ पाण्डवान्वक्तुमीदृशम् ॥ ९-१६-२९ (६०३८३)
जितानि परराष्ट्राणि स्वराष्ट्रमनुपालितम् ।
भुक्ताश्च विविधा भोगास्त्रिवर्गः सेवितो मया ॥ ९-१६-३० (६०३८४)
पितॄणां गतमानृण्यं क्षत्रधर्मस्य चोभयोः ।
न ध्रुवं सुखमस्तीह कुतो राष्ट्रं कुतो यशः ।
इह कीर्तिर्विचेतव्या सा च युद्धेन नान्यथा ॥ ९-१६-३१ (६०३८५)
वृथा च यत्क्षत्रियस्य निधनं तद्विगर्हितम् ।
अधर्मः सुमहानेष यच्छय्यामरणं गृहे ॥ ९-१६-३२ (६०३८६)
अरण्ये यो विमुच्येत सङ्ग्रामे वा तनुं नृपः ।
क्रतूनाहृत्य महतो महिमानं स गच्छति ॥ ९-१६-३३ (६०३८७)
कृपणं विलपन्नार्तो जरयाऽभिपरिप्लुतः ।
म्रियते रुदतां मध्ये ज्ञातीनां न स पूरुषः ॥ ९-१६-३४ (६०३८८)
त्यक्त्वा तु विविधान्भोगान्प्राप्तानां परमां गतिम् ।
अपीदानीं सुयुद्धेन गच्छेयं यत्सलोकताम् ॥ ९-१६-३५ (६०३८९)
शूराणामार्यवृत्तानां सङ्क्रामेष्वनिवर्तिनाम् ।
धीमतां सत्यसन्धानां सर्वेषां क्रतुयाजिनाम् ।
शस्त्रावभृथपूतानां ध्रुवो वासस्त्रिविष्टपे ॥ ९-१६-३६ (६०३९०)
मुदा नूनं प्रपश्यन्ति युद्धे ह्यप्सरसां गणाः ॥ ९-१६-३७ (६०३९१)
पश्यन्ति नूनं पितरः पूजितान्सुरसंसदि ।
अप्सरोभिः परिवृतान्मोदमानांस्त्रिविष्टपे ॥ ९-१६-३८ (६०३९२)
पन्थानममरैर्यान्तं शूरैश्चैवानिवर्तिभिः ।
अपि तत्सङ्गतं मार्गं वयमध्यारुहेमहि ॥ ९-१६-३९ (६०३९३)
पितामहेन वृद्धेन तथाऽऽचार्येण धीमता ।
जयद्रथेन कर्णेन तथा दुःशासनेन च ॥ ९-१६-४० (६०३९४)
घटमाना मदर्थेऽस्मिन्हताः शूरा जनाधिपाः ।
शेरते लोहिताक्ताङ्गाः पृथिव्यां शरविक्षताः ॥ ९-१६-४१ (६०३९५)
उत्तमास्त्रविदः शूरा यथोक्तक्रतुयाजिनः ।
त्यक्त्वा प्राणान्यथान्यायमिन्द्रसद्मसु धिष्ठितः ॥ ९-१६-४२ (६०३९६)
तैः स्वयं रचितो मार्गो दुर्गमो हि पुनर्भवेत् ।
सम्पतद्भिर्महावेगैरितो यास्यामि सद्गतिम् ॥ ९-१६-४३ (६०३९७)
ये मदर्थे हताः शूरास्तेषां कृतमनुस्मरन् ।
ऋणं तत्प्रतियुञ्जानो न राज्ये मन आदधे ॥ ९-१६-४४ (६०३९८)
पातयित्वा वयस्यांश्च भ्रातृनथ पितामहान् ।
जीवितं यदि रक्षेयं लोको मां गर्हयेद्ध्रुवम् ॥ ९-१६-४५ (६०३९९)
कीदृशं च भवेद्राज्यं मम हीनस्य बन्धुभिः ।
सखिभिश्च विशेषेण प्रणिपत्य च पाण्डवम् ॥ ९-१६-४६ (६०४००)

सोऽहमेतादृशं कृत्वा जगतोऽस्य पराभवम् ।
सुयुद्धेन हतः स्वर्गं प्राप्स्यामि न तदन्यथा ॥ ९-१६-४७ (६०४०१)
सञ्जय उवाच। ९-१६-४८x (५०९०)
एवं दुर्योधनेनोक्ते सर्वे सम्पूज्य तद्वचः ।
साधुसाध्विति राजानं क्षत्रियाः सम्बभाषिरे ॥ ९-१६-४८ (६०४०२)
पराजयमशोचन्तः कृतचित्ताश्च विक्रमे ।
सर्वे सुनिश्चिता योद्धुमुदग्रमनसोऽभवन् ॥ ९-१६-४९ (६०४०३)
ततो वाहान्समाश्वास्य सर्वे युद्धाभिनन्दिनः ।
ऊने द्वियोजने गत्वा प्रत्यतिष्ठन्त कौरवाः ॥ ९-१६-५० (६०४०४)
आकाशे विद्रुमे पुण्ये प्रस्थे हिमवतः शुभे ।
अरुणां सरस्वतीं प्राप्य पपुः सस्नुश्च तेजलम् ॥ ९-१६-५१ (६०४०५)
तव पुत्रकृतोत्साहाः पर्यवर्तन्त ते ततः ।
पर्यवस्थाप्य चात्मानमन्योन्येन पुनस्तदा ।
सर्वे राजन्न्यवर्तन्त क्षत्रियाः कालचोदिताः ॥ ॥ ९-१६-५२ (६०४०६)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि चतुर्थोऽध्यायः
॥ ४ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-१६-११ पुरा यच्छान्तमेवासीत् इति क । पाठः। पुरा यः शन्तमो नासीदद्य पश्यामि तं कथम् इति ङ पाठः ॥
९-१६-१५ उरश्छदः कङ्कटक इत्यमरः ॥
९-१६-३२ विप्रवन्मरणं गृहे इति क पाठः । विण्मूत्रमरणं गृहे इति ङ। पाठः ॥
९-१६-४ चतुर्थोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ००५
॥ श्रीः ॥
९.५. अध्यायः ५

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
दुर्योधनेन कृपम्प्रति कारणकथनपूर्वकं सन्ध्यनङ्गीकरणम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-१६-० (६०४०७)

सञ्जय उवाच। ९-१६-०क्ष् (५०९१)
एवमुक्तस्ततो राजा गौतमेन तपस्विना ।
निःश्वस्य दीर्घमुष्णं च तूष्णीमासीद्विशाम्पते ॥ ९-१६-१ (६०४०८)
ततो मुहूर्तं स ध्यात्वा तव पुत्रो महामनाः ।
कृपं शारद्वतं वाक्यमित्युवाच परन्तपः ॥ ९-१६-२ (६०४०९)
यत्किञ्चित्सुहृदा वाच्यं तत्सर्वं श्रावितो ह्यहम् ।
कृतं च भवता सर्वं प्राणान्सन्त्यज्य युध्यता ॥ ९-१६-३ (६०४१०)
गाहमानमनीकानि युध्यमानं महारथैः ।
पाण्डवैरतितेजोभिर्लोकस्त्वामनुदृष्टवान् ॥ ९-१६-४ (६०४११)
सुहृदा यदिदं वाक्यं भवता श्रावितो ह्यहम् ।
न मां प्रीणाति तत्सर्वं मुमूर्षोरिव भेषजम् ॥ ९-१६-५ (६०४१२)
हेतुकारणसंयुक्तं हितं वचनमुत्तमम् ।
उच्यमानं महाबाहो न मे विप्राग्र्य रोचने ॥ ९-१६-६ (६०४१३)
राज्याद्विनिकृतोऽस्माभिः कथं सोस्मासु विश्वसेत् ॥ ९-१६-७ (६०४१४)
अक्षद्यूते च नृपतिर्जितोऽस्माभिर्महाधनः ।
स कथं मम वाक्यानि श्रद्दध्याद्भूय एव तु ॥ ९-१६-८ (६०४१५)
तथा दूत्येन सम्प्राप्तः कृष्णः पार्थहिते रतः ।
प्रलब्धश्च हृषीकेशस्तच्च कर्माविचारितम् ।
स च मे वचनं ब्रह्मन्कथमेवाभिमन्यते ॥ ९-१६-९ (६०४१६)
विललाप च यत्कृष्णा सभामध्ये समेयुषी ।
न तन्मर्षयते कृष्णो न राज्यहरणं तथा ॥ ९-१६-१० (६०४१७)
एकप्राणावुभौ कृष्णावन्योन्यमभिसंश्रितौ ।
पुरा यच्छ्रुतमेवासीदद्य पश्यामि तत्प्रभो ॥ ९-१६-११ (६०४१८)
स्वस्रीयं निहतं दृष्ट्वा दुःखं स्वपिति केशवः ।
कृतागसो वयं तस्य हितं मे स कथं चरेत् ॥ ९-१६-१२ (६०४१९)
अभिमन्योर्विनाशेन न शर्म लभतेऽर्जुनः ।
स कथं मद्धिते यत्नं प्रकरिष्यति याचितः ॥ ९-१६-१३ (६०४२०)
मध्यमः पाण्डवस्तीक्ष्णो भीमसेनो महाबलः ।
प्रतिज्ञातं च तेनोग्रं भज्येतापि न सन्नमेत् ॥ ९-१६-१४ (६०४२१)
उभौ तौ बद्धनिस्त्रिंशावुभौ चाबद्धकङ्कटौ ।
कृतवैरावुभौ वीरौ यमावपि यमोपमौ ॥ ९-१६-१५ (६०४२२)
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च कृतवैरौ मया सह ।
तौ कथं मद्धिते यत्नं कुर्यातां द्विजसत्तम ॥ ९-१६-१६ (६०४२३)
दुःशासनेन यत्कृष्णा एकवस्त्रा रजस्वला ।
परिक्लिष्टा सभामध्ये सर्वलोकस्य पश्यतः ॥ ९-१६-१७ (६०४२४)
कथा विवसनां दीनां स्मरन्त्यद्यापि पाण्डवाः ।

न निवारयितुं शक्याः सङ्ग्रामत्ते परन्तपाः ॥९-१६-१८ (६०४२५)
यदा च द्रौपदी क्लिष्टा मद्विनाशाय दुःखिता ।
उग्रं तेपे तपः कृष्णा भर्तॄणामर्थसिद्धये ।
स्थण्डिले नित्यदा शेते यावद्वैरस्य यातनम् ॥ ९-१६-१९ (६०४२६)
निक्षिप्य मानं दर्पं च वासुदेवसहोदरा ।
कृष्णायाः प्रेष्यवद्भूत्वा शुश्रूषां कुरुते सदा ॥९-१६-२० (६०४२७)
इति सर्वं समुन्नद्धं न निर्वाति कथञ्चन ।
अभिमन्योर्विनाशेन स सन्धेयः कथं मया ॥९-१६-२१ (६०४२८)
कथं च राजा भुक्त्वेमां पृथिवीं सागराम्बराम् ।
पाण्डवानां प्रसादेन भोक्ष्ये राज्यमहं कथम् ॥९-१६-२२ (६०४२९)
उपर्युपरि राज्ञां वै ज्वलित्वा भास्करो यथा ।
युधिष्ठिरं कथं पश्चादनुयास्यामि दासवत् ॥९-१६-२३ (६०४३०)
कथं भुक्त्वा स्वयं भोगान्दत्त्वा दायांश्च पुष्कलान् ।
कृपणं वर्तयिष्यामि कृपणैः सह जीविकाम् ॥९-१६-२४ (६०४३१)
नाभ्यसूयामि ते वाक्यमुक्तं स्निग्धं हितं त्वया ॥ ९-१६-२५ (६०४३२)
न तु सन्धिमहं मन्ये प्राप्तकालं कथञ्चन ।
सुनीतमनुपश्यामि सुयुद्धेन परन्तप ॥९-१६-२६ (६०४३३)
नायं क्लीबायितुं कालः संयोद्धुं काल एव नः ॥ ९-१६-२७ (६०४३४)
इष्टं मे बहुभिर्यज्ञैर्दत्ता विप्रेषु दक्षिणाः ।
प्राप्ताः कामाः श्रुता वेदाः शत्रूणां मूर्ध्नि च स्थितम् ॥९-१६-२८ (६०४३५)
भृत्या मे सुभृतास्तात दीनश्चाभ्युद्धृतो जनः ।
नोत्सहेऽद्य द्विजश्रेष्ठ पाण्डवान्वक्तुमीदृशम् ॥९-१६-२९ (६०४३६)
जितानि परराष्ट्राणि स्वराष्ट्रमनुपालितम् ।
भुक्ताश्च विविधा भोगास्त्रिवर्गः सेवितो मया ॥ प्प ॥ ९-१६-३० (६०४३७)

इति श्रीमन्महाभारते

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-१६-१ ९-१६- ९-१६- ९-१६- ९-१६- ९-१६- ९-१६- ९-१६- ९-१६-
९-१६- ९-१६-

शल्यपर्व - अध्याय ००६
॥ श्रीः ॥
९.६. अध्यायः ६

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics

दुर्योधनेन शल्यस्य सैनापत्येऽभिषेचनम् ॥ १ ॥
कृष्णेन युधिष्ठिरम्प्रति शल्यवधविधानम् ॥ २ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-६-० (६०४३८)
सञ्जय उवाच। ९-६-०क्ष् (५०९२)
एतच्छ्रुत्वा वचो राज्ञो मद्रराजः प्रतापवान् ।
दुर्योधनं तदा राजन्वाक्यमेतदुवाच ह ॥ ९-६-१ (६०४३९)
दुर्योधन महाबाहो शृणु वाक्यविदां वर ।
यावेतौ मन्यसे कृष्णौ रथस्थौ रथिनांवरौ ।
न मे तुल्यावुभावेतौ बाहुवीर्ये कथञ्चन ॥ ९-६-२ (६०४४०)
उद्यतां पृथिवीं सर्वां ससुरासुरमानवाम् ।
योधयेयं रणमुखे सङ्क्रुद्धः किमु पाण्डवान् ॥ ९-६-३ (६०४४१)
विजेष्यामि रणे पार्थान्सोमकांश्च समागतान् ।
अहं सेनाप्रमेता ते भविष्यामि न संशयः ॥ ९-६-४ (६०४४२)
तं च व्यूहं विधास्यामि न क (त) रिष्यन्ति यं परे ।
इति सत्यं ब्रवीम्येष दुर्योधन न संशयः ॥ ९-६-५ (६०४४३)
ग्अद्यैवाहं रणे सर्वान्पाञ्चालान्सह पाण्डवैः ।
निहनिष्यामि वा राजन्स्वर्गं यास्यामि वा हतः ॥ ९-६-६ (६०४४४)
अद्य पश्यन्तु मां लोका विचरन्तमभीतवत् ॥ ९-६-७ (६०४४५)
अद्य पाण्डुसुताः सर्वे वासुदेवः ससात्यकिः ।
पाञ्चालाश्चेदयश्चैव द्रौपदेयाश्च सर्वशः ।
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च सर्वे चापि प्रभद्रकाः ॥ ९-६-८ (६०४४६)
विक्रमं मम पश्यन्तु धनुषश्च महद्बलम् ।
लाघवं चास्त्रवीर्यं च भुजयोश्च बलं युधि ॥ ९-६-९ (६०४४७)
अद्य पश्यन्तु मे पार्थाः सिद्धाश्च सह चारणैः ।
यादृशं मे बलं बाह्वोः सम्पदस्त्रेषु या च मे ॥ ९-६-१० (६०४४८)
अद्य मे विक्रमं दृष्ट्वा पाण्डवानां महारथाः ।
प्रतीकारपरा भूत्वा चेष्टन्ते विविधाः क्रियाः ॥ ९-६-११ (६०४४९)
अद्य सैन्यानि पाण्डूनां द्रावयिष्ये समन्ततः ॥ ९-६-१२ (६०४५०)
द्रोणभीष्मावति विभो सूतपुत्रं च संयुगे ।
विचरिष्ये रणमुखे प्रियार्थं तव कौरव ॥ ९-६-१३ (६०४५१)
सञ्जय उवाच। ९-६-१४क्ष् (५०९३)
एवमुक्तस्ततो राजा मद्राधिपतिमञ्जसा ।
अभ्यषिञ्चत सेनाया मध्ये भरतसत्तम ।

विधिना शास्त्रदृष्टेन क्लिष्टरूपो विशाम्पते ॥ ९-६-१४ (६०४५२)
अभिषिक्ते ततस्तस्मिन्सिंहनादो महानभूत् ।
तव सैन्येऽभ्यवाद्यन्त वादित्राणि च भारत ॥ ९-६-१५ (६०४५३)
हृष्टाश्चासंस्तथा योधा मद्रकाश्च महारथाः ।
तुष्टुवुश्चैव राजानं शल्यमाहवशोभिनम् ॥ ९-६-१६ (६०४५४)
जय राजंश्चिरं जीव जहि शत्रून्समागतान् ।
तव बाहुबलं प्राप्य धार्तराष्ट्रो महाबलः ।
निखिलां पृथिवीं सर्वां प्रशास्तु निहतद्विषम् ॥ ९-६-१७ (६०४५५)
त्वं हि शक्तो रणे जेतुं ससुरासुरमानवान् ।
मर्त्यधर्माण इह तु किमु सृञ्जयसोमकान् ॥ ९-६-१८ (६०४५६)
एवं सम्पूज्यमानस्तु मद्राणामधिपो बली ।
हर्षं प्राप तदा वीरो दुरापमकृतात्मभिः ॥ ९-६-१९ (६०४५७)
सञ्जय उवाच। ९-६-२०क्ष् (५०९४)
अभिषिक्ते तथा शल्ये तव सैन्येषु मानद ।
न कर्णव्यसनं किञ्चिन्मेनिरे तत्र भारत ॥ ९-६-२० (६०४५८)
हृष्टाः सुमनसश्चैव बभूवुस्तत्र सैनिकाः ।
मेनिरे निहतान्पार्थान्मद्रराजवशङ्गतान् ॥ ९-६-२१ (६०४५९)
प्रहर्षं प्राप्य सेना तु तावकी भरतर्षभ ।
तां रात्रिं सुखिता सुप्ता हर्षचित्ता च साभवत् ॥ ९-६-२२ (६०४६०)
सैन्यस्य तव तं शब्दं श्रुत्वा राजा युधिष्ठिरः ।
वार्ष्णेयमब्रवीद्वाक्यं सर्वक्षत्रस्य पश्यतः ॥ ९-६-२३ (६०४६१)
मद्रराजः कृतः शल्यो धार्तराष्ट्रेण माधव ।
सेनापतिर्महेष्वासः सर्वसैन्येषु पूजितः ॥ ९-६-२४ (६०४६२)
एतज्ज्ञात्वा यथाभूतं कुरु माधव यत्क्षमम् ।
भवान्नेता च गोप्ता च विधत्स्व यदनन्तरम् ॥ ९-६-२५ (६०४६३)
तमब्रवीन्महाराज वासुदेवो जनाधिपम् ।
आर्तायनिमहं जाने यथातत्त्वेन भारत ॥ ९-६-२६ (६०४६४)
वीर्यवांश्च महातेजा महात्मा च विशेषतः ।
कृती च चित्रयोधी च संयुक्तो लाघवेन च ॥ ९-६-२७ (६०४६५)
यादृग्भीष्मस्तथा द्रोणो यादृक्कर्णश्च संयुगे ।
तादृशस्तद्विशिष्टो वा मद्रराजो मतो मम ॥ ९-६-२८ (६०४६६)
युध्यमानस्य तस्याहं चिन्तयानश्च भारत ।
योद्धारं नाधिगच्छामि तुल्यरूपं जनाधिप ॥ ९-६-२९ (६०४६७)
शिखण्ड्यर्जुनभीमानां सात्वतस्य च भारत ।
धृष्टद्युम्नस्य च तथा बलेनाभ्यधिको रणे ॥ ९-६-३० (६०४६८)
मद्रराजो महाराजः सिंहद्विरदविक्रमः ।

विचरिष्यत्यभीः काले कालः क्रुद्धः प्रजास्विव ॥ ९-६-३१ (६०४६९)
तस्याद्य न प्रपश्यामि प्रतियोद्धारमाहवे ।
त्वामृते पुरुषव्याघ्र शार्दूलसमविक्रमम् ॥ ९-६-३२ (६०४७०)
स त्वमेको हि लोकेऽस्मिन्नान्यस्त्वत्तः पुमान्भवेत् ।
मद्रराजं रणे क्रुद्धं यो हन्यात्कुरुनन्दन ॥ ९-६-३३ (६०४७१)
अहन्यहनि युध्यन्तं क्षोभयन्तं बलं तव ।
तस्माज्जहि रणे शल्यं मघवानिव शम्बरम् ॥ ९-६-३४ (६०४७२)
सौतेः पश्चादसौ वीरो धार्तराष्ट्रेण सत्कृतः ।
तवैव हि जयो नूनं हते मद्रेश्वरे युधि। ९-६-३५ (६०४७३)
तस्मिन्हते हतं सर्वं धार्तराष्ट्रबलं महत् ॥
एतच्छ्रुत्वा महाराज वचनं मम साम्प्रतम्। ९-६-३६ (६०४७४)
प्रत्युद्याहि रणे पार्थ मद्रराजं महारथम् ॥
जहि चैनं महाबाहो वासवो नमुचिं यथा ॥ ९-६-३७ (६०४७५)
न चैवात्र दया कार्या मातुलोऽयं ममेति वै ।
क्षत्रवर्म पुरस्कृत्य जहि मद्रजनेश्वरम् ॥ ९-६-३८ (६०४७६)
द्रोणभीष्मार्णवं तीर्त्वा कर्णपातालसम्भवम् ।
मा निमज्जस्व सगणः शल्यमासाद्य गोष्पदम्। ९-६-३९ (६०४७७)
यच्च ते तपसो वीर्यं यच्च क्षात्रं बलं तव ।
तद्दर्शय रणे सर्वं जहि चैनं महारथम् ॥ ९-६-४० (६०४७८)
सञ्जय उवाच। ९-६-४१क्ष् (५०९५)
एतावदुक्त्वा वचनं केशवः परवीरहा ।
जगाम शिबिरं सायं पूज्यमानोऽथ पाण्डवैः ॥ ९-६-४१ (६०४७९)
केशवे तु तदा याते धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ।
विसृज्य सर्वान्भ्रातॄंश्च पाञ्चालानथ सोमकान् ।
सुष्वाप रजनीं तां तु विशल्य इव कुञ्जरः ॥ ९-६-४२ (६०४८०)
ते च सर्वे महेष्वासाः पाञ्चालाः पाण्डवास्तथा ।
कर्णस्य निधने हृष्टाः सुषुपुस्तां निशां तदा ॥ ९-६-४३ (६०४८१)
गतज्वरं महेष्वासं तीर्णपारं महारथम् ।
बभूव पाण्डवेयानां सैन्यं च मुदितं निशि ।
सूतपुत्रस्य निधनाज्जयं लब्ध्वा च मारिष ॥ ॥ ९-६-४४ (६०४८२)

इति श्रीमन्महाभारते कर्णपर्वणि शल्यवधपर्वणि षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-६-१४ क्लिष्टरूपः पराजयनिश्चयात् ॥
९-६-१८ मर्त्यधर्माणः मर्त्यधर्मणः ॥

९-६-६ षष्ठोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ००७
॥ श्रीः ॥
९.७. अध्यायः ७

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
उभयसैन्यानां व्यूहरचनापूर्वकं द्वन्द्वीभूय युद्धाय निर्गमनम् ॥१ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-७-० (६०४८३)
सञ्जय उवाच। ९-७-०क्ष् (५०९६)
व्यतीतायां रजन्यां तु राजा दुर्योधनस्तदा ।
अब्रवीत्तावकान्सर्वान्सन्नह्यन्तां महारथाः ॥ ९-७-१ (६०४८४)
राज्ञश्च मतमाज्ञाय समनह्यत सा चमूः ।
अयोजयन्रथांस्तूर्णं पर्यधावंस्तथा परे ॥ ९-७-२ (६०४८५)
अकल्प्यन्त च मातङ्गाः समनह्यन्त पत्तयः ।
हयानास्तरणोपेतांश्चक्रुरन्ये सहस्रशः ॥ ९-७-३ (६०४८६)
वादित्राणां च निनदः प्रादुरासीद्विशाम्पते ।
योधानां सैन्यमुख्यानामन्योन्यं प्रतिगर्जताम् ॥ ९-७-४ (६०४८७)
ततो बलानि सर्वाणि हतशिष्टानि भारत ।
सन्नद्धानि व्यदृश्यन्त मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ९-७-५ (६०४८८)
शल्यं सेनापतिं कृत्वा मद्रराजं महारथाः ।
प्रविभज्य बलं सर्वमनीकेषु व्यवस्थिताः ॥ ९-७-६ (६०४८९)
ततः सर्वे समागम्य पुत्रेण तव सैनिकाः ।
कृपश्च कृतवर्मा च द्रौणिः शल्योऽथ सौबलः ।
अन्ये च पार्थिवाः शेषाः समयं चक्रुरादृताः ॥ ९-७-७ (६०४९०)
ग्अद्याचार्यसुतो द्रौणिर्नैको युध्येत शत्रुभिः'।
न न एकेन योद्धव्यं कथञ्चिदपि पाण्डवैः ॥ ९-७-८ (६०४९१)
यो ह्येकः पाण्डवैर्युध्येद्यो वा युध्यन्तमुत्सृजेत् ।
स पञ्चभिर्भवेद्युक्तः पातकैश्चोपपातकैः ।
अन्योन्यं परिरक्षद्भिर्योद्धव्यं सहितैश्च नः ॥ ९-७-९ (६०४९२)
एवं ते समयं कृत्वा सर्वे तत्र महारथाः ।
मद्रराजं पुरस्कृत्य तूर्णमभ्यद्रवन्परान् ॥ ९-७-१० (६०४९३)
तथैव पाण्डवा राजन्व्यूह्य सैन्यं महारणे ।

अभ्ययुः कौरवान्युद्धे योत्स्यमानाः समन्ततः ॥ ९-७-११ (६०४९४)
ततो बलं समभवत्क्षुब्धार्णवसमस्वनम् ।
समुद्भूतार्णवाकारमुदीर्णरथकुञ्जरम् ॥ ९-७-१२ (६०४९५)
धृतराष्ट्र उवाच। ९-७-१३क्ष् (५०९७)
द्रोणस्य चैव भीष्मस्य राधेयस्य च मे श्रुतम् ।
पातनं शंस मे भूयः शल्यस्याथ सुतस्य मे ॥ ९-७-१३ (६०४९६)
कथं रणे हतः शल्यो धर्मराजेन सञ्जय ।
भीमेन च महाबाहुः पुत्रो दुर्योधनो मम ॥ ९-७-१४ (६०४९७)
सञ्जय उवाच। ९-७-१५क्ष् (५०९८)
क्षयं मनुष्यदेहानां तथा नागाश्वसङ्क्षयम् ।
शृणु राजन्स्थिरो भूत्वा सङ्ग्रामं शंसतो मम ॥ ९-७-१५ (६०४९८)
आशा बलवती राजन्पुत्राणां तेऽभवत्तदा ॥ ९-७-१६ (६०४९९)
हते द्रोणे च भीष्मे च सूतपुत्रे च पातिते ।
शल्यः पार्थान्रणे सर्वान्निहनिष्यति मारिष ॥ ९-७-१७ (६०५००)
तामाशां हृदये कृत्वा समाश्वस्य च भारत ।
मद्रराजं च समरे समाश्रित्य महारथम् ।
नाथवन्तं तदाऽऽत्मानममन्यत सुतस्तव ॥ ९-७-१८ (६०५०१)
यदा कर्णे हते पार्थाः सिंहनादं प्रचक्रिरे ।
तदा राजन्धार्तराष्ट्रान्प्रविवेश महद्भयम् ॥ ९-७-१९ (६०५०२)
तान्समाश्वास्य तु तदा मद्रराजः प्रतापवान् ।
व्यूह्य व्यूहं महाराज सर्वतोभद्रमृद्धिमत् ॥ ९-७-२० (६०५०३)
प्रत्युद्ययौ रणे पार्थान्मद्रराजः प्रतापवान् ।
विधून्वन्कार्मुकं चित्रं भारघ्नं वेगवत्तरम् ।
रथप्रवरमास्थाय सैन्धवाश्वं महारथः ॥ ९-७-२१ (६०५०४)
तस्य सूतो महाराज रथस्थोऽशोभयद्रथम् ।
स तेन संवृतो वीरो रथेनामित्रकर्शनः ।
तस्थौ शूरो महाराज पुत्राणां ते भयप्रणुत् ॥ ९-७-२२ (६०५०५)
प्रयाणे मद्रराजोऽभून्मुखं व्यूहस्य दंशितः ।
मद्रकैः सहितो वीरैः कर्णपुत्रैश्च दुर्जयैः ॥ ९-७-२३ (६०५०६)
सव्येऽभूत्कृतवर्मा च त्रिगर्तैः परिवारितः ।
गौतमो दक्षिणे पार्श्वे शकैश्च यवनैः सह ॥ ९-७-२४ (६०५०७)
अश्वत्थामा पृष्ठतोऽभूत्काम्भोजैः परिवारितः ।
दुर्योधनोऽभवन्मध्ये रक्षितः कुरुपुङ्गवैः ॥ ९-७-२५ (६०५०८)
हयानीकेन महता सौबलश्चापि संवृतः ।
प्रययौ सर्वसैन्येन कैतव्यश्च महारथः ॥ ९-७-२६ (६०५०९)
पाण्डवाश्च महेष्वासा व्यूह्य सैन्यमरिन्दमाः ।

त्रिधाभूता महाराज तव सैन्यमुपाद्रवन् ॥ ९-७-२७ (६०५१०)
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च सात्यकिस्च महारथः ।
शल्यस्य वाहिनीं हन्तुमभिदुद्रुवुराहवे ॥ ९-७-२८ (६०५११)
ततो युधिष्ठिरो राजा स्वेनानीकेन संवृतः ।
शल्यमेवाभिदुद्राव जिघांसुर्भरतर्षभः ॥ ९-७-२९ (६०५१२)
हार्दिक्यं च महेष्वासमर्जुनः शत्रुपूगहा ।
संशप्तकगणांश्चैव वेगितोऽभिविदुद्रुवे ॥ ९-७-३० (६०५१३)
गौतमं भीमसेनो वै सोमकाश्च महारथाः ।
अभ्यद्रवन्त राजेनद्र जिघांसन्तः परान्युधि ॥ ९-७-३१ (६०५१४)
माद्रीपुत्रौ तु शकुनिमुलूकं च महारथम् ।
ससैन्यौ सहसैन्यौ तावुपतस्थतुराहवे ॥ ९-७-३२ (६०५१५)
तथैवायुतशो योधास्तावकाः पाण्डवान्रणे ।
अभ्यवर्तन्त सङ्क्रुद्धा विविधायुधपाणयः ॥ ९-७-३३ (६०५१६)
धृतराष्ट्र उवाच। ९-७-३४क्ष् (५०९९)
हते भीष्मे हमेष्वासे द्रोणे कर्णे जयद्रथे ।
कुरुष्वल्पावशिष्टेषु पाण्डवेषु च संयुगे ॥ ९-७-३४ (६०५१७)
संरब्धेषु च पार्थेषु पराक्रान्तेषु सञ्जय ।
मामकानां परेषां च किं शिष्टमभवद्बलम् ॥ ९-७-३५ (६०५१८)
सञ्जय उवाच। ९-७-३६क्ष् (५१००)
यथा वयं परे राजन्युद्धाय समुपस्थिताः ।
यावच्चासीद्बलं शिष्टं सङ्ग्रामे तन्निबोध मे ॥ ९-७-३६ (६०५१९)
एकादश सहस्राणि रथानां भरतर्षभ ।
दश दन्तिसहस्राणि सप्त चैव शतानि च ॥ ९-७-३७ (६०५२०)
पूर्णे शतसहस्रे द्वे हयानां तत्र भारत ।
पत्तिकोट्यस्तथा तिस्रो बलमेतत्तवाभवत् ॥ ९-७-३८ (६०५२१)
रथानां षट्सहस्राणि षट्सहस्राश्च कुञ्जराः ।
दश चाश्वसहस्राणि पत्तिकोटी च भारत ॥ ९-७-३९ (६०५२२)
एतद्बलं पाण्डवानामभवच्छेषमाहवे ।
एत एव समाजग्मुर्युद्धाय भरतर्षभ ॥ ९-७-४० (६०५२३)
एवं विभज्य राजेन्द्र मद्रराजमते स्थिताः ।
पाण्डवान्प्रत्युदीयाम जयगृद्धाः प्रमन्यवः ॥ ९-७-४१ (६०५२४)
तथैव पाण्डवाः शूराः समरे जितकाशिनः ।
उपयाता नरव्याघ्राः पाञ्चालाश्च यशस्विनः ॥ ९-७-४२ (६०५२५)
एवमेते बलौघेन परस्परवधैषिणः ।
उपयाता नरव्याघ्राः पूर्वां सन्ध्यां प्रति प्रभो ॥ ९-७-४३ (६०५२६)
ततः प्रववृते युद्धं घोररूपं भयानकम् ।

तावकानां परेषां च निघ्नतामितरेतरम् ॥ ॥ ९-७-४४ (६०५२७)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-७-३९ पत्तिकोटी इति द्विवचनम् ॥
९-७-७ सप्तमोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ००८
॥ श्रीः ॥
९.८. अध्यायः ८

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
अष्टादशदिवसयुद्धारम्भः ॥ १ ॥
सङ्कुलयुद्धम् ॥ २ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-८-० (६०५२८)
सञ्जय उवाच। ९-८-०क्ष् (५१०१)
ततः प्रववृते युद्धं कुरूणां भयवर्धनम् ।
सृञ्जयैः सह राजेन्द्र घोरं देवासुरोपमम् ॥ ९-८-१ (६०५२९)
नरा रथा गजौघाश्च वाजिनश्च सहस्रशः ।
वाजिनश्च पराक्रान्ताः समाजग्मुः परस्परम् ॥ ९-८-२ (६०५३०)
गजानां भीमरूपाणां द्रवतां निःस्वनो महान् ।
अश्रूयत यथा काले जलदानां नभस्तले ॥ ९-८-३ (६०५३१)
नागैरभ्याहताः केचित्सरथा रथिनोऽपतन् ।
व्यद्रवन्त रणे भीता द्राव्यमाणा मदोत्कटैः ॥ ९-८-४ (६०५३२)
हयौघान्पादरक्षांश्च रथिनस्तत्र शिक्षिताः ।
शरैः सम्प्रेषयामासुः परलोकाय भारत ॥ ९-८-५ (६०५३३)
सादिनः शिक्षिता राजन्परिवार्य महारथान् ।
विचरन्तो रणेऽभ्यघ्नन्प्रासशक्त्यृष्टिभिस्तथा ॥ ९-८-६ (६०५३४)
धन्विनः पुरुषाः केचित्परिवार्य महारथान् ।
एकं बहव आसाद्य प्रैषयन्यमसादनम् ॥ ९-८-७ (६०५३५)
नागान्रथवरांश्चान्ये परिवार्य महारथाः ।
सोत्तरा युधि निर्जघ्नुर्द्रवमाणं महारथम् ॥ ९-८-८ (६०५३६)

तथा च रथिनं क्रुद्धं विकिरन्तं शरान्बहून् ।
नागा जघ्नुर्महाराज परिवार्य समन्ततः ॥ ९-८-९ (६०५३७)
नागा नागमभिद्रुत्य रथी च रथिनं रणे ।
शक्तितोमरनाराचैर्निजघ्नुस्तत्र भारत ॥ ९-८-१० (६०५३८)
पादातानवमृद्नन्तो रथवारणवाजिनः ।
रणमध्ये व्यदृश्यन्त कुर्वन्तो महदाकुलम् ॥ ९-८-११ (६०५३९)
हयाश्च पर्यधावन्त चामरैरुपशोभिताः ।
हंसा हिमवतः प्रस्थे पिबन्त इव मेदिनीम् ॥ ९-८-१२ (६०५४०)
तेषां तु वाजिनां भूमिः खुरैश्चित्रा विशाम्पते ।
अशोभत यथा नारी करजैः क्षतविक्षता ॥ ९-८-१३ (६०५४१)
वाजिनां खुरशब्देन रथनेमिस्वनेन च ।
पत्तीनां चापि शब्देन नागानां बृंहितेन च ॥ ९-८-१४ (६०५४२)
वादित्राणां च घोषेण शङ्खानां निनदेन च ।
अभवन्नादिता भूमिर्निर्घातैरिव भारत ॥ ९-८-१५ (६०५४३)
धनुषां कूजमानानां शस्त्रौघानां च पात्यताम् ।
कवचानां प्रभाभिश्च न प्राज्ञायत किञ्चन ॥ ९-८-१६ (६०५४४)
बहवो बाहवश्छिन्ना नागराजकरोपमाः ।
उद्वेष्टन्ते विचेष्टन्ते वेगं कुर्वन्ति दारुणम् ॥ ९-८-१७ (६०५४५)
शिरसां च महाराज पततां धरणीतले ।
च्युतानामिव तालेभ्यः फलानां श्रूयते स्वनः ॥ ९-८-१८ (६०५४६)
शिरोभिः पतितैर्भाति रुधिरार्द्रैर्वसुन्धरा ।
तपनीयनिभैः काले नलिनैरिव भारत ॥ ९-८-१९ (६०५४७)
उद्वृत्तनयनैस्तैस्तु गतसत्वैः सुविक्षतैः ।
व्यभ्राजत मही राजन्पुण्डरीकैरिवावृता ॥ ९-८-२० (६०५४८)
बाहुभिश्चन्दनादिग्धैः सकेयूरैर्महाधनैः ।
पतितैर्भाति राजेन्द्र महाशक्रध्वजैरिव ॥ ९-८-२१ (६०५४९)
ऊरुभिश्च नरेन्द्राणां विनिकृत्तैर्महाहवे ।
हस्तिहस्तोपमैर्जज्ञे संवृतं तद्रणाङ्गणम् ॥ ९-८-२२ (६०५५०)
कबन्धशतसङ्कीर्णं छत्रचामरसङ्कुलम् ।
सेनावनं तच्छुशुभे वनं पुष्पाचितं यथा ॥ ९-८-२३ (६०५५१)
तत्र योधा महाराज विचरन्तो ह्यभीतवत् ।
दृश्यन्ते रुधिराक्ताङ्गाः पुष्पिता इव किंशुकाः ॥ ९-८-२४ (६०५५२)
मातङ्गाश्चाप्यदृश्यन्त शरतोमरपीडिताः ।
पतन्तस्तत्र तत्रैव छिन्नाभ्रासदृशा रणे ॥ ९-८-२५ (६०५५३)
गजानीकं महाराज वध्यमानं महात्मभिः ।
व्यदीर्यत दिशः सर्वा वातनुन्ना धना इव ॥ ९-८-२६ (६०५५४)

ते गजा धनसङ्काशाः पेतुरुर्व्यां समन्ततः ।
वज्रनुन्ना इव बभुः पर्वता युगसङ्क्षये ॥ ९-८-२७ (६०५५५)
हयानां सादिभिः सार्धं पतितानां महीतले ।
राशयः स्म प्रदृश्यन्ते गिरिमात्रांस्ततस्ततः ॥ ९-८-२८ (६०५५६)
सञ्जज्ञे रणभूमौ तु परलोकवहा नदी ।
शोणितोदा रथावर्ता ध्वजवृक्षास्थिशर्करा ॥ ९-८-२९ (६०५५७)
भुजनक्रा धनुःस्रोता हस्तिशैला हयोपला ।
मेदोमज्जाकर्दमिनी छत्रहंसा गदोडुपा ॥ ९-८-३० (६०५५८)
कवचोष्णीषसञ्छन्ना पताकारुचिरद्रुमा ।
चक्रचक्रावलीजुष्टा त्रिवेणूरगसंवृता ॥ ९-८-३१ (६०५५९)
शूराणां हर्षजननी भीरूणां भयवर्धनी ।
प्रावर्तत नदी रौद्रा कुरुसृञ्जयसङ्गमे ॥ ९-८-३२ (६०५६०)
तां नदीं परलोकाय वहन्तीमतिभैरवाम् ।
तेरुर्वाहननौभिस्ते शूराः परिघबाहवः ॥ ९-८-३३ (६०५६१)
वर्तमाने तदा युद्धे निर्मर्यादे विशाम्पते ।
चतुरङ्गक्षये घोरे युद्धे देवासुरोपमे ॥ ९-८-३४ (६०५६२)
व्याक्रोशन्बान्धवानन्ये तत्र तत्र परन्तप ।
क्रोशद्भिर्दयितैरन्ये भयार्ता न निवर्तिरे ॥ ९-८-३५ (६०५६३)
निर्मर्यादे तथा युद्धे वर्तमाने भयानके ।
अर्जुनो भीमसेनश्च मोहयाञ्चक्रतुः परान् ॥ ९-८-३६ (६०५६४)
सा वध्यमाना महती सेना तव नराधिप ।
अमुह्यत्तत्र तत्रैव योषिन्मदवशादिव ॥ ९-८-३७ (६०५६५)
मोहयित्वा च तां सेनां भीमसेनधनञ्जयौ ।
दध्मतुर्वारिजौ तत्र सिंहनादांश्च चक्रतुः ॥ ९-८-३८ (६०५६६)
श्रुत्वैव तु महाशब्दं धृष्टद्युम्नशिखण्डिनौ ।
धर्मराजं पुरस्कृत्य मद्रराजमभिद्रुतौ ॥ ९-८-३९ (६०५६७)
तत्राश्चर्यमपश्याम घोररूपं महद्भयम् ।
शल्येन सङ्गताः शूरा यदयुध्यन्त भागशः ॥ ९-८-४० (६०५६८)
माद्रीपुत्रौ तु रभसौ कृतास्त्रौ युद्धदुर्मदौ ।
अभ्ययातां त्वरायुक्तौ जिगीषन्तौ बलं तव ॥ ९-८-४१ (६०५६९)
ततोऽभ्यावर्तत बलं तावकं भरतर्षभ ।
शरैः प्रणुन्नं बहुधा पाण्डवैर्जितकाशिभिः ॥ ९-८-४२ (६०५७०)
वध्यमाना चमूः सा तु पुत्राणां प्रेक्षतां तव ।
भेजे दश दिशो राजन्प्रणुन्ना शरवृष्टिभिः ॥ ९-८-४३ (६०५७१)
हाहाकारो महाञ्जज्ञे योधानां तत्र भारत ।
तिष्ठतिष्ठेति चाप्यासीद्द्रावितानां महात्मनाम् ॥ ९-८-४४ (६०५७२)

क्षत्रियाणां तथाऽन्योन्यं संयुगे जयमिच्छताम् ।
प्राद्रवन्नेव सम्भग्नाः पाण्डवैस्तव सैनिकाः ॥ ९-८-४५ (६०५७३)
त्यक्त्वा युद्धे प्रियान्पुत्रान्भ्रातॄनथ पितामहान् ।
मातुलान्भागिनेयांश्च वयस्यानपि भारत ॥ ९-८-४६ (६०५७४)
हयान्द्विपांस्त्वरयन्तो योधा जग्मुः समन्ततः ।
आत्मत्राणकृतोत्साहास्तावका भरतर्षभ ॥ ॥ ९-८-४७ (६०५७५)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-८-३५ न निवर्तिरे न निवर्तिताः ॥
९-८-८ अष्टमोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ००९
॥ श्रीः ॥
९.९. अध्यायः ९

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
नकुकेन कर्णपुत्राणां त्रयाणां मारणम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-९-० (६०५७६)
सञ्जय उवाच। ९-९-०क्ष् (५१०२)
तत्प्रभग्नं बलं दृष्ट्वा मद्रराजः प्रतापवान् ।
उवाच सारथिं तूर्णं चोदयाश्वान्महाजवान् ॥ ९-९-१ (६०५७७)
एष तिष्ठति वै राजा पाण्डुपुत्रो युधिष्ठिरः ।
छत्रेण ध्रियमाणेन पाण्डुरेण विराजता ॥ ९-९-२ (६०५७८)
अत्र मां प्रापय क्षिप्रं पश्य मे सारथे बलम् ।
न समर्था हि मे पार्थाः स्थातुमद्य पुरो युधि ॥ ९-९-३ (६०५७९)
एवमुक्तस्ततः प्रायान्मद्रराजस्य सारथिः ।
यत्रा राजा सत्यसन्धो धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ ९-९-४ (६०५८०)
आपतन्तं च सहसा पाण्डवानां महद्बलम् ।
दधारैको रणे शल्यो वेलोद्वृत्तमिवार्णवम् ॥ ९-९-५ (६०५८१)
पाण्डवानां बलौघस्तु शल्यमासाद्य मारिष ।

व्यतिष्ठत तदा युद्धे सिन्धोर्वेग इवाचलम् ॥ ९-९-६ (६०५८२)
मद्रराजं तु समरे दृष्ट्वा युद्धाय धिष्ठितम् ।
कुरवः सन्न्यवर्तन्त मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ९-९-७ (६०५८३)
तेषु राजन्निवृत्तेषु व्यूढानीकेषु सर्वशः ।
प्रावर्तत महारौद्रः सङ्ग्रामः शोणितोदकः ॥ ९-९-८ (६०५८४)
समार्च्छच्चित्रसेनं तु नकुलो युद्धदुर्मदः ।
तौ परस्परमासाद्य चित्रकार्मुकधारिणौ ॥ ९-९-९ (६०५८५)
मेघाविव यथोद्वृत्तौ दक्षिणोत्तरवर्षिणौ ।
शरतोयैः सिषिचतुस्तौ परस्परमाहवे ॥ ९-९-१० (६०५८६)
नान्तरं तत्र पश्यामः पाण्डवस्येतरस्य च ।
उभौ कृतास्त्रौ बलिनौ रथचर्याविशारदौ ।
परस्परवधे यत्तौ छिद्रान्वेषणतत्परौ ॥ ९-९-११ (६०५८७)
चित्रसेनस्तु भल्लेन पीतेन निशितेन च ।
नकुलस्य महाराज मुष्टिदेशेऽच्छिनद्धनुः ॥ ९-९-१२ (६०५८८)
अथैनं छिन्नधन्वानं रुक्मपुङ्खैः शिलाशितैः ।
त्रिभिः शरैरसम्भ्रान्तो ललाटे वै समार्पयत् ॥ ९-९-१३ (६०५८९)
हयांश्चास्य शरैस्तीक्ष्णैः प्रेषयामास मृत्यवे ।
तथा ध्वजं सारथिं च त्रिभिस्त्रिभिरपातयत् ॥ ९-९-१४ (६०५९०)
स शत्रुभुजनिर्मुक्तैर्ललाटस्थैस्त्रिभिः शरैः ।
नकुलः शुशुभे राजंस्त्रिशृङ्ग इव पर्वतः ॥ ९-९-१५ (६०५९१)
स च्छिन्नधन्वा विरथः खड्गमादाय चर्म च ।
रथादवातरद्वीरः शैलाग्रादिव केसरी ॥ ९-९-१६ (६०५९२)
पद्मामापततस्तस्य शस्वृष्टिं समासृजत् ।
नकुलोऽप्यग्रसत्तां वै चर्मणा लघुविक्रमः ॥ ९-९-१७ (६०५९३)
चित्रसेनरथं प्राप्य चित्रयोधी जितश्रमः ।
आरुरोह महाबाहुः सर्वसैन्यस्य पश्यतः ॥ ९-९-१८ (६०५९४)
सकुण्डलं समुकुटं सुनसं स्वायतेक्षणम् ।
चित्रसेनशिरः कायादपाहरत पाण्डवः ॥ ९-९-१९ (६०५९५)
स पपात रथात्तस्माद्दिवाकरसमद्युतिः ॥ ९-९-२० (६०५९६)
चित्रसेनशिरस्तत्तु दृष्ट्वा तत्र महारथाः ।
साधुवादस्वनांश्चक्रुः सिंहनादांश्च पुष्कलान् ॥ ९-९-२१ (६०५९७)
विशस्तं भ्रातरं दृष्ट्वा कर्णपुत्रौ महारथौ ।
सुशर्मा सत्यसेनश्च मुञ्चन्तौ विविधाञ्शरान् ॥ ९-९-२२ (६०५९८)
ततोऽभ्यधावतां तूर्णं पाण्डवं रथिनां वरम् ।
जिघांसन्तौ यथा नागं व्याघ्रौ राजन्महावने ॥ ९-९-२३ (६०५९९)
तावभ्येत्य महाबाहू द्वावप्यतिमहारथौ ।

शरौघान्सम्यगस्यन्तौ जीमूतौ सलिलं यथा ॥ ९-९-२४ (६०६००)
स शरैः सर्वतो विद्धः प्रहृष्ट इव पाण्डवः ।
अन्यत्कार्मुकमादाय रथमारुह्य वेगवान् ।
अतिष्ठत रणे वीरः क्रुद्धरूप इवान्तकः ॥ ९-९-२५ (६०६०१)
तस्य तौ भ्रातरौ राजञ्शरैः सन्नतपर्वभिः ।
रथं विशकलीकर्तुं समारब्धौ विशाम्पते ॥ ९-९-२६ (६०६०२)
ततः प्रहस्य नकुलश्चतुर्भिश्चतुरो रणे ।
जघान निशितैर्बाणैः सत्यसेनस्य वाजिनः ॥ ९-९-२७ (६०६०३)
ततः सन्धाय नाराचं रुक्मपुङ्खं शिलाशितम् ।
धनुश्चिच्छेद राजेन्द्र सत्यसेनस्य पाण्डवः ॥ ९-९-२८ (६०६०४)
अथान्यं रथमास्थाय धनुरादाय चापरम् ।
सत्यसेनः सुशर्मा च पाण्डवं पर्यधावताम् ॥ ९-९-२९ (६०६०५)
अविध्यत्तावसम्भ्रान्तौ माद्रीपुत्रः प्रतापवान् ।
द्वाभ्यां द्वाभ्यां महाराज शराभ्यां रणमूर्धनि ॥ ९-९-३० (६०६०६)
सुशर्मा तु ततः क्रुद्धः पाण्डवस्य महद्धनुः ।
चिच्छेद प्रहसन्युद्धे क्षुरप्रेण महारथः ॥ ९-९-३१ (६०६०७)
अथान्यद्धनुरादाय नकुलः क्रोधमूर्च्छितः ।
सुशर्माणं पञ्चभिर्विद्ध्वा ध्वजमेकेन चिच्छिदे ॥ ९-९-३२ (६०६०८)
सत्यसेनस्य स धनुर्हस्तावपं च मारिष ।
चिच्छेद तरसा युद्धे तत उच्चुक्रुशुर्जनाः ॥ ९-९-३३ (६०६०९)
अथान्यद्धनुरादाय वेगघ्नं भारसाधनम् ।
शरैः सञ्छादयामास समन्तात्पाण्डुनन्दनम् ॥ ९-९-३४ (६०६१०)
सन्निवार्य तु तान्बाणान्नकुलः परवीरहा ।
सत्यसेनसुशर्माणौ द्वाभ्यां द्वाभ्यामविध्यत ॥ ९-९-३५ (६०६११)
तावेनं प्रत्यविध्येतां पृथक्पृथगजिह्मगैः ।
सारथिं चास्य राजेन्द्र शितैर्विव्यधतुः शरैः ॥ ९-९-३६ (६०६१२)
सत्यसेनो रथेषां तु नकुलस्य धनुस्तथा ।
पृथक् शराभ्यां चिच्छेद कृतहस्तः प्रतापवान् ॥ ९-९-३७ (६०६१३)
स रथेऽतिरथस्तिष्ठन्रथशक्तिं परामृशत् ॥
स्वर्णदण्डामकुण्ठाग्रां तैलधौतां सुनिर्मलाम्। ९-९-३८ (६०६१४)
लेलिहानामिव विमो नागकन्यां महाविषाम् ॥ ९-९-३९ (६०६१५)
समुद्यम्य च चिक्षेप सत्यसेनस्य संयुगे ॥ ९-९-४० (६०६१६)
सा तस्य हृदयं गत्या विभेद शतधा नृप ।
स पवात रथाद्भूमिं यतसत्वोऽल्पत्तेतनः ॥ ९-९-४१ (६०६१७)
भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा सुशर्मा क्रोधमूर्च्छितः ।
अभ्यवर्षच्छरैस्तूर्णं पादातं पाण्डुनन्दनम् ॥ ९-९-४२ (६०६१८)

चतुर्भिश्चतुरो वाहान्ध्वजं छित्त्वा च पञ्चभिः ।
त्रिभिर्वै सारथिं हत्वा कर्णपुत्रो ननाद ह ॥ ९-९-४३ (६०६१९)
नकुलं विरथं दृष्ट्वा द्रौपदेयो महारथम् ।
सुतसोमोऽभिदुद्राव परीप्सन्पितरं रणे ॥ ९-९-४४ (६०६२०)
ततोऽधिरुह्य नकुलः सुतसोमस्य तं रथम् ।
शुशुभे भरतश्रेष्ठो गिरिस्थ इव केसरी ॥ ९-९-४५ (६०६२१)
अन्यत्कार्मुकमादाय सुशर्माणमयोधयत् ॥ ९-९-४६ (६०६२२)
तत्र तौ शरवर्षाभ्यां समासाद्य परस्परम् ।
परस्परवधे यत्नं चक्रतुः सुमहारथौ ॥ ९-९-४७ (६०६२३)
सुशर्मा तु ततः क्रुद्धः पाण्डवं विशिखैस्त्रिभिः ।
सुतसोमं तु विंशत्या बाह्वोरुरसि चार्पयत् ॥ ९-९-४८ (६०६२४)
ततः क्रुद्धो महाराज नकुलः परवीरहा ।
शरैस्तस्य दिशः सर्वाश्छादयामास वीर्यवान् ॥ ९-९-४९ (६०६२५)
ततो गृहीत्वा तीक्ष्णाग्रमर्धचन्द्रं सुतेजनम् ।
आकर्णपूर्णं चिक्षेप कर्णपुत्राय संयुगे ॥ ९-९-५० (६०६२६)
तस्य तेन शिरः कायाज्जहार नृपसत्तम ।
पश्यतां सर्वसैन्यानां तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ९-९-५१ (६०६२७)
स हतः प्रापतद्राजन्नकुलेन महात्मना ।
नदीपेxxxxxxx णस्तीरजः पादपो महान् ॥ ९-९-५२ (६०६२८)
कर्णपुत्रवचं दृष्ट्वा नकुलस्य च विक्रमम् ।
प्रदुद्राव भवात्सेना तावकी भरतर्वभ ॥ ९-९-५३ (६०६२९)
तां तु सेनां महाराज्ञ मद्रराजः प्रतापवान् ।
xxxxxx शूरः सेनापतिररिन्दमः ॥ ९-९-५४ (६०६३०)
xxxxxx व्यवस्थाप्य च वाहिनीम् ।
xxxxxxx भूशं कृत्वा धनुःशब्दं च दारुणम् ॥ ९-९-५५ (६०६३१)
xxxxxx सगरे राजन्नांक्षेता दृढधन्वना ।
प्रत्युद्ययुश्च तांस्ते तु समन्ताद्विगतव्यथाः ॥ ९-९-५६ (६०६३२)
मद्रराजं महेष्वासं परिवार्य समन्ततः ।
स्थिता राजन्महासेना योद्धुकामा समन्ततः ॥ ९-९-५७ (६०६३३)
सात्यकिर्भीमसेनश्च माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
युधिष्ठिरं पुरस्कृत्य ह्रीनिषेवमरिन्दमम् ॥ ९-९-५८ (६०६३४)
परिवार्य रणे वीराः सिंहनादं प्रचक्रिरे ।
बाणशङ्खरवांस्तीव्रान्क्ष्वेलाश्च विविधा दधुः ॥ ९-९-५९ (६०६३५)
तथैव तावकाः सर्वे मद्राधिपतिमञ्जसा ।
परिवार्य सुसंरब्धाः पुनर्युद्धमरोचयन् ॥ ९-९-६० (६०६३६)
ततः प्रववृते युद्धं भीरूणां भयवर्धनम् ।

तावकानां परेषां च मृत्युं कृत्वा निबर्तनम् ॥ ९-९-६१ (६०६३७)
यथा देवासुरं युद्धं पूर्वमासीद्विशाम्पते ।
अभीतानां तथाऽऽसीत्तद्यमराष्ट्रविवर्धनम् ॥ ९-९-६२ (६०६३८)
ततः कपिध्वजो राजन्हत्वा संशप्तकान्रणे ।
अभ्यद्रवत तां सेनां कौरवीं पाण्डुनन्दनः ॥ ९-९-६३ (६०६३९)
तथैव पाण्डवाः सर्वे धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ।
अभ्यधावन्ततां सेनां विसृजन्तः शिताञ्शरान् ॥ ९-९-६४ (६०६४०)
पाण्डवैरवकीर्णानां सम्मोहः समजायत ।
न च जज्ञुस्त्वनीकानि दिशो वा विदिशस्तथा ॥ ९-९-६५ (६०६४१)
आपूर्यमाणा निशितैः शरैः पाण्डवचोदितैः ।
हतप्रवीरा विध्वस्ता वार्यमाणा समन्ततः ।
कौरव्यवध्यत चमूः पाण्डुपुत्रैर्महारथैः ॥ ९-९-६६ (६०६४२)
तथैव पाण्डवं सैन्यं शरै राजन्समन्ततः ।
रणेऽहन्यत पुत्रैस्ते शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ९-९-६७ (६०६४३)
ते सेने भृशसन्तप्ते वध्यमाने परस्परम् ।
व्याकुले समपद्येतां वर्षासु सरिताविव ॥ ९-९-६८ (६०६४४)
आविवेश ततस्तीव्रं तावकानां महद्भयम् ।
पाण्डवानां च राजेन्द्र तथाभूते महाहवे ॥ ॥ ९-९-६९ (६०६४५)

इति श्रीमन्महाभारतेयथा शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-९-९ चित्रसेनः कर्णपुत्रः ॥
९-९-९ नवमोऽध्यायः ॥
९ ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०१०
॥ श्रीः ॥
९.१०. अध्यायः १०

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
सङ्कुलयुद्धम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-१०-० (६०६४६)
सञ्जय उवाच। ९-१०-०क्ष् (५१०३)
तस्मिन्विलुलिते सैन्ये वध्यमाने परस्परम् ।
द्रवमाणेषु योधेषु विद्रवत्सु च दन्तिषु ॥ ९-१०-१ (६०६४७)
कूजतां स्तनतां चैव पदातीनां महाहवे ।
निहतेषु महाराज हयेषु बहुधा तदा ॥ ९-१०-२ (६०६४८)
प्रक्षये दारुणे घोरे संहारे सर्वदेहिनाम् ।
नानाशस्त्रसमावापे व्यतिषक्तरथद्विपे ॥ ९-१०-३ (६०६४९)
हर्षणे युद्धशौण्डानां भीरूणां भयवर्धने ।
गाहमानेषु योधेषु परस्परवधैषिषु ॥ ९-१०-४ (६०६५०)
प्राणादाने महाघोरे वर्तमाने दुरोदरे ।
सङ्ग्रामे घोररूपे तु यमराष्ट्रविवर्धने ॥ ९-१०-५ (६०६५१)
पाण्डवास्तावकं सैन्यं व्यधमन्निशितैः शरैः ।
तथैव तावका योधा जघ्नुः पाण्डवसैनिकान् ॥ ९-१०-६ (६०६५२)
तस्मिंस्तथा वर्तमाने युद्धे भीरुभयावहे ।
पूर्वाह्णे चापि सम्प्राप्ते भास्करोदयनं प्रति ॥ ९-१०-७ (६०६५३)
लब्धलक्षाः परे राजन्रक्षितास्तु महात्मना ।
अयोधयंस्तव बलं मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ९-१०-८ (६०६५४)
बलिभिः पाण्डवैर्दृप्तैर्लब्धलक्षैः प्रहारिभिः ।
कौरव्यसीदत्पृतना मृगीवाग्निबयाकुला ॥ ९-१०-९ (६०६५५)
तां दृष्ट्वा सीदतीं सेनां पङ्के गामिव दुर्बलाम् ।
उज्जिहीर्षुस्तदा शल्यः प्रायात्पाण्डुसुतान्प्रति ॥ ९-१०-१० (६०६५६)
मद्रराजः सुसङ्क्रुद्धो गृहीत्वा धनुरुत्तमम् ।
अभ्यद्रवत सङ्ग्रामे पाण्डवानाततायिनः ॥ ९-१०-११ (६०६५७)
पाण्डवा अपि भूपाल समरे जितकाशिनः ।
मद्रराजं समासाद्य बिभिदुर्निशितैः शरैः ॥ ९-१०-१२ (६०६५८)
ततः शरशतैस्तीक्ष्णैर्मद्रराजो महारथः ।
अर्दयामास तां सेनां धर्मराजस्य पश्यतः ॥ ९-१०-१३ (६०६५९)
प्रादुरासन्निमित्तानि नानारूपाण्यनेकशः ।
चचाल शब्दं कुर्वाणा मही चापि सपर्वता ॥ ९-१०-१४ (६०६६०)
श्सदण्डशूला दीप्ताग्रा दीर्यमाणाः समन्ततः ꣸
उल्का भूमिं दिवः पेतुराहत्य रविमण्डलम् ॥ ९-१०-१५ (६०६६१)
मृगाश्च महिषाश्चापि पक्षिणश्च विशाम्पते ।
अपसव्यं तदा चक्रुः सेनां ते बहुशो नृप ॥ ९-१०-१६ (६०६६२)
श्भृगुसूनुधरापुत्रौ शशिजेन समन्वितौ ।
चरमं पाण्डुपुत्राणां पुरस्तात्सर्वभूभुजाम् ॥ ९-१०-१७ (६०६६३)

शस्त्राग्रेष्वभवज्ज्वाला नेत्राण्याहत्य वर्षती ।
शिरः स्वलीयन्त भृशं काकोलूकाश्च केतुषु ॥ ९-१०-१८ (६०६६४)
ततस्तद्युद्धमत्युग्रमभवत्सहचारिणाम् ।
तथा सर्वाण्यनीकानि सन्निपत्य जनाधिप ॥ ९-१०-१९ (६०६६५)
अभ्यघ्नत्कौरवो राजा पाण्डवानामनीकिनीम् ।
शल्यस्तु शरवर्षेण वर्षन्निव सहस्रदृक् ॥ ९-१०-२० (६०६६६)
अभ्यवर्षत धर्मात्मा कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
भीमसेनं शरैश्चापि रुक्मपुङ्खैः शिलाशितैः ॥ ९-१०-२१ (६०६६७)
द्रौपदेयांस्तथा सर्वान्माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
धृष्टद्युम्नं च शैनेयं शिखण्डिनमथापि च ॥ ९-१०-२२ (६०६६८)
एकैकं दशभिर्बाणैर्विव्याध स महाबलः ।
ततोऽसृजद्बाणवर्षं घर्मान्ते मघवानिव ॥ ९-१०-२३ (६०६६९)
ततः प्रभद्रका राजन्सोमकाश्च सहस्रशः ।
पतिताः पात्यमानाश्च दृश्यन्ते शल्यसायकैः ॥ ९-१०-२४ (६०६७०)
भ्रमराणामिव व्राताः शलभानामिव व्रजाः ।
हादिन्य इव मेघेभ्यः शल्यस्य न्यपतञ्शराः ॥ ९-१०-२५ (६०६७१)
द्विरदास्तुरगाश्चार्ताः पत्तयो रथिनस्तथा ।
शल्यस्य बाणैरपतन्बभ्रमुर्व्यनदंस्तथा ॥ ९-१०-२६ (६०६७२)
आविष्ट इव मद्रेशो मन्युना पौरुषेण च ।
प्राच्छादयदरीन्सङ्ख्ये कालसृष्ट इवान्तकः ।
विनर्दमानो मद्रेशो मेघह्रादो महाबलः ॥ ९-१०-२७ (६०६७३)
सा वध्यमाना शल्येन पाण्डवानामनीकिनी ।
अजातशत्रुं कौन्तेयमभ्यधावद्युधिष्ठिरम् ॥ ९-१०-२८ (६०६७४)
तां सम्मर्द्य शतैः सङ्ख्ये लघुहस्तः शितैः शरैः ।
बाणवर्षेण महता युधिष्ठिरमताडयत् ॥ ९-१०-२९ (६०६७५)
तमापतन्तं जात्यश्वैः क्रुद्धो राजा युधिष्ठिरः ।
अवारयच्छरैस्तीक्ष्णैर्महाद्विपमिवाङ्कुशैः ॥ ९-१०-३० (६०६७६)
तस्य शल्यः शरं घोरं मुमोचाशीविषोपमम् ।
सोऽभ्यविध्यन्महात्मानं वेगेनाभ्यपतच्च गाम् ॥ ९-१०-३१ (६०६७७)
ततो वृकोदरः क्रुद्धः शल्यं विव्याध सप्तभिः ।
पञ्चभिः सहदेवस्तु नकुलो दशभिः शरैः ॥ ९-१०-३२ (६०६७८)
द्रौपदेयाश्च शत्रुघ्नं शूरमार्तायनिं शरैः ।
अभ्यवर्षन्महाराज मेघा इव महीधरम् ॥ ९-१०-३३ (६०६७९)
ततो दृष्ट्वा वार्यमाणं शल्यं पार्थैः समन्ततः ।
कृतवर्मा कृपश्चैव सङ्क्रुद्धावभ्यधावताम् ॥ ९-१०-३४ (६०६८०)
उलूकश्च महावीर्यः शकुनिश्चापि सौबलः ।

समागम्याथ शनकैरश्वत्थामा महाबलः ।
तव पुत्राश्च कात्स्न्येन जुगुपुः शल्यमाहवे ॥ ९-१०-३५ (६०६८१)
भीमसेनं त्रिभिर्विद्धा कृतवर्मा शिलीमुखैः ।
बाणवर्षेण महता क्रुद्धरूपमवारयत् ।
धृष्टद्युम्नं ततः क्रुद्धो बाणवर्षैरपीडयत् ॥ ९-१०-३६ (६०६८२)
द्रौपदेयांश्च शकुनिर्यमौ च द्रौणिरभ्ययात् ॥ ९-१०-३७ (६०६८३)
दुर्योधनो युधांश्रेष्ठ आहवे केशवार्जुनौ ।
समभ्ययादुग्रतेजाः शरैश्चाप्यहनद्बली ॥ ९-१०-३८ (६०६८४)
एवं द्वन्द्वशतान्यासंस्त्वदीयानां परैः सह ।
घोररूपाणि चित्राणि तत्रतत्र विशाम्पते ॥ ९-१०-३९ (६०६८५)
ऋक्षवर्णाञ्जघानाश्वान्भोजो भीमस्य संयुगे ।
सोऽवतीर्य रथोपस्थाद्धताश्वात्पाण्डुनन्दनः ।
कालो दण्डमिवोद्यम्य गदापाणिरयुध्यत ॥ ९-१०-४० (६०६८६)
प्रमुखे सहदेवस्य जघानाश्वान्स मद्रराट् ।
ततः शल्यस्य तनयं सहदेवोऽसिनावधीत् ॥ ९-१०-४१ (६०६८७)
गौतमः पुनराचार्यो धृष्टद्युम्नमयोधयत् ।
असम्भ्रान्तमसम्भ्रान्तो यत्नवान्यत्नवत्तरम् ॥ ९-१०-४२ (६०६८८)
द्रौपदेयांस्तथा वीरानेकैकं दशभिः शरैः ।
अविद्ध्यदाचार्यसुतो नातिक्रुद्धो हसन्निव ॥ ९-१०-४३ (६०६८९)
श्पुनश्च भीमसेनस्य जघानाश्वांस्तथाऽऽहवे ।
सोऽवतीर्य रथात्तूर्णं हताश्वः पाण्डुनन्दनः ॥ ९-१०-४४ (६०६९०)
कालो दण्डमिवोद्यम्य गदां क्रुद्धो महाबलः ।
पोथयामास तुरगान्रथं च कृतवर्मणः ।
कृतवर्मा त्ववप्लुत्य रथात्तस्मादपाक्रमत् ॥ ९-१०-४५ (६०६९१)
शल्योऽपि राजन्सङ्क्रुद्धो निघ्नन्सोमकपाण्डवान् ।
पुनरेव शितैर्बाणैर्युधिष्ठिरमपीडयत् ॥ ९-१०-४६ (६०६९२)
तस्य भीमो रणे क्रुद्धः सन्दश्य दशनच्छदम् ।
विनाशायाभिसन्धाय गदामादाय वीर्यवान् ॥ ९-१०-४७ (६०६९३)
यमदण्डप्रतीकाशां कालरात्रिमिवोद्यताम् ।
गजवाजिमनुष्याणां देहान्तकरणीमति ॥ ९-१०-४८ (६०६९४)
हेमपट्टपरिक्षिप्तामुल्कां प्रज्वलितामिव ।
शैक्यां व्यालीमिवात्युग्रां वज्रकल्पामयोमयीम् ॥ ९-१०-४९ (६०६९५)
चन्दनागुरुपङ्काक्तां प्रमदामीप्सितामिव ।
वसामेदोपदिग्धाङ्गीं जिह्वां वैवस्वतीमिव ॥ ९-१०-५० (६०६९६)
पटुघण्टाशतरवां वासवीमशनीमिव ।
निर्मुक्ताशीविषाकारां पृक्तां गजमदैरपि ॥ ९-१०-५१ (६०६९७)

त्रासनीं सर्वभूतानां स्वसैन्यपरिहर्षिणीम् ।
मनुष्यलोके विख्यातां गिरिशृङ्गविदारणीम् ॥ ९-१०-५२ (६०६९८)
यया कैलासभवने महेश्वरसखं बली ।
आह्वयामास कौन्तेयः सङ्क्रुद्धमलकाधिपम् ॥ ९-१०-५३ (६०६९९)
यया मायामयान्दृप्तान्सुबहून्धनदालये ।
जघान गुह्यकान्क्रुद्धो मन्दारार्थे महाबलः ।
निवार्यमाणो बहुभिर्द्रौपद्याः प्रियमास्थितः ॥ ९-१०-५४ (६०७००)
तां वज्रमणिरत्नौघकल्माषां वज्रगौरवाम् ।
समुद्यम्य महाबाहुः शल्यमभ्यपतद्रणे ॥ ९-१०-५५ (६०७०१)
गदया युद्धकुशलस्तया दारुणनादया ।
पोथयामास शल्यस्य चतुरोऽश्वान्महाजवान् ॥ ९-१०-५६ (६०७०२)
ततः शल्यो रणे क्रुद्धः पीने वक्षसि तोमरम् ।
निचखान नदन्वीरोवर्म भित्त्वा च सोभ्ययात् ॥ ९-१०-५७ (६०७०३)
वृकोदरस्त्वसम्भ्रान्तस्तमेवोद्धृत्य तोमरम् ।
यन्तारं मद्रराजस्य निर्बिभेद तदा हृदि ॥ ९-१०-५८ (६०७०४)
स भिन्नवर्मा रुधिरं वमन्वित्रस्तमानसः ।
पपाताभिमुखो भीमं मद्रराजस्त्वपाक्रमत् ॥ ९-१०-५९ (६०७०५)
कृतप्रतिकृतं दृष्ट्वा शल्यो विस्मितमानसः ।
गदामाश्रित्य धर्मात्मा प्रत्यमित्रमवैक्षत ॥ ९-१०-६० (६०७०६)
ततः सुमनसः पार्था भीमसेनमपूजयन् ।
ते दृष्ट्वा कर्म सङ्ग्रामे घोरमक्लिष्टकर्मणः ॥ ॥ ९-१०-६१ (६०७०७)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-१०-१७ भृग्विति । सर्वभूभुजां कृत्स्नपृथ्वीपतीनां
पाण्डुपुत्राणां पाण्डवानां चरमं विलोमगणनया प्रथमं
युधिष्ठिरमभिलक्ष्य शक्रभौमबुधाः सप्तमस्थाने बलावहाः
आसन्। एतच्च सर्वभूभुजामिति फलस्य जनकमित्यर्थः ॥
९-१०-१८ आहत्य स्पृष्ट्वा । वर्षती भुवि पतन्ती ॥
९-१०-४९ परिक्षिप्तां परिच्छन्नाम् ॥
९-१०-५१ वासवीमैन्द्रीम् । रासनीमिति पाठे शब्दवतीम् ॥
९-१०-५३ महेश्वरसखं कुबेरम् ॥
९-१०-१० दशमोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०११
॥ श्रीः ॥
९.११. अध्यायः ११

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
शल्यभीमयोर्गदायुद्धम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-११-० (६०७०८)
सञ्जय उवाच। ९-११-०क्ष् (५१०४)
पतितं प्रेक्ष्य यन्तारं शल्यः शैक्यायसीं गदाम् ।
आदाय तरसा राजंस्तस्थौ गिरिरिवाचलः ॥ ९-११-१ (६०७०९)
तं दीप्तमिव कालाग्निं पाशहस्तमिवान्तकम् ।
सशृङ्गमिव कैलासं सवज्रमिव वासवम् ॥ ९-११-२ (६०७१०)
सशूलमिव हर्यक्षं सचक्रमिव चक्रिणम् ।
सशक्तिमिव सेनान्यं वने मत्तमिव द्विपम् ।
जवेनाभ्यपतद्भीमः प्रगृह्य महतीं गदाम् ॥ ९-११-३ (६०७११)
ततः शङ्खप्रणादश्च तूर्याणां च सहस्रशः ।
सिंहनादश्च सञ्जज्ञे शूराणां हर्षवर्धनः ॥ ९-११-४ (६०७१२)
प्रैक्षन्त सर्वतस्तौ हि योधा मत्ताविव द्विपौ ।
तावकाश्चापरे चैव साधुसाध्वित्यपूजयन् ॥ ९-११-५ (६०७१३)
न हि मद्राधिपादन्यो रामाद्वा यदुनन्दनात् ।
सोढुमुत्सहते वेगं भीमसेनस्य संयुगे ॥ ९-११-६ (६०७१४)
तथा मद्राधिपस्यापि गदावेगं महात्मनः ।
सोढुमुत्सहते नान्यः पुमान्युधि वृकोदरात् ॥ ९-११-७ (६०७१५)
तौ वृषाविव नर्दन्तौ मण्डलानि विचेरतुः ।
आवर्तितौ गदाहस्तौ मद्रराजवृकोदरौ ॥ ९-११-८ (६०७१६)
मण्डलावर्तमार्गेषु गदाविहरणेषु च ।
निर्विशेषमभूद्युद्धं तयोः पुरुषसिंहयोः ॥ ९-११-९ (६०७१७)
तप्तहेममयैः शुभ्रैर्बभूव भयवर्धिनी ।
अग्निज्वालैरिवाबद्धा पट्टैः शल्यस्य सा गदा ॥ ९-११-१० (६०७१८)
तथैव चरतो मार्गान्मण्डलेषु महात्मनः ।
विद्युदभ्रप्रतीकाशा भीमस्य शुशुभे गदा ॥ ९-११-११ (६०७१९)
ताडिता मद्रराजेन भीमस्य गदया गदा ।
दह्यमानेव खे राजन्साऽसृजत्पावकार्चिषः ॥ ९-११-१२ (६०७२०)

तथा भीमेन शल्यस्य ताडिता गदया गदा ।
अङ्गारवर्षं मुमुचे तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ९-११-१३ (६०७२१)
दन्तैरिव महानागौ शृङ्गैरिव महर्षभौ ।
तौ विरेजतुरन्योन्यं गदाग्राभ्यां परिक्षतौ ॥ ९-११-१४ (६०७२२)
तौ गदाभिहतैर्गात्रैः क्षणेन रुधिरोक्षितौ ।
प्रेक्षणीयतरावास्तां पुष्पिताविव किंशुकौ ॥ ९-११-१५ (६०७२३)
गदया मद्रराजस्य सव्यदक्षिणमाहतः ।
भीमसेनो महाबाहुर्न चचालाचलो यथा ॥ ९-११-१६ (६०७२४)
तथा भीमगदावेगैस्ताड्यमानो मुहुर्मुहुः ।
शल्यो न विव्यथे राजन्दन्तिनेव महागिरिः ॥ ९-११-१७ (६०७२५)
शुश्रुवे दिक्षु सर्वासु तयोः पुरुषसिंहयोः ।
गदानिपातसंहादो वज्रयोरिव निःस्वनः ॥ ९-११-१८ (६०७२६)
निवृत्य तु महावीर्यौ समुच्छ्रितमहागदौ ।
पुनरन्तरमार्गस्थौ पण्डलानि विचेरतुः ॥ ९-११-१९ (६०७२७)
अथाभ्येत्य पदान्यष्टौ सन्निपातोऽभवत्तयोः ।
उद्यम्य लोहदण्डाभ्यामतिमानुषकर्मणोः ॥ ९-११-२० (६०७२८)
पोथयन्तौ तदाऽन्योन्यं मण्डलानि विचेरतुः ।
क्रियाविशेषं कृतिनौ दर्शयामासतुस्तदा ॥ ९-११-२१ (६०७२९)
अभ्युद्यतगदौ वीरौ सशृङ्गाविव पर्वतौ ।
तावाजघ्नतुरन्योन्यं मण्डलानि विचेरतुः ॥ ९-११-२२ (६०७३०)
क्रियाविशेषकृतिनौ रणभूमितलेऽचलौ ।
तौ परस्परसंरम्भाद्गदाभ्यां सुभृशाहतौ ॥ ९-११-२३ (६०७३१)
युगपत्पेततुर्वीरावुभाविन्द्रबली इव ।
उभयः सेनयोर्योधास्तदा हाहाकृताभवन् ॥ ९-११-२४ (६०७३२)
भृशं मर्मस्वभिहतावुभावास्तां सुविह्वलौ ॥ ९-११-२५ (६०७३३)
ततः स्वरथमारोप्य मद्राणामृषभं रणे ।
अपोवाह कृपः शल्यं तूर्णमायोधनादथ ॥ ९-११-२६ (६०७३४)
क्षीबवद्विह्वलत्वात्तु निमेषात्पुनरुत्थितः ।
भीमसेनो गदापाणिः समाह्वयत मद्रपम् ॥ ९-११-२७ (६०७३५)
ततस्तु तावकाः शूरा नानाशस्त्रसमायुताः ।
नानावादित्रशब्देन पाण्डुसेनामयोधयन् ॥ ९-११-२८ (६०७३६)
भुजावुच्छ्रित्य शस्त्रं च शब्देन महता ततः ।
अभ्यद्रवन्महाराज दुर्योधनपुरोगमाः ॥ ९-११-२९ (६०७३७)
तदनीकमभिप्रेक्ष्य ततस्ते पाण्डुनन्दनाः ।
प्रययुः सिंहनादेन दुर्योधनवधेप्सया ॥ ९-११-३० (६०७३८)
तेषामापततां तूर्णं पुत्रस्ते भरतर्षभ ।

प्राप्तेन चेकितानं वै विव्याध हृदये भृशम् ॥ ९-११-३१ (६०७३९)
पपात रथोपस्थे तव पुत्रेण पातितः ।
रुधिरौघपरिक्लिन्नः प्रविश्य विपुलं तमः ॥ ९-११-३२ (६०७४०)
चेकितानं हतं दृष्ट्वा पाण्डवेया महारथाः ।
असक्तमभ्यवर्षन्त शरवर्षाणि भागशः ॥ ९-११-३३ (६०७४१)
तावकानामनीकेषु पाण्डवा जितकाशिनः ।
व्यचरन्त महाराज प्रेक्षणीयाः समन्ततः ॥ ९-११-३४ (६०७४२)
कृपश्च कृतवर्मा च सौबलश्च महारथः ।
अयोधयन्धर्मराजं मद्रराजपुरस्कृताः ॥ ९-११-३५ (६०७४३)
भारद्वाजस्य हन्तारं भूरिवीर्यपराक्रमम् ।
दुर्योधनो महाराज धृष्टद्युम्नमयोधयत् ॥ ९-११-३६ (६०७४४)
त्रिसाहस्रास्तथा राजंस्तव पुत्रेण चोदिताः ।
अयोधयन्त विजयं जैगर्तानां महारथाः ॥ ९-११-३७ (६०७४५)
विजये धृतसङ्कल्पाः समरे त्यक्तजीविताः ।
प्राविशंस्तावका राजन्हंसा इव महत्सरः ॥ ९-११-३८ (६०७४६)
ततो युद्धमभूद्घोरं परस्परवधैषिणाम् ।
अन्योन्यवधसंयुक्तमन्योन्यप्रीतिवर्धनम् ॥ ९-११-३९ (६०७४७)
तस्मिन्प्रवृत्ते सङ्ग्रामे राजन्वीरवरक्षये ।
अनिलेनेरितं घोरमुत्तस्थौ पार्थिवं रजः ॥ ९-११-४० (६०७४८)
श्रवणान्नामधेयानां पार्थिवानां च कीर्तनात् ।
परस्परं विजानीमस्तदायुध्यन्नभीतवत् ॥ ९-११-४१ (६०७४९)
तद्रजः पुरुषव्याघ्र शोणितेन प्रशामितम् ।
दिशश्च विमला जातास्तस्मिन्रजसि नाशिते ॥ ९-११-४२ (६०७५०)
तथा प्रवृत्ते सङ्ग्रामे घोररूपे भयानके ।
तावकानां परेषां च नासीत्कश्चित्पराङ्मुखः ॥ ९-११-४३ (६०७५१)
ब्रह्मलोकपरा भूत्वा प्रार्थयन्तो जयं युधि ।
सुयुद्धेन पराक्रान्ता नराः स्वर्गमभीप्सवः ॥ ९-११-४४ (६०७५२)
भर्तृपिण्डविमोक्षार्थं भर्तृकार्यविनिश्चिताः ।
स्वर्गसंसक्तमनसो योधा युयुधिरे तदा ॥ ९-११-४५ (६०७५३)
नानारूपाणि शस्त्राणि विसृजन्तो महारथाः ।
अन्योन्यमभिगर्जन्तः प्रहरन्तः परस्परम् ॥ ९-११-४६ (६०७५४)
हत विध्यत गृह्णीत प्रहरध्वं निकृन्तत ।
इति स्म वाचः श्रूयन्ते तवतेषां च वै बले ॥ ९-११-४७ (६०७५५)
ततः शल्यो महाराज धर्मपुत्रं युधिष्ठिरम् ।
विव्याध निशितैर्बाणैर्हन्तुकामो महारथम् ॥ ९-११-४८ (६०७५६)
तस्य पार्थो महाराज नाराचान्वै चतुर्दश ।

मर्माण्युद्दिश्य मर्मज्ञो निचखान हसन्निव ॥ ९-११-४९ (६०७५७)
आवार्य पाण्डवं बाणैर्हन्तुकामो महाबलः ।
विव्याध समरे क्रुद्धो बहुभिः कङ्कपत्रिभिः ॥ ९-११-५० (६०७५८)
अथ मद्रो महाराज शरेणानतपर्वणा ।
युधिष्ठिरं समाजघ्ने सर्वसैन्यस्य पश्यतः ॥ ९-११-५१ (६०७५९)
धर्मराजोऽपि सङ्क्रुद्धो मद्रराजं महाबलः ।
विव्याध निशितैर्बाणैः कङ्कबर्हिणवाजितैः ॥ ९-११-५२ (६०७६०)
चन्द्रसेनं च सप्तत्या सूतं च नवभिः शरैः ।
द्रुमसेनं चतुःषष्ट्या निजघान महारथः ॥ ९-११-५३ (६०७६१)
चक्ररक्षे हते शल्यः पाण्डवेन महात्मना ।
निजघान ततो राजंश्चेदीन्वै पञ्चविंशतिम् ॥ ९-११-५४ (६०७६२)
सात्यकिं पञ्चविंशत्या भीमसेनं च पञ्चभिः ।
माद्रीपुत्रौ शतेनाजौ विव्याध निशितैः शरैः ॥ ९-११-५५ (६०७६३)
एवं विचरतस्तस्य सङ्ग्रामे राजसत्तम ।
सम्प्रैषयच्छितान्पार्थः शरानाशीविषोपमान् ॥ ९-११-५६ (६०७६४)
ध्वजाग्रं चास्य समरे कुन्तीपुत्रो युधिष्ठिरः ।
प्रमुखे वर्तमानस्य भल्लेनापाहरद्रथात् ॥ ९-११-५७ (६०७६५)
पाण्डुपुत्रेण वै तस्य केतुं छिन्नं महात्मना ।
निपतन्तमपश्याम गिरिशृङ्गमिवाहतम् ॥ ९-११-५८ (६०७६६)
ध्वजं निपतितं दृष्ट्वा पाण्डवं च व्यवस्थितम् ।
सङ्क्रुद्धो मद्रराजोऽभूच्छरवर्षं मुमोच ह ॥ ९-११-५९ (६०७६७)
शल्यः सायकवर्षेण पर्जन्य इव वृष्टिमान् ।
अभ्यवर्षदमेयात्मा क्षत्रियान्क्षत्रियर्षभः ॥ ९-११-६० (६०७६८)
सात्यकिं भीमसेनं च माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
एकैकं पञ्चभिर्विद्ध्वा युधिष्ठिरमपीडयत् ॥ ९-११-६१ (६०७६९)
ततो बाणमयं जालं विततं पाण्डवोरसि ।
अपश्याम महाराज मेघजालमिवोद्गतम् ॥ ९-११-६२ (६०७७०)
तस्य शल्यो रणे क्रुद्धः शरैः सन्नतपर्वभिः ।
दिशः सञ्छादयामास प्रदिशश्च महारथः ॥ ९-११-६३ (६०७७१)
ततो युधिष्ठिरो राजा बाणजालेन पीडितः ।
बभूव हृतविक्रान्तो जम्भो वृत्रहणा यथा ॥ ॥ ९-११-६४ (६०७७२)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-११-३ हर्यक्षं रुद्रम् ॥
९-११-१० शुभ्रैर्दीप्तिमद्भिः ॥
९-११-११ एकादशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०१२
॥ श्रीः ॥
९.१२. अध्यायः १२

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
शल्यपराक्रमवर्णनम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-१२-० (६०७७३)
सञ्जय उवाच। ९-१२-०क्ष् (५१०५)
पीडिते धर्मराजे तु मद्रराजेन मारिष ।
सात्यकिर्भीमसेनश्च माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
परिवार्य रथैः शल्यं पीडयामासुराहवे ॥ ९-१२-१ (६०७७४)
तमेकं बहुभिर्दृष्ट्वा पीड्यमानं महारथैः ।
साधुवादो महाञ्जज्ञे सिद्धाश्चासन्प्रहर्षिताः ॥ ९-१२-२ (६०७७५)
आश्चर्यमित्यभाषन्त मुनयश्चापि सङ्गताः ॥ ९-१२-३ (६०७७६)
भीमसेनो रणे शल्यं शल्यभूतं पराक्रमे ।
एकेन विद्ध्वा बाणेन पुनर्विव्याध सप्तभिः ॥ ९-१२-४ (६०७७७)
सात्यकिश्च शतेनैनं धर्मपुत्रपरीप्सया ।
मद्रेश्वरमवाकीर्य सिंहनादमथानदत् ॥ ९-१२-५ (६०७७८)
नकुलः पञ्चभिश्चैनं सहदेवश्च पञ्चभिः ।
विद्ध्वा तं तु पुनस्तूर्णं ततो विव्याध सप्तभिः ॥ ९-१२-६ (६०७७९)
स तु शूरो रणे यत्तः पीडितस्तैर्महारथैः ।
विकृष्य कार्मुकं घोरं भारघ्नं वेगवत्तरम् ॥ ९-१२-७ (६०७८०)
सात्यकिं पञ्चविंशत्या शल्यो विव्याध मारिष ।
भीमसेनं तु सप्तत्या नकुलं सप्तभिस्तथा ॥ ९-१२-८ (६०७८१)
ततः स विशिखं चापं सहदेवस्य धन्विनः ।
छित्त्वा भल्लेन समरे विव्याधैनं त्रिसप्तभिः ॥ ९-१२-९ (६०७८२)
सहदेवस्तु समरे मातुलं भूरिवर्चसम् ।
सज्यमन्यद्धनुः कृत्वा पञ्चभिः समताडयत् ।
शरैराशीविषाकारैर्ज्वलज्ज्वलनसन्निभैः ॥ ९-१२-१० (६०७८३)

सारथिं चास्य समरे शरेणानतपर्वणा ।
विव्याध भृशसङ्क्रुद्धस्तं वै भूयस्त्रिभिः शरैः ॥ ९-१२-११ (६०७८४)
भीमसेनस्तु सप्तत्या सात्यकिर्नवभिः शरैः ।
धर्मराजस्तथा षष्ट्या गात्रे शल्यं समार्पयत् ॥ ९-१२-१२ (६०७८५)
ततः शल्यो महाराज निर्विद्धस्तैर्महारथैः ।
सुस्राव रुधिरं गात्रैर्गैरिकं पर्वतो यथा ॥ ९-१२-१३ (६०७८६)
तांश्च सर्वान्महेष्वासान्पञ्चभिः पञ्चभिः शरैः ।
विव्याध तरसा राजंस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ९-१२-१४ (६०७८७)
ततोऽपरेण भल्लेन धर्मपुत्रस्य मारिष ।
धनुश्चिच्छेद समरे सज्जयं स सुमहारथः ॥ ९-१२-१५ (६०७८८)
अथान्यद्धनुरादाय धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ।
साश्वसूतध्वजरथं शल्यं प्राच्छादयच्छरैः ॥ ९-१२-१६ (६०७८९)
स च्छाद्यमानः समरे धर्मपुत्रस्य सायकैः ।
युधिष्ठिरमथाविध्यद्दशभिर्निशितैः शरैः ॥ ९-१२-१७ (६०७९०)
सात्यकिस्तु ततः क्रुद्धो धर्मपुत्रे शरार्दिते ।
मद्राणामधिपं शूरं शरैर्विव्याध पञ्चभिः ॥ ९-१२-१८ (६०७९१)
स सात्यकेः प्रचिच्छेद क्षुरप्रेण महद्धनुः ।
भीमसेनमुखांस्तांश्च त्रिभिस्त्रिभिरताडयत् ॥ ९-१२-१९ (६०७९२)
तस्य क्रुद्धो महाराज सात्यकिः सत्यविक्रमः ।
तोमरं प्रेषयामास स्वर्णदण्डं महारणे ॥ ९-१२-२० (६०७९३)
भीमसेनोऽथ नाराचं ज्वलन्तमिव पन्नगम् ।
नकुलः समरे शक्तिं सहदेवो गदां शुभाम् ।
धर्मराजः शतघ्नीं च जिघांसुः शल्यमाहवे ॥ ९-१२-२१ (६०७९४)
तानापतत एवाशु पञ्चानां वै भुजच्युतान् ।
वारयामास समरे शस्त्रसङ्घैः स मद्रराट् ॥ ९-१२-२२ (६०७९५)
सात्यकिप्रहितं शल्यो भल्लैश्चिच्छेद तोमरम् ।
प्रहितं भीमसेनेन शरं कनकभूषणम् ॥ ९-१२-२३ (६०७९६)
द्विधा चिच्छेद समरे कृतहस्तः प्रतापवान् ।
नकुलप्रेषितां शक्तिं हेमदण्डां भयावहाम् ॥ ९-१२-२४ (६०७९७)
गदां च सहदेवेन शरौघैः समवारयत् ।
शराभ्यां च शतघ्नीं तां राज्ञश्चिच्छेद भारत ॥ ९-१२-२५ (६०७९८)
पश्यतां पाण्डुपुत्राणां सिंहनादं ननाद च ।
नामृष्यत्तत्र शैनेयः शत्रोर्विजयमाहवे ॥ ९-१२-२६ (६०७९९)
अथान्यद्धनुरादाय सात्यकिः क्रोधमूर्च्छितः ।
द्वाभ्यां मद्रेश्वरं विद्ध्वा सारथिं च त्रिभिः शरैः ॥ ९-१२-२७ (६०८००)
ततः शल्यो रणे राजन्सर्वांस्तान्दशभिः शरैः ।

विव्याध भृशसङ्क्रुद्धस्तोत्रैरिव महाद्विपान् ॥ ९-१२-२८ (६०८०१)
ते वार्यमाणाः समरे मद्रराज्ञा महारथाः ।
न शेकुः सम्मुखे स्थातुं तस्य शत्रुनिषूदनाः ॥ ९-१२-२९ (६०८०२)
ततो दुर्योधनो राजा दृष्ट्वा शल्यस्य विक्रमम् ।
निहतान्पाण्डवान्मेने पाञ्चालानथ सृञ्जयान्। ९-१२-३० (६०८०३)
ग्तथाविधं महाराज मद्रराजस्य विक्रमम् ।
असह्यं मानवैर्युद्धे तद्बभूव नरर्षभ ॥' ९-१२-३१ (६०८०४)
ततो राजन्महाबाहुर्भीमसेनः प्रतापवान् ।
सन्त्यज्य मनसा प्राणान्मद्राधिपमयोधयत् ॥ ९-१२-३२ (६०८०५)
नकुलः सहदेवश्च सात्यकिश्च महारथः ।
परिवार्य तदा शल्यं समन्ताद्व्यकिरञ्शरैः ॥ ९-१२-३३ (६०८०६)
स चतुर्भिर्महेष्वासैः पाण्डवानां महारथः ।
वृतस्तान्योधयामास मद्रराजः प्रतापवान् ॥ ९-१२-३४ (६०८०७)
तस्य धर्मसुतो राजन्क्षुरप्रेण महाहवे ।
चक्ररक्षं जघानाशु मद्रराजस्य पार्थिवः ॥ ९-१२-३५ (६०८०८)
तस्मिंस्तु निहते शूरे चक्ररक्षे महारथे ।
मद्रराजोऽपि बलवान्सैनिकानावृणोच्छरैः ॥ ९-१२-३६ (६०८०९)
समावृतांस्ततस्तांस्तु राजन्वीक्ष्य स्वसैनिकान् ।
चिन्तयामास समरे धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ ९-१२-३७ (६०८१०)
कथं नु न भवेत्सत्यं तन्माधववचो महत् ।
अपि क्रुद्धो रणे राजन्क्षपयेत बलं मम ॥ ९-१२-३८ (६०८११)
ग्अहं मद्भ्रातरश्चैव सात्यकिश्च महारथः ।
पाञ्चालाः सृञ्जयाश्चैव न शक्तास्म हि मद्रपम् ॥ ९-१२-३९ (६०८१२)
निहनिष्यति चैवाद्य मातुलोऽस्मान्महाबलः ।
गोविन्दवचनं सत्यं कथं भवति किन्त्विदम् ॥ ९-१२-४० (६०८१३)
ततः सरथनागाश्वा पाण्डवाः पाण्डुपूर्वज ।
मद्रराजं समासेदुः पीडयन्तः समन्ततः ॥ ९-१२-४१ (६०८१४)
नानाशस्त्रौघबहुलां शस्त्रवृष्टिं समुद्यताम् ।
व्यधमत्समरे राजा महाभ्राणीव मारुतः ॥ ९-१२-४२ (६०८१५)
ततः कनकपुङ्खां तां शल्यक्षिप्तां वियद्गताम् ।
शरवृष्टिमपश्याम शलभानामिवायतिम् ॥ ९-१२-४३ (६०८१६)
ते शरा मद्रराजेन प्रेषिता रणमूर्धनि ।
सम्पतन्तः स्म दृश्यन्ते शलभानां व्रजा इव ॥ ९-१२-४४ (६०८१७)
मद्रराजधनुर्मुक्तैः शरैः कनकभूषणैः ।
निरन्तरमिवाकाशं सम्बभूव जनाधिप ॥ ९-१२-४५ (६०८१८)
न पाण्डवानां नास्माकं तत्र किञ्चिद्व्यदृश्यत ।

बाणान्धकारे महति कृते तत्र महाहवे ॥ ९-१२-४६ (६०८१९)
मद्रराजेन बलिना लाघवाच्छरवृष्टिभिः ।
चाल्यमानं तु तं दृष्ट्वा पाण्डवानां बलार्णवम् ।
विस्मयं परमं जग्मुर्देवगन्धर्वदानवाः ॥ ९-१२-४७ (६०८२०)
स तु तान्सर्वतो यत्ताञ्शरैः सञ्छाद्य मारिष ।
धर्मराजमवच्छाद्य सिंहवद्व्यनदन्मुहुः ॥ ९-१२-४८ (६०८२१)
ते च्छन्नाः समरे तेन पाण्डवानां महारथाः ।
नाशक्नुवंस्तदा युद्धे प्रत्युद्यातुं महारथम् ॥ ९-१२-४९ (६०८२२)
धर्मराजपुरोगास्तु भीमसेनमुखा रथाः ।
निजघ्नुः समरे शूरंशल्यमाहवशोभिनम् ॥ ॥ ९-१२-५० (६०८२३)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-१२-२५ सहदेवेन प्रेषितामिति पूर्वस्मात्सम्बध्यते ॥
९-१२-२७ सारथिं च विव्याधेत्युत्तरस्मादपकृष्यते ॥
९-१२-३८ कथन्नु समरे शक्यं--नहि क्रुद्धो रणे इति झ पाठः ॥
९-१२-१२ द्वादशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०१३
॥ श्रीः ॥
९.१३. अध्यायः १३

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
सङ्कुलयुद्धम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-१३-० (६०८२४)
सञ्जय उवाच। ९-१३-०क्ष् (५१०६)
अर्जुनो द्रौणिना विद्धो युद्धे बहुभिरायसैः ।
तस्य चानुचरैः शूरैस्त्रिगर्तानां महारथैः ॥ ९-१३-१ (६०८२५)
द्रौणिं विव्याध समरे त्रिभिरेव शिलीमुखैः ।
तथेतरान्महेष्वासान्द्वाभ्यां द्वाभ्यां धनञ्जयः ।
भूयश्चैव महाराज शरवर्षैरवाकिरत् ॥ ९-१३-२ (६०८२६)

शरकण्टकितास्ते तु तावका भरतर्षभ ।
न जहुः पार्थमासाद्य ताड्यमानाः शितैः शरैः ॥ ९-१३-३ (६०८२७)
अर्जुनं रथवंशेन द्रोणपुत्रपुरोगमाः ।
परिवार्य मुदा युक्ता योधयन्तश्चकाशिरे ॥ ९-१३-४ (६०८२८)
तैस्तु क्षिप्ताः शरा राजन्कार्तस्वरविभूषिताः ।
अर्जुनस्य रथोपस्थं पूरयामासुरञ्जसा ॥ ९-१३-५ (६०८२९)
तथा कृष्णौ महेष्वासौ वृषभौ सर्वधन्विनाम् ।
विव्यधुश्च शरैर्घोरैः प्रहृष्टा युद्धदुर्मदाः ॥ ९-१३-६ (६०८३०)
कूबरं रथचक्राणि ईषा योक्त्राणि वा विभो ।
युगं चैवानुकर्षं च शरभूतमभूत्तदा ॥ ९-१३-७ (६०८३१)
नैतादृशं दृष्टपूर्वं राजन्नेव च नः श्रुतम् ।
यादृशं तत्र पार्थस्य तावकाः सम्प्रचक्रिरे ॥ ९-१३-८ (६०८३२)
स रथः सर्वतो भाति चित्रपुङ्खैः शितैः शरैः ।
उल्काशतैः सम्प्रदीप्तं विमानमिव भूतले ॥ ९-१३-९ (६०८३३)
ततोऽर्जुनो महाराज शरैः सन्नतपर्वभिः ।
अवाकिरत्तां पृतनां मेघो धृष्ट्येव पर्वतम् ॥ ९-१३-१० (६०८३४)
ते वध्यमानाः समरे पार्थनामाङ्कितैः शरैः ।
पार्थभूतममन्यन्त प्रेक्षमाणास्तथाविधम् ॥ ९-१३-११ (६०८३५)
कोपोद्धूतशरज्वालो धनुःशब्दानिलो महान् ।
सैन्येन्धनं ददाहाशु तावकं पार्थपावकः ॥ ९-१३-१२ (६०८३६)
चक्राणां पततां चापि युगानां च धरातले ।
तूणीराणां पताकानां ध्वजानां च रथैः सह ॥ ९-१३-१३ (६०८३७)
ईषाणामनुकर्षाणां त्रिवेणूनां च भारत ।
अक्षाणामथ योक्त्राणां प्रतोदानां च राशयः ॥ ९-१३-१४ (६०८३८)
शिरसां पततां चापि कुण्डलोष्णीषधारिणाम् ।
भुजानां च महाभाग स्कन्धानां च समन्ततः ॥ ९-१३-१५ (६०८३९)
छत्राणां व्यजनैः सार्धं मकुटानां च राशयः ।
समदृश्यन्त पार्थस्य रथमार्गेषु भारत ॥ ९-१३-१६ (६०८४०)
अगम्यरूपा पृथिवी मांसशोणितकर्दमा ।
भीरूणां त्रासजननी शूराणां हर्षवर्धिनी ।
बभूव भरतश्रेष्ठ रुद्रस्याक्रीडनं यथा ॥ ९-१३-१७ (६०८४१)
हत्वा तु समरे पार्थः सहस्रे द्वे परन्तपः ।
रथानां सवरूथानां विधूमोऽग्निरिव ज्वलन् ॥ ९-१३-१८ (६०८४२)
यथा हि भगवानग्निर्जगद्दग्ध्वा चराचरम् ।
विधूमो दृश्यते राजंस्तथा पार्थो धनञ्जयः ॥ ९-१३-१९ (६०८४३)
द्रौणिस्तु समरे दृष्ट्वा पाण्डवस्य पराक्रमम् ।

रथेनातिपताकेन पाण्डवं प्रत्यवारयत् ॥ ९-१३-२० (६०८४४)
तावुभौ पुरुषव्याघ्रौ श्वेताश्वौ धन्विनां वरौ ।
समीयतुस्तदाऽन्योन्यं परस्परवधैषिणौ ॥ ९-१३-२१ (६०८४५)
तयोरासीन्महाराज बाणवर्षं सुदारुणम् ।
जीमूतयोर्यथा वृष्टिस्तपान्ते भरतर्षभ ॥ ९-१३-२२ (६०८४६)
अन्योन्यस्पर्धिनौ तौ तु शरैः सन्नतपर्वभिः ।
ततक्षतुस्तदाऽन्योन्यं शृङ्गाभ्यां वृषभाविव ॥ ९-१३-२३ (६०८४७)
तयोर्युद्धं महाराज चिरं सममिवाभवत् ।
शस्त्राणां सङ्गमश्चैव घोरस्तत्राभवत्पुनः ॥ ९-१३-२४ (६०८४८)
ततोऽर्जुनं द्वादशभी रुक्मपुङ्खैः सुतेजनैः ।
वासुदेवं च दशभिर्द्रौणिर्विव्याध भारत ॥ ९-१३-२५ (६०८४९)
ततः प्रहस्य बीभत्सुर्व्याक्षिपद्गाण्डिवं धनुः ।
मानयित्वा मुहूर्तं तु गुरुपुत्रं महाहवे ॥ ९-१३-२६ (६०८५०)
व्यश्वसूतरथं चक्रे सव्यसाची परन्तपः ।
मृदुपूर्वं ततश्चैनं पुनःपुनरताडयत् ॥ ९-१३-२७ (६०८५१)
हताश्वे तु रथे तिष्ठन्द्रोणपुत्रस्त्वयस्मयम् ।
मुसलं पाण्डुपुत्राय चिक्षेप परिघोपमम् ॥ ९-१३-२८ (६०८५२)
तमापतन्तं सहसा हेमपट्टविभूषितम् ।
चिच्छेद सप्तधा वीरः पार्थः शत्रुनिबर्हणः ॥ ९-१३-२९ (६०८५३)
स च्छिन्नं मुसलं दृष्ट्वा द्रौणिः परमकोपनः ।
आददे परिघं घोरं नगेन्द्रशिखरोपमम् ।
चिक्षेप चैव पार्थाय द्रौणिर्युद्धविशारदः ॥ ९-१३-३० (६०८५४)
तमन्तकमिव क्रुद्दं परिघं प्रेक्ष्य पाण्डवः ।
अर्जुनस्त्वरितो जघ्ने पञ्चभिः सायकोत्तमैः ॥ ९-१३-३१ (६०८५५)
स च्छिन्नः पतितो भूमौ पार्थबाणैर्महाहवे ।
दारयन्पृथिवीन्द्राणां मनः सब्देन भारत ॥ ९-१३-३२ (६०८५६)
ततोऽपरैस्त्रिभिर्भल्लैर्द्रौणिं विव्याध पाण्डवः ॥ ९-१३-३३ (६०८५७)
सोऽतिविद्धो बलवता पार्थेन सुमहात्मना ।
नाकम्पत तदा द्रौणिः पौरुषेषु व्यवस्थितः ॥ ९-१३-३४ (६०८५८)
सुरथं च ततो राजन्भारद्वाजो महारथम् ।
अवाकिरच्छरव्रातैः सर्वक्षत्रस्य पश्यतः ॥ ९-१३-३५ (६०८५९)
ततस्तु सुरथोऽप्याजौ पाञ्चालानां महारथः ।
रथेन मेघघोषेण द्रौणिमेवाभ्यधावत ॥ ९-१३-३६ (६०८६०)
विकर्षन्वै धनुःश्रेष्ठं सर्वभारसहं दृढम् ।
ज्वलनाशीविषनिभैः शरैश्चैनमवाकिरत् ॥ ९-१३-३७ (६०८६१)
सुरथं तं ततः क्रुद्धमापतन्तं महारथम् ।

चुकोप समरे द्रौणिर्दण्डाहत इवोरगः ॥ ९-१३-३८ (६०८६२)
त्रिशिखां भ्रुकुटीं कृत्वा सृक्विणी परिसंलिहन् ।
उद्वीक्ष्य सुरथं रोषाद्धनुर्ज्यामवमृज्य च ।
मुमोच तीक्ष्णं नाराचं यमदण्डोपमद्युतिम् ॥ ९-१३-३९ (६०८६३)
स तस्य हृदयं भित्त्वा प्रविवेशातिवेगितः ।
शक्राशनिरिवोत्सृष्टो विदार्य धरणीतलम् ॥ ९-१३-४० (६०८६४)
ततः स पतितो भूमौ नाराचेन समाहतः ।
वज्रेण च यथा शृङ्गं पर्वतस्येव दीर्यतः ॥ ९-१३-४१ (६०८६५)
तस्मिन्विनिहते वीरे द्रोणपुत्रः प्रतापवान् ।
आरुरोह रथं तूर्णं तमेव रथिनां वरः ॥ ९-१३-४२ (६०८६६)
ततः सज्जो महाराज द्रौणिराहवदुर्मदः ।
अर्जुनं योधयामास संशप्तकवृतो रणे ॥ ९-१३-४३ (६०८६७)
तत्र युद्धं महच्चासीदर्जुनस्य परैः सह ।
मध्यन्दिनगते सूर्ये यमराष्ट्रविवर्धनम् ॥ ९-१३-४४ (६०८६८)
तत्राश्चर्यमपश्याम दृष्ट्वा तेषां पराक्रमम् ।
यदेको युगपद्वीरान्समयोधयदर्जुनः ॥ ९-१३-४५ (६०८६९)
विमर्दः सुमहानासीदर्जुनस्य परैः सह ।
शतक्रतोर्यथापूर्वं महत्या दैत्यसेनया ॥ ॥ ९-१३-४६ (६०८७०)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०१४
॥ श्रीः ॥
९.१४. अध्यायः १४

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
सङ्कुलयुद्धम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-१४-० (६०८७१)
सञ्जय उवाच। ९-१४-०क्ष् (५१०७)
दुर्योधनो महाराज धृष्टद्युम्नश्च पार्षतः ।
चक्रतुः सुमहद्युद्धं शरशक्तिसमाकुलम् ॥ ९-१४-१ (६०८७२)
ततो राजन्समापेतुः शरधाराः सहस्रशः ।

अम्बुदानां यथा काले जलधाराः समन्ततः ॥ ९-१४-२ (६०८७३)
राजा च पार्षतं विद्ध्वा शरैः पञ्चभिराशुगैः ।
द्रोणहन्तारमुग्रेषुं पुनर्विव्याध सप्तभिः ॥ ९-१४-३ (६०८७४)
धृष्टद्युम्नस्तु समरे बलवान्दृढविक्रमः ।
सप्तत्या विशिखानां वै दुर्योधनमपीडयत् ॥ ९-१४-४ (६०८७५)
पीडितं वीक्ष्य राजानं सोदर्या भरतर्षभ ।
महत्या सेनया सार्धं परिवव्रुः स्म पार्षतम् ॥ ९-१४-५ (६०८७६)
स तैः परिवृतः शूरः सर्वतोऽतिरथै र्भृशम् ।
व्यचरत्समरे राजन्दर्शयन्नस्त्रलाघवम् ॥ ९-१४-६ (६०८७७)
शिखण्डी कृतवर्माणं गौतमं च महारथम् ॥
प्रभद्रकैः समायुक्तो योधयामास धन्विनौ ॥ ९-१४-७ (६०८७८)
तत्रापि सुमहद्युद्धं घोररूपं विशाम्पते ।
प्राणान्सन्तजतां युद्धे प्राणद्यूताभिदेवने ॥ ९-१४-८ (६०८७९)
शल्यः सायकवर्षाणि विमुञ्जन्सर्वतोदिशम् ।
पाण्डवान्पीडयामास ससात्यकिवृकोदरान् ॥ ९-१४-९ (६०८८०)
तथा तौ तु यमौ यमतुल्यपराक्रमौ ।
योधयामास राजेन्द्र वीर्येणास्त्रबलेन च ॥ ९-१४-१० (६०८८१)
शल्यसायकनुन्नानां पाण्डवानां महामृधे ।
त्रातारं नाध्यगच्छन्त केचित्तत्र महारथाः ॥ ९-१४-११ (६०८८२)
ततस्तु नकुलः शूरो धर्मराजे प्रपीडिते ।
अभिदुद्राव वेगेन मातुलं माद्रिनन्दनः ॥ ९-१४-१२ (६०८८३)
सञ्छाद्य समरे वीरं नकुलः परवीरहा ।
विव्याध चैनं दशभिः स्मयमानः स्तनान्तरे ॥ ९-१४-१३ (६०८८४)
सर्वपारसवैर्बाणैः कर्मारपरिमार्जितैः ।
स्वर्णपुङ्खैः शिलाधौतैर्धनुर्यन्त्रप्रचोदितैः ॥ ९-१४-१४ (६०८८५)
शल्यस्तु पीडितस्तेन स्वस्रीयेण हि मातुलः ।
नकुलं पीडयामास पत्रिभिर्नतपर्वभिः ॥ ९-१४-१५ (६०८८६)
ततो युधिष्ठिरो राजा भीमसेनोऽथ सात्यकिः ।
सहदेवश्च माद्रेणो मद्रराजमुपाद्रवन् ॥ ९-१४-१६ (६०८८७)
तानापतत एवाशु पूरयाणान्रथस्वनैः ।
दिशश्च विदिशश्चैव कम्पयानांश्च मेदिनीम् ।
प्रतिजग्राह समरे सेनापतिरमित्रजित् ॥ ९-१४-१७ (६०८८८)
युधिष्ठिरं त्रिभिर्विद्ध्वा भीमसेनं च पञ्चभिः ।
सात्यकिं च शतेनाजौ सहदेवं त्रिभिः शरैः ॥ ९-१४-१८ (६०८८९)
ततस्तु सशरं चापं नकुलस्य महात्मनः ।
मद्रेश्वरः क्षुरप्रेण मध्ये चिच्छेद मारिष ॥ ९-१४-१९ (६०८९०)

तदपास्य धनुश्छिन्नं ततः शल्यस्य सायकैः ।
अथान्यद्धनुरादाय माद्रीपुत्रो महारथः ।
मद्रराजरथं तूर्णं पूरयामास पत्रिभिः ॥ ९-१४-२० (६०८९१)
युधिष्ठिरस्तु मद्रेशं सहदेवश्च मारिष ।
दशभिर्दशभिर्बाणैरुरस्येनमविध्यताम् ॥ ९-१४-२१ (६०८९२)
भीमसेनस्तु तं षष्ट्या सात्यकिर्दशभिः शरैः ।
मद्रराजमभिद्रुत्य जघ्नतुः क्षङ्कपत्रिभिः ॥ ९-१४-२२ (६०८९३)
मद्रराजस्ततः क्रुद्धः सात्यकिं नवभिः शरैः ।
विव्याध भूयः सप्तत्या शराणां नतपर्वणाम् ॥ ९-१४-२३ (६०८९४)
अथास्य सशरं चापं मुष्टौ चिच्छेद मारिष ।
हयांश्च चतुरः सङ्ख्ये प्रेषयामास मृत्यवे ॥ ९-१४-२४ (६०८९५)
विरथं सात्यकिं कृत्वा मद्रराजो महारथः ।
विशिखानां शतेनैनमाजघान समन्ततः ॥ ९-१४-२५ (६०८९६)
माद्रीपुत्रं च संरब्धो भीमसेनं च पाण्डवम् ।
युधिष्ठिरं च कौरव्य विव्याध दशभिः शरैः ॥ ९-१४-२६ (६०८९७)
तत्राद्भुतमपश्याम मद्रराजस्य पौरुषम् ।
यदेनं सहिताः पार्था नाभ्यवर्तन्त संयुगे ॥ ९-१४-२७ (६०८९८)
अथान्यं रथमास्थाय सात्यकिः सत्यविक्रमः ।
पीडितान्पाण्डवान्दृष्ट्वा मद्रराजवशं गतान् ।
अभिदुद्राव वेगेन मद्राणामधिपं बलात् ॥ ९-१४-२८ (६०८९९)
आपतन्तं रथं तस्य शल्यः समितिशोभनः ।
प्रत्युद्ययौ रथेनैव मत्तो मत्तमिव द्विपम् ॥ ९-१४-२९ (६०९००)
स सन्निपातस्तुमुलो बभूवाद्भुतदर्शनः ।
सात्यकेश्चैव शूरस्य मद्राणामधिपस्य च ।
यादृशो वै पुरा वृत्तः शम्बरामरराजयोः ॥ ९-१४-३० (६०९०१)
सात्यकिः प्रेक्ष्य समरे मद्रराजमवस्थितम् ।
विव्याध दशभिर्बाणैस्तिष्ठतिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ९-१४-३१ (६०९०२)
मद्रराजस्तु सुभृशं विद्धस्तेन महात्मना ।
सात्यकिं प्रतिविव्याध चित्रपुङ्खैः शितैः शरैः ॥ ९-१४-३२ (६०९०३)
ततः पार्था महेष्वासाः सात्वताऽभिसृतं नृपम् ।
अभ्यवर्तन्रथैस्तूर्णं मातुलं वधकाङ्क्षया ॥ ९-१४-३३ (६०९०४)
तत आसीत्परामर्दस्तुमुलः शोणितोदकः ।
शूराणां युध्यमानानां सिंहानामिव नर्दताम् ॥ ९-१४-३४ (६०९०५)
तेषामासीन्महाराज व्यधिक्षेपः परस्परम् ।
सिंहानामामिषेप्सूनां कूजतामिव संयुगे ॥ ९-१४-३५ (६०९०६)
तेषां बाणसहस्रौघैराकीर्णा वसुधाऽभवत् ।

अन्तरिक्षं च सहसा बाणभूतमभूत्तदा ॥ ९-१४-३६ (६०९०७)
शरान्धकारं सहसा कृतं तेन समन्ततः ।
अभ्रच्छायेव सञ्जज्ञे शरैर्मुक्तैर्महात्मभिः ॥ ९-१४-३७ (६०९०८)
तत्र राजञ्शरैर्मुक्तैर्निर्मुक्तैरिव पन्नगैः ।
स्वर्णपुङ्खैः प्रकाशद्भिर्व्यरोचन्त दिशस्तदा ॥ ९-१४-३८ (६०९०९)
तत्राद्भुतं परं चक्रे शल्यः शत्रुनिबर्हणः ।
यदेकः समरे शूरो योधयामास वै बहून् ॥ ९-१४-३९ (६०९१०)
मद्रराजभुजोत्सृष्टैः कङ्कबर्हिणवाजितैः ।
सम्पतद्भिः शरैर्घोरैरवाकीर्यत मेदिनी ॥ ९-१४-४० (६०९११)
तत्र शल्यरथं राजन्विचरन्तं महाहवे ।
अपश्याम यथापूर्वं शक्रस्यासुरसंक्षये ॥ ॥ ९-१४-४१ (६०९१२)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०१५
॥ श्रीः ॥
९.१५. अध्यायः १५

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
शल्ययुधिष्ठिरयोर्युद्धम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-१५-० (६०९१३)
सञ्जय उवाच। ९-१५-०क्ष् (५१०८)
ततः सेना तव विभो मद्रराजपुरस्कृता ।
पुनरभ्यद्रवत्पार्थान्वेगेन महता रणे ॥ ९-१५-१ (६०९१४)
पीडितास्तावकाः सर्वे प्रधावन्तो रणोत्कटाः ।
क्षणेन चैव पार्थांस्ते बहुत्वात्समलोडयन् ॥ ९-१५-२ (६०९१५)
ते वध्यमानाः समरे पाण्डवा नावतस्थिरे ।
क्षणेनैव महाराज पश्यतोः कृष्णपार्थयोः ॥ ९-१५-३ (६०९१६)
ततो धनञ्जयः क्रुद्धः कृपं सह पदानुगैः ।
अवाकिरच्छरौघेण कृतवर्माणमेव च ॥ ९-१५-४ (६०९१७)
शकुनिं सहदेवस्तु सहसैन्यमवाकिरत् ।
नकुलः पार्श्वतः स्थित्वा मद्रराजमयोधयत् ॥ ९-१५-५ (६०९१८)

द्रौपदेया नरेन्द्राश्च भूयिष्ठान्समवारयन् ।
द्रोणपुत्रं च पाञ्चाल्यः शिखण्डी समवारयत् ॥ ९-१५-६ (६०९१९)
भीमसेनस्तु राजानं गदापाणिरवारयत् ।
शल्यं तु सह सैन्येन कुन्तीपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ ९-१५-७ (६०९२०)
ततः समभवद्युद्धं संसक्तं तत्रतत्र ह ।
तावकानां परेषां च सङ्ग्रामेष्वनिवर्तिनाम् ॥ ९-१५-८ (६०९२१)
तत्र पश्यामहे कर्म शल्यस्यातिमहद्रणे ।
यदेकः सर्वसैन्यानि पाण्डवानामयोधयत् ॥ ९-१५-९ (६०९२२)
व्यदृश्यत तदा शल्यो युधिष्ठिरसमीपतः ।
क्रूरश्चन्द्रमसोऽभ्याशे शनैश्चर इव ग्रहः ॥ ९-१५-१० (६०९२३)
पीडयित्वा तु राजानं शरैराशीविषोपमैः ।
अभ्यधावत्पुनर्भीमं शरवर्षैरवाकिरत् ॥ ९-१५-११ (६०९२४)
तस्य तल्लाघवं दृष्ट्वा तथैव च कृतास्त्रताम् ।
अपूजयन्ननीकानि परेषां तावकानि च ॥ ९-१५-१२ (६०९२५)
पीड्यमानास्तु शल्येन पाण्डवा भृशाविक्षताः ।
प्राद्रवन्त रणं हित्वा क्रोशमाने युधिष्ठिरे ॥ ९-१५-१३ (६०९२६)
वध्यमानेष्वनीकेषु मद्रराजेन पाण्डवः ।
अमर्षवशमापन्नो धर्मराजो युधिष्ठिरः ॥ ९-१५-१४ (६०९२७)
ततः पौरुषमास्थाय मद्रराजमताडयत् ।
जयो वाऽस्तु वधो वेति कृतबुद्धिर्महारथः ॥ ९-१५-१५ (६०९२८)
समाहूयाब्रवीत्सर्वान्भ्रातॄन्कृष्णं च पाण्डवः ॥ ९-१५-१६ (६०९२९)
भीष्मो द्रोणश्च कर्णश्च ये चान्ये पृथिवीक्षितः ।
कौरवार्थे पराक्रान्ताः सङ्ग्रामे निधनं गताः ।
यथाभागं यथोत्साहं भवन्तः कृतपौरुषाः ॥ ९-१५-१७ (६०९३०)
भागोऽवशिष्ट एकोऽयं मम शल्यो महारथः ।
सोऽहमद्य युधा जेतुमाशंसे मद्रकाधिपम् ॥ ९-१५-१८ (६०९३१)
तत्र यन्मानसं मह्यं तत्सर्वं निगदामि वः ।
चक्ररक्षाविमौ वीरौ मम माद्रवतीसुतौ ॥ ९-१५-१९ (६०९३२)
अजेयौ वासवेनापि समरे शूरसम्मतौ ।
साध्विमौ मातुलं युद्धे क्षत्रधर्मपुरस्कृतौ ॥ ९-१५-२० (६०९३३)
मदर्थे प्रतियुध्येतां मानार्हौ सत्यसङ्गरौ ।
मां वा शल्यो रणे हन्ता तं वाऽहं भद्रमस्तु वः ।
इति सत्यामिमां वाणीं लोकवीरा निबोधत ॥ ९-१५-२१ (६०९३४)
योत्स्येऽहं मातुलेनाद्य क्षात्रधर्मेण पार्थिवाः ।
स्वमंशमभिसन्धाय विजयायेतराय वा ॥ ९-१५-२२ (६०९३५)
तस्य मेऽप्यधिकं शस्त्रं सर्वोपकरणानि च ।

संयुज्यन्तां रथे क्षिप्रं शास्त्रवद्रथयोजकैः ॥ ९-१५-२३ (६०९३६)
शैनेयो दक्षिणं चक्रं धृष्टद्युम्नस्तथोत्तरम् ।
पृष्ठगोपो भवत्वद्य मम पार्थो धनञ्जयः ॥ ९-१५-२४ (६०९३७)
पुरःसरो ममाद्यास्तु भीमः शस्त्रभृतां वरः ।
एवमभ्यधिकः शल्याद्भविष्यामि महामृधे ॥ ९-१५-२५ (६०९३८)
एवमुक्तास्तथा चक्रुस्तदा राज्ञः प्रियैषिणः ॥ ९-१५-२६ (६०९३९)
ततः प्रहर्षः सैव्यानां पुनरासीत्तदाः मृधे ।
पाञ्चालानां सोमकानां मात्स्यानां च विशेषतः ॥ ९-१५-२७ (६०९४०)
प्रतिज्ञातं च सङ्ग्रामे धर्मराजस्य पूजयन् ।
ततः शङ्खांश्च भेरीश्च शतशश्चैव पुष्करान् ।
अवादयन्त पाञ्चालाः सिंहनादांश्च नेदिरे ॥ ९-१५-२८ (६०९४१)
तेऽभ्यधावन्त संरब्धा मद्रराजं तरस्विनम् ।
महता हर्षजेनाथ नादेन कुरुपुङ्गवाः ॥ ९-१५-२९ (६०९४२)
ह्रादेन गजघण्टानां शङ्खानां निनदेन च ।
तूर्यशब्देन महता नादयन्तश्च मेदिनीम् ॥ ९-१५-३० (६०९४३)
तान्प्रत्यगृह्णात्पुत्रस्ते मद्रराजश्च वीर्यवान् ।
महामेघानिव बहूञ्शैलावस्तोदयावुभौ ॥ ९-१५-३१ (६०९४४)
शल्यस्तु समरश्लाघी धर्मराजमरिन्दमम् ।
ववर्ष शरवर्षेण शम्बरं मघवा इव ॥ ९-१५-३२ (६०९४५)
तथैव कुरुराजोऽपि प्रगृह्य रुचिरं धनुः ।
द्रोणोपदेशान्विविधान्दर्शयानो महामनाः ।
ववर्ष शरवर्षाणि चित्रं लघु च सुष्ठु च ॥ ९-१५-३३ (६०९४६)
न चास्य विवरं कश्चिद्ददर्श चरतो रणे ॥ ९-१५-३४ (६०९४७)
तावुभौ विविधैर्बाणैस्ततक्षाते परस्परम् ।
शार्दूलावामिषप्रेप्सू पराक्रान्ताविवाहवे ॥ ९-१५-३५ (६०९४८)
भीमस्तु तव पुत्रेण युद्धशौण्डेन सङ्गतः ॥ ९-१५-३६ (६०९४९)
पाञ्चाल्यः सात्यकिश्चैव माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
शकुनिप्रमुखान्वीरान्प्रत्यगृह्णन्समन्ततः ॥ ९-१५-३७ (६०९५०)
तदासीत्तुमुलं युद्धं पुनरेव जयैषिणाम् ।
तावकानां परेषां च राजन्दुर्मन्त्रिते तव ॥ ९-१५-३८ (६०९५१)
दुर्योधनस्तु भीमस्य शरेणानतपर्वणा ।
चिच्छेदादिश्य सङ्ग्रामे ध्वजं हेमपरिष्कृतम् ॥ ९-१५-३९ (६०९५२)
स किङ्किणीकजालेन महता चारुदर्शनः ।
पपात रुचिरः सिंहो भीमसेनस्य पश्यतः ॥ ९-१५-४० (६०९५३)
पुनश्चास्य धनुश्चित्रं गजराजकरोपमम् ।
क्षुरेण शितधारेण प्रचकर्त नराधिपः ॥ ९-१५-४१ (६०९५४)

स च्छिन्नधन्वा तेजस्वी रथशक्त्या सुतं तव ।
बिभेदोरसि विक्रम्य स रथोपस्थ आविशत् ॥ ९-१५-४२ (६०९५५)
तस्मिन्मोहमनुप्राप्ते पुनरेव वृकोदरः ।
यन्तुरेव शिरः कायात्क्षुरप्रेणाहरत्तदा ॥ ९-१५-४३ (६०९५६)
हतसूता हयास्तस्य रथमादाय भारत ।
व्यद्रवन्त दिशो राजन्हाहाकारस्तदाऽभवत् ॥ ९-१५-४४ (६०९५७)
तमभ्यधावंस्त्राणार्थं द्रोणपुत्रो महारथः ।
कृपश्च कृतवर्मा च पुत्रं ते हि परीप्सवः ॥ ९-१५-४५ (६०९५८)
तस्मिन्विलुलिते सैन्ये त्रस्तांस्तस्य पदानुगान् ।
गाण्डीवधन्वा विस्फार्य धनुस्तानहनच्छरैः ॥ ९-१५-४६ (६०९५९)
युधिष्ठिरस्तु मद्रेशमभ्यधावदमर्षितः ।
स्वयं सन्नोदयन्नश्वान्दन्तवर्णान्मनोजवान् ॥ ९-१५-४७ (६०९६०)
तत्राश्चर्यपमश्याम कुन्तीपुत्रे युधिष्ठिरे ।
पुरा भूत्वा मृदुर्दान्तो यत्तदा दारुणोऽभवत् ॥ ९-१५-४८ (६०९६१)
विवृताक्षश्च कौन्तेयो वेपमानश्च मन्युना ।
चिच्छेद योधान्निशितैः शरैः शतसहस्रशः ॥ ९-१५-४९ (६०९६२)
यांयां प्रत्युद्ययौ सेनां तांतां ज्येष्ठः स पाण्डवः ।
शरैरपातयद्राजन्गिरीन्वज्रैरिवोत्तमैः ॥ ९-१५-५० (६०९६३)
साश्वसूतध्वजरथान्रथिनः पातयन्बहून् ।
अक्रीडदेको बलवान्पवनस्तोयदानिव ॥ ९-१५-५१ (६०९६४)
साश्वारोहांश्च तुरगान्पत्तींश्चैव सहस्रधा ।
व्यपोथयत सङ्ग्रामे क्रुद्धो रुद्रः पशूनिव ॥ ९-१५-५२ (६०९६५)
शून्यमायोधनं कृत्वा शरवर्षैः समन्ततः ।
अभ्यद्रवत मद्रेशं तिष्ठतिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ९-१५-५३ (६०९६६)
तस्य तच्चरितं दृष्ट्वा संग्रामे भीमकर्मणः ।
वित्रेसुस्तावकाः सर्वे शल्यस्त्वेनं समभ्ययात् ॥ ९-१५-५४ (६०९६७)
ततस्तौ भृशसङ्क्रुद्धौ प्रध्माय सलिलोद्भवौ ।
समाहूय तदाऽन्योन्यं भर्त्सयन्तौ समीयतुः ॥ ९-१५-५५ (६०९६८)
शल्यस्तु शरवर्षेण पीडयामास पाण्डवम् ।
मद्रराजं तु कौन्तेयः शरवर्षैरवाकिरत् ॥ ९-१५-५६ (६०९६९)
अदृश्येतां तदा राजन्कङ्कपत्रिभिराचितौ ।
उद्भिन्नरुधिरौ शूरौ मद्रराजयुधिष्ठिरौ ।
पुष्पिताविव रेजाते वने शाल्मलिकिंशुकौ ॥ ९-१५-५७ (६०९७०)
दीव्यमानौ महात्मानौ प्राणद्यूतेन दुर्मदौ ।
दृष्ट्वा सर्वाणि सैन्यानि नाध्यवस्यंस्तयोर्जयम् ॥ ९-१५-५८ (६०९७१)
हत्वा मद्राधिपं पार्थो भोक्ष्यतेऽद्य वसुन्धराम् ।

शल्यो वा पाण्डवं हत्वा दद्याद्दुर्योधनाय गाम् ॥ ९-१५-५९ (६०९७२)
इतीव निश्चयो नाभूद्योधानां तत्र भारत ।
प्रदक्षिणमभूत्सर्वं धर्मराजस्य युध्यतः ॥ ९-१५-६० (६०९७३)
ततः शरशतं शल्यो मुमोचाशु युधिष्ठिरे ।
धनुश्चास्य शिताग्रेण बाणेन निरुकृन्तत ॥ ९-१५-६१ (६०९७४)
सोऽन्यत्कार्मुकमादाय शल्यं शरशतैस्त्रिभिः ।
अविध्यत्कार्मुकं चास्य क्षुरेण निरकृन्तत ॥ ९-१५-६२ (६०९७५)
अथास्य निजघानाश्वांश्चतुरो नतपर्वभिः ।
द्वाभ्यामतिशिताग्राभ्यामुभौ तत्पार्ष्णिसारथी ॥ ९-१५-६३ (६०९७६)
ततोऽस्य दीप्यमानेन पीतेन निशितेन च ।
प्रमुखे वर्तमानस्य भल्लेनापाहरद्ध्वजम् ॥ ९-१५-६४ (६०९७७)
ततः प्रभग्नं तत्सैन्यं दौर्योधनमरिन्दम ॥ ९-१५-६५ (६०९७८)
ततो मद्राधिपं द्रौणिरभ्यधावत्तथा कृतम् ।
आरोप्य चैनं स्वरथं त्वरमाणः प्रदुद्रुवे ॥ ९-१५-६६ (६०९७९)
मुहूर्तमिव तौ गत्वा नर्दमाने युधिष्ठिरे ।
गत्वा ततो मद्रपतिरन्यं स्यन्दनमास्थितः ॥ ९-१५-६७ (६०९८०)
विधिवत्कल्पितं शुभ्रं महाम्बुदनिनादिनम् ।
सज्जयन्त्रोपकरणं द्विषतां रोमहर्षणम् ॥ ९-१५-६८ (६०९८१)
तथान्यद्धनुरादाय बलवान्वेगवत्तरम् ॥
युधिष्ठिरं मद्रपतिर्भित्त्वा सिंह इवानदत् ॥ ९-१५-६९ (६०९८२)
ततः स शरवर्षेण पर्जन्य इव वृष्टिमान् ।
अभ्यवर्षदमेयात्मा क्षत्रियान्क्षत्रियर्षभः ॥ ९-१५-७० (६०९८३)
सात्यकिं दशभिर्विद्ध्वा भीमसेनं त्रिभिः शरैः ।
सहदेवं त्रिभिर्विद्धा युधिष्ठिरमपीडयत् ॥ ९-१५-७१ (६०९८४)
तांस्तानन्यान्महेष्वासान्साश्वान्सरथकूबरान् ।
अर्दयामास विशिखैरुल्काभिरिव कुञ्जरान् ॥ ९-१५-७२ (६०९८५)
कुञ्जरान्कुञ्जरारोहानश्वप्रयायिनः ।
रथांश्च रथिभिः सार्धं जघान रथिनां वरः ॥ ९-१५-७३ (६०९८६)
बाहूंश्चिच्छेद तरसा सायुधान्केतनानि च ।
चकार च महीं योधैः स्तीर्णां वेदीं कुशैरिव ॥ ९-१५-७४ (६०९८७)
तथा तमरिसैन्यानि घ्नन्तं मृत्युमिवान्तकम् ।
परिवव्रुर्भृशं क्रुद्धाः पाण्डुपाञ्चालसोमकाः ॥ ॥ ९-१५-७५ (६०९८८)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-१५-४२ रथशक्त्या रथस्थया शक्त्या ॥
९-१५-५० यां यामभ्यगमत्सेनां तां तां व्यनीनशत् । न्यपातयत
कौन्तेयो गिरीन्वज्र इवोत्तमान्। इति क ख पाठः ॥
९-१५-६७ मुहूर्तमिव तान्हत्वा नर्दमीने युधिष्ठिरे इति क ख पाठः ॥
९-१५-१५ पञ्चदशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०१६
॥ श्रीः ॥
९.१६. अध्यायः १६

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
युधिष्ठिरेण शल्यशल्यानुजयोर्वधः ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-१६-० (६०९८९)
सञ्जय उवाच। ९-१६-०क्ष् (५१०९)
तं भीमसेनश्च शिनेश्च नप्ता
माद्र्याश्च पुत्रौ पुरुषप्रवीरौ ।
समागतं भीमबलेन राज्ञा
पर्यापुरन्योन्यमथाह्वयन्त ॥ ९-१६-१ (६०९९०)
ततस्तु शूराः समरे नरेन्द्र
नरेश्वरं प्राप्य युधां वरिष्ठम् ।
आवार्य चैनं समरे नृवीरा
जघ्नुः शितैः पत्रिभिरुग्रवेगैः ॥ ९-१६-२ (६०९९१)
संरक्षितो भीमसेनेन राजा
माद्रीसुताभ्यामथ माधवेन ।
मद्राधिपं पत्रिभिरुग्रवेगैः
स्तनान्तरे धर्मसुतो निजघ्ने ॥ ९-१६-३ (६०९९२)
ततो रणे तावकानां रथौघाः
समीक्ष्य मद्राधिपतिं शरार्तम् ।
पर्यावव्रुः प्रवराः सर्वयोधा
दुर्योधनस्यानुमते पुरस्तात् ॥ ९-१६-४ (६०९९३)
ततो द्रुतं मद्रजनाधिपो रणे
युधिष्ठिरं सप्तभिरभ्यविद्ध्यत् ।

तं चापि पार्थौ नवभिः पृषत्कै--
र्विव्याध राजंस्तुमुले महात्मा ॥ ९-१६-५ (६०९९४)
आकर्णपूर्णायतसम्प्रयुक्तैः
शरैस्तदा संयति तैलधौतैः ।
अन्योन्यमाच्छादयतां महारथौ
मद्राधिपश्चापि युधिष्ठिरश्च ॥ ९-१६-६ (६०९९५)
ततस्तु तूर्णं समरे महारथौ
परस्परस्यान्तरमीक्षमाणौ ।
शरैर्भृशं विव्यधतुर्नृपोत्तमौ
महबलौ शत्रुभिरप्रधृष्यौ ॥ ९-१६-७ (६०९९६)
तयोर्धनुर्ज्यातलनिःस्वनो महा--
न्महेन्द्रवज्राशनितुल्यनिः स्वनः ।
परस्परं बाणगणैर्महात्मनोः
प्रवर्षतोर्मद्रपपाण्डुवीरयोः ॥ ९-१६-८ (६०९९७)
तौ चेरतुर्व्याघ्रशिशुप्रकाशौ
महावनेष्वामिषगृद्धिनाविव ।
विषाणिनौ नागवराविवोभौ
ततक्षतुः संयति जातदर्पौ ॥ ९-१६-९ (६०९९८)
ततस्तु मद्राधिपतिर्महात्मा
युधिष्ठिरं भीमबलं प्रसह्य ।
विव्याध वीरं हृदयेऽतिवेगं
शरेण सूर्याग्निसमप्रभेण ॥ ९-१६-१० (६०९९९)
ततोऽतिविद्धोऽथ युधिष्ठिरोऽपि
सुसम्प्रयुक्तेन शरेण राजन् ।
जघान मद्राधिपतिं महात्मा
मुदं च लेभे वृषभः कुरूणाम् ॥ ९-१६-११ (६१०००)
ततो मुहूर्तादिव पार्थिवेन्द्रो
लब्ध्वा संज्ञां क्रोधसंरक्तनेत्रः ।
शरेण पार्थं त्वरितो जघान
सहस्रनेत्रप्रतिमप्रभावः ॥ ९-१६-१२ (६१००१)
त्वरंस्ततो धर्मसुतो महात्मा
शल्यस्य कोपान्नवभिः पृषत्कैः ।
भित्त्वा ह्युरस्तपनीयं च वर्म
जघान षड्भिस्त्वपरैः पृषत्कैः ॥ ९-१६-१३ (६१००२)
ततस्तु मद्राधिपतिः प्रकृष्टं
धनुर्विकृष्य व्यसृजत्पृषत्कान् ।

द्वाभ्यां शराभ्यां च तथैव राज्ञ--
श्चिच्छेद चापं कुरुपुङ्गवस्य ॥ ९-१६-१४ (६१००३)
नवं ततोऽन्यत्समरे प्रगृह्य
राजा धनुर्धोरतरं महात्मा ।
शल्यं तु विव्याध शरैः समन्ता--
द्यथा महेन्द्रो नमुचिं शिताग्रैः ॥ ९-१६-१५ (६१००४)
ततस्तु शल्यो नवभिः पृषत्कै--
र्भीमस्य राज्ञश्च युधिष्ठिरस्य ।
निकृत्य रौक्मे पटुवर्मणी तयो--
र्विदास्यामास भुजौ महात्मा ॥ ९-१६-१६ (६१००५)
ततोऽपरेण ज्वलनार्कतेजसा
क्षुरेण राज्ञो धनुरुन्ममाथ ।
कृपश्च तस्यैव जघान सूतं
षड्भिः शरैः सोऽभिमुखः पपात ॥ ९-१६-१७ (६१००६)
मद्राधिपश्चापि युधिष्ठिरस्य
शरैश्चतुर्भिर्निजघान वाहान् ।
वाहांश्च हत्वा व्यकरोन्महात्मा
योधक्षयं धर्मसुतस्य राज्ञः ॥ ९-१६-१८ (६१००७)
ग्यदद्भुतं कर्म न शक्यमन्यैः
सुदुःसहं तत्कृतवन्तमेकम् ।
शल्यो नरेन्द्रः सविषण्णभावा--
द्विचिन्तयामास मृदङ्गकेतुः ॥ ९-१६-१९ (६१००८)
किमेतदिन्द्रावरजस्य वाक्यं
मोघं भवत्यद्य विधेर्बलेन ।
जहीति शल्यं ह्यवदत्तदाऽऽजौ
न लोकनाथस्य वचोऽन्यथा स्यात् ॥' ९-१६-२० (६१००९)
तथा कृते राजनि भीमसेनो
मद्राधिपस्याथ ततो महात्मा ।
छित्त्वा धनुर्वेगवता शरेण
द्वाभ्यामविध्यत्सुभृशं नरेन्द्रम् ॥ ९-१६-२१ (६१०१०)
तथापरेणास्य जहार यन्तुः
कायाच्छिरः संहननीयमध्यात् ।
जघान चाश्वांश्चतुरः सुशीघ्रं
तथा भृशं कुपितो भीमसेनः ॥ ९-१६-२२ (६१०११)
तमग्रणीः सर्वधनुर्धराणा--
मेकं चरन्तं समरेऽतिवेगम् ।

भीमः शतेन व्यकिरच्छराणां
माद्रीपुत्रः सहदेवस्तथैव ॥ ९-१६-२३ (६१०१२)
तैः सायकैर्मोहितं वीक्ष्य शल्यं
भीमः शरैरस्य चकर्त वर्म ।
स भीमसेनेन निकृत्तवर्मा
मद्राधिपश्चर्म सहस्रतारम् ॥ ९-१६-२४ (६१०१३)
प्रगृह्य खड्गं च रथान्महात्मा
प्रस्कन्द्य कुन्तीसुतमभ्यधावत् ।
छित्त्वा रथेषां नकुलस्य सोऽथ
युधिष्ठिरं भीमबलोऽभ्यधावत् ॥ ९-१६-२५ (६१०१४)
तं चापि राजानमथोत्पतन्तं
क्रुद्धं यथैवान्तकमापतन्तम् ।
धृष्टद्युम्नो द्रौपदेयाः शिखण्डी
शिनेश्च नप्ता सहसा परीयुः ॥ ९-१६-२६ (६१०१५)
अथास्य चर्माप्रतिमं न्यकृन्त--
द्भीमो महात्मा नवभिः पृषत्कैः ।
खड्गं च भल्लैर्निचकर्त मुष्टौ
नदन्प्रहृष्टस्तव सैन्यमध्ये ॥ ९-१६-२७ (६१०१६)
तत्कर्म भीमस्य समीक्ष्य हृष्टा--
स्ते पाण्डवानां प्रवरा रथौघाः ।
नादं च चक्रुर्भृशमुत्स्मयन्तः
शङ्खांश्च दध्मुः शशिसन्निकाशान् ॥ ९-१६-२८ (६१०१७)
तेनाथ शब्देन विभीषणेन
तथाऽभितप्तं बलमप्रधृष्यम् ।
स्वेदाभिभूतं रुधिरोक्षिताङ्गं
विसञ्ज्ञकल्पं च तदा विषण्णम् ॥ ९-१६-२९ (६१०१८)
स मद्रराजः सहसा विकीर्णो
भीमाग्रगैः पाण्डवयोधमुख्यैः ।
युधिष्ठिरस्याभिमुखं जवेन
सिंहो यथा मृगहेतोः प्रयातः ॥ ९-१६-३० (६१०१९)
स धर्मराजो निहताश्वसूतः
क्रोधेन दीप्तो ज्वलनप्रकाशः ।
दृष्ट्वा च मद्राधिपतिं स्म तूर्णं
समभ्यधावत्तमरिं बलेन ॥ ९-१६-३१ (६१०२०)
गोविन्दवाक्यं त्वरितं विचिन्त्य
दध्रे मतिं शल्यविनाशनाय ।

स धर्मराजो निहताश्वसूतो
रथे तिष्ठञ्शक्तिमथान्वकर्षत् ॥ ९-१६-३२ (६१०२१)
तच्चक्षक्ष् शल्यस्य निशाम्य कर्म
तमात्मनो भागमथावशिष्टम् ।
कृत्वा मनः शल्यवधे महात्मा
यथोक्तमिन्द्रावरजस्य चक्रे ॥ ९-१६-३३ (६१०२२)
स धर्मराजो मणिहेमदण्डां
जग्राह शक्तिं कनकप्रकाशाम् ।
नेत्रे च दीप्ते सहसा विवृत्य
मद्राधिपं क्रुद्धमना निरैक्षत् ॥ ९-१६-३४ (६१०२३)
निरीक्षितो धर्मसुतेन राज्ञा
षूतात्मना निर्हृतकल्मषेण ।
आसीन्न यद्भस्मसान्मद्रराज--
स्तदद्भुतं मे प्रतिभाति राजन् ॥ ९-१६-३५ (६१०२४)
ततस्तु शक्तिं रुचिरोग्रदण्डां
मणिप्रवेकोज्ज्वलितां प्रदीप्ताम् ।
चिक्षेप वेगात्सुभृशं महात्मा
मद्राधिपाय प्रवरः कुरूणाम् ॥ ९-१६-३६ (६१०२५)
दीप्तामथैनां प्रहितां बलेन
सविस्फुलिङ्गां सहसापतन्तीम् ।
प्रैक्षन्त सर्वे कुरवः समेता
दिवो युगान्ते महतीमिवोल्काम् ॥ ९-१६-३७ (६१०२६)
तां कालरात्रीमिव पाशहस्तां
यमस्य धात्रीमिव चोग्ररूपाम् ।
स ब्रह्मदण्डप्रतिमाममोधां
ससर्ज यत्तो युधि धर्मराजः ॥ ९-१६-३८ (६१०२७)
गन्धस्रगग्र्यासनपानभोजनै--
रभ्यर्चितां पाण्डुसुतैः प्रयत्नात् ।
सांवर्तकाग्निप्रतिमां ज्वलन्तीं
कृत्यामथर्वाङ्गिरसीमिवोग्राम् ॥ ९-१६-३९ (६१०२८)
ईशानहेतोः प्रतिनिर्मितां तां
त्वष्ट्रा रिपूणामसुदेहभक्ष्याम् ।
भूम्यन्तरिक्षद्युजलाश्रयाणि
प्रसह्य भूतानि निहन्तुमीशाम् ॥ ९-१६-४० (६१०२९)
घण्टापताकां मणिवज्रभूषां
वैदूर्यचित्रां तपनीयदण्डाम् ।

त्वष्ट्रा प्रयत्नान्नियमेन क्लृप्तां
ब्रह्मद्विषामन्तकरीममाघाम् ॥ ९-१६-४१ (६१०३०)
बलप्रयत्नादनिरोधवेगां
मन्त्रैश्च घोरैरपि पूरयित्वा ।
ससर्ज मार्गेण च तां खगानां
वधाय मद्राधिपतेस्तदानीम् ॥ ९-१६-४२ (६१०३१)
हतो ह्यसावित्यभिगर्जमानो
रुद्रोऽन्धकायान्तकरं यथेषुम् ।
प्रसार्य बाहुं सुदृढं सुपाणिं
क्रोधेन नृत्यन्निव धर्मराजः ॥ ९-१६-४३ (६१०३२)
ग्स्फुरत्प्रभामण्डलिनोंशुजालै--
र्धर्मात्मनो मद्रविनाशकाले ।
पुरत्रयप्रोत्सरणे पुरस्ता--
न्माहेश्वरं रूपमभूत्तदानीम् ॥ ९-१६-४४ (६१०३३)
आवर्तनाकुञ्चितबाहुदण्डः
सन्ध्याविहारी तनुवृत्तमध्यः ।
विशालवक्षा भगवान्हरो यथा
सुदुर्निरीक्ष्योऽभवदर्जुनाग्रजः'॥ ९-१६-४५ (६१०३४)
तां सर्वशक्त्या प्रहितां सुशक्तिं
युधिष्ठिरेणाप्रतिवार्यवीर्याम् ।
प्रतिग्रहायाभिननन्द शल्यः
सम्यग्घुतामग्निरिवाज्यधाराम् ॥ ९-१६-४६ (६१०३५)
सा तस्य वर्माभिविदार्य शुभ्र--
मुरो विशालं च तथैव भित्त्वा ।
विवेश गां तोयमिवाप्रसक्ता
यशो विशालं नृपतेर्हरन्ती ॥ ९-१६-४७ (६१०३६)
नासाक्षिकर्णास्यविनिः सृतेन
प्रस्यन्दता च व्रणसम्भवेन ।
संसिक्तगात्रो रुधिरेण सोऽभू--
त्क्रौञ्चो यथा स्कन्दहतो महाद्रिः ॥ ९-१६-४८ (६१०३७)
प्रसार्य बाहू च रथाद्गतो गां
सञ्छिन्नवर्मा कुरुनन्दनेन ।
महेन्द्रवाहप्रतिमो महात्मा
वज्राहतं शृङ्गमिवाचलस्य ॥ ९-१६-४९ (६१०३८)
ततो निपतितः सोऽभूदिन्द्रध्वज इवोच्छ्रितः ।
बाहू प्रसार्याभिमुखो धर्मराजस्य मद्रराट् ।

स तथा भिन्नसर्वाङ्गो रुधिरेण समुक्षितः ॥ ९-१६-५० (६१०३९)
प्रत्युद्गत इव प्रेम्णा भूम्या स नरपुङ्गवः ।
प्रियया कान्तया कान्तः पतमान इवोरसि ॥ ९-१६-५१ (६१०४०)
चिरं भुक्त्वा वसुमतीं प्रियां कान्तामिव प्रभुः ।
सर्वैरङ्गैः समाश्लिष्य प्रसुप्त इव चाभवत् ॥ ९-१६-५२ (६१०४१)
धर्म्ये धर्मात्मना युद्धे निहतो धर्मसूनुना ।
सम्यक्स्फीत इवोत्सृष्टः प्रशान्तोऽग्निरिवाध्वरे ॥ ९-१६-५३ (६१०४२)
शक्त्या विभिन्नहृदयं विप्रविद्धायुधध्वजम् ।
संशान्तमपि मद्रेशं लक्ष्मीर्नैव विमुञ्चति ॥ ९-१६-५४ (६१०४३)
ततो युधिष्ठिरश्चापमादायेन्द्रधनुष्प्रभम् ।
व्यधमद्द्विषतः सङ्ख्ये खगराडिव पन्नगान् ।
देहान्सुनिशितैर्भल्लै रिपूणां नाशयन्क्षणात् ॥ ९-१६-५५ (६१०४४)
ततः पार्थस्य बाणौघैरावृताः सैनिकास्तव ।
निमीलिताक्षाः क्षिण्वन्ति भृशमन्योन्यकर्शिताः ।
क्षरन्तो रुधिरं देहैर्विशस्त्रायुधजीविताः ॥ ९-१६-५६ (६१०४५)
ततः शल्ये निपतिते मद्रराजानुजो युवा ।
भ्रातुस्तुल्यो गुणैः सर्वै रथी पाण्डवमभ्ययात् ॥ ९-१६-५७ (६१०४६)
विव्याध च नरश्रेष्ठो नाराचैर्बहुभिस्त्वरन् ।
हतस्यापचितिं भ्रातुश्चिकीर्षुर्युद्धदुर्मदः ॥ ९-१६-५८ (६१०४७)
तं विव्याधाशुगैः षड्भिर्धर्मराजस्त्वरन्निव ।
कार्मुकं चास्य चिच्छेद क्षुराभ्यां ध्वजमेव च ॥ ९-१६-५९ (६१०४८)
ततोऽस्य दीप्यमानेन सुदृढेन शितेन च ।
प्रमुखे वर्तमानस्य भल्लेनापाहरच्छिरः ॥ ९-१६-६० (६१०४९)
सकुण्डलं तद्ददृशे पतमानं शिरो रथात् ।
पुण्यक्षयमनुप्राप्य पतन्स्वर्गादिव च्युतः ॥ ९-१६-६१ (६१०५०)
तस्यापकृत्तशीर्षं तु शरीरं पतितं रथात् ।
रुधिरेणावसिक्ताङ्गं दृष्ट्वा सैन्यमभज्यत ॥ ९-१६-६२ (६१०५१)
विचित्रकवचे तस्मिन्हते मद्रनृपानुजे ।
हाहाकारं प्रकुर्वाणाः कुरवोऽभिप्रदुद्रुवुः ॥ ९-१६-६३ (६१०५२)
शल्यानुजं हतं दृष्ट्वा तावकास्त्यक्तजीविताः ।
वित्रेसुः पाण्डवभयात्प्रविध्वस्तास्तदा भृशम् ॥ ९-१६-६४ (६१०५३)
तांस्तथा भज्यमानांस्तु कौरवान्भरतर्षभ ।
शिनेर्नप्ताऽकिरन्बाणैरभ्यवर्तत सात्यकिः ॥ ९-१६-६५ (६१०५४)
तमायान्तं महेष्वासं दुष्प्रसह्यं दुरासदम् ।
हार्दिक्यस्त्वरितो राजन्प्रत्यगृह्णादभीतवत् ॥ ९-१६-६६ (६१०५५)
तौ समेतौ महात्मानौ वार्ष्णेयौ वरवाजिनौ ।

हार्दिक्यः सात्यकिश्चैव सिंहाविव बलोत्कटौ ॥ ९-१६-६७ (६१०५६)
इषुभिर्विमलाभासैश्छादयन्तौ परस्परम् ।
अर्चिर्भिरिव सूर्यस्य दिवाकरसमप्रभौ ॥ ९-१६-६८ (६१०५७)
चापमार्गबलोद्भूतान्मार्गणान्वृष्णिसिंहयोः ।
आकाशगानपश्याम पतङ्गानिव शीघ्रगान् ॥ ९-१६-६९ (६१०५८)
सात्यकिं दशभिर्विद्धवा हयांश्चास्य त्रिभिः शरैः ।
चापमेकेन चिच्छेद हार्दिक्यो नतपर्वणा ॥ ९-१६-७० (६१०५९)
तन्निकृत्तं धनुःश्रेष्ठमपास्य शिनिपुङ्गवः ।
अन्यदादत्त वेगेन धनुर्जलदनिःस्वनम् ॥ ९-१६-७१ (६१०६०)
तदादाय धनुःश्रेष्ठं वरिष्ठः सर्वधन्विनाम् ।
हार्दिक्यं दशभिर्बाणैः प्रत्यविध्यत्स्तनान्तरे ॥ ९-१६-७२ (६१०६१)
ततो युगं रथेषां च च्छित्त्वा भल्लैः सुसंयतैः ।
अश्वांस्तस्यावधीत्तूर्णमुभौ च पार्ष्णिसारथी ॥ ९-१६-७३ (६१०६२)
हार्दिक्यं विरथं दृष्ट्वा कृपः शारद्वतः प्रभो ।
अपोवाह ततः क्षिप्रं रथमारोप्य वीर्यवान् ॥ ९-१६-७४ (६१०६३)
मद्रराजे हते राजन्विरथे कृतवर्मणि ।
दुर्योधनबलं सर्वं पुनरासीत्पराङ्मुखम् ॥ ९-१६-७५ (६१०६४)
स्व परे नान्वबुध्यन्त सैन्येन रजसा वृते ।
बलं तु हतभूयिष्ठं त्रस्तमासीत्पराङ्मुखम् ॥ ९-१६-७६ (६१०६५)
ततो मुहूर्तात्तेऽपश्यन्नजो भौमं समुत्थितम् ।
विविधैः शोणितस्रावैः प्रशान्तं पुरुषर्षभ ॥ ९-१६-७७ (६१०६६)
ततो दुर्योधनो दृष्ट्वा भग्नं स्वबलमन्तिकात् ।
जवेनापततः पार्थानेकः सर्वानवारयत् ॥ ९-१६-७८ (६१०६७)
पाण्डवान्सरथान्दृष्ट्वा धृष्टद्युम्नं च पार्षतम् ।
आनर्त्तं च दुराधर्षं शितैर्बाणैरवारयत् ॥ ९-१६-७९ (६१०६८)
तं परे नाभ्यवर्तन्त मर्त्या मृत्युमिवागतम् ।
अथान्यं रथमास्थाय हार्दिक्योऽपि न्यवर्तत ॥ ९-१६-८० (६१०६९)
ततो युधिष्ठिरो राजा त्वरमाणो महारथः ।
चतुर्भिर्निजघानाश्वान्पत्रिभिः कृतवर्मणः ।
विव्याध गौतमं चापि षड्भिर्भल्लैः सुतेजनैः ॥ ९-१६-८१ (६१०७०)
अश्वत्थामाः ततो राज्ञा हताश्वं विरथीकृतम् ।
तमपोवाह हार्दिक्यं स्वरथेन युधिष्ठिरात् ॥ ९-१६-८२ (६१०७१)
ततः शारद्वतः षड्भिः प्रत्यविध्यद्युधिष्ठिरम् ।
विव्याध चाश्वान्निशितैस्तस्याष्टाभिः शिलीमुखैः ॥ ९-१६-८३ (६१०७२)
एवमेतन्महाराज युद्धशेषमवर्तत ।
तव दुर्मन्त्रिते राजन्सहपुत्रस्य भारत ॥ ९-१६-८४ (६१०७३)

तस्मिन्महेष्वासधरे विशस्ते
सङ्ग्राममध्ये कुरुपुङ्गवेन ।
पार्थाः समेताः परमप्रहृष्टाः
शङ्खान्प्रदध्मुर्हतमीक्ष्य शल्यम् ॥ ९-१६-८५ (६१०७४)
युधिष्ठिरं च प्रशशंसुराजौ
पुरा सुरा वृत्रवधे यथेन्द्रम् ।
चक्रुश्च नानाविधवाद्यशब्दा--
न्निनादयन्तो वसुधां समन्तात् ॥ ॥ ९-१६-८६ (६१०७५)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे षोडशोऽध्यायः ॥१६ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-१६-२२ संहननीयो दृढसन्धिको मध्यो यस्य तस्मात्कायात् ॥
९-१६-४७ तोयमिव सुप्रवेशाङ्गाम् ।अप्रसक्तः अप्रतिहता।नृपतेः
शल्यस्य ॥
९-१६-१६ षोडशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०१७
॥ श्रीः ॥
९.१७. अध्यायः १७

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
सङ्कुलयुद्धम् ॥१ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-१७-० (६१०७६)
सञ्जय उवाच।९-१७-०क्ष् (५१११०)
शल्येऽथ निहते राजन्मद्रराजपदानुगाः ।
रथाः सप्तशता वीरा दुद्रुवुर्महतो बलात् ॥९-१७-१ (६१०७७)
दुर्योधनस्तु द्विरदमारुह्याचलसन्निभम् ।
छत्रेण ध्रियमाणेन वीज्यमानश्च चामरैः ।
न गन्तव्यं न गन्तव्यमिति मद्रानवारयत् ॥ ९-१७-२ (६१०७८)
दुर्योधनेन ते वीरा वार्यमाणाः पुनः पुनः ।
युधिष्ठिरं जिघांसन्तः पाण्डूनां प्राविशन्बलम् ॥९-१७-३ (६१०७९)

ते तु शूरा महाराज कृतचित्ताश्च योधने ।
धनुःशब्दं महत्कृत्वा सहायुध्यन्त पाण्डवैः ॥ ९-१७-४ (६१०८०)
श्रुत्वा च निहतं शल्यं धर्मपुत्रं च पीडितम् ।
मद्रराजप्रिये युक्तैर्मद्रकाणां महारथैः ॥ ९-१७-५ (६१०८१)
आजगाम ततः पार्थो गाण्डीवं विक्षिपन्धनुः ।
पूरयन्रथघोषेण दिशः सर्वा महारथः ॥ ९-१७-६ (६१०८२)
ततोऽर्जुनश्च भीमश्च माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
सात्यकिश्च नरव्याघ्रो द्रौपदेयाश्च सर्वशः ॥ ९-१७-७ (६१०८३)
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च पाञ्चालाः सह सोमकैः ।
युधिष्ठिरं परीप्सन्तः समन्तात्पर्यवारयन् ॥ ९-१७-८ (६१०८४)
ते समन्तात्परिवृताः पाण्डवैः पुरुषर्षभैः ।
क्षोभयन्ति स्म तां सेनां मकराः सागरं यथा ।
वृक्षानिव महावाताः कम्पयन्ति स्म तावकाः ॥ ९-१७-९ (६१०८५)
पुरोवातेन गङ्गेव--क्षोभ्यमाणा महानदी ।
अक्षोभ्यत तदा राजन्पाण्डूनां ध्वजिनी ततः ॥ ९-१७-१० (६१०८६)
प्रस्कन्द्य सेनां महतीं महात्मानो महारथाः ।
बहवश्चुक्रुशुस्तत्र क्व स राजा युधिष्ठिरः ।
भ्रातरो वाऽस्य ते शूरा दृश्यन्ते नेह केचन ॥ ९-१७-११ (६१०८७)
धृष्टद्युम्नोऽथ शैनेयो द्रौपदेयाश्च सर्वशः ।
पाञ्चालाश्च महावीर्याः शिखण्डी च महारथः ॥ ९-१७-१२ (६१०८८)
एवं तान्वादिनः शूरान्द्रौपदेया महारथाः ।
अभ्यघ्नन्युयुधानश्च मद्रराजपदानुगान् ॥ ९-१७-१३ (६१०८९)
चक्रैर्विमथितैः केचित्केचिच्छिन्नैर्महाध्वजैः ।
सम्प्रदृश्यन्त समरे तावका निहताः परैः ॥ ९-१७-१४ (६१०९०)
आलोक्य पाण्डवान्युद्धे योधा राजन्समन्ततः ।
वार्यमाणा ययुर्वेगात्पुत्रेण तव भारत ॥ ९-१७-१५ (६१०९१)
दुर्योधनश्च तान्वीरान्वारयामास सान्त्वयन् ।
न चास्य शासनं केचित्तत्र चक्रुर्महारथाः ॥ ९-१७-१६ (६१०९२)
ततो गान्धारराजस्य पुत्रः शकुनिरब्रवीत् ।
दुर्योधनं महाराज वचनं वचनक्षमम् ॥ ९-१७-१७ (६१०९३)
किं नः सम्प्रेक्षमाणानां मद्राणां हन्यते बलम् ।
न युक्तमेतत्समरे त्वयि तिष्ठति भारत ॥ ९-१७-१८ (६१०९४)
सहितैर्नाम योद्धव्यमित्येष समयः कृतः ।
अथ कस्मात्स्मरन्नेव घ्नतो मर्षयसे नृप ॥ ९-१७-१९ (६१०९५)
दुर्योधन उवाच। ९-१७-२०क्ष् (५१११)
वार्यमाणा मया पूर्वं नैते चक्रुर्वचो मम ।

एते विनिहताः सर्वे प्रस्कन्नाः पाण्डुवाहिनीम् ॥ ९-१७-२० (६१०९६)
शकुनिरुवाच। ९-१७-२१क्ष् (५११२)
न भर्तुः शासनं वीरा रणे कुर्वन्त्यमर्षिताः ।
अलं क्रोद्धुमथैतेषां नायं काल उपेक्षितुम् ॥ ९-१७-२१ (६१०९७)
यामः सर्वेऽत्र सम्भूय सवाजिरथकुञ्जराः ।
परित्रातुं महेष्वासान्मद्रराजपदानुगान् ॥ ९-१७-२२ (६१०९८)
अन्योन्यं परिरक्षामो यत्नेन महता नृप ।
एवं सर्वेऽनुसञ्चिन्त्य प्रययुर्यत्र सैनिकाः ॥ ९-१७-२३ (६१०९९)
सञ्जय उवाच। ९-१७-२४क्ष् (५११३)
एवमुक्तस्तदा राजा बलेन महता वृतः ।
प्रययौ सिंहनादेन कम्पयन्निव मेदिनीम् ॥ ९-१७-२४ (६११००)
हत विध्यत गृह्णीत प्रहरध्वं निकृन्तत ।
इत्यासीत्तुमुलः शब्दस्तव सैन्यस्य भारत ॥ ९-१७-२५ (६११०१)
पाण्डवास्तु रणे दृष्ट्वा मद्रराजपदानुगान् ।
सहितानभ्यवर्तन्तं गुल्ममास्थाय मध्यमम् ॥ ९-१७-२६ (६११०२)
ते मुहूर्ताद्रणे वीरा हस्ताहस्ति विशाम्पते ।
निहताः प्रत्यदृश्यन्त मद्रराजपदानुगाः ॥ ९-१७-२७ (६११०३)
ततो नः सम्प्रयातानां हता मद्रास्तरस्विनः ।
हृष्टाः किलकिलाशब्दमकुर्वन्सहिताः परे ॥ ९-१७-२८ (६११०४)
अथोत्थितानि रुण्डानि समदृश्यन्त सर्वशः ।
पपात महती चोल्का मध्येनादित्यमण्डलम् ॥ ९-१७-२९ (६११०५)
रथैर्भग्नयुगाक्षैश्च निहतैश्च महारथैः ।
अश्वैर्निपातितैश्चैव सञ्छन्नाऽभूद्वसुन्धरा ॥ ९-१७-३० (६११०६)
वातायमानैस्तुरगैर्युगासक्तैस्ततस्ततः ।
अकृष्यन्त महाराज योधास्तत्र रणाजिरे ॥ ९-१७-३१ (६११०७)
भग्नचक्रान्रथान्केचिदहरंस्तुरगा रणे ।
रथार्धं केचिदादाय दिशो दश विबभ्रमुः ।
तत्रतत्र व्यदृश्यन्त योक्त्रैः श्लिष्टाः स्म वाजिनः ॥ ९-१७-३२ (६११०८)
रथिनः पतमानाश्च दृश्यन्ते स्म नरोत्तमाः ।
गगनात्प्रच्युताः सिद्धाः पुण्यानामिव सङ्क्षये ॥ ९-१७-३३ (६११०९)
निहतेषु च शूरेषु मद्रराजानुगेषु वै ।
अस्मानापततश्चापि दृष्ट्वा पार्था महारथाः ॥ ९-१७-३४ (६१११०)
अभ्यवर्तन्त वेगेन जयगृद्धाः प्रहारिणः ।
बाणशब्दरवान्कृत्वा विमिश्राञ्शङ्खनिःस्वनैः ॥ ९-१७-३५ (६११११)
अस्मांस्तु पुनरासाद्य लब्धलक्षाः प्रहारिणः ।
शरासनानि धुन्वानाः सिंहनादान्प्रचुक्रुशुः ॥ ९-१७-३६ (६१११२)

ततो हतमभिप्रेक्ष्य मद्रराजबलं महत् ।
मद्रराजं च समरे दृष्ट्वा शूरं निपातितम् ।
दुर्योधनबलं सर्वं पुनरासीत्पराङ्मुखम् ॥ ९-१७-३७ (६१११३)
वध्यमानं महाराज पाण्डवैर्जितकाशिभिः ।
दिशो भेजेऽथ सम्भ्रान्तं त्रासितं दृढधन्विभिः ॥ ॥ ९-१७-३८ (६१११४)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यवपर्वणि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-१७-२० प्रस्कन्नाः प्रपन्नाः ॥
९-१७-१७ सप्तदशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०१८
॥ श्रीः ॥
९.१८. अध्यायः १८

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
सङ्कुलयुद्धम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-१८-० (६१११५)
सञ्जय उवाच। ९-१८-०क्ष् (५११४)
पातिते युधि दुर्धर्षे मद्रराजे महारथे ।
तावकास्तव पुत्राश्च प्रायशो विमुखाऽभवन् ॥ ९-१८-१ (६१११६)
वणिजो नावि भिन्नायां यथागाधे महार्णवे ।
अपारे पारमिच्छन्तो हते शूरे महात्मनि ॥ ९-१८-२ (६१११७)
मद्रराजे महाराज वित्रस्ताः शरविक्षताः ।
अनाथा नाथमिच्छन्तो मृगाः सिंहार्दिता इव ॥ ९-१८-३ (६१११८)
वृषा यथा भग्नशृङ्गाः शीर्णदन्ता यथा गजाः ।
मध्याह्ने प्रत्यपायाम निर्जिताऽजातशत्रुणा ॥ ९-१८-४ (६१११९)
न संस्थातुमनीकानि न च राजन्पराक्रमे ।
आसीद्बुद्धिर्हते शल्ये तव योधस्य कस्यचित् ॥ ९-१८-५ (६११२०)
भीष्मे द्रोणे च निहते सूतपुत्रे च पातिते ।
यद्दुःखं तव योधानां भयं चासीद्विशाम्पते ॥ ९-१८-६ (६११२१)

तद्भयं स च नः शोको भूय एवाभ्यवर्तत ।
निराशाश्च जये राजन्हते शल्ये महारथे ॥ ९-१८-७ (६११२२)
हतप्रवीरा विध्वस्ता निकृत्ताश्च शितैः शरैः ।
मद्रराजे हते राजन्योधास्ते प्राद्रवन्भयात् ॥ ९-१८-८ (६११२३)
अश्वानन्ये गजानन्ये रथानन्ये महारथाः ।
आरुह्य जवसम्पन्ना पादाताः प्राद्रवंस्तथा ॥ ९-१८-९ (६११२४)
द्विसाहस्राश्च महातङ्गा गिरिरूपाः प्रहारिणः ।
क्षक्ष्प्राद्रवन्हते शल्ये अङ्कुशाङ्गुष्ठनोदिताः ॥ ९-१८-१० (६११२५)
ते रणाद्भरतश्रेष्ठ तावकाः प्राद्रवन्दिशः ।
धावतश्चाप्यपश्याम श्वसमानाञ्शराहतान् ॥ ९-१८-११ (६११२६)
तान्प्रभग्नान्हतान्दृष्ट्वा हतोत्साहान्पराजितान् ।
अभ्यवर्तन्त पाञ्चालाः पाण्डवाश्च जयैषिणः ॥ ९-१८-१२ (६११२७)
बाणशब्दरवाश्चापि सिंहनादाश्च पुष्कलाः ।
शङ्खशब्दश्च शूराणां दारुणः समपद्यत ॥ ९-१८-१३ (६११२८)
दृष्ट्वा तु कौरवं सैन्यं भयत्रस्तं प्रविद्रुतम् ।
अन्योन्यं समभाषन्त पाञ्चालाः पाण्डवैः सह ॥ ९-१८-१४ (६११२९)
अद्य राजा सत्यधृतिर्हतामित्रो युधिष्ठिरः ।
अद्य दुर्योधनो हीनो दीप्तया नृपतिश्रिया ॥ ९-१८-१५ (६११३०)
अद्य श्रुत्वा हतं पुत्रं धृतराष्ट्रो जनेश्वरः ।
निःसंज्ञः पतितो भूमौ किल्बिषं प्रतिपत्स्यते ॥ ९-१८-१६ (६११३१)
अद्य जानाति बीभत्सुं समर्थं स्वधन्विनाम् ।
अद्यात्मानं च दुर्मेधा गर्हयिष्यति पापकृत् ॥ ९-१८-१७ (६११३२)
अद्य क्षत्तुर्वचः सत्यं स्मरतां ब्रुवतो हितम् ।
अद्यप्रभृति पार्थं च प्रेष्यभूत इवाचरन् ।
विजानातु नृपो दुःखं यत्प्राप्तं पाण्डुनन्दनैः ॥ ९-१८-१८ (६११३३)
अद्य कृष्णस्य माहात्म्यं विजानातु महीपतिः ।
अद्यार्जुनधनुर्घोषं घोरं जानातु संयुगे ॥ ९-१८-१९ (६११३४)
अत्त्राणां च बलं सर्वं बाह्वोश्च बलमाहवे ।
ग्पुत्राणां च वधं घोरं भीमेन श्रोष्यते नृपः'॥ ९-१८-२० (६११३५)
अद्य ज्ञास्यति भीमस्य बलं घोरं महात्मनः ।
हते दुर्योधने युद्धे शक्रेणेव तु शम्बरे ॥ ९-१८-२१ (६११३६)
यत्कृतं भीमसेनेन दुःशासनवधे तदा ।
कोऽन्यः कर्ताऽस्ति तल्लोके ऋते भीमान्महाबलात्। ९-१८-२२ (६११३७)
अद्य ज्येष्ठस्य जानीतां पाण्डवस्य पराक्रमम् ।
मद्रराजं हतं श्रुत्वा देवैरपि सुदुःसहम् ॥ ९-१८-२३ (६११३८)
अद्य ज्ञास्यति सङ्ग्रामे माद्रीपुत्रौ सुदुःसहौ ।

निहते सौबले वीरे गान्धारेषु च सर्वशः ॥ ९-१८-२४ (६११३९)
xxxx न तेषां स्याद्येषां योद्धा धनञ्जयः ।
xxxxx धृष्टद्युम्नश्च पार्षतः ॥ ९-१८-२५ (६११४०)
xxxx पञ्च माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
शिखण्डी च महेष्वासो राजा चैव युधिष्ठिरः ॥ ९-१८-२६ (६११४१)
येषां च जगतो नाथो नाथः कृष्णो जनार्दनः ।
कथं तेषां जयो न स्याद्येषां धर्मो व्यपाश्रयः ॥ ९-१८-२७ (६११४२)
ग्लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां पराभवः ।
येषां नाथो हृषीकेशः सर्वलोकविभुर्हरिः'॥ ९-१८-२८ (६११४३)
भीष्मं द्रोणं च कर्णं च मद्रराजानमेव च ।
तथाऽन्यान्नृपतीन्वीराञ्शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ९-१८-२९ (६११४४)
कोऽन्यः शक्तो रणे जेतुमृते पार्थाद्युधिष्ठिरात् ।
यस्य नाथो हृषीकेशः सदा सत्ययशोनिधिः ॥ ९-१८-३० (६११४५)
इत्येवं वदमानास्ते हर्षेण महता युताः ।
प्रभग्नांस्तावकान्योधान्संहृष्टाः पृष्ठतोऽन्वयुः ॥ ९-१८-३१ (६११४६)
धनञ्जयो रथानीकमभ्यवर्तत वीर्यवान् ।
माद्रीपुत्रौ च शकुनिं सात्यकिश्च महारथः ॥ ९-१८-३२ (६११४७)
तान्प्रेक्ष्य द्रवतः सर्वान्भीमसेनभयार्दितान् ।
दुर्योधनस्तदा सूतमब्रवीद्विस्मयन्निव ॥ ९-१८-३३ (६११४८)
मामतिक्रमते पार्थो धनुष्पाणिमवस्थितम् ।
जघने सर्वसैन्यानां शनैरश्वान्प्रचोदय ॥ ९-१८-३४ (६११४९)
जघने युध्यमानं हि कौन्तेयो मां न संशयः ।
नोत्सहेदभ्यतिक्रान्तुं वेलामिव महोदधिः ॥ ९-१८-३५ (६११५०)
पश्य सैन्यं महत्सूत पाण्डवैः समभिद्रुतम् ।
सैन्यरेणुं समुद्भूतं पश्य चैनं समन्ततः ॥ ९-१८-३६ (६११५१)
सिंहनादांश्च समुद्भूतं पश्य चैनं समन्ततः ॥
तस्माद्याहि शनैः सूत जघनं परिपालय ॥ ९-१८-३७ (६११५२)
मयि स्थिते च समरे निरुद्धेषु च पाण्डुषु ।
पुनरावर्तते तूर्णं मामकं बलमोजसा ॥ ९-१८-३८ (६११५३)
तच्छ्रुत्वा तव पुत्रस्य शूरस्य सदृशं वचः ।
सारथिर्हेमसञ्छन्नाञ्शनैरश्वानचोदयत् ॥ ९-१८-३९ (६११५४)
गजाश्वरथिभिर्हीनास्त्यक्तात्मानः पदातयः ।
एकविंशतिसाहस्राः संयुगायावतस्थिरे ॥ ९-१८-४० (६११५५)
नानादेशसमुद्भूता नानारञ्जितवाससः ।
अवस्थितास्तदा योधाः प्रार्थयन्तो महद्यशः ॥ ९-१८-४१ (६११५६)
तेषामापततां तत्र संहृष्टानां परस्परम् ।

सम्मर्दः सुमहाञ्चज्ञे घोररूपो भयानकः ॥ ९-१८-४२ (६१११५७)
भीमसेनं तदा राजन्धृष्टद्युम्नं च पार्षतम् ।
बलेन चतुरङ्गेण नानादेश्यानवारयत् ॥ ९-१८-४३ (६१११५८)
भीममेवाभ्यवर्तन्त रणेऽन्ये तु पदातयः ।
प्रक्ष्वेड्यास्फोट्य संहृष्टा वीरलोकं यियासवः ॥ ९-१८-४४ (६१११५९)
आसाद्य भीमसेनं तु संरब्धा युद्धदुर्मदाः ।
धार्तराष्ट्रा विनेदुर्हि नान्यामकथनयन्कथाम् ।
परिवार्य रणे भीमं निजघ्नुस्ते समन्ततः ॥ ९-१८-४५ (६१११६०)
स वध्यमानः समरे पदातिगणसंवृतः ।
न चचाल ततः स्थानान्मैनाक इव पर्वतः ॥ ९-१८-४६ (६१११६१)
ते तु क्रुद्धा महाराज पाण्डवस्य महारथम् ।
निग्रहीतुं प्रवृत्ता हि योधांश्चान्यानवारयन् ॥ ९-१८-४७ (६१११६२)
अक्रुध्यत रणे भीमस्तैस्तदा पर्यवस्थितैः ।
सोऽवतीर्य रथात्तूर्णं पदातिः समवस्थितः ॥ ९-१८-४८ (६१११६३)
जातरूपप्रतिच्छन्नां प्रगृह्य महतीं गदाम् ।
अवधीत्तावकान्योधान्दण्डपाणिरिवान्तकः ॥ ९-१८-४९ (६१११६४)
रथाश्वविप्रहीणांस्तु तान्भीमो गदया बली ।
एकविंशतिसाहस्रान्पदातीन्समपोथयत् ॥ ९-१८-५० (६१११६५)
हत्वा तत्पुरुषानीकं भीमः सत्यपराक्रमः ।
धृष्टद्युम्नं पुरस्कृत्य न चिरात्प्रत्यदृश्यत ॥ ९-१८-५१ (६१११६६)
पादाता निहता भूमौ शिश्यिरे रुधिरोक्षिताः ।
सम्भग्ना इव वातेन कर्णिकाराः सुपुष्पिताः ॥ ९-१८-५२ (६१११६७)
नानाशस्त्रसमायुक्ता नानाकुण्डलधारिणः ।
नानाजात्या हतास्तत्र नादेशसमागताः ॥ ९-१८-५३ (६१११६८)
पताकाध्वजसञ्छन्नं पदातीनां महद्बलम् ।
निकृत्तं विबभौ रौद्रं घोररूपं भयावहम् ॥ ९-१८-५४ (६१११६९)
युधिष्ठिरपुरोगाश्च सहसैन्या महारथाः ।
अभ्यधावन्महात्मानं पुत्रं दुर्योधनं तव ॥ ९-१८-५५ (६१११७०)
ते सर्वे तावकान्दृष्ट्वा महेष्वासान्पराङ्मुखान् ।
नाभ्यवर्तन्त ते पुत्रं वेलामिव महोर्मयः ॥ ९-१८-५६ (६१११७१)
तदद्भुतमपश्याम तव पुत्रस्य पौरुषम् ।
यदेकं सहिताः पार्था न शेकुरतिवर्तितुम् ॥ ९-१८-५७ (६१११७२)
नातिदूरापयातं तु कृतबुद्धिं पलायने ।
दुर्योधनः स्वकं सैन्यमब्रवीद्भृशविक्षतम् ॥ ९-१८-५८ (६१११७३)
न तं देशं प्रपश्यामि पृथिव्यां पर्वतेषु च ।
यत्र यातान्न वा हन्युः पाण्डवाः किं सृतेन वः ॥ ९-१८-५९ (६१११७४)

अल्पं च बलमेतेषां कृष्णौ च भृशविक्षतौ ।
यदि सर्वेऽत्र तिष्ठामो ध्रुवं नो विजयो भवेत् ॥ ९-१८-६० (६११७५)
विप्रयातांस्तु वो भिन्नान्पाण्डवाः कृतविप्रियाः ।
अनुयाय हनिष्यन्ति श्रेयान्नः समरे वधः ॥ ९-१८-६१ (६११७६)
शृण्वन्तु क्षत्रियाः सर्वे यावन्तोऽत्र समागताः ।
यदा शूरं च भीरुं च मारयत्यन्तकः सदा ॥ ९-१८-६२ (६११७७)
को नु मूढो न युध्येत पुरुषः क्षत्रियो ध्रुवम् ।
श्रेयान्नो भीमसेनस्य क्रुद्धस्याभिमुखे स्थितः ॥ ९-१८-६३ (६११७८)
सुखः साङ्ग्रामिको मृत्युर्दुःखो व्याधिजरादिभिः ।
मर्त्यैनावश्यमर्तव्यं गृहेष्वपि कदाचन ॥ ९-१८-६४ (६११७९)
युध्यतः क्षत्रधर्मेण मृत्युरेष सनातनः ।
हत्वेह सुखमाप्नोति हतः प्रेत्य महत्फलम् ॥ ९-१८-६५ (६११८०)
न युद्धधर्माच्छ्रेयान्वै पन्थाः स्वर्गस्य कौरवाः ।
अचिरेणैव ताँल्लोकान्हतो युद्धे समश्नुते ॥ ९-१८-६६ (६११८१)
श्रुत्वा तद्वचनं तस्य पूजयित्वा च पार्थिवाः ।
पुनरेवाभ्यवर्तन्त पाण्डवानाततायिनः ॥ ९-१८-६७ (६११८२)
तानापतत एवाशु व्यूढानीकाः प्रहारिणः ।
प्रत्युद्ययुस्तदा पार्था जयगृद्धाः प्रमन्यवः ॥ ९-१८-६८ (६११८३)
धनञ्जयो रथेनाजावभ्यवर्तत वीर्यवान् ।
विश्रुतं त्रिषु लोकेषु व्याक्षिपन्गाण्डिवं धनुः ॥ ९-१८-६९ (६११८४)
माद्रीपुत्रौ च शकुनिं सात्यकिश्च महाबलः ।
जवेनाभ्यपतन्हृष्टा यत्ता वै तावकं बलम् ॥ ॥ ९-१८-७० (६११८५)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-१८-३४ न मातेक्रमते पाथः इति ङ । पाठः। न मानसस्यते इति
क पाठः ॥
९-१८-१८ अष्टादशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०१९
॥ श्रीः ॥
९.१९. अध्यायः १९

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics

सात्यकिना साल्ववधः ॥१ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-१९-० (६११८६)
सञ्जय उवाच। ९-१९-०क्ष् (५११५)
सन्निवृत्तेषु सैन्येषु साल्वो म्लेच्छगणाधिपः ।
अभ्यद्रवत्सुसङ्क्रुद्धः पाण्डवानां महद्बलम् ॥ ९-१९-१ (६११८७)
आस्थाय सुमहानागं प्रभिन्नं पर्वतोपमम् ।
सप्तमैरावतप्रख्यममित्रगणमर्दनम् ॥ ९-१९-२ (६११८८)
योऽसौ महान्भद्रकुलप्रसूतः
सुपूजितो धार्तराष्ट्रेण नित्यम् ।
सुकल्पितः शास्त्रविनिश्चयज्ञैः
सदौपवाह्यः समरेषु राजन् ॥ ९-१९-३ (६११८९)
ऐरावतं दैत्यगणान्विमृद्न--
ञ्शक्रो यथा सञ्जनयन्भयानि ।
तमास्थितो राजवरो बभूव
यथोदयस्थः सविता क्षपान्ते ॥ ९-१९-४ (६११९०)
स तेन नागप्रवरेण राज--
न्नभ्युद्ययौ पाण्डुसुतान्समेतान् ।
शितैः पृषत्कैर्विददार वेगै--
र्महेन्द्रवज्रप्रतिमैः सुघोरैः ॥ ९-१९-५ (६११९१)
ततः शरान्वै सृजतो महारणे
योधांश्च राजन्नयतो यमालयम् ।
नास्यान्तरं ददृशुः स्वे परे वा
यथा पुरा वज्रधरस्य दैत्याः ॥ ९-१९-६ (६११९२)
ते पाण्डवाः सोमकाः सृञ्जयाश्च
तमेकनागं ददृशुः समन्तात् ।
सहस्रशो वै विचरन्तमेकं
यथा महेन्द्रस्य गजं समीपे ॥ ९-१९-७ (६११९३)
सन्द्राव्यमाणं तु बलं परेषां
परेतकल्पं विबभौ समन्ततः ।
नैवावतस्थे समरे भृशं भया--
द्विमृद्यमानं तु परस्परं तदा ॥ ९-१९-८ (६११९४)
ततः प्रभग्ना सहसा महाचमूः
सा पाण्डवी तेन नराधिपेन ।

दिशश्चतस्रः सहसा विधाविता
गजेन्द्रवेगं तमपारयन्ती ॥ ९-१९-९ (६११९५)
दृष्ट्वा च तां वेगवता प्रभग्नां
सर्वे त्वदीया युधि योधमुख्याः ।
अपूजयंस्ते तु नराधिपं तं
दध्मुश्च शङ्खाञ्शशिसन्निकाशान् ॥ ९-१९-१० (६११९६)
श्रुत्वा निनादं त्वथ कौरवाणां
हर्षाद्विमुक्तं सह शङ्खशब्दैः ।
सेनापतिः पाण्डवसृञ्जयानां
पाञ्चालपुत्रो ममृषे न कोपात् ॥ ९-१९-११ (६११९७)
ततस्तु तं वै द्विरदं महात्मा
प्रत्युद्ययौ त्वरमाणो जयाय ।
जम्भो यथा शक्रसमागमे वै
नागेन्द्रमैरावणमिन्द्रवाह्यम् ॥ ९-१९-१२ (६११९८)
तमापतन्तं सहसा तु दृष्ट्वा
पाञ्चालपुत्रं युधि राजसिंहः ।
तं वै द्विपं प्रेषयामास तूर्णं
वधाय राजन्द्रुपदात्मजस्य ॥ ९-१९-१३ (६११९९)
स तं द्विपेन्द्रं सहसापतन्त--
मविध्यदग्निप्रतिमैः पृषत्कैः ।
कर्मारधौतैर्निशितैर्ज्वलद्भि--
र्नाराचमुख्यैस्त्रिभिरुग्रवेगैः ॥ ९-१९-१४ (६१२००)
ततोऽपरान्पञ्चशतान्महात्मा
नाराचमुख्यान्विससर्ज कुम्भे ।
स तैस्तु विद्धः परमद्विपो रणे
तदा परावृत्य भृशं प्रदुद्रुवे ॥ ९-१९-१५ (६१२०१)
तं नागराजं सहसा प्रणुन्नं
विद्राव्यमाणं विनिवर्त्य साल्वः ।
तोत्राङ्कुशैः प्रेषयामास तूर्णं
पाञ्चालराजस्य सुतं प्रदिश्य ॥ ९-१९-१६ (६१२०२)
दृष्ट्वा पतन्तं सहसा तु नागं
धृष्टद्युम्नः स्वरथाच्छीघ्रमेव ।
गदां प्रगृह्योग्रजवेन वीरो
भूमिं प्रपन्नो भयविह्वलाङ्गः ॥ ९-१९-१७ (६१२०३)
स तं रथं हेमविभूषिताङ्गं
साश्वं ससूतं सहसा विमृद्य ।

उत्क्षिप्य हस्तेन नदन्महाद्विपो
विपोथयामास वसुन्धरातले ॥ ९-११-१८ (६१२०४)
पाञ्चालराजस्य सुतं च दृष्ट्वा
तदार्दितं नागवरेण तेन ।
तमभ्यधावत्सहसा जवेन
भीमः शिखण्डी च शिनेश्च नप्ता ॥ ९-११-१९ (६१२०५)
शरैश्च वेगं सहसा निगृह्य
तस्याभितो व्यापततो गजस्य ।
स सङ्गृहीतो रथिभिर्गजो वै
चचाल तैर्वार्यमाणश्च सङ्ख्ये ॥ ९-११-२० (६१२०६)
ततः पृषत्कान्प्रववर्ष राजा
सूर्यो यथा रश्मिजालं समन्तात् ।
तैराशुगैर्वध्यमाना रथौघाः
प्रदुद्रवुः सहितास्तत्रतत्र ॥ ९-११-२१ (६१२०७)
तत्कर्म साल्वस्य समीक्ष्य सर्वे
पाञ्चालपुत्रा नृप सृञ्जयाश्च ।
हाहाकारैर्नादयन्ति स्म युद्धे
द्विपं समन्ताद्रुरुधुर्नराग्र्याः ॥ ९-११-२२ (६१२०८)
पाञ्चालपुत्रस्त्वरितस्तु शूरो
गदां प्रगृह्याचलशृङ्गकल्पाम् ।
ससम्भ्रमं भारत शत्रुघाती
जवेन वीरोऽनुससार नागम् ॥ ९-११-२३ (६१२०९)
ततस्तु नागं धरणीधराभं
मदं स्रवन्तं जलदप्रकाशम् ।
गदां समाविध्य भृशं जघान
पाञ्चालराजस्य सुतस्तरस्वी ॥ ९-११-२४ (६१२१०)
स भिन्नकुम्भः सहसा विनद्य
मुखात्प्रभूतं क्षतजं विमुञ्चन् ।
पपात नागो धरमीधराभः
क्षितिप्रकम्पाच्चलितो यथाऽद्रिः ॥ ९-११-२५ (६१२११)
निपात्यमाने तु तदा गजेन्द्रे
हाहाकृते तव पुत्रस्य सैन्ये ।
स साल्वराजस्य शिनिप्रवीरो
जहार भल्लेन शिरः शितेन ॥ ९-११-२६ (६१२१२)
हृतोत्तमाङ्गो युधि सात्वतेन
पपात भूमौ सह नागराज्ञा ।

यथाऽद्रिशृङ्गं सुमहत्प्रणुन्नं
वज्रेण देवाधिपचोदितेन ॥ ॥ ९-१९-२७ (६१२१३)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यवधपर्वणि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे एकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०२०
॥ श्रीः ॥
९.२०. अध्यायः २०

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
सात्यकिना कृतवर्मपराजयः ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-२०-० (६१२१४)
सञ्जय उवाच। ९-२०-०क्ष् (५११६)
तस्मिंस्तु निहते शूरे साल्वे समितिशोभने ।
तवाभज्यद्बलं वेगाद्वातेनेव महाद्रुमः ॥ ९-२०-१ (६१२१५)
तत्प्रभग्नं बलं दृष्ट्वा कृतवर्मा महारथः ।
दधार समरे शूरः शत्रुसैन्यं महाबलः ॥ ९-२०-२ (६१२१६)
सन्निवृत्तास्तु ते शूरा दृष्ट्वा सात्वतमाहवे ।
शैलोपमं स्थिरं राजन्कीर्यमाणं शरैर्युधि ॥ ९-२०-३ (६१२१७)
ततः प्रववृते युद्धं कुरूणां पाण्डवैः सह ।
निवृत्तानां महाराज मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ९-२०-४ (६१२१८)
तत्राश्चर्यमभूद्युद्धं सात्वतस्य परैः सह ।
यदेको वारयामास पाण्डुसेनां दुरासदाम् ॥ ९-२०-५ (६१२१९)
तेषामन्योन्यसुहृदां कृते कर्मणि दुष्करे ।
सिंहनादः प्रहृष्टानां दिविस्पृक्सुमहानभूत् ॥ ९-२०-६ (६१२२०)
तेन शब्देन वित्रस्तान्पाञ्चालान्भरतर्षभ ।
शिनेर्नप्ता महाबाहुरन्वपद्यत सात्यकिः ॥ ९-२०-७ (६१२२१)
स समासाद्य राजानं क्षेमधूर्तिं महाबलम् ।
सप्तभिर्निशितैर्बाणैरनयद्यमसादनम् ॥ ९-२०-८ (६१२२२)
तमायान्तं महाबाहुं प्रवपन्तं शिताञ्शरान् ।
जवेनाभ्यपतद्धीमान्हार्दिक्यः शिनिपुङ्गवम् ॥ ९-२०-९ (६१२२३)
तौ सिंहाविव नर्दन्तौ धन्विनौ रथिनां वरौ ।

अन्योन्यमभिधावन्तौ शस्त्रप्रवरधारिणौ ॥ ९-२०-१० (६१२२४)
पाण्डवाः सहपाञ्चाला योधाश्चान्ये नृपोत्तमाः ।
प्रेक्षकाः समपद्यन्त तयोः पुरुषसिंहयोः ॥ ९-२०-११ (६१२२५)
नाराचैर्वत्सदन्तैश्च वृष्ण्यन्धकमहारथौ ।
अभिजघ्नतुरन्योन्यं प्रहृष्टाविव कुञ्चरौ ॥ ९-२०-१२ (६१२२६)
चरन्तौ विविधान्मार्गान्हार्दिक्यशिनिपुङ्गवौ ।
मुहुरन्तर्दधाते तौ बाणवृष्ट्या परस्परम् ॥ ९-२०-१३ (६१२२७)
चापवेगबलोद्धूतान्मार्गणान्वृष्णिसिंहयोः ।
आकाशे समपश्याम पतङ्गानिव शीघ्रगान् ॥ ९-२०-१४ (६१२२८)
तमेकं सत्यकर्माणमासाद्य हृदिकात्मजः ।
अविध्यन्निशितैर्बाणैश्चतुर्भिश्चतुरो हयान् ॥ ९-२०-१५ (६१२२९)
स दीर्घबाहुः सङ्क्रुद्धस्तोत्रार्दित इव द्विपः ।
अष्टभिः कृतवर्माणमविध्यत्परमेषुभिः ॥ ९-२०-१६ (६१२३०)
ततः पूर्णायतोत्सृष्टैः कृतवर्मा शिलाशितैः ।
सात्यकिं त्रिभिराहत्य धनुरेकेन चिच्छिदे ॥ ९-२०-१७ (६१२३१)
निकृत्तं तद्धनुःश्रेष्ठमपास्य शिनिपुङ्गवः ।
अन्यदादत्त वेगेन शैनेयः सशरं धनुः ॥ ९-२०-१८ (६१२३२)
तदादाय धनुःश्रेष्ठं वरिष्ठः सर्वधन्विनाम् ।
आरोप्य च धनुः शीघ्रं महावीर्यो महाबलः ॥ ९-२०-१९ (६१२३३)
अमृष्यमाणो धनुषश्छेदनं कृतवर्मणा ।
कुपितोऽतिरथः शीघ्रं कृतवर्माणमभ्ययात् ॥ ९-२०-२० (६१२३४)
ततः सुनिशितैर्बाणैर्दशभिः शिनिपुङ्गवः ।
जघान सूतं चाश्वांश्च ध्वजं च कृतवर्मणः ॥ ९-२०-२१ (६१२३५)
ततो राजन्महेष्वासः कृतवर्मा महारथः ।
हताश्वसूतं सम्प्रेक्ष्य रथं हेमपरिष्कृतम् ॥ ९-२०-२२ (६१२३६)
रोषेण महताऽऽविष्टः शूलमुद्यम्य मारिष ।
चिक्षेप भुजवेगेन जिघांसुः शिनि पुङ्गवम् ॥ ९-२०-२३ (६१२३७)
तच्छूलं सात्वतो ह्याजौ निर्भिद्य निशितैः शरैः ।
चूर्णितं पातयामास मोहयन्निव माधवम् ।
ततोऽपरेण भल्लेन हृद्येनं समताडयत् ॥ ९-२०-२४ (६१२३८)
सुयुद्धे युयुधानेन हताश्वो हतसारथिः ।
कृतवर्मा कृतास्त्रेण धरणीमन्वपद्यत ॥ ९-२०-२५ (६१२३९)
तस्मिन्सात्यकिना वीरे द्वैरथे विरथीकृते ।
समपद्यत सर्वेषां सैन्यानां सुमहद्भयम् ॥ ९-२०-२६ (६१२४०)
पुत्राणां तव चात्यर्थं विषादः समजायत ।
हतसूते हताश्वे तु विरथे कृतवर्मणि ॥ ९-२०-२७ (६१२४१)

हताश्वं च समालक्ष्य हतसूतमरिन्दम ।
अभ्यधावत्कृपो राजञ्जिघांसुः शिनिपुङ्गवम् ॥ ९-२०-२८ (६१२४२)
तमारोप्य रथोपस्थे मिषतां सर्वधन्विनाम् ।
अपोवाह महाबाहुं तूर्णमायोधनादपि ॥ ९-२०-२९ (६१२४३)
शैनेयेऽधिष्ठिते राजन्विरथे कृतवर्मणि ।
दुर्योधनबलं सर्वं पुनरासीत्पराङ्मुखम् ॥ ९-२०-३० (६१२४४)
तत्परे नान्वबुध्यन्त सैन्येन रजसा वृताः ।
तावकाः प्रद्रुता राजन्दुर्योधनमृते नृपम् ॥ ९-२०-३१ (६१२४५)
दुर्योधनस्तु सम्प्रेक्ष्य भग्नं स्वबलमन्तिकात् ।
जवेनाभ्यपतत्तूर्णं सर्वांश्चैको न्यवारयत् ॥ ९-२०-३२ (६१२४६)
पाण्डूंश्च सर्वान्सङ्क्रुद्धो धृष्टद्युम्नं च पार्षतम् ।
शिखण्डिनं द्रौपदेयान्पाञ्चालानां च ये गणाः ॥ ९-२०-३३ (६१२४७)
केकयान्सोमकांश्चैव सृञ्जयांश्चैव मारिष ।
असम्भ्रमं दुराधर्षः शितैर्बाणैरवाकिरत् ॥ ९-२०-३४ (६१२४८)
अतिष्ठदाहवे यत्तः पुत्रस्तव महाबलः ।
यथा यज्ञे महानग्निर्मन्त्रपूतः प्रकाशते ।
तथा दुर्योधनो राजा सङ्ग्रामे सर्वतोऽभवत् ॥ ९-२०-३५ (६१२४९)
तं परे नाभ्यवर्तन्त मर्त्या मृत्युमिवाहवे ।
अथान्यं रथमास्थाय हार्दिक्यः समपद्यत ॥ ॥ ९-२०-३६ (६१२५०)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वमि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-२०-३ सात्वतं कृतवर्माणम् ॥
९-२०-२० विंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०२१
॥ श्रीः ॥
९.२१. अध्यायः २१

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
सङ्कुलयुद्धम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-२१-० (६१२५१)
सञ्जय उवाच। ९-२१-०क्ष् (५११७)
पुत्रस्तु ते महाराज रथस्थो रथिनां वरः ।
दुरुत्सहो बभौ युद्धे यथा रुद्रः प्रतापवान् ॥ ९-२१-१ (६१२५२)
तस्य बाणसहस्रैस्तु प्रच्छन्ना ह्यभवन्मही ।
परांश्च सिषिचे बाणैर्धाराभिरिव पर्वतान् ॥ ९-२१-२ (६१२५३)
न च सोऽस्ति पुमान्कश्चित्पाण्डवानां बलार्णवे ।
हयो गजो रथो वाऽपि यः स्याद्बाणैरविक्षतः ॥ ९-२१-३ (६१२५४)
यं यं हि समरे योधं प्रपश्यामि विशाम्पते ।
स स बाणैश्चितोऽभूद्वै पुत्रेण तव भारत ॥ ९-२१-४ (६१२५५)
यथा सैन्येन रजसा समुद्धूतेन वाहिनी ।
प्रत्यदृश्यत सञ्छन्ना तथा बाणैर्महात्मनः ॥ ९-२१-५ (६१२५६)
बाणभूतामपश्याम पृथिवीं पृथिवीपते ।
दुर्योधनेन प्रकृतां क्षिप्रहस्तेन धन्विना ॥ ९-२१-६ (६१२५७)
तेषु योधसहस्रेषु तावकेषु परेषु च ।
नास्ति दुर्योधनसमः पुमानिति मतिर्मम ॥ ९-२१-७ (६१२५८)
तत्राद्भुतमपश्याम तव पुत्रस्य विक्रमम् ।
यदेकं सहिताः पार्था नाभ्यवर्तन्त भारत ॥ ९-२१-८ (६१२५९)
युधिष्ठिरं शतेनाजौ विव्याध भरतर्षभ ।
भीमसेनं च सप्तत्या सहदेवं च पञ्चभिः ॥ ९-२१-९ (६१२६०)
नकुलं च चतुःषष्ट्या धृष्टद्युम्नं च पञ्चभिः ।
पञ्चभिर्द्रौपदेयांश्च त्रिभिर्विव्याध सात्यकिम् ॥ ९-२१-१० (६१२६१)
धनुश्चिच्छेद भल्लेन सहदेवस्य मारिष ।
तदपास्य धनुश्छिन्नं माद्रीपुत्रः प्रतापवान् ॥ ९-२१-११ (६१२६२)
अभ्यद्रवत राजानं प्रगृह्यान्यन्महद्धनुः ।
ततो दुर्योधनं सङ्ख्ये विव्याध दशभिः शरैः ॥ ९-२१-१२ (६१२६३)
नकुलस्तु ततो वीरो राजानं नवभिः शरैः ।
घोररूपैर्महेष्वासो विव्याध च ननाद च ॥ ९-२१-१३ (६१२६४)
सात्यकिश्चैव राजानं शरेणानतपर्वणा ।
द्रौपदेयास्त्रिसप्तत्या धर्मराजश्च पञ्चभिः ।
अशीत्या भीमसेनश्च शरै राजानमार्पयन् ॥ ९-२१-१४ (६१२६५)
समन्तात्कीर्यमाणस्तु बाणसङ्घैर्महात्मभिः ।
न चचाल महाराज सर्वसैन्यस्य पश्यतः ॥ ९-२१-१५ (६१२६६)
लाघवात्सौष्ठवाच्चापि वीर्याच्चापि महात्मनः ।
अति सर्वाणि भूतानि ददृशुः सर्वपार्थिवाः ॥ ९-२१-१६ (६१२६७)
धार्तराष्ट्रा हि राजेन्द्र योधास्तु स्वल्पमन्तरम् ।

अपश्यमाना राजानं पर्यवर्तन्त दंशिताः ॥ ९-२१-१७ (६१२६८)
तेषामापततां घोरस्तुमुलः समपद्यत ।
क्षुब्धस्य हि समुद्रस्य प्रावृड्काले यथा स्वनः ॥ ९-२१-१८ (६१२६९)
समासाद्य रणे ते तु राजानमपराजितम् ।
प्रत्युद्ययुर्महेष्वासाः पाण्डवानाततायिनः ॥ ९-२१-१९ (६१२७०)
भीमसेनं रणे क्रुद्धो द्रोणपुत्रो न्यवारयत् ।
तयोर्बाणैर्महाराज प्रमुक्तैः सर्वतोदिशम् ।
नाज्ञायन्त रणे वीरा न दिशः प्रदिशस्तथा ॥ ९-२१-२० (६१२७१)
तावुभौ क्रूरकर्माणावुभौ भारतदुःसहौ ।
घोररूपमयुध्येतां कृतप्रतिकृतैषिणौ ॥ ९-२१-२१ (६१२७२)
त्रासयन्तौ दिशः सर्वा ज्याक्षेपकठिनत्वचौ ।
शकुनिस्तु रणे वीरो युधिष्ठिरमपीडयत् ॥ ९-२१-२२ (६१२७३)
तस्याश्वांश्चतुरो हत्वा सुबलस्य सुतो विभो ।
नादं चकार बलवत्सर्वसैन्यानि कम्पयन् ॥ ९-२१-२३ (६१२७४)
एतस्मिन्नन्तरे वीरं राजानमपराजितम् ।
अपोवाह रथेनाजौ सहदेवः प्रतापवान् ॥ ९-२१-२४ (६१२७५)
अथान्यं रथमास्थाय धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ।
शकुनिं नवभिर्विद्ध्वा पुनर्विव्याध पञ्चभिः ।
ननाद च महानादं प्रवरः सर्वधन्विनाम् ॥ ९-२१-२५ (६१२७६)
तद्युद्धमभवच्चित्रं घोररूपं च मारिष ।
प्रेक्षतां प्रीतिजननं सिद्धचारणसेवितम् ॥ ९-२१-२६ (६१२७७)
उलूकस्तु महेष्वासं नकुलं युद्धदुर्मदम् ।
अभ्यवर्षदमेयात्मा शरवर्षैः समन्ततः ॥ ९-२१-२७ (६१२७८)
तथैव नकुलः शूरः सौबलस्य सुतं रणे ।
शरवर्षेण महता समन्तात्पर्यवारयत् ॥ ९-२१-२८ (६१२७९)
तौ तत्र समरे वीरौ कुलपुत्रौ महारथौ ।
योधयन्तावपश्येतां कृतप्रतिकृतैषिणौ ॥ ९-२१-२९ (६१२८०)
तथैव कृतवर्माणं शैनेयः शत्रुतापनः ।
योधयञ्शुशुभे राजन्बलिं शक्र इवाहवे ॥ ९-२१-३० (६१२८१)
दुर्योधनो धनुश्छित्त्वा धृष्टद्युम्नस्य संयुगे ।
अथैनं छिन्नधन्वानं विव्याध निशितैः शरैः ॥ ९-२१-३१ (६१२८२)
धृष्टद्युम्नोऽपि समरे प्रगृह्य परमायुधम् ।
राजानं योधयामास पश्यतां सर्वधन्विनाम् ॥ ९-२१-३२ (६१२८३)
तयोर्युद्धं महच्चासीत्सङ्ग्रामे भरतर्षभ ।
प्रभिन्नयोर्यथा सक्तं मत्तयोर्वनहस्तिनोः ॥ ९-२१-३३ (६१२८४)
गौतमस्तु रणे क्रुद्धो द्रौपदेयान्महाबालान् ।

विव्याध बहुभिः शूरः शरैः सन्नतपर्वभिः ॥ ९-२१-३४ (६१२८५)
तस्य तैरभवद्युद्धमिन्द्रियैरिव देहिनः ।
घोररूपमसंवार्यं निर्मर्यादमवर्तत ॥ ९-२१-३५ (६१२८६)
ते च सम्पीडयामासुरिन्द्रियाणीव बालिशम् ।
स च तान्प्रतिसंरब्धः प्रत्ययोधयदाहवे ॥ ९-२१-३६ (६१२८७)
एवं चित्रमभूद्युद्धं तस्य तैः सह भारत ।
उत्थायोत्थाय हि यथा देहिनामिन्द्रियैर्विभो ॥ ९-२१-३७ (६१२८८)
नराश्चैव नरैः सार्धं दन्तिनो दन्तिभिस्तथा ।
हया हयैः समासक्ता रथिनो रथिभिः सह ॥ ९-२१-३८ (६१२८९)
सङ्कुलं चाभवद्भूयो घोररूपं विशाम्पते ॥ ९-२१-३९ (६१२९०)
इदं चित्रमिदं घोरमिदं रौद्रमिति प्रभो ।
युद्धान्यासन्महाराज घोराणि च बहूनि च ॥ ९-२१-४० (६१२९१)
ते समासाद्य समरे परस्परमरिन्दमाः ।
व्यनदंश्चैव जघ्नुश्च समाताद्य महाहवे ॥ ९-२१-४१ (६१२९२)
तेषां पत्रसमुद्भूतं रजस्तीव्रमदृश्यत ।
वातेन चोद्धतं राजन्धावद्भिश्चाश्वसादिभिः ॥ ९-२१-४२ (६१२९३)
रथनेमिसमुद्भूतं निःश्वासैश्चापि दन्तिनाम् ।
रजः सन्ध्याभ्रकलिलं दिवाकरपथं ययौ ॥ ९-२१-४३ (६१२९४)
रजसा तेन सम्पृक्तो भास्करो निष्प्रभः कृतः ।
सञ्छादिताऽभवद्भूमिस्ते च शूरा महारथाः ॥ ९-२१-४४ (६१२९५)
मुहूर्तादिव संवृत्तं नीरजस्कं समन्ततः ।
वीरशोणितसिक्तायां भूमौ भरतसत्तम ॥ ९-२१-४५ (६१२९६)
उपाशाम्यत्ततस्तीव्रं तद्रजो घोरदर्शनम् ॥ ९-२१-४६ (६१२९७)
ततोऽपश्यमहं भूयो द्वन्द्वयुद्धानि भारत ।
यथाप्राणं यथाश्रेष्ठं मध्याह्ने वै सुदारुणम् ॥ ९-२१-४७ (६१२९८)
वर्मणां तत्र राजेन्द्र व्यदृश्यन्तोज्ज्वलाः प्रभाः ।
शब्दश्च तुमुलः सङ्ख्ये शराणां पतताम्भूत्
महावेणुवनस्येव दह्यमानस्य पर्वते ॥ ॥ ९-२१-४८ (६१२९९)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे एकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-२१-४२ पत्रं वाहनम् ॥
९-२१-२१ एकविंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०२२
॥ श्रीः ॥
९.२२. अध्यायः २२

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
सङ्कुलयुद्धम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-२२-० (६१३००)
सञ्जय उवाच। ९-२२-०क्ष् (५११८)
वर्तमाने तदा युद्धे घोररूपे भयानके ।
अभज्यत बलं तत्र तव पुत्रस्य पाण्डवैः ॥ ९-२२-१ (६१३०१)
तांस्तु सर्वानयन्तेन सन्निवार्य महारथाः ।
पुत्रास्ते योधयामासुः पाण्डवानामनीकिनीम् ॥ ९-२२-२ (६१३०२)
निवृत्ताः सहसा योधास्तव पुत्रजयैषिणः ।
सन्निवृत्तेषु तेष्वेवं युद्धमासीत्सुदारुणम् ।
तावकानां परेषां च देवासुररणोपभम् ॥ ९-२२-३ (६१३०३)
परेषां तावकानां च नासीत्कश्चित्पराङ्मुखः ॥ ९-२२-४ (६१३०४)
अनुमानेन युध्यन्ते सञ्ज्ञाभिश्च परस्परम् ।
तेषां क्षयो महानासीद्युध्यतामितरेतरम् ॥ ९-२२-५ (६१३०५)
ततो युधिष्ठिरो राजा क्रोधेन महता युतः ।
जिगीषमाणः सङ्ग्रामे धार्तराष्ट्रान्सराजकान् ॥ ९-२२-६ (६१३०६)
त्रिभिः शारद्वतं विद्ध्वा रुक्मपुङ्खैः शिलाशितैः ।
चतुर्भिर्निजघानाश्वान्कल्याणान्कृतवर्मणः ॥ ९-२२-७ (६१३०७)
अश्वत्थामा तु हार्दिक्यमपोवाह यशस्विनम् ।
अथ शारद्वतोऽष्टाभिः प्रत्यविध्यद्युधिष्ठिरम् ॥ ९-२२-८ (६१३०८)
ततो दुर्योधनो राजा रथान्सप्तशतान्रणे ।
प्रैषयद्यत्र राजाऽसौ धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ ९-२२-९ (६१३०९)
ते रथा रथिभिर्युक्ता मनोमारुतरंहसः ।
अभ्यद्रवन्त सङ्ग्रामे कौन्तेयस्य रथं प्रति ॥ ९-२२-१० (६१३१०)
ते समन्तान्महाराज परिवार्य युधिष्ठिरम् ।
अदृश्यं सायकैश्चक्रुर्मेघा इव दिवाकरम् ॥ ९-२२-११ (६१३११)
तं दृष्ट्वा धर्मराजानं कौरवेयैस्तथावृतम् ।
नामृष्यन्त सुसंरब्धाः शिखण्डिप्रमुखा रथाः ॥ ९-२२-१२ (६१३१२)
रथैरश्ववरैर्युक्तैः किङ्किणीजालसंवृतैः ।

आजग्मुरथ रक्षन्तः कुन्तीपुत्रं युधिष्ठिरम् ॥ ९-२२-१३ (६१३१३)
ततः प्रववृते रौद्रः सङ्ग्रामः शोणितोदकः ।
पाण्डवानां कुरूणां च यमराष्ट्रविवर्धनः ॥ ९-२२-१४ (६१३१४)
रथान्सप्तशतान्हत्वा कुरूणामाततायिनाम् ।
पाण्डवाः सह पाञ्चालैः पुनरेवाभ्यवारयन् ॥ ९-२२-१५ (६१३१५)
तत्र युद्धं महच्चासीत्तव पुत्रस्य पाण्डवैः ।
न च तत्तादृशं दृष्टं नैव चापि परिश्रुतम् ॥ ९-२२-१६ (६१३१६)
वर्तमाने तदा युद्धे निर्मर्यादे समन्ततः ।
वध्यमानेषु योधेषु तावकेष्वितरेषु च ॥ ९-२२-१७ (६१३१७)
विनदत्सु च योधेषु शङ्खवर्यैश्च पूरितैः ।
उत्कुष्टैः सिंहनादैश्च गर्जितैश्चैव धन्विनाम् ॥ ९-२२-१८ (६१३१८)
अतिप्रवृत्ते युद्धे च छिद्यमानेषु मर्मसु ।
धावमानेषु योधेषु जयगृद्धिषु मारिष ॥ ९-२२-१९ (६१३१९)
संहारे सर्वतो जाते पृथिव्यां शोकसम्भवे ।
वह्वीनामुत्तमस्त्रीणां सीमन्तोद्धरणे कृते ॥ ९-२२-२० (६१३२०)
निर्मर्यादे महायुद्धे वर्तमाने सुदारुणे ।
प्रादुरासन्विनाशाय तदोत्पाताः सुदारुणाः ॥ ९-२२-२१ (६१३२१)
चचाल शब्दं कुर्वाणा सपर्वतवना मही ।
सदण्डाः सोल्मुका राजन्कीर्यमाणाः समन्ततः ॥ ९-२२-२२ (६१३२२)
उल्काः पेतुर्दिवो भूमावाहत्य रविमण्डलम् ।
विष्वग्वाताः प्रादुरासन्नीचैः शर्करवर्षिणः ॥ ९-२२-२३ (६१३२३)
अश्रूणि मुमुचुर्नागा वेपथुं चास्पृशन्भृशम् ।
एतान्घोराननादृत्य समुत्पातान्सुदारुणान् ॥ ९-२२-२४ (६१३२४)
पुनर्युद्धाय संयत्ताः क्षत्रियास्तस्थुरव्यथाः ।
रमणीये कुरुक्षेत्रे पुण्ये स्वर्गं यियासवः ॥ ९-२२-२५ (६१३२५)
ततो गान्धारराजस्य पुत्रः शकुनिरब्रवीत् ।
युध्यध्वमग्रतो यावत्पृष्ठतो हन्मि पाण्डवान् ॥ ९-२२-२६ (६१३२६)
ततो नः सम्प्रायातानां मद्रयोधास्तरस्विनः ।
हृष्टाः किलाकिलाशब्दमकुर्वत परे तथा ॥ ९-२२-२७ (६१३२७)
अस्मांस्तु पुनरासाद्य लब्धलक्षा दुरासदाः ।
शरासनानि धुन्वन्तः शरवर्षैरवाकिरन् ॥ ९-२२-२८ (६१३२८)
ततो हतं परैस्तत्र मद्रराजबलं तदा ।
दुर्योधनबलं दृष्ट्वा पुनरासीत्पराङ्मुखम् ॥ ९-२२-२९ (६१३२९)
गान्धारराजस्तु पुनर्वाक्यमाह ततो बली ।
निवर्तध्वमधर्मज्ञा युध्यध्वं किं सृतेन वः ॥ ९-२२-३० (६१३३०)
अनीकं दशसाहस्रमश्वानां भरतर्षभ ।

आसीद्गान्धारराजस्य विशालप्रासयोधिनाम् ॥ ९-२२-३१ (६१३३१)
बलेन तेन विक्रम्य वर्तमाने जनक्षये ।
पृष्ठतः पाण्डवानीकमभ्यघ्नन्निशितैः शरैः ॥ ९-२२-३२ (६१३३२)
तदभ्रमिव वातेन क्षिप्यमाणं समन्ततः ।
अभज्यत महाराज पाण्डूनां सुमहद्बलम् ॥ ९-२२-३३ (६१३३३)
ततो युधिष्ठिरः प्रेक्ष्य भग्नं स्वबलमन्तिकात् ।
अभ्यनोदयदव्यग्रः सहदेवं महाबलम् ॥ ९-२२-३४ (६१३३४)
असौ सुबलपुत्रो नो जघनं पीड्य दंशितः ।
सैन्यानि सूदयत्येष पश्य पाण्डव दुर्मतिः ॥ ९-२२-३५ (६१३३५)
गच्छ त्वं द्रौपदेयैश्च शकुनिं सौबलं जहि ।
रथानीकमहं धक्ष्ये पाञ्चालसहितोऽनघ ॥ ९-२२-३६ (६१३३६)
गच्छन्तु कुञ्जराः सर्वे वाजिनश्च सह त्वया ।
पादाताश्च त्रिसाहस्राः शकुनिं तैर्वृतो जहि ॥ ९-२२-३७ (६१३३७)
ततो गजाः सप्तशताश्चापपाणिभिरास्थिताः ।
पञ्च चाश्वसहस्राणि सहदेवश्च वीर्यवान् ॥ ९-२२-३८ (६१३३८)
पादाताश्च त्रिसाहस्रा द्रौपदेयाश्च सर्वशः ।
रणे ह्यभ्यद्रवंस्ते तु शकुनिं युद्धदुर्मदम् ॥ ९-२२-३९ (६१३३९)
ततस्तु सौबलो राजन्नभ्यतिक्रम्य पाण्डवान् ।
जघान पृष्ठतः सेनां जयगृद्धः प्रतापवान् ॥ ९-२२-४० (६१३४०)
अश्वारोहास्तु संरब्धाः पाण्डवानां तरस्विनाम् ।
प्राविशन्सौबलानीकमभ्यतिक्रम्य तान्रथान् ॥ ९-२२-४१ (६१३४१)
ते तत्र सादिनः शूराः सौबलस्य महद्बलम् ।
रणमध्ये व्यतिष्ठन्त शरवर्षैरवाकिरन् ॥ ९-२२-४२ (६१३४२)
तदुद्यतगदाप्रासमकापुरुषसेवितम् ।
प्रावर्तत महद्युद्धं राजन्दुर्मन्त्रिते तव ॥ ९-२२-४३ (६१३४३)
उपारमन्त ज्याशब्दाः प्रेक्षका रथिनोऽभवन् ।
न हि स्वेषां परेषां वा विशेषः प्रत्यदृश्यत ॥ ९-२२-४४ (६१३४४)
शूरबाहुविसृष्टानां शक्तीनां भरतर्षभ ।
ज्योतिषामिव सम्पातमपश्यन्कुरुपाण्डवाः ॥ ९-२२-४५ (६१३४५)
ऋष्टिभिर्विमलाभिश्च तत्रतत्र विशाम्पते ।
सम्पतन्तीभिराकाशमावृतं बह्वशोभत ॥ ९-२२-४६ (६१३४६)
प्रासानां पततां राजन्रूपमासीत्समन्ततः ।
शलभानामिवाकाशे तदा भरतसत्तम ॥ ९-२२-४७ (६१३४७)
रुधिरोक्षितसर्वाङ्गा विप्रविद्धैर्नियन्तृभिः ।
हयाः परिपतन्तिस्म शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ९-२२-४८ (६१३४८)
अन्योन्यं परिपिष्टाश्च समासाद्य परस्परम् ।

सुविक्षताः स्म दृश्यन्ते वमन्तो रुधिरं मुखैः ॥ ९-२२-४९ (६१३४९)
ततोऽभवत्तमो घोरं सैन्येन रजसा वृतम् ।
तानपाक्रमतोऽद्राक्षं तस्माद्देशादरिन्दम ॥ ९-२२-५० (६१३५०)
अश्वान्राजन्मनुष्यांश्च रजसा संवृते सति ।
भूमौ निपतिताश्चान्ये वमन्तो रुधिरं बहु ॥ ९-२२-५१ (६१३५१)
केशाकेशि समालग्ना न शेकुश्चेष्टितुं नराः ।
अन्योन्यमश्वपृष्ठेभ्यो विकर्षन्तो महाबलाः ॥ ९-२२-५२ (६१३५२)
मल्ला इव समासाद्य निजघ्नुरितरेतरम् ।
अश्वैश्च व्यपकृष्यन्त बहवोऽत्र गतासवः ॥ ९-२२-५३ (६१३५३)
भूमौ निपतिताश्चान्ये बहवो विजयैषिणः ।
तत्रतत्र व्यदृश्यन्त पुरुषाः शूरमानिनः ॥ ९-२२-५४ (६१३५४)
रक्तोक्षितैश्छिन्नभुजैरवकृष्टशिरोरुहैः ।
व्यदृश्यत मही कीर्णा शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ९-२२-५५ (६१३५५)
दूरं न शक्यं तत्रासीद्गन्तुमश्वेन केनचित् ।
साश्वारोहैर्हतैरश्वैरावृते वसुधातले ॥ ९-२२-५६ (६१३५६)
रुधिरोक्षितसन्नाहैरात्तशस्त्रैरुदायुधैः ।
नानाप्रहरणैर्घोरैः परस्परवधैषिभिः ।
सुसन्निकृष्टे सङ्ग्रामे हतभूयिष्ठसैनिके ॥ ९-२२-५७ (६१३५७)
स मुहूर्तं ततो युद्ध्वा सौबलोऽथ विशाम्पते ।
षट्साहस्रैर्हयैः शिष्टैरपायाच्छकुनिस्ततः ॥ ९-२२-५८ (६१३५८)
तथैव पाण्डवानीकं रुधिरेण समुक्षितम् ।
षट्साहस्रैर्हयैः शिष्टैरपायाच्छ्रान्तवाहनम् ॥ ९-२२-५९ (६१३५९)
अश्वारोहाश्च पाण्डूनामब्रुवन्रुधिरोक्षिताः ।
सुसन्निकृष्टे सङ्ग्रामे भूयिष्ठे त्यक्तजीविताः ॥ ९-२२-६० (६१३६०)
न हि शक्यं रथैर्योद्धुं कुत एव महागजैः ।
रथानेव रथा यान्तु कुञ्जराः कुञ्जरानपि ॥ ९-२२-६१ (६१३६१)
प्रतियातो हि शकुनिः स्वमनीकमवस्थितः ।
न पुनः सौबलो राजा योद्धुमभ्यागमिष्यति ॥ ९-२२-६२ (६१३६२)
ततस्तु द्रौपदेयाश्च ते च मत्ता महाद्विपाः ।
प्रययुर्यत्र पाञ्चाल्यो धृष्टद्युम्नो महारथः ॥ ९-२२-६३ (६१३६३)
सहदेवोऽपि कौरव्य रजोमेघे समुत्थिते ।
एकाकी प्रययौ तत्र यत्र राजा युधिष्ठिरः ॥ ९-२२-६४ (६१३६४)
ततस्तेषु प्रयातेषु शकुनिः सौबलः पुनः ।
पार्श्वतोऽभ्यहनत्क्रुद्धो धृष्टद्युम्नस्य वाहिनीम् ॥ ९-२२-६५ (६१३६५)
तत्पुनस्तुमुलं युद्धं प्राणांस्त्यक्त्वाऽभ्यवर्तत ।
तावकानां परेषां च परस्परवधैषिणाम् ॥ ९-२२-६६ (६१३६६)

ते चान्योन्यमवैक्षन्त तस्मिन्वीरसमागमे ।
योधाः पर्यपतन्राजञ्शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ९-२२-६७ (६१३६७)
असिभिश्छिद्यमानानां शिरसां लोकसंक्षये ।
प्रादुरासीन्महाञ्शब्दस्तालानां पतताामिव ॥ ९-२२-६८ (६१३६८)
विमुक्तानां शरीराणां छिन्नानां पततां भुवि ।
सायुधानां च बाहूनामूरूणां च विशाम्पते ।
आसीत्कटकटाशब्दः सुमहान्रोमहर्षणः ॥ ९-२२-६९ (६१३६९)
निघ्नन्तो निशितैः शस्त्रैर्भ्रातॄन्पुत्रान्सखीनपि ।
योधाः परिपतन्ति स्म यथाऽऽमिषकृते खगाः ॥ ९-२२-७० (६१३७०)
अन्योन्यं प्रतिसंरब्धाः समासाद्य परस्परम् ।
अहम्पूर्वमहम्पूर्वमिति निघ्नन्सहस्रशः ॥ ९-२२-७१ (६१३७१)
संयातेनासनभ्रष्टैरश्वारोहैर्गतासुभिः ।
हयाः परिपतन्ति स्म शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ९-२२-७२ (६१३७२)
स्फुरतां प्रतिपिष्टानामश्वानां शीघ्रगामिनाम् ।
स्तनतां च मनुष्याणां सन्नद्धानां विशाम्पते ॥ ९-२२-७३ (६१३७३)
शक्त्यृष्टिप्रासशब्दश्च तुमुलः समपद्यत ।
भिन्दतां परमर्माणि राजन्दुर्मन्त्रिते तव ॥ ९-२२-७४ (६१३७४)
श्रमाभिभूताः संरब्धा श्रान्तवाहाः पिपासवः ।
विक्षताश्च शितैः शस्त्रैरभ्यवर्न्तत तावकाः ॥ ९-२२-७५ (६१३७५)
मत्ता रुधिरगन्धेन बहवोऽत्र विचेतसः ।
जघ्नुः परान्स्वकांश्चैव प्राप्तान्प्राप्ताननन्तरान् ॥ ९-२२-७६ (६१३७६)
बहवश्च गतप्राणाः क्षत्रिया जयगृद्धिनः ।
भूमावभ्यपतन्राजञ्शरवृष्टिभिरावृताः ॥ ९-२२-७७ (६१३७७)
वृकगृध्रशृगालानां तुमुले मोदनेऽहनि ।
आसीद्बलक्षयो घोरस्तव पुत्रस्य पश्यतः ॥ ९-२२-७८ (६१३७८)
नराश्वकायैः सञ्छन्ना भूमिरासीद्विशाम्पते ।
रुधिरोदकचित्रा च भीरूणां भयवर्धिनी ॥ ९-२२-७९ (६१३७९)
असिभिः पट्टसैः शूलैस्तक्षमाणाः पुनःपुनः ।
तावकाः पाण्वेयाश्च न न्यवर्तन्त भारत ॥ ९-२२-८० (६१३८०)
प्रहरन्तो यथाशक्ति यावत्प्राणस्य धारणम् ।
योधाः परिपतन्ति स्म वमन्तो रुधिरं मुखैः ॥ ९-२२-८१ (६१३८१)
शिरो गृहीत्वा केशेषु कबन्धः स प्रदृश्यते ।
उद्यम्य च शितं खङ्गं रुधिरेण परिप्लुतम् ॥ ९-२२-८२ (६१३८२)
तथोत्थितेषु बहुषु कबन्धेषु नराधिप ।
तथा रुधिरगन्धेन योधाः कश्मलमाविशन् ॥ ९-२२-८३ (६१३८३)
मन्दीभूते ततः शब्दे पाण्डवानां महद्बलम् ।

अल्पावशिष्टैस्तुरगैरभ्यवर्तत सौबलः ॥ ९-२२-८४ (६१३८४)
ततोऽभ्यधावंस्त्वरिताः पाण्डवा जयगृद्धिनः ।
पदातयश्च नागाश्च सादिनश्चोद्यतायुधाः ॥ ९-२२-८५ (६१३८५)
कोष्ठकीकृत्य चाप्येनं परिक्षिप्य च सर्वशः ।
शस्त्रैर्नानाविधैर्जघ्नुर्युद्धपारं तितीर्षवः ॥ ९-२२-८६ (६१३८६)
त्वदीयास्तांस्तु सम्प्रेक्ष्य सर्वतः समभिद्रुतान् ।
रथाश्वपत्तिद्विरदाः पाण्डवानभिदुद्रुवुः ॥ ९-२२-८७ (६१३८७)
केचित्पदातयः पद्भिर्मुष्टिभिश्च परस्परम् ।
निजघ्नुः समरे शूराः क्षीणशस्त्रास्ततोऽपतन् ॥ ९-२२-८८ (६१३८८)
रथेभ्यो रथिनः पेतुर्द्विपेभ्यो हस्तिसादिनः ।
विमानेभ्यो दिवो भ्रष्टाः सिद्धाः पुण्यक्षयादिव ॥ ९-२२-८९ (६१३८९)
एवमन्योन्यमायत्ता योधा जघ्नुर्महाहवे ।
पितॄन्भ्रातॄन्वयस्यांश्च पुत्रानपि तथा परे ॥ ९-२२-९० (६१३९०)
एवमासीदमर्यादं युद्धं भरतसत्तम ।
प्रासासिबाणकलिलं वर्तमाने सुदारुणे ॥ ॥ ९-२२-९१ (६१३९१)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०२३
॥ श्रीः ॥
९.२३. अध्यायः २३

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
अर्जुनेन दुर्योधनागर्हणपूर्वकं तत्सेनानिबर्हणम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-२३-० (६१३९२)
सञ्जय उवाच। ९-२३-०क्ष् (५११९)
अल्पावशिष्टे सैन्ये तु पाण्डवैर्निहते बले ।
अश्वैः सप्तसहस्रैस्तु उपावर्तत सौबलः ॥ ९-२३-१ (६१३९३)
स यात्वा वाहिनीं तूर्णं चोदयानः स्वकान्युधि ।
युध्यध्वमिति संहृष्टाः पुनःपुनररिन्दमाः ॥ ९-२३-२ (६१३९४)
अपृच्छत्क्षत्रियांस्तत्र क्व नु राजा महाबलः ।
शकुनेस्तद्वचः श्रुत्वा तमूचुर्भरतर्षभ ॥ ९-२३-३ (६१३९५)

असौ तिष्ठति कौरव्यो रणमध्ये महाबलः ।
यत्रैतत्सुमहच्छत्रं पूर्णचन्द्रसमप्रभम् ॥ ९-२३-४ (६१३९६)
यत्र ते सतनुत्राणा रथास्तिष्ठन्ति दंशिताः ।
यत्रैष तुमुलः शब्दः पर्जन्यनिनदोपमः ॥ ९-२३-५ (६१३९७)
तत्र गच्छ द्रुतं राजंस्ततो द्रक्ष्यसि कौरवम् ।
एवमुक्तस्तु तैर्योधैः शकुनिः सौबलस्तदा ॥ ९-२३-६ (६१३९८)
प्रययौ तत्र यत्रास्ते पुत्रस्तव नराधिप ।
सर्वतः संवृतो वीरैः समरे चित्रयोधिभिः ॥ ९-२३-७ (६१३९९)
ततो दुर्योधनं दृष्ट्वा रथानीके व्यवस्थितम् ।
स रथांस्तावकान्सर्वान्हर्षयञ्शकुनिस्ततः ॥ ९-२३-८ (६१४००)
दुर्योधनमिदं वाक्यं हृष्टरूपो विशाम्पते ।
कृतकार्यमिवात्मानं मन्यमानोऽब्रवीन्नृपम् ॥ ९-२३-९ (६१४०१)
जहि राजन्रथानीकमश्वाः सर्वे जिता मया ।
नात्यक्त्वा जीवितं सङ्ख्ये शक्यो जेतुं युधिष्ठिरः ॥ ९-२३-१० (६१४०२)
हते तस्मिन्रथानीके पाण्डवेनाभिपालिते ।
गजानेतान्हनिष्यामः पदातींश्चेतरांस्तथा ॥ ९-२३-११ (६१४०३)
श्रुत्वा तु वचनं तस्य तावका जयगृद्धिनः ।
जवेनाभ्यपतन्हृष्टाः पाण्डवानामनीकिनीम् ॥ ९-२३-१२ (६१४०४)
बद्धनिस्त्रिंशहस्ताश्च प्रगृहीतशरासनाः ।
शरासनानि धून्वानाः सिंहनादान्प्रचक्रिरे ॥ ९-२३-१३ (६१४०५)
ततो ज्यातलनिर्घोषः पुनरासीद्विशाम्पते ।
प्रादुरासीच्छराणां च सुमुक्तानां सुदारुणः ॥ ९-२३-१४ (६१४०६)
तान्समीपगतान्दृष्ट्वा जनानुद्यतकार्मुकान् ।
उवाच देवकीपुत्रं कुन्तीपुत्रो धनञ्जयः ॥ ९-२३-१५ (६१४०७)
चोदयाश्वानसम्भ्रान्तः प्रविशैतद्बलार्णवम् ।
अन्तमद्य गमिष्यामि शत्रूणां निशितैः शरैः ॥ ९-२३-१६ (६१४०८)
अष्टादश दिनान्यद्य युद्धस्यास्य जनार्दन ।
वर्तमानस्य महतः समासाद्य परस्परम् ॥ ९-२३-१७ (६१४०९)
अनन्तकल्पा ध्वजिनी भूत्वा ह्येषां महात्मनाम् ।
क्षयमद्य गता युद्धे पश्य दैवं यथाविधम् ॥ ९-२३-१८ (६१४१०)
समुद्रकल्पं च बलं धार्तराष्ट्रस्य माधव ।
अस्मनासाद्य सञ्जातं गोष्पदोपममच्युत ॥ ९-२३-१९ (६१४११)
हते भीष्मे धीर्ममासीच्छमः स्यादिति माधव ।
न च तत्कृतवान्मूढो धार्तराष्ट्रः सुबालिशः ॥ ९-२३-२० (६१४१२)
उक्तं भीष्मेण यद्वाक्यं हितं तथ्यं च माधव ।
तच्चापि नासौ कृतवान्वीतबुद्धिः सुयोधनः ॥ ९-२३-२१ (६१४१३)

तस्मिंस्तु निहते भीष्मे प्रच्युते पृथिवीपतौ ।
न जाने कारणं किन्तु येन युद्धमवर्तत ॥ ९-२३-२२ (६१४१४)
मूढांस्तु सर्वथा मन्ये धार्तराष्ट्रान्सुबालिशान् ।
पतिते शन्तनोः पुत्रे येऽकार्युः संयुगं पुनः ॥ ९-२३-२३ (६१४१५)
अनन्तरं च निहते द्रोणे ब्रह्मविदां वरे ।
राधेये च विकर्णे च नैव शाम्यति वैशसम् ॥ ९-२३-२४ (६१४१६)
अल्पावशिष्टे सैन्येऽस्मिन्सूतपुत्रे च पातिते ।
सपुत्रे वै नरव्याघ्रे नैव शाम्यति वैशसम् ॥ ९-२३-२५ (६१४१७)
श्रुतायुषि हते वीरे जलसन्धे च मागधे ।
श्रुतायुधे च नृपतौ नैव शाम्यति वैशसम् ॥ ९-२३-२६ (६१४१८)
भूरिश्रवसि शल्ये च साल्ये चैव जनार्दन ।
आवन्त्येषु च वीरेषु नैव शाम्यति वैशसम् ॥ ९-२३-२७ (६१४१९)
जयद्रथे च निहते राक्षसे चाप्यलायुधे ।
बाह्लिके सोमदत्ते च नैव शाम्यति वैशसम् ॥ ९-२३-२८ (६१४२०)
भगदत्ते हते शूरे काम्भोजे च सुदारुणे ।
दुःशासने च निहते नैव शाम्यति वैशसम् ॥ ९-२३-२९ (६१४२१)
दृष्ट्वा विनिहताञ्शूरान्पृथङ्माण्डलिकान्नृपान् ।
बलिनश्च रणे कृष्ण नैव शाम्यति वैशसम् ॥ ९-२३-३० (६१४२२)
अक्षौहिणीपतीन्दृष्ट्वा भीमसेननिपातितान् ।
मोहाद्वा यदि वा लोभान्नैव शाम्यति वैशसम् ॥ ९-२३-३१ (६१४२३)
ग्हतप्रवीरां विध्वस्तां दृष्ट्वा चेमां चमूं रणे ।
अलम्बले च निहते नैव शाम्यति वैशसम् ॥ ९-२३-३२ (६१४२४)
भ्रातॄन्विनिहतान्दृष्ट्वा वयस्यान्मातुलानपि ।
पुत्रान्विनिहतान्दृष्ट्वा नैव शाम्यति वैशसम्'॥ ९-२३-३३ (६१४२५)
को नु राजकुले जातः कौरवेषु विशेषतः ।
निरर्थकं महद्वैरं कुर्यादन्यः सुयोधनात् ॥ ९-२३-३४ (६१४२६)
गुणतोऽभ्यधिकाञ्ज्ञात्वा बलतः शौर्यतोपि वा ।
अमूढः को नु युध्येत जानन्प्राज्ञो हिताहितम् ॥ ९-२३-३५ (६१४२७)
किन्नु तस्य मनो ह्यासीत्त्वयोक्तस्य हितं वचः ।
प्रशमे पाण्डवैः सार्धं सोन्यस्य शृणुयात्कथम् ॥ ९-२३-३६ (६१४२८)
येन शान्तनवो भीष्मो द्रोणो विदुर एव च ।
प्रत्याख्याताः शंमस्यार्थे किन्नु तस्याद्य भेषजम् ॥ ९-२३-३७ (६१४२९)
मौर्ख्याद्येन पिता वृद्धः प्रत्याख्यातो जनार्दन ।
तथा माता हितं वाक्यं भाषमाणा हितैषिणी ॥ ९-२३-३८ (६१४३०)
प्रत्याख्याता ह्यसत्कृत्य स कस्मै रोचयेद्वचः ।
कुलान्तकरणो व्यक्तं जात एष जनार्दन ॥ ९-२३-३९ (६१४३१)

तथास्य दृश्यते चेष्टा नीतिश्चैव विशाम्पते ।
नैष दास्यति नो राज्यमिति मे मतिरच्युत ॥ ९-२३-४० (६१४३२)
उक्तोऽहं बहुशस्तात विदुरेण महात्मना ।
न जीवन्दास्यते भागं धार्तराष्ट्रः सुयोधनः ॥ ९-२३-४१ (६१४३३)
यावत्प्राणा धरिष्यन्ति धार्तराष्ट्रस्य दुर्मतेः ।
तावद्युष्मास्वपापेषु प्रचरिष्यति पापकम् ॥ ९-२३-४२ (६१४३४)
न च युक्तोऽन्यथा जेतुमृते युद्धेन माधव ।
इत्यब्रवीत्सदा मां हि विदुरः सत्यदर्शनः ॥ ९-२३-४३ (६१४३५)
तत्सर्वमद्य जानामि व्यवसायं दुरात्मनः ।
यदुक्तं वचनं तेन विदुरेण महात्मना ॥ ९-२३-४४ (६१४३६)
यो हि श्रुत्वा वचः पथ्यं जामदग्न्याद्यथातथम् ।
अवामन्यत दुर्बुद्धिर्ध्रुवं नाशमुखे स्थितः ॥ ९-२३-४५ (६१४३७)
उक्तं हि बहुभिः सिद्धैर्जातमात्रे सुयोधने ।
एनं प्राप्य दुरात्मानं क्षयं क्षत्रं गमिष्यति ॥ ९-२३-४६ (६१४३८)
तदिदं वचनं तेषां निरुक्तं वै जनार्दन ।
क्षयं याता हि राजानो दुर्योधनकृते भृशम् ॥ ९-२३-४७ (६१४३९)
सोऽद्य सर्वान्रणे योधान्निहनिष्यामि माधव ॥ ९-२३-४८ (६१४४०)
क्षत्रियेषु हतेष्वाशु शून्ये च शिबिरे कृते ।
वधाय चात्मनोऽस्माभिः संयुगं रोचयिष्यति ॥ ९-२३-४९ (६१४४१)
तदन्तं हि भवेद्वैरमनुमानेन माधव ।
एवं पश्यामि वार्ष्णेय चिन्तयन्प्रज्ञया स्वया ।
विदुरस्य च वाक्येन चेष्टया च दुरात्मनः ॥ ९-२३-५० (६१४४२)
तस्माद्याहि चमूं वीर यावद्धन्मि शितैः शरैः ।
दुर्योधनं महाबाहो वाहिनीं चास्य संयुगे ॥ ९-२३-५१ (६१४४३)
क्षेममद्य करिष्यामि धर्मराजस्य माधव ।
हत्वैतद्दुर्बलं सैन्यं धार्तराष्ट्रस्य पश्यतः ॥ ९-२३-५२ (६१४४४)
सञ्जय उवाच। ९-२३-५३क्ष् (५१२०)
अभीशुहस्तो दाशार्हस्तथोक्तः सव्यसाचिना ।
तद्बलौघममित्राणामभीतः प्राविशद्बलात् ॥ ९-२३-५३ (६१४४५)
शरासनवनं घोरं शक्तिकण्टकसङ्कुलम् ।
गदापरिघपाषाणं रथनागमहाद्रुमम् ॥ ९-२३-५४ (६१४४६)
हयपत्तिलताकीर्णं गाहमानो महायशाः ।
व्यचरत्तत्र गोविन्दो रथेनातिपताकिना ॥ ९-२३-५५ (६१४४७)
ते हयाः पाण्डुरा राजन्वहन्तोऽर्जुनमाहवे ।
दिक्षु सर्वास्वदृश्यन्त दाशार्हेण प्रचोदिताः ॥ ९-२३-५६ (६१४४८)
ततः प्रायाद्रथेनाजौ सव्यसाची परन्तपः ।

किरञ्शरशतांस्तीक्ष्णान्वारिधारा घनो यथा ॥ ९-२३-५७ (६१४४९)
प्रादुरासीन्महाञ्शब्दः शराणां नतपर्वणाम् ।
इषुभिश्छाद्यमानानां समरे सव्यसाचिना ॥ ९-२३-५८ (६१४५०)
असज्जन्तस्तनुत्रेषु शरौघाः प्रापतन्भुवि ।
इन्द्राशनिसमस्पर्शा गाण्डीवप्रेषिताः शराः ॥ ९-२३-५९ (६१४५१)
नरान्नागान्समाहत्य हयांश्चापि विशाम्पते ।
अपतन्त रणे बाणाः पतङ्गा इव घोषिणः ॥ ९-२३-६० (६१४५२)
आसीत्सर्वमवच्छन्नं गाण्डीवप्रेषितैः शरैः ।
न प्राज्ञायन्त समरे दिशो वा प्रदिशोपि वा ॥ ९-२३-६१ (६१४५३)
सर्वमासीज्जगत्पूर्णं पार्थनामाङ्कितैः शरैः ।
रुक्मपुङ्खैस्तैलधौतैः कर्मारपरिमार्जितैः ॥ ९-२३-६२ (६१४५४)
ते दह्यमानाः पार्थेन पावकेनेव कुञ्जराः ।
पार्थं न प्राजहुर्घोरा वध्यमानाः शितैः शरैः ॥ ९-२३-६३ (६१४५५)
शरचापधरः पार्थः प्रज्वलन्निव भास्करः ।
ददाह समरे योधान्कक्षमग्निरिव ज्वलन् ॥ ९-२३-६४ (६१४५६)
यथा वनान्ते वनपैर्विसृष्टः
कक्षं दहेत्कृष्णगतिः सुघोषः ।
भूरिद्रुमं शुष्कलतावितानं
भृशं समृद्धो ज्वलनः प्रतापी ॥ ९-२३-६५ (६१४५७)
एवं स नाराचगणम्प्रतापी
शरार्चिरुच्चावचतिग्मतेजाः ।
ददाह सर्वां तव पुत्रसेना--
ममृष्यमाणस्तरसा तरस्वी ॥ ९-२३-६६ (६१४५८)
तस्येषवः प्राणहराः सुमुक्ता
नासज्जन्वै वर्मसु रुक्मपुङ्खाः ।
न च द्वितीयं प्रमुमोच बाणं
नरे हये वा परमद्विपे वा ॥ ९-२३-६७ (६१४५९)
अनेकरूपाकृतिभिर्हि बाणै--
र्महारथानीकमनुप्रविश्य ।
स एव एकस्तव पुत्रस्य सेनां
जघान दैत्यानिव वज्रपाणिः ॥ ॥ ९-२३-६८ (६१४६०)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-२३-४२ पापकं प्रचरिष्यति आचरिष्यति धार्तराष्ट्र इति शेषः ॥
९-२३-२३ त्रयोविंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०२४
॥ श्रीः ॥
९.२४. अध्यायः २४

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
धृष्टद्युम्नपराजितेन दुर्योधनेनाश्वारोहणेन पलायनम् ॥ १ ॥
अश्वत्थामादिभिस्तदन्वेषणम् ॥ २ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-२४-० (६१४६१)
सञ्जय उवाच। ९-२४-०क्ष् (५१२१)
युध्यतां यतमानानां शूराणामनिवर्तनाम् ।
सङ्कल्पमकरोन्मोघं गाण्डीवेन धनञ्जयः ॥ ९-२४-१ (६१४६२)
इन्द्राशनिसमस्पर्शानविषह्यान्महौजसः ।
विसृजन्दृश्यते बाणान्धारा मुञ्चन्निवाम्बुदः ॥ ९-२४-२ (६१४६३)
तत्सैन्यं भरतश्रेष्ठ वध्यमानं किरीटिना ।
सम्प्रदुद्राव सङ्ग्रामात्तव पुत्रस्य पश्यतः ॥ ९-२४-३ (६१४६४)
पितॄन्भ्रातॄन्परित्यज्य वयस्यानपि चापरे ॥ ९-२४-४ (६१४६५)
हतधुर्या रथाः केचिद्धतसूतास्तथा परे ।
भग्नाक्षयुगचक्रेषाः केचिदासन्विशाम्पते ॥ ९-२४-५ (६१४६६)
अन्येषां सायकाः क्षीणास्तथाऽन्ये बाणपीडिताः ।
अक्षता युगपत्केचित्प्राद्रवन्भयपीडिताः ॥ ९-२४-६ (६१४६७)
केचित्पुत्रानुपादाय हतभूयिष्ठबान्धवाः ।
विचुक्रुशुः पितॄंस्त्वन्ये सहायानपरे पुनः ॥ ९-२४-७ (६१४६८)
बान्धवांश्च नरव्याघ्र भ्रातॄन्सम्बन्धिनस्तथा ।
दुद्रुवुः केचिदुत्सृज्य तत्रतत्र विशाम्पते ॥ ९-२४-८ (६१४६९)
बहवोऽत्र भृशं विद्धा मुह्यमाना महारथाः ।
निःश्वसन्ति स्म दृश्यन्ते पार्थबाणहता नराः ॥ ९-२४-९ (६१४७०)
तानन्ये रथमारोप्य ह्याश्वास्य च मुहूर्तकम् ।
विश्रान्ताश्च वितृष्णाश्च पुनर्युद्धाय जग्मिरे ॥ ९-२४-१० (६१४७१)
तानपास्य गताः केचित्पुनरेव युयुत्सवः ।
कुर्वन्तस्तव पुत्रस्य शासनं युद्धदुर्मदाः ॥ ९-२४-११ (६१४७२)

पानीयमपरे पीत्वा पर्याश्वास्य च वाहनम् ।
वर्माणि च समारोप्य केचिद्भरतसत्तम ॥ ९-२४-१२ (६१४७३)
समाश्वास्यापरे भ्रातॄन्निक्षिप्य शिबिरेऽपि च ।
पुत्रानन्ये पितॄनन्ये पुनर्युद्धमरोचयन् ॥ ९-२४-१३ (६१४७४)
सज्जयित्वा रथान्केचिद्यथामुख्यं विशाम्पते ।
आवृत्य पाण्डवानीकं पुनर्युद्धमरोचयन् ॥ ९-२४-१४ (६१४७५)
ते शूराः किङ्किणीजालैः समाच्छन्ना बभासिरे ।
त्रैलोक्यविजये युक्ता यथा दैतेयदानवाः ॥ ९-२४-१५ (६१४७६)
आगम्य सहसा केचिद्रथैः स्वर्णविभूषितैः ।
पाण्डवानामनीकेषु धृष्टद्युम्नमयोधयन् ॥ ९-२४-१६ (६१४७७)
धृष्टद्युम्नोऽपि पाञ्चाल्यः शिखण्डी च महारथः ।
नाकुलिस्तु शतानीको रथानीकमयोधयन् ॥ ९-२४-१७ (६१४७८)
पाञ्चाल्यस्तु ततः क्रुद्धः सैन्येन महता वृतः ।
अभ्यद्रवत्सुसङ्क्रुद्धस्तावकान्हन्तुमुद्यतः ॥ ९-२४-१८ (६१४७९)
ततस्त्वापततस्तस्य तव पुत्रो जनाधिप ।
बाणसङ्घाननेकान्वै प्रेषयामास भारत ॥ ९-२४-१९ (६१४८०)
धृष्टद्युम्नस्ततो राजंस्तव पुत्रेण धन्विना ।
नाराचैरर्धनाराचैर्बहुभिः क्षिप्रकारिभिः ॥ ९-२४-२० (६१४८१)
वत्सदन्तैश्च बाणैश्च कर्मारपरिमार्जितैः ।
अश्वांश्च चतुरो हत्वा बाह्वोरुरसि चार्पितः ॥ ९-२४-२१ (६१४८२)
सोऽतिविद्धो महेष्वासस्तोत्रार्दित इव द्विपः ।
तस्याश्वांश्चतुरो बाणैः प्रेषयामास मृत्यवे ।
सारथेश्चास्य भल्लेन शिरः कायादपाहरत् ॥ ९-२४-२२ (६१४८३)
ततो दुर्योधनो राजा पृष्ठमारुह्य वाजिनः ।
अपाक्रामद्धतरथो नातिदूरमरिन्दमः ॥ ९-२४-२३ (६१४८४)
दृष्ट्वा तु हतविक्रान्तं स्वमनीकं महाबलः ।
तव पुत्रो महाराज प्रययौ यत्र सौबलः ॥ ९-२४-२४ (६१४८५)
ततो रथेषु भग्नेषु त्रिसाहस्रा महाद्विपाः ।
पाण्डवान्रथिनः सर्वान्समन्तात्पर्यवारयन् ॥ ९-२४-२५ (६१४८६)
ते वृताः समरे पञ्च गजानीकेन भारत ।
अशोभन्त महाराज ग्रहास्तारागणैरिव ॥ ९-२४-२६ (६१४८७)
ततोऽर्जुनो महाराज लब्धलक्षौ महाभुजः ।
विनिर्ययौ रथेनैव श्वेताश्वः कृष्णसारथिः ॥ ९-२४-२७ (६१४८८)
तैः समन्तात्परिवृतः कुञ्जरैः पर्वतोपमैः ।
नाराचैर्विमलैस्तीक्ष्णैर्गजानीकमयोधयत् ॥ ९-२४-२८ (६१४८९)
तत्रैकबाणनिहतानपश्याम महागजान् ।

पतितान्पात्यमानांश्च निर्भिन्नान्सव्यसाचिना ॥ ९-२४-२९ (६१४९०)
भीमसेनस्तु तान्दृष्ट्वा नागान्मत्तगजोपमः ।
करेणादाय महतीं गदामभ्यपतद्बली ।
अथाप्लुत्य रथात्तूर्णं दण्डपाणिरिवान्तकः ॥ ९-२४-३० (६१४९१)
तमुद्यतगदं दृष्ट्वा पाण्डवानां महारथम् ।
वित्रेसुस्तावकाः सैन्याः शकृन्मूत्रं च सुस्रुवुः ॥ ९-२४-३१ (६१४९२)
आविग्नं च बलं सर्वं गदाहस्ते वृकोदरे ॥ ९-२४-३२ (६१४९३)
गदया भीमसेनेन भिन्नकुम्भान्निपातितान् ।
धावमानानपश्याम कुञ्जरान्पर्वतोपमान् ॥ ९-२४-३३ (६१४९४)
प्राद्रवन्कुञ्जरास्ते तु भीमसेनगदाहताः ।
पेतुरार्तस्वरं कृत्वा छिन्नपक्षा इवाद्रयः ॥ ९-२४-३४ (६१४९५)
प्रभिन्नकुम्भांस्तु बहून्द्रवमाणानितस्ततः ।
पतमानांश्च सम्प्रेक्ष्य वित्रेसुस्तव सैनिकाः ॥ ९-२४-३५ (६१४९६)
युधिष्ठिरोऽपि सङ्क्रुद्धो माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
गार्ध्रपत्रैः शितैर्बाणैर्जघ्नुर्वै गजयोधिनः ॥ ९-२४-३६ (६१४९७)
धृष्टद्युम्नस्तु समरे पारजित्य नराधिपम् ।
अपक्रान्ते तव सुते हयपृष्ठे समाश्रिते ॥ ९-२४-३७ (६१४९८)
दृष्ट्वा च पाण्डवान्सर्वान्कुञ्चरैः परिवारितान् ।
धृष्टद्युम्नो महाराज सहसा समुपाद्रवत् ॥ ९-२४-३८ (६१४९९)
पुत्रः पाञ्चालराजस्य जिघांसुः कुञ्जरान्ययौ ।
अदृष्ट्वा तु रथानीके दुर्योधनमरिन्दमम् ॥ ९-२४-३९ (६१५००)
अश्वत्थामा कृपश्चैव कृतवर्मा च सात्वतः ।
अपृच्छन्क्षत्रियांस्तत्र क्व नु दुर्योधनो गतः ॥ ९-२४-४० (६१५०१)
तेऽपश्यमाना राजानं वर्तमाने जनक्षये ।
मन्वाना निहतं तत्र तव पुत्रं महारथाः ।
विवर्णवदना भूत्वा पर्यपृच्छन्त ते सुतम् ॥ ९-२४-४१ (६१५०२)
आहुः केचिद्धते सूते प्रयातो यत्र सौबलः ।
हित्वा पाञ्चालराजस्य तदनीकं दुरुत्सहम् ॥ ९-२४-४२ (६१५०३)
अपरे त्वब्रुवंस्तत्र क्षत्रिया भृशविक्षताः ।
दुर्योधनेन किं कार्यं द्रक्ष्यध्वं यदि जीवति ।
युध्यध्वं सहिताः सर्वे किं वो राजा करिष्यति ॥ ९-२४-४३ (६१५०४)
ते क्षत्रियाः क्षतैर्गात्रैर्हतभूयिष्ठवाहनाः ।
शरैः सम्पीड्यमानास्तु नातिव्यक्तमथाब्रुवन् ॥ ९-२४-४४ (६१५०५)
इदं सर्वं बलं हन्मो येन स्म परिवारिताः ।
एते सर्वे गजान्हत्वा उपयान्ति स्म पाण्डवाः ॥ ९-२४-४५ (६१५०६)
श्रुत्वा तु वचनं तेषामश्वत्थामा महाबलः ।

भित्त्वा पाञ्चालराजस्य तदनीकं दुरुत्सहम् ॥ ९-२४-४६ (६१५०७)
कृपश्च कृतवर्मा च प्रययौ यत्र सौबलः ।
रथानीकं परित्यज्य शूराः सुदृढधन्विनः ॥ ९-२४-४७ (६१५०८)
ततस्तेषु प्रयातेषु धृष्टद्युम्नपुरस्कृताः ।
आययुः पाण्डवा राजन्विनिघ्नन्तः स्म तावकान् ॥ ९-२४-४८ (६१५०९)
दृष्ट्वा तु तानापततः सम्प्रहृष्टान्महारथान् ।
पराक्रान्तास्ततो वीरा निराशा जीविते तदा ॥ ९-२४-४९ (६१५१०)
विवर्णमुखभूयिष्ठमभवत्तावकं बलम् ।
परिक्षीणायुधान्दृष्ट्वा तानहं परिवारितान् ॥ ९-२४-५० (६१५११)
राजन्बलेन त्र्यङ्गेन त्यक्त्वा जीवितमात्मनः ।
आत्मना पञ्चमोऽयुध्यं पाञ्चालस्य बलेन ह ॥ ९-२४-५१ (६१५१२)
तस्मिन्देशे व्यवस्थाय यत्र शारद्वतः स्थितः ।
सम्प्रद्रुता वयं पञ्च किरीटिशरपीडिताः ॥ ९-२४-५२ (६१५१३)
धृष्टद्युम्नं महारौद्रं तत्र नाभूद्रणो महान् ।
जितास्तेन वयं सर्वे व्यपयाम रणात्ततः ॥ ९-२४-५३ (६१५१४)
अथापश्यं सात्यकिं तमुपायातं महारथम् ।
रथैश्चतुः शतैर्वीरो मामभ्यद्रवदाहवे ॥ ९-२४-५४ (६१५१५)
धृष्टद्युम्नादहं मुक्तः कथ्ञ्चिछ्रान्तवाहनात् ।
पतितो माधवानीकं दुष्कृती नरकं यथा ॥ ९-२४-५५ (६१५१६)
तत्र युद्धमभूद्घोरं मुहूर्तमतिदारुणम् ॥ ९-२४-५६ (६१५१७)
सात्यकिस्तु महाबाहुर्मम हत्वा परिच्छदम् ।
जीवग्राहमगृह्णान्मां मूर्च्छितं पतितं भुवि ॥ ९-२४-५७ (६१५१८)
ततो मुहूर्तादिव तद्गजानीकमविध्यत ।
गदया भीमसेनेन नाराचैरर्जुनेन च ॥ ९-२४-५८ (६१५१९)
अभिपिष्टैर्महानागैः समन्तात्पर्वतोपमैः ।
नातिप्रसिद्धेव गतिः पाण्डवानामजायत ॥ ९-२४-५९ (६१५२०)
रथमार्गं ततश्चक्रे भीमसेनो महाबलः ।
पाण्डवानां महाराज व्यपाकर्षन्महागजान् ॥ ९-२४-६० (६१५२१)
अश्वत्थामा कृपश्चैव कृतवर्मा च सात्वतः ।
अपश्यन्तो रथानीके दुर्योधनसमरिन्दमम् ।
राजानं मृगयामासुस्तव पुत्रं महारथम् ॥ ९-२४-६१ (६१५२२)
परित्यज्य च पाञ्चाल्यं प्रयाता यत्र सौबलः ।
राज्ञोऽदर्शनसंविग्ना वर्तमानो जनक्षये ॥ ॥ ९-२४-६२ (६१५२३)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-२४-४ सम्प्रदुद्रावेति पूर्वस्थं सम्प्रदुद्रुवुरिति विपरिणामेन सम्बध्यते ॥
९-२४-२४ चतुर्विंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०२५
॥ श्रीः ॥
९.२५. अध्यायः २५

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
भीमेनावशिष्टानां दुर्योधनानुजानां वधः ॥१ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-२५-० (६१५२४)
सञ्जय उवाच। ९-२५-०क्ष् (५१२२)
गजानीके हते तस्मिन्पाण्डुपुत्रेण भारत ।
वध्यमाने बले चैव भीमसेनेन संयुगे ॥ ९-२५-१ (६१५२५)
चरन्तं च प्रपश्यामो भीमसेनमरिन्दमम् ।
दण्डहस्तं यथा क्रुद्धमन्तकं प्राणहारिणम् ॥ ९-२५-२ (६१५२६)
समेत्य समरे राजन्हतशेषाः सुतास्तव ।
अदृश्यमाने कौरव्ये पुत्रे दुर्योधने तव ।
सोदर्याः सहिता भूत्वा भीमसेनमुपाद्रवन् ॥ ९-२५-३ (६१५२७)
श्रुतर्वा सञ्जयश्चैव जयत्सेनः श्रुतान्तकः ।
दुर्विमोचनकश्चैव तथा दुर्विषहो बली ॥ ९-२५-४ (६१५२८)
दुर्मर्षणः सुजातश्च जैत्रो भूरिबलो रविः ।
इत्येते सहिता भूत्वा तव पुत्राः समन्ततः ।
भीमसेनमभिद्रुत्य रुरुधुः सर्वतो दिशम् ॥ ९-२५-५ (६१५२९)
ततो भीमो महाराज स्वरथं पुनरास्थितः ।
मुमोच निशितान्बाणान्पुत्राणां तव मर्मसु ॥ ९-२५-६ (६१५३०)
ते कीर्यमाणा भीमेन पुत्रास्तव महारणे ।
भीमसेनमुपासेदुः प्रवाता इव कुञ्जरम् ॥ ९-२५-७ (६१५३१)
ततः क्रुद्धो रणे भीमः शिरो दुर्मर्षणस्य ह ।
क्षुरप्रेण प्रमथ्याशु पातयामास भूतले ॥ ९-२५-८ (६१५३२)
ततोऽपरेण भल्लेन सर्वावरणभेदिना ।

श्रुतान्तमवधीद्भीमस्तव पुत्रं महारथः ॥ ९-२५-९ (६१५३३)
जयत्सेनं ततो विद्ध्वा नाराचेन हसन्निव ।
पातयामास कौरव्यं रथोपस्थादरिन्दमः ।
स पपात रथाद्राजन्भूमौ तूर्णं ममार च ॥ ९-२५-१० (६१५३४)
श्रुतर्वा तु ततो भीमं क्रुद्धो विव्याध मारिष ।
शतेन गृध्रवाजानां शराणां नतपर्वणाम् ॥ ९-२५-११ (६१५३५)
ततः क्रुद्धो रणे भीमो जैत्रं भूरिबलं रविम् ।
त्रीनेतांस्त्रिभिरानर्च्छद्विषाग्निप्रतिमैः शरैः ॥ ९-२५-१२ (६१५३६)
ते हता न्यपतन्भूमौ स्यन्दनेभ्यो महारथाः ।
वसन्ते पुष्पशबला निकृत्ता इव किंशुकाः ॥ ९-२५-१३ (६१५३७)
ततोऽपरेण भल्लेन तीक्ष्णेन च परन्तपः ।
दुर्विमोचनमाहत्य प्रेषयामास मृत्यवे ॥ ९-२५-१४ (६१५३८)
स हतः प्रापतद्भूमौ स्वरथाद्रथिनां वरः ।
गिरेस्तु कूटजो भग्नो मारुतेनेव पादपः ॥ ९-२५-१५ (६१५३९)
दुष्प्रधर्षं ततश्चैव सुजातं च सुतं तव ।
एकैकं न्यहनत्सङ्ख्ये द्वाभ्यांद्वाभ्यां चमूमुखे ।
तौ शिलीमुखविद्धाङ्गौ पेततू रथसत्तमौ ॥ ९-२५-१६ (६१५४०)
ततः पतन्तं समरे अभिवीक्ष्य सुतं तव ।
भल्लेन पातयामास भीमो दुर्विपहं रणे ॥ ९-२५-१७ (६१५४१)
स पपात हतो बाहात्पश्यतां सर्वधन्विनाम् ॥ ९-२५-१८ (६१५४२)
दृष्ट्वा तु निहतान्भ्रातॄन्बहूनेकेन संयुगे ।
अमर्षवशमापन्नः श्रुतर्वा भीममभ्ययात् ॥ ९-२५-१९ (६१५४३)
विक्षिपन्सुमहच्चापं कार्तस्वरविभूषितम् ।
विसृजन्सायकांश्चैव विषाग्निप्रतिमान्बहून् ॥ ९-२५-२० (६१५४४)
स तु राजन्धनुश्छित्त्वा पाण्डवस्य महामृधे ।
अथैनं छिन्नधन्वानं विंशत्या समवाकिरत् ॥ ९-२५-२१ (६१५४५)
ततोऽन्यद्धनुरादाय भीमसेनो महाबलः ।
अवाकिरत्तव सुतं तिष्ठतिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ९-२५-२२ (६१५४६)
महदासीत्तयोर्युद्धं चित्ररूपं भयानकम् ।
यादृशं समरे पूर्वं जम्भवासवयोर्युधि ॥ ९-२५-२३ (६१५४७)
तयोस्तत्र शितैर्मुक्तैर्यमदण्डनिभैः शरैः ।
समाच्छन्ना धरा सर्वा खं दिशो विदिशस्तथा ॥ ९-२५-२४ (६१५४८)
ततः श्रुतर्वा सङ्क्रुद्धो धनुरादाय सायकैः ।
भीमसेनं रणे राजन्बाह्वोरुरसि चार्पयत् ॥ ९-२५-२५ (६१५४९)
सोऽतिविद्धो महाराज तव पुत्रेण धन्विना ।
भीमः सञ्चुक्षुभे क्रुद्धः पर्वणीव महोदधिः ॥ ९-२५-२६ (६१५५०)

ततो भीमो रुषाविष्टः पुत्रस्य तव मारिष ।
सारथिं चतुरश्वाश्वाञ्शरैर्निन्ये यमक्षयम् ॥९-२५-२७ (६१५५१)
विरथं तं समालक्ष्य विशिखैर्लोमवाहिभिः ।
अवाकिरदमेयात्मा दर्शयन्पाणिलाघवम् ॥९-२५-२८ (६१५५२)
श्रुतर्वा विरथो राजन्नाददे खड्गचर्मणी ।
अथास्याददतः खड्गं शतचन्द्रं च भानुमत् ।
क्षुरप्रेणं शिरः कायात्पातयामास पाण्डवः ॥ ९-२५-२९ (६१५५३)
छिन्नोत्तमाङ्गस्य ततः क्षुरप्रेण महात्मना ।
पपात कायः स्वरथाद्वसुधामनुनादयन् ॥९-२५-३० (६१५५४)
तस्मिन्निपतिते वीरे तावका भयमोहिताः ।
अभ्यद्रवन्त सङ्ग्रामे भीमसेनं युयुत्सवः ॥९-२५-३१ (६१५५५)
तानापतत एवाशु हतशेषाद्बलार्णवात् ।
दंशितान्प्रतिजग्राह भीमसेनः प्रतापवान् ॥९-२५-३२ (६१५५६)
ते तु तं वै समासाद्य परिवव्रुः समन्ततः ॥ ९-२५-३३ (६१५५७)
ततस्तु संवृतो भीमस्तावकान्निशितैः शरैः ।
पीडयामास तान्सर्वान्सहस्राक्ष इवासुरान् ॥९-२५-३४ (६१५५८)
ततः पञ्चशतान्हत्वा सवरूथान्महारथान् ।
जघान कुञ्जरानीकं पुनः सप्तशतं युधि ॥९-२५-३५ (६१५५९)
हत्वा शतसहस्राणि पत्तीनां परमेषुभिः ।
वाजिनां च शतान्यष्टौ पाण्डवः स्म विराजते ॥९-२५-३६ (६१५६०)
भीमसेनस्तु कौन्तेयो हत्वा युद्धे सुतांस्तव ।
मेने कृतार्थमात्मानं सफलं जन्म च प्रभो ॥९-२५-३७ (६१५६१)
तं तथा युध्यमानं च विनिघ्नन्तं च तावकान् ।
ईक्षितुं नोत्सहन्ते स्म तव सैन्या नराधिप ॥९-२५-३८ (६१५६२)
विद्राव्य च कुरून्सर्वांस्तांश्च हत्वा पदानुगान् ।
दोर्भ्यां शब्दं ततश्चक्रे त्रासयानो महाद्विपान् ॥९-२५-३९ (६१५६३)
हतभूयिष्ठयोधा तु तव सेना विशाम्पते ।
किञ्चिच्छेषा महाराज कृपणं समपद्यत ॥ ॥९-२५-४० (६१५६४)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे पञ्चविंशोऽध्यायः ॥२५ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-२५-७ प्रवणादिव कुञ्जरमिति झ पाठः ॥
९-२५-२५ पञ्चविंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०२६
॥ श्रीः ॥
९.२६. अध्यायः २६

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
कृष्णार्जुनयोः संवादः ॥ १ ॥
सङ्कुलयुद्धम् ॥ २ ॥
भीमेन सुदर्शननाम्नो दुर्योधनानुजस्य वधः ॥ ३ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-२६-० (६१५६५)
सञ्जय उवाच। ९-२६-०क्ष् (५१२३)
दुर्योधनो महाराज सुदर्शश्चापि ते सुतः ।
हतशेषौ तदा सङ्ख्ये वाजिमध्ये व्यवस्थितौ ॥ ९-२६-१ (६१५६६)
ततो दुर्योधनं दृष्ट्वा वाजिमध्ये व्यवस्थितम् ।
उवाच देवकीपुत्रः कुन्तीपुत्रं धनञ्जयम् ॥ ९-२६-२ (६१५६७)
शत्रवो हतभूयिष्ठा ज्ञातयः परिपालिताः ।
गृहीत्वा सञ्जयं चासौ निवृत्तः शिनिपुङ्गवः ॥ ९-२६-३ (६१५६८)
परिश्रान्तश्च नकुलः सहदेवश्च भारत ।
योधयित्वा रणे पापान्धार्तराष्ट्रान्सहानुगान् ॥ ९-२६-४ (६१५६९)
दुर्योधनमतिक्रम्य त्रय एते व्यवस्थिन्ताः ।
कृपश्च कृतवर्मा च द्रौणिश्चैव महारथः ॥ ९-२६-५ (६१५७०)
असौ तिष्ठति पाञ्चाल्यः श्रिया परमया युतः ।
दुर्योधनबलं हत्वा सह सर्वैः प्रभद्रकैः ॥ ९-२६-६ (६१५७१)
असौ दुर्योधनः पार्थ वाजिमध्ये व्यवस्थितः ।
छत्रेण ध्रियामणेन प्रेक्षमाणो मुहुर्मुहुः ॥ ९-२६-७ (६१५७२)
प्रतिव्यूह्य बलं सर्वं रणमध्ये व्यवस्थितः ।
एनं हत्वा शितैर्बाणैः कृतकृत्यो भविष्यसि ॥ ९-२६-८ (६१५७३)
गजानीकं हतं दृष्ट्वा त्वां च प्राप्तमरिन्दम ।
यावन्न विद्रवन्त्येते तावज्जहि सुयोधन्सम् ॥ ९-२६-९ (६१५७४)
यातु कश्चित्तुं पाञ्चाल्यं क्षिप्रमागम्यतामिति ।
परिश्रान्तबलस्तात नैष मुच्येत किल्बिषी ॥ ९-२६-१० (६१५७५)
हत्वा तव बलं सर्वं सङ्ग्रमे धृतराष्ट्रजः ।
जितान्पाण्डुसुतान्प्रत्वा रूपं धारयते महत् ॥ ९-२६-११ (६१५७६)
निहतं स्वबलं दृष्ट्वा पीडितं चापि पाण्डवैः ।

ध्रुवमेष्यति सङ्ग्रमे वधायैवात्मनो नृपः ॥ ९-२६-१२ (६१५७७)
एवमुक्तः फल्गुनस्तु कृष्णं वचनमब्रवीत् ।
धृतराष्ट्रसुताः सर्वे हता भीमेन माधव ।
यावेतावास्थितौ कृष्ण तावद्य नभविष्यतः ॥ ९-२६-१३ (६१५७८)
हतो भीष्मो हतो द्रोणः कर्णो वैकर्तनो हतः ।
मद्रराजो हतः शल्यो हतः कृष्ण जयद्रथः ॥ ९-२६-१४ (६१५७९)
हयाः पञ्चशताः शिष्टाः शकुनेः सौबलस्य च ।
रथानां तु शते शिष्टे द्वे एव तु जनार्दन ।
दन्तिनां च शतं साग्रं त्रिसाहस्राः पदातयः ॥ ९-२६-१५ (६१५८०)
अश्वत्थामा कृपश्चैव त्रिगर्ताधिपतिस्तथा ।
उलूकः शकुनिश्चैव कृतवर्मा च सात्वतः ॥ ९-२६-१६ (६१५८१)
एतद्बलमभूच्छेषं धार्तराष्ट्रस्य माधव ।
मोक्षो न नूनं कालात्तु विद्यते भुवि कस्यचित् ॥ ९-२६-१७ (६१५८२)
तथा विनिहते सैन्ये पश्य दुर्योधनं स्थितम् ।
अद्याह्ना हि महाराजो हतामित्रो भविष्यति ।
न हि मे मोक्ष्यते कश्चित्परेषामिह चिन्तये ॥ ९-२६-१८ (६१५८३)
ये त्वद्य समरं कृष्ण न हास्यन्ति मदोत्कटाः ।
तान्वै सर्वान्हनिष्यामि यद्यपि स्युरमानुषाः ॥ ९-२६-१९ (६१५८४)
अद्य युद्धे समुत्पन्नं दीर्घं राज्ञः प्रजागरम् ।
अपनेष्यामि गान्धारिं घातयित्वा शितैः शरैः ॥ ९-२६-२० (६१५८५)
निकृत्या वै दुराचारो यानि रत्नानि सौबलः ।
सभायामहरद्द्यूते पुनस्तान्याहराम्यहम् ॥ ९-२६-२१ (६१५८६)
अद्य वेत्स्यन्ति मच्छक्तिं सर्वा नागपुरे स्त्रियः ।
श्रुत्वा पतींश्च पुत्रांश्च पाण्डवैर्निहतान्युधि ॥ ९-२६-२२ (६१५८७)
समाप्तमद्य वै कर्म सर्वं कृष्ण भविष्यति ।
अद्य दुर्योधनो दीप्तां श्रियं प्राणांश्च मोक्ष्यति ॥ ९-२६-२३ (६१५८८)
नापयाति भयात्कृष्ण सङ्ग्रामाद्यदि चेन्मम ।
निहतं विद्धि वार्ष्णेय धार्तराष्ट्रं सुबालिशम् ॥ ९-२६-२४ (६१५८९)
मम ह्येतदपर्याप्तं वाजिबृन्दमरिन्दम ।
सोढुं ज्यातलनिर्घोषं याहि यावन्निहन्म्यहम् ॥ ९-२६-२५ (६१५९०)
सञ्जय उवाच। ९-२६-२६क्ष् (५१२४)
एवमुक्तस्तु दाशार्हः पाण्डवेन यशस्विना ।
अचोदयद्धायन्राजन्दुर्योधनबलं प्रति ॥ ९-२६-२६ (६१५९१)
तदनीकमभिप्रेक्ष्य त्रयः सज्जा महारथाः ।
भीमसेनोऽकर्जुनश्चैव सहदेवश्च मारिष ।
प्रययुः सिंहनादेन दुर्योधनजिघांसया ॥ ९-२६-२७ (६१५९२)

तान्प्रेक्ष्य सहितान्सर्वाञ्जवेनोद्यतकार्मुकान् ।
सौबलोऽभ्यद्रवद्युद्धे पाण्डवानाततायिनः ॥ ९-२६-२८ (६१५९३)
सुदर्शनस्त्व मतो भीमसेनं समभ्ययात् ।
सुशर्मा शकुनिश्चैव युयुधाते किरीटिना ॥ ९-२६-२९ (६१५९४)
सहदेवं तव सुतो हयपृष्ठगतोऽभ्ययात् ॥ ९-२६-३० (६१५९५)
ततो हि यत्नतः क्षिप्रं तवं पुत्रो जनाधिप ।
प्रासेन सहदेवस्य शिरसि प्राहरङ्कशम् ॥ ९-२६-३१ (६१५९६)
सोपाविशद्रथोपस्थे तव सुत्रेण ताडितः ।
रुधिराप्लुतसर्वाङ्ग आशीविष इव श्वसन् ॥ ९-२६-३२ (६१५९७)
प्रतिलभ्य ततः सञ्ज्ञां सहदेवो विशाम्पते ।
दुर्योधनं शरैस्तीक्ष्णैः सङ्क्रुद्धः समवाकिरत् ॥ ९-२६-३३ (६१५९८)
पार्थोऽपि युधि विक्रम्य कुन्तीपुत्रो धनञ्जयः ।
शूराणामश्वपृष्ठेभ्यः शिरांसि निचकर्त ह ॥ ९-२६-३४ (६१५९९)
तदनीकं तदा पार्थो व्यधमद्बहुभिः शरैः ।
पातयित्वा हयान्सर्वास्त्रिगर्तानां रथान्ययौ ॥ ९-२६-३५ (६१६००)
ततस्ते सहिता भूत्वा त्रिगर्तानां महारथाः ।
अर्जुनं वासुदेवं च शरवर्षैरवाकिरन् ॥ ९-२६-३६ (६१६०१)
सत्यकर्माणमाक्षिप्य क्षुरप्रेण महायशाः ।
ततोऽस्य स्यन्दनस्येषां चिच्छिदे पाण्डुनन्दनः ॥ ९-२६-३७ (६१६०२)
शिलाशितेन च विभो क्षुरप्रेण महायशाः ।
शिरश्चिच्छेद सहसा तप्तकुण्डलभूषणम् ॥ ९-२६-३८ (६१६०३)
सत्येषुमथ चादत्त योधानां मिषतां ततः ।
यथा सिंहो वने राजन्मृगं परि बुभुक्षितः ॥ ९-२६-३९ (६१६०४)
तं निहत्य ततः पार्थः सुशर्माणं त्रिभिः शरैः ।
विद्ध्वा तानहनत्सर्वान्रथान्रुक्मविभूओषितान् ॥ ९-२६-४० (६१६०५)
ततः प्रायात्त्वरन्पार्थो दीर्घकालं सुसंवृतम् ।
मुञ्जन्क्रोधविषं तीक्ष्णं प्रस्थलाधिपतिं प्रति ॥ ९-२६-४१ (६१६०६)
तमर्जुनः पृषत्कानां शतेन भरतर्षभ ।
पूरयित्वा ततो वाहान्प्राहरत्तस्य धन्विनः ॥ ९-२६-४२ (६१६०७)
ततः शरं समादाय यमदण्डोपमं तदा ।
सुशर्माणं समुद्दिश्य चिक्षेपाशु हसन्निव ॥ ९-२६-४३ (६१६०८)
स शरः प्रेषितस्तेन क्रोधदीप्तेन धन्विना ।
सुशर्माणं समासाद्य बिभेद हृदयं रणे ॥ ९-२६-४४ (६१६०९)
स गतासुर्महाराज पपात धरणीतले ।
नन्दयन्पाण्डवान्सर्वान्व्यथयंश्चापि तावकान् ॥ ९-२६-४५ (६१६१०)
सुशर्माणं रणे हत्वा पुत्रानस्य महारथान् ।

सप्त चाष्टौ च त्रिंशच्च सायकैरनयत्क्षयम् ॥ ९-२६-४६ (६१६११)
ततोऽस्य निशितैर्बाणैः सर्वान्हत्वा पदानुगान् ।
अभ्यगाद्भारतीं सेनां हतशेषां महारथः ॥ ९-२६-४७ (६१६१२)
भीमस्तु समरे क्रुद्धः पुत्रं तव जनाधिप ।
सुदर्शनमदृश्यन्तं शरैश्चक्रे हसन्निव ॥ ९-२६-४८ (६१६१३)
ततोऽस्य प्रहसन्क्रुद्धः शिरः कायादपाहरत् ।
क्षुरप्रेण सुतीक्ष्णेन स हतः प्रापतद्भुवि ॥ ९-२६-४९ (६१६१४)
तस्मिंस्तु निहते वीरे ततस्तस्य पदानुगाः ।
परिवव्रू रमे भीमं किरन्तो विविधाञ्शरान् ॥ ९-२६-५० (६१६१५)
ततस्तु निशितैर्बाणैस्तवानीकं वृकोदरः ।
इन्द्राशनिसमस्पर्शैः समन्तात्पर्यवाकिरत् ॥ ९-२६-५१ (६१६१६)
ततः क्षणेन तद्भीमो न्यहनद्भरतर्षभ ॥ ९-२६-५२ (६१६१७)
तेषु तूत्साद्यमानेषु सेनाध्यक्षा महारथाः ।
भीमसेनं समासाद्य ततोऽयुध्यन्त भारत ॥ ९-२६-५३ (६१६१८)
स तान्सर्वाञ्शरैर्घोरैरवाकिरत पाण्डवः ।
तथैव तावका राजन्पाण्डवेयान्महारथान् ।
शरवर्षेण महता समन्तात्पर्यवारयन् ॥ ९-२६-५४ (६१६१९)
व्याकुलं तदभूत्सर्वं पाण्डवानां परैः सह ।
तावकानां च समरे पाण्डवेयैर्युयुत्सताम् ॥ ९-२६-५५ (६१६२०)
तत्र योधास्तदा पेतुः परस्परसमाहताः ।
उभयोः सेनयो राजन्संशोचन्तः स्म बान्धवान् ॥ ॥ ९-२६-५६ (६१६२१)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-२६-१७ मोक्षो नूनं कालसृष्टः इति क पाठः ॥
९-२६-२६ षड्विंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०२७
॥ श्रीः ॥
९.२७. अध्यायः २७

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
सहदेवेन शकुन्युलूकयोर्वधः ॥ १ ॥

९-२७-० (६१६२२)
सञ्जय उवाच। ९-२७-०क्ष् (५१२५)
तस्मिन्प्रवृत्ते सङ्ग्रामे गजवाजिनरक्षो
शकुनिः सौबलो राजन्सहदेवं xxxxxx यात् ॥ ९-२७-१ (६१६२३)
ततोऽस्यापततस्तूर्णं सहदेवः पतापवान् ।
शरौघान्प्रेषयामास पतङ्गानिव शीघ्रगान् ।
उलूकं च रणे राजन्विव्याध दशभिः शरैः ॥ ९-२७-२ (६१६२४)
शकुनिश्च महाराज भीमं विद्धवा त्रिभिः शरैः ।
नवत्या निशितैर्बाणैः सहदेवमवाकिरत् ॥ ९-२७-३ (६१६२५)
ते शूराः समरे राजन्समासाद्य परस्परम् ।
विव्यधुर्निशितैर्बाणैः कङ्कबर्हिणवाजितैः ।
स्वर्णपुङ्खैः शिलधौतैराकर्णप्रहितैः शरैः ॥ ९-२७-४ (६१६२६)
तेषां चापगुणोत्सृष्टा शरवृष्टिर्विशाम्पते ।
आच्छादयद्दिशः सर्वा धाराभिरिव तोयदः ॥ ९-२७-५ (६१६२७)
ततः क्रुद्धो रणे भीमः सहदेवश्च भारत ।
चेरतुः कदनं सङ्ख्ये कुर्वन्तौ सुमहाबलौ ॥ ९-२७-६ (६१६२८)
ताभ्यां शरशतैश्छन्नं तद्बलं तव भारत ।
सान्धकारमिवाकाशमभवत्तत्रतत्र ह ॥ ९-२७-७ (६१६२९)
अश्वैर्विपरिधावद्भिः शरच्छन्नैर्विशाम्पते ।
तत्रतत्र कृतो मार्गो विकर्षद्भिर्हतान्बहून् ॥ ९-२७-८ (६१६३०)
निहतानां हयानां च सहैव हयसादिभिः ।
वर्मभिर्विनिकृत्तैश्च प्रासैश्छिन्नैश्च मारिष ॥ ९-२७-९ (६१६३१)
ऋष्टिभिः शक्तिभिश्चैव सासिप्रासपरश्वथैः ।
सञ्छन्ना पृथिवी जज्ञे कुसुमैः शबला इव ॥ ९-२७-१० (६१६३२)
योधास्तत्र महाराज समासाद्य परस्परम् ।
व्यचरन्त रणे क्रुद्धा विनिघ्नन्तः परस्परम् ॥ ९-२७-११ (६१६३३)
उद्वृत्तनयनै रोषात्सन्दष्टौष्टपुटैर्मुखैः ।
सकुण्डलैर्मही च्छन्ना पद्मकिञ्चल्कसन्निभैः ॥ ९-२७-१२ (६१६३४)
भुजैश्छिन्नैर्महाराज नागराजकरोपमैः ।
साङ्गदैः सतनुत्रैश्च सासिप्रासपरश्वथैः ॥ ९-२७-१३ (६१६३५)
कबन्धैरुत्थितैश्छिन्नैर्नृत्यद्भिश्चापरैर्युधि ।
क्रव्यादगणसञ्छन्ना घोराऽभूत्पृथिवी विभो ॥ ९-२७-१४ (६१६३६)
अल्पावशिष्टे सैन्ये तु कौरवेयान्महाहवे ।
प्रहृष्टाः पाण्डवा भूत्वा निन्यिरे यमसादनम् ॥ ९-२७-१५ (६१६३७)

एतस्मिन्नन्तरे शूरः सौबलेयः प्रतापवान् ।
प्रासेन सहदेवस्य शिरसि प्राहरङ्कृशम् ॥ ९-२७-१६ (६१६३८)
स विह्वलो महाराज रथोपस्थ उपाविशत् ॥ ९-२७-१७ (६१६३९)
सहदेवं तथा दृष्ट्वा भीमसेनः प्रतापवान् ।
सर्वसैन्यानि सङ्क्रुद्धो वारयामास भारत ॥ ९-२७-१८ (६१६४०)
निर्बिभेद च नाराचैः शतशोऽथ सहस्रशः ।
स निर्भिद्याकरोच्चैव सिंहनादमरिन्दमः ॥ ९-२७-१९ (६१६४१)
तेन शब्देन वित्रस्ताः सर्वे सहयवारणाः ।
प्राद्रवन्सहसा भीताः शकुनेश्च पदानुगाः ॥ ९-२७-२० (६१६४२)
प्रभग्नानथ तान्दृष्ट्वा राजा दुर्योधनोऽब्रवीत् ।
निवर्तध्वमधर्मज्ञा युध्यध्वं किं सृतेन वः ॥ ९-२७-२१ (६१६४३)
इह कीर्तिं समाधाय प्रेत्य लोकान्समश्नुते ।
प्राणाञ्जहाति यो धीरो युद्धे पृष्ठमदर्शयन् ॥ ९-२७-२२ (६१६४४)
एवमुक्तास्तु ते राज्ञा सौबलस्य पदानुगाः ।
पाण्डवानभ्यवर्तन्त मृत्युं कृत्वा निवर्तनम् ॥ ९-२७-२३ (६१६४५)
द्रवद्भिस्तत्र राजेन्द्र कृतः शब्दोऽतिदारुणः ।
क्षुब्धसागरसङ्काशः क्षुभितैः सर्वतो दिशम् ॥ ९-२७-२४ (६१६४६)
तांस्ततः पुरतो दृष्ट्वा सौबलस्य पदानुगान् ।
प्रत्युद्ययुर्महाराज पाण्डवा विजयोद्यताः ॥ ९-२७-२५ (६१६४७)
प्रत्याश्वस्य च दुर्धर्षः सहदेवो विशाम्पते ।
शकुनिं दशभिर्विद्ध्वा हयांश्चास्य त्रिभिः शरैः ।
धनुश्चिच्छेद च शरैः सौबलस्य हसन्निव ॥ ९-२७-२६ (६१६४८)
अथान्यद्धनुरादाय शकुनिर्युद्धदुर्मदः ।
विव्याध नकुलं षष्ट्या भीमसेनं च सप्तभिः ॥ ९-२७-२७ (६१६४९)
उलूकोऽपि महाराज भीमं विव्याध सप्तभिः ।
सहदेवं च सप्तत्या परीप्सन्पितरं रणे ॥ ९-२७-२८ (६१६५०)
तं भीमसेनः समरे विव्याध नवभिः शरैः ।
शकुनिं च चतुःषष्ट्या पार्श्वस्थांश्च त्रिभिस्त्रिभिः ॥ ९-२७-२९
(६१६५१)
ते हन्यमाना भीमेन नाराचैस्तैलपायितैः ।
सहदेवं रणे क्रुद्धाश्छादयञ्शरवृष्टिभिः ।
पर्वतं वारिधाराभिः सविद्युत इवाम्बुदाः ॥ ९-२७-३० (६१६५२)
ततोऽस्यापततः शूरः सहदेवः प्रतापवान् ।
उलूकस्य महाराज भल्लेनापाहरच्छिरः ॥ ९-२७-३१ (६१६५३)
स जगाम रथाद्भूमिं सहदेवेन पातितः ।
रुधिराप्लुतसर्वाङ्गो नन्दयन्पाण्डवान्युधि ॥ ९-२७-३२ (६१६५४)

पुत्रं तु निहतं दृष्ट्वा शकुनिस्तत्र भारत ।
साश्रुकण्ठो विनिःश्वस्य क्षत्तुर्वाक्यमनुस्मरन् ॥ ९-२७-३३ (६१६५५)
चिन्तयित्वा मुहूर्तं स बाष्पपूर्णेक्षणः श्वसन् ।
सहदेवं समासाद्य त्रिभिर्विव्याध सायकैः ॥ ९-२७-३४ (६१६५६)
तानपास्य शरान्मुक्ताञ्शरसङ्घैः प्रतापवान् ।
सहदेवो महाराज धनुश्चिच्छेद संयुगे ॥ ९-२७-३५ (६१६५७)
छिन्ने धनुषि राजेन्द्र शकुनिः सौबलस्तदा ।
प्रगृह्य विपुलं खड्गं सहदेवाय प्राहिणोत् ॥ ९-२७-३६ (६१६५८)
तमापतन्तं सहसा घोररूपं विशाम्पते ।
द्विधा चिच्छेद समरे सौबलस्य हसन्निव ॥ ९-२७-३७ (६१६५९)
असिं दृष्ट्वा द्विधा च्छिन्नं प्रगृह्य महतीं गदाम् ।
प्राहिणोत्सहदेवाय सा मोघा न्यपतद्भुवि ॥ ९-२७-३८ (६१६६०)
ततः शक्तिं महाघोरां कालरात्रीमिवोद्यताम् ।
प्रेषयामास सक्रुद्धः पाण्डवं प्रति सौबलः ॥ ९-२७-३९ (६१६६१)
तामापतन्तीं सहसा शरैः कनकभूषणैः ।
त्रिधा चिच्छेद समरे सहदेवो हसन्निव ॥ ९-२७-४० (६१६६२)
सा पपात त्रिधा च्छिन्ना भूमौ कनकभूषणा ।
शीर्यमाणा यथा दीप्ता गगनाद्वै शतह्रदा ॥ ९-२७-४१ (६१६६३)
शक्तिं विनिहतां दृष्ट्वा सौबलं च भयार्दितम् ।
दुद्रुवुस्तावकाः सर्वे भये जाते ससौबलाः ॥ ९-२७-४२ (६१६६४)
अथोत्क्रुष्टं महच्चासीत्पाण्डवैर्जितकाशिभिः ।
धार्तराष्ट्रास्ततः सर्वे प्रायशो विमुखाऽभवन् ॥ ९-२७-४३ (६१६६५)
तान्वै विमनसो दृष्ट्वा माद्रीपुत्रः प्रतापवान् ।
शरैरनेकसाहस्रैर्वारयामास संयुगे ॥ ९-२७-४४ (६१६६६)
ततो गान्धारकैर्गुप्तं पुष्टैरश्वैर्जये धृतम् ।
आससाद रमे यान्तं सहदेवोऽथ सौबलम् ॥ ९-२७-४५ (६१६६७)
स्वमंशमवशिष्टं तं संस्मृत्य शकुनिं नृप ।
रथेन काञ्चनाङ्गेन सहदेवः समभ्ययात् ॥ ९-२७-४६ (६१६६८)
अधिज्यं बलवत्कृत्वा व्याक्षिपन्सुमहद्धनुः ।
स सौबलमभिद्रुत्य गार्ध्रपत्रैः शिलाशितैः ॥ ९-२७-४७ (६१६६९)
भृशमभ्यहनत्क्रुद्धस्तोत्त्रैरिव महाद्विपम् ।
उवाच चैनं मेधावी विगृह्य स्मारयन्निव ॥ ९-२७-४८ (६१६७०)
क्षत्रधर्मे स्थिरो भूत्वा युध्यस्व पुरुषो भव ।
यत्तदा भाषसे मूढ गृह्णन्नक्षान्सभातले ।
फलमद्य प्रपद्यस्व कर्मणस्तस्य दुर्मते ॥ ९-२७-४९ (६१६७१)
निहतास्ते दुरात्मानो येऽस्मानवहसन्पुरा ।

दुर्योधनः कुलाङ्गारः शिष्टस्त्वं चास्य मातुलः ॥ ९-२७-५० (६१६७२)
अद्य ते निहनिष्यामि क्षुरेणोन्मथितं शिरः ।
वृक्षात्फलमिवाविद्धं लगुडेन प्रमाथिना ॥ ९-२७-५१ (६१६७३)
एवमुक्त्वा महाराज सहदेवो महाबलः ।
सङ्क्रुद्धो रणशार्दूलो वेगेनाभिजगाम तम् ॥ ९-२७-५२ (६१६७४)
अभिगम्य सुदुर्धर्षः सहदेवो युधां पतिः ।
विकृष्य बलवच्चापं क्रोधेन प्रज्वलन्निव ॥ ९-२७-५३ (६१६७५)
शकुनिं दशभिर्विद्ध्वा चतुर्भिश्चास्य वाजिनः ।
छत्रं ध्वजं धनुश्चास्य च्छित्त्वा सिंह इवानदत् ॥ ९-२७-५४ (६१६७६)
छिन्नध्वजधनुश्छत्रः सहदेवेन सौबलः ।
कृतो विद्धश्च बहुभिः सर्वमर्मसु सायकैः ॥ ९-२७-५५ (६१६७७)
ततो भूयो महाराज सहदेवः प्रतापवान् ।
शकुनेः प्रेषयान्मास शरवृष्टिं दुरासदाम् ॥ ९-२७-५६ (६१६७८)
ततस्तु क्रुद्धः सुबलस्य पुत्रो
माद्रीसुतं सहदेवं विमर्दे ।
प्रासेन जाम्बूनदभूषणेन
जिघांसुरेकोऽभिपपात शीघ्रम् ॥ ९-२७-५७ (६१६७९)
माद्रीसुतस्तस्य समुद्यतं तं
प्रासं सुवृत्तौ च भुजौ रणाग्रे ।
भल्लैस्त्रिभिर्युगपत्सञ्चकर्त
ननाद चोच्चैस्तरसाऽऽजिमध्ये ॥ ९-२७-५८ (६१६८०)
तस्याशुकारी सुसमाहितेन
सुवर्णपुङ्खेन दृढायसेन ।
भल्लेन सर्वावरणातिगेन
शिरः शरीरात्प्रममाथ भूयः ॥ ९-२७-५९ (६१६८१)
शरेण कार्तस्वरभूषितेन
दिवाकराभेण सुसंहितेन ।
हृतोत्तमाङ्गो युधि पाण्डवेन
पपात भूमौ सुबलस्य पुत्रः ॥ ९-२७-६० (६१६८२)
स तच्छिरो वेगवता शरेण
सुवर्णपुङ्खेन शिलाशितेन ।
प्रावेरयत्कुपितः पाण्डुपुत्रो
यत्तत्कुरूणामनयस्य मूलम् ॥ ९-२७-६१ (६१६८३)
भुजौ सुवृत्तौ प्रचकर्त वीरः
पश्चात्कबन्धं रुधिरावसिक्तम् ।
विस्पन्दमानं निपपात घोरं

रथोत्तमात्पार्थिव पार्थिवस्य ॥ ९-२७-६२ (६१६८४)
हृतोत्तमाङ्गं शकुनिं समीक्ष्य
भूमौ शयानं रुधिरार्द्रगात्रम् ।
योधास्त्वदीया भयनष्टसत्वा
दिशः प्रजग्मुः प्रगृहीतशस्त्राः ॥ ९-२७-६३ (६१६८५)
प्रविद्रुताः शुष्कमुखा विसञ्ज्ञा
गाण्डीवघोषेण समाहताश्च ।
भयार्दिता भग्नरथाश्वनागाः
पदातयश्चैव सधार्तराष्ट्राः ॥ ९-२७-६४ (६१६८६)
ततो रथाच्छकुनिं पातयित्वा
मुदान्विता भारत पाण्डवेयाः
शङ्खान्प्रदध्मुः समरेऽतिहृष्टाः
सकेशवाः सैनिकान्हर्षयन्तः ॥ ९-२७-६५ (६१६८७)
तं चापि सर्वे प्रतिपूजयन्तो
दृष्ट्वा ब्रुवाणाः सहदेवमाजौ ।
दिष्ट्या हतो नैकृतिको महात्मा
सहात्मजो वीर रणे त्वयेति ॥ ॥ ९-२७-६६ (६१६८८)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि शल्यवधपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-२७-७ अलङ्कृतमिवाकाशं इति क पाठः ॥
९-२७-४९ यत्तदा हृष्यसे मूढ ग्लहन्नक्षैः इति झ पाठः ॥
९-२७-२७ सप्तविंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०२८
॥ श्रीः ॥
९.२८. अध्यायः २८

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
हतावशिष्टे बले पाण्डवैर्निहते दुर्योधनेन पलायने निर्धारणम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-२८-० (६१६८९)

सञ्जय उवाच। ९-२८-०क्ष् (५१२६)
ततः क्रुद्धा महाराज सौबलस्य पदानुगाः ।
त्यक्त्वा जीवितमाक्रन्दे पाण्डवान्पर्यवारयन् ॥ ९-२८-१ (६१६९०)
तानर्जुनः प्रत्यगृह्णात्सहदेवजये धृतः ।
भीमसेनश्च तेजस्वी क्रुद्धाशीविषदर्शनः ॥ ९-२८-२ (६१६९१)
शक्त्यृ-ष्टिप्रासहस्तानां सहदेवं जिघांसताम् ।
सङ्कल्पमकरोन्मोघं गाण्डीवेन धनञ्जयः ॥ ९-२८-३ (६१६९२)
सङ्गृहीतायुधान्बाहून्योधानामभिधावताम् ।
भल्लैश्चिच्छेद बीभत्सुः शिरांस्यपि हयानपि ॥ ९-२८-४ (६१६९३)
ते हयाः प्रत्यपद्यन्त वसुधां विगतासवः ।
चरता लोकवीरेण प्रहताः सव्यसाचिना ॥ ९-२८-५ (६१६९४)
ततो दुर्योधनो राजा दृष्ट्वा स्वबलसङ्क्षयम् ।
हतशेषान्समानीय क्रुद्धो रथगणान्बहून् ॥ ९-२८-६ (६१६९५)
कुञ्जरांश्च हयांश्चैव पादातांश्च समन्ततः ।
उवाच दुःखितान्सर्वान्धार्तराष्ट्र इदं वचः ॥ ९-२८-७ (६१६९६)
समासाद्य रणे सर्वान्पाण्डवान्ससुहृद्गणान् ।
पाञ्चाल्यं चापि सबलं हत्वा शीघ्रं न्यवर्तत ॥ ९-२८-८ (६१६९७)
तस्य ते शिरसा गृह्य वचनं युद्धदुर्मदाः ।
अभ्युद्ययू रणे पार्थांस्तव पुत्रस्य शासनात् ॥ ९-२८-९ (६१६९८)
तानभ्यापततः शीघ्रं हतशेषान्महारणे ।
शरैराशीविषाकारैः पाण्डवाः समवाकिरन् ॥ ९-२८-१० (६१६९९)
तत्सैन्यं भरतश्रेष्ठ मुहूर्तेन महात्मभिः ।
अवध्यत रणं प्राप्य त्रातारं नाभ्यविन्दत ॥ ९-२८-११ (६१७००)
पलायमानं तु भयान्नावतिष्ठति दंशितम् ।
अश्वैर्विपरिधावद्भिः सैन्येन रजसा वृते ॥ ९-२८-१२ (६१७०१)
न प्राज्ञायन्त समरे दिशः सप्रदिशस्तथा ।
ततस्तु पाण्डवानीकान्निःसृत्य बहवो जनाः ॥ ९-२८-१३ (६१७०२)
अभ्यघ्नंस्तावकान्युद्धे मुहूर्तादिव भारत ।
ततो निःशेषमभवत्तत्सन्यं तव भारत ॥ ९-२८-१४ (६१७०३)
अक्षौहिण्यः समेतास्तु तव पुत्रस्य भारत ।
एकादश हता युद्धे ताः प्रभो पाण्डुसृञ्जयैः ॥ ९-२८-१५ (६१७०४)
तेषु राजसहस्रेषु तावकेषु महात्मसु ।
एको दुर्योधनो राजन्नदृश्यत भृशं क्षतः ॥ ९-२८-१६ (६१७०५)
ततो वीक्ष्य दिशः सर्वा दृष्ट्वा शून्यां च मेदिनीम् ।
विहीनः सर्वयोधैश्च पाण्डवान्वीक्ष्यं संयुगे ॥ ९-२८-१७ (६१७०६)
मुदितान्सर्वतः सिद्धान्नर्दमानान्समन्ततः ।

बाणशब्दरवांश्चैव श्रुत्वा तेषां महात्मनाम् ॥ ९-२८-१८ (६१७०७)
दुर्योधनो महाराज कश्मलेनाभिसंवृतः ।
अपयो मनश्चक्रे विहीनबलवाहनः ॥ ॥ ९-२८-१९ (६१७०८)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे अष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०२९
॥ श्रीः ॥
९.२९. अध्यायः २९

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
पाण्डवैर्निहतसहायस्य दुर्योधनस्य गदामादाय ह्रदं प्रति प्रस्थानम् ॥ १ ॥
सञ्जयसंहारायासिमुद्यच्छता सात्यकिना व्यासवचनात्तद्विमोचनम् ॥ २ ॥
हास्तिनपुरं गच्छतः सञ्जयस्य मध्येमार्गं दुर्योधनदर्शनम् ॥ ३ ॥
तेन तस्मिन्धृतराष्ट्राय स्ववृत्तान्तनिवेदनचोदनपूर्वकं ह्रदं
प्रविश्य मायया जलस्तम्भनम् ॥ ४ ॥
तत्रागतैर्द्रौणिकृपकृतवर्मभिः सञ्जयाद्दुर्योधनस्य
ह्रदप्रवेशं विज्ञाय विलप्य पुनः शिबिरगमनम् ॥ ५ ॥
ततो वृद्धपरिजनैर्युयुत्सुना च राजदाराणां नगरप्रापणम् ॥ ६ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-२९-० (६१७०९)
धृतराष्ट्र उवाच। ९-२९-०क्ष् (५१२७)
निहते मामके सैन्ये निःशेषे शिबिरे कृते ।
पाण्डवानां बले सूत किन्नु शेषमभूत्तदा ॥ ९-२९-१ (६१७१०)
एतन्मे पृच्छतो ब्रूहि कुशलो ह्यसि सञ्जय ।
यच्च दुर्योधनो मानी कृतवांस्तनयो मम ।
वलक्षयं तथा दृष्ट्वा स एकः पृथिवीपतिः ॥ ९-२९-२ (६१७११)
सञ्जय उवाच। ९-२९-३क्ष् (५१२८)
रथानां द्वे सहस्रे तु सप्त नागशतानि च ।
पञ्च चाश्वसहस्राणि पत्तीनामयुतानि च ॥ ९-२९-३ (६१७१२)
एतच्छेषमभूद्राजन्पाण्डवानां महद्बलम् ।
परिगृह्य हि यद्युद्धे धृष्टद्युम्नो व्यवस्थितः ॥ ९-२९-४ (६१७१३)
एकाकी भरतश्रेष्ठ ततो दुर्योधनो नृपः ।

नापश्यत्समरे कञ्चित्सहायं रथिनां वरः ॥ ९-२९-५ (६१७१४)
नर्दमानान्परान्दृष्ट्वा स्वबलस्य च सङ्क्षयम् ।
दृष्ट्वा भरतशार्दूलः कश्मलेनाभिसंवृतः ।
हतं स्वहयमुत्सृज्य प्राङ्मुखः प्राद्रावद्भयात् ॥ ९-२९-६ (६१७१५)
एकादशचमूभर्ता पुत्रो दुर्योधनस्तव ।
गदामादाय तेजस्वी पदातिः प्रस्थितो ह्रदम् ॥ ९-२९-७ (६१७१६)
नातिदूरं ततो गत्वा पद्भ्यामेव नराधिपः ।
सस्मार वचनं क्षत्तुर्धर्मशीलस्य धीमतः ॥ ९-२९-८ (६१७१७)
इदं नूनं महाप्राज्ञो विदुरो दृष्टवान्पुरा ।
महद्व्यसनमस्माकं क्षत्रियाणां च सर्वशः ॥ ९-२९-९ (६१७१८)
एवं विचिन्तयानस्तु प्रविविक्षुर्ह्रदं नृपः ।
दुःखसन्तप्तहृदयो दृष्ट्वा राजन्बलक्षयम् ॥ ९-२९-१० (६१७१९)
ग्दशैकाक्षौहिणीभर्ता तदा दुर्योधनोऽपि सन् ।
प्राप्तवान्व्यसनं तीव्रं दैवं हि बलवत्तरम्'॥ ९-२९-११ (६१७२०)
पाण्डवास्तु महाराज धृष्टद्युम्नपुरोगमाः ।
अभ्यद्रवन्त सङ्क्रुद्धास्तव राजन्बलं प्रति ॥ ९-२९-१२ (६१७२१)
शक्त्यृष्टिप्रासहस्तानां बलानामभिगर्जताम् ।
सङ्कल्पमकरोन्मोघं गाण्डीवेन धनञ्जयः ॥ ९-२९-१३ (६१७२२)
तान्हत्वा निशितैर्बाणैः सामात्यान्सह बन्धुभिः ।
रथे श्वेतहये तिष्ठन्नर्जुनो बह्वशोभत ॥ ९-२९-१४ (६१७२३)
सुबलस्य हते पुत्रे सवाजिरथकुञ्जरे ।
महावनमिव च्छिन्नमभवत्तावकं बलम् ॥ ९-२९-१५ (६१७२४)
अनेकशतसाहस्रे बले दुर्योधनस्य ह ।
नान्यो महारथो राजञ्जीवमानो व्यदृश्यत ॥ ९-२९-१६ (६१७२५)
द्रोणपुत्रादृते वीरात्तथैव कृतवर्मणः ।
कृपाच्च गौतमाद्राजन्पार्थिवाच्च तवात्मजात् ॥ ९-२९-१७ (६१७२६)
धृष्टद्युम्नस्तु मां दृष्ट्वा हसन्सात्यकिमब्रवीत् ।
किमनेन गृहीतेन नानेनार्थोऽस्ति जीवता ॥ ९-२९-१८ (६१७२७)
धृष्टद्युम्नवचः श्रुत्वा शिनेर्नप्ता महारथः ।
उद्यम्य निशितं खड्गं हन्तुं मामुद्यतस्तदा ॥ ९-२९-१९ (६१७२८)
तमागम्य महाप्राज्ञः कृष्णद्वैपायनोऽब्रवीत् ।
मुच्यतां सञ्जयो जीवन्न हन्तव्यः कथञ्चन ॥ ९-२९-२० (६१७२९)
द्वैपायनवचः श्रुत्वा शिनेर्नप्ता कृताञ्जलिः ।
ततो मामब्रवीन्मुक्त्वा स्वस्ति सञ्जय साधय ॥ ९-२९-२१ (६१७३०)
अनुज्ञातस्त्वहं तेन न्यस्तवर्मा निरायुधः ।
प्रातिष्ठं येन नगरं सायाह्ने रुधिरोक्षितः ॥ ९-२९-२२ (६१७३१)

क्रोशमात्रमपक्रान्तं गदापाणिमवस्थितम् ।
एकं दुर्योधनं राजन्नपश्यं भृशविक्षतम् ॥ ९-२९-२३ (६१७३२)
स तु मामश्रुपूर्णाक्षो नाशक्नोदभिवीक्षितुम् ।
उपप्रैक्षत मां दृष्ट्वा तथा दीनमवस्थितम् ॥ ९-२९-२४ (६१७३३)
तं चाहमपि शोचन्तं दृष्ट्वैकाकिनमाहवे ।
मुहूर्तं नाशकं वक्तुमतिदुःखपरिप्लुतः ॥ ९-२९-२५ (६१७३४)
ग्यस्य मूर्धाभिषिक्तानां सहस्रमणिमौलिनाम् ।
आहृत्य च करं सर्वं स्वस्य वेश्म समागतम् ॥ ९-२९-२६ (६१७३५)
चतुःसागरपर्यन्ता पृथिवी रत्नभूषिता ।
कर्णेनैकेन यस्यार्थे करमाहारिता पुरा ॥ ९-२९-२७ (६१७३६)
यस्याज्ञा परराष्ट्रेषु कर्णेनैव प्रसारिता ।
नाभवद्यस्य शस्त्रेषु खेदो राज्ञः प्रशासतः ॥ ९-२९-२८ (६१७३७)
आसीनो हास्तिनपुरे क्षेमं राज्यमकण्टकम् ।
अन्वपालयदैश्वर्यात्कुबेरमपि नास्मरत् ॥ ९-२९-२९ (६१७३८)
भवनाद्भवनं राजन्प्रयातुं पृथिवीपते ।
देवालयप्रदेशे च पन्था यस्य हिरण्मयः ॥ ९-२९-३० (६१७३९)
पताकावृतसूर्यांशुतोरणोच्छ्रितशोभिताः ।
प्रयाणे पृथिवीभर्तुर्धन्यानामभवन्गृहाः ॥ ९-२९-३१ (६१७४०)
आरुह्यैरावतप्रख्यं नागमिन्द्रसमो बली ।
विभूत्या सुमहत्या यः प्रयाति पृथिवीपते ॥ ९-२९-३२ (६१७४१)
तं भृशक्षतसर्वाङ्गं पद्भ्यामेव धरातले ।
तिष्ठन्तमेकं दृष्ट्वा तु ममाभूत्क्लेश उत्तमः ॥ ९-२९-३३ (६१७४२)
तस्य चैवंविधस्याद्य जगन्नाथस्य भूपते ।
आपदप्रतिमैवाभूद्बलीयान्विधिरेव हि'॥ ९-२९-३४ (६१७४३)
ततोऽस्मै तदहं सर्वमुक्तवान्ग्रहणं तदा ।
द्वैपायनप्रसादाच्च जीवतो मोक्षमाहवे ॥ ९-२९-३५ (६१७४४)
स मुहूर्तमिव ध्यात्वा प्रतिलभ्य च चेतनाम् ।
भ्रातॄंश्च सर्वसैन्यानि पर्यपृच्छत मां ततः ॥ ९-२९-३६ (६१७४५)
तस्मै तदहमाचक्षे सर्वं प्रत्यक्षदर्शिवान् ।
भ्रातॄंश्च निहतान्सर्वान्सैन्यं च विनिपातितम् ॥ ९-२९-३७ (६१७४६)
त्रयः किल रथाः शिष्टास्तावकानां नराधिप ।
इति प्रस्थानकाले मां कृष्णद्वैपायनोऽब्रवीत् ॥ ९-२९-३८ (६१७४७)
स दीर्घमिव निःश्वस्य प्रत्यवेक्ष्य पुनः पुनः ।
असौ मां पाणिना स्पृष्ट्वा पुत्रस्ते पर्यभाषत ॥ ९-२९-३९ (६१७४८)
त्वदन्यो नेह सङ्ग्रामे कश्चिज्जीवति सञ्जय ।
द्वितीयं नेह पश्यामि ससहायाश्च पाण्डवाः ॥ ९-२९-४० (६१७४९)

ब्रूयाः सञ्जय राजानं पज्ञाचक्षुषमीश्वरम् ।
दुर्योधनस्तव सुतः प्रविष्टो ह्रदमित्युत ॥ ९-२९-४१ (६१७५०)
सुहृद्भिस्तादृशैर्हीनः पुत्रैर्भ्रातृभिरेव च ।
पाण्डवैश्च हृते राज्ये को नु जीवेत मादृशः ॥ ९-२९-४२ (६१७५१)
आचक्षीथाः सर्वमिदं मां च मुक्तं महाहवात् ।
अस्मिंस्तोयह्रदे गुप्तं जीवन्तं भृशविक्षतम् ॥ ९-२९-४३ (६१७५२)
एवमुक्त्वा महाराज प्राविशत्तं महाह्रदम् ।
अस्तम्भयत तोयं च मायया मनुजाधिपः ॥ ९-२९-४४ (६१७५३)
तस्मिन्ह्रदं प्रविष्टे तु त्रीन्रथाञ्श्रान्तवाहनान् ।
अपश्यं सहितानेकस्तं देशं समुपेयुषः ॥ ९-२९-४५ (६१७५४)
कृपं शारद्वतं वीरं द्रौणिं च रथिनां वरम् ।
भोजं च कृतवर्माणं सहिताञ्शरविक्षतान् ॥ ९-२९-४६ (६१७५५)
ते सर्वे मामभिप्रेक्ष्य तूर्णमश्वाननोदयन् ।
उपयाय तु मामूचुर्दिष्ट्या जीवसि सञ्जय ॥ ९-२९-४७ (६१७५६)
अपृच्छंश्चैव मां सर्वे पुत्रं तव जनाधिपम् ।
कच्चिद्दुर्योधनो राजा स नो जीवति सञ्जय ॥ ९-२९-४८ (६१७५७)
आख्यातवानहं तेभ्यस्तदा कुशलिनं नृपम् ।
तच्चैव सर्वमाचक्षं यन्मां दुर्योधनोऽब्रवीत् ॥ ९-२९-४९ (६१७५८)
ह्रदं चैवाहमाचक्षं यं प्रविष्टो नराधिपः ।
अश्वत्थामा तु तद्राजन्निशम्य वचनं मम ॥ ९-२९-५० (६१७५९)
तं ह्रदं विपुलं प्रेक्ष्य करुणं पर्यदेवयत् ।
अहो धिक्स न जानाति जीवतोऽस्मान्नराधिप ।
पर्याप्ता हि वयं तेन सह योधयितुं परान् ॥ ९-२९-५१ (६१७६०)
ते तु तत्र चिरं कालं विलप्य च महारथाः ।
प्राद्रवन्रथिनां श्रेष्ठा दृष्ट्वा पाण्डुसुतान्रणे ॥ ९-२९-५२ (६१७६१)
ते तु मां रथमारोप्य कृपस्य सुपरिष्कृतम् ।
सेनानिवेशमाजग्मुर्हतशेषास्त्रयो रथाः ॥ ९-२९-५३ (६१७६२)
तत्र गुल्माः परिक्षिप्ताः सूर्ये चास्तमिते सति ।
सर्वे विचुक्रुशुः श्रुत्वा पुत्राणां तव संक्षयम् ॥ ९-२९-५४ (६१७६३)
ततो वृद्धा महाराज योषितां रक्षिणो नराः ।
राजदारानुपादाय पययुर्नगरं प्रति ॥ ९-२९-५५ (६१७६४)
तत्र विक्रोशमानानां रुदतीनां च सर्वशः ।
प्रादुरासीन्महाञ्शब्दः श्रुत्वा तद्बलसङ्क्षयम् ॥ ९-२९-५६ (६१७६५)
ततस्ता योषितो राजन्रुदन्त्यो वै मुहुर्मुहुः ।
कुरर्य इव शब्देन नादयन्त्यो महीतलम् ॥ ९-२९-५७ (६१७६६)
आजघ्नुः करजैश्चापि पाणिभिश्च शिरांस्युत ।

लुलुचुश्च तदा केशान्क्रोशन्त्यस्तत्रतत्र ह ॥ ९-२९-५८ (६१७६७)
हाहाकारविनादिन्यो विनिघ्नन्त्य उरांसि च ।
शोचन्त्यस्तत्र रुरुदुः क्रन्दमाना विशाम्पते ॥ ९-२९-५९ (६१७६८)
ततो दुर्योधनामात्याः साश्रुकण्ठा भृशातुराः ।
राजदारानुपामन्त्र्य प्रययुर्नगरं प्रति ॥ ९-२९-६० (६१७६९)
वेत्रव्यासक्तहस्ताश्च द्वाराध्यक्षा विशाम्पते ।
शयनीयानि शुभ्राणि स्पर्ध्यास्तरणवन्ति च ।
समादाय ययुस्तूर्णं नगरं दाररक्षिणः ॥ ९-२९-६१ (६१७७०)
आस्थायाश्वतरीयुक्तान्स्यन्दनानपरे पुनः ।
स्वान्स्वान्दारानुपादाय प्रययुर्नगरं प्रति ॥ ९-२९-६२ (६१७७१)
अदृष्टपूर्वा या नार्यो भास्करेणापि वेश्मसु ।
ददृशुस्ता महाराज जना याताः पुरं प्रति ॥ ९-२९-६३ (६१७७२)
ताः स्त्रियो भरतश्रेष्ठ सौकुमार्यसमन्विताः ।
प्रययुर्नगरं तूर्णं हतस्वपतिबान्धवाः ॥ ९-२९-६४ (६१७७३)
आगोपालाविपालेभ्यो द्रवन्तो नगरं प्रति ।
ययुर्मनुष्याः सम्भ्रान्ता भीमसेनभयार्दिताः ॥ ९-२९-६५ (६१७७४)
अपिचैषां भयं तीव्रं पार्थेभ्योऽभूत्सुदारुणम् ।
प्रेक्षमाणास्तदाऽन्योन्यमाधावन्नगरं प्रति ॥ ९-२९-६६ (६१७७५)
तस्मिंस्तथा वर्तमाने विद्रवे भृशदारुणे ।
युयुत्सुः शोकसम्मूढः प्राप्तकालमचिन्तयत् ॥ ९-२९-६७ (६१७७६)
जितो दुर्योधनः सङ्ख्ये पाण्डवैर्भीमविक्रमैः ।
एकादशचमूभर्ता भ्रातरश्चास्य सूदिताः ॥ ९-२९-६८ (६१७७७)
हताश्च कुरवः सर्वे भीष्मद्रोणपुरः सराः ।
अहमेको विमुक्तस्तु भाग्ययोगाद्यदृच्छया ॥ ९-२९-६९ (६१७७८)
विद्रुतानि च सर्वाणि शिबिराद्वै समन्ततः ।
इतस्ततः पलायन्ते हतनाथा हतौजसः ॥ ९-२९-७० (६१७७९)
अदृष्टपूर्वा दुःखार्ता भयव्याकुललोचनाः ।
हरिणा इव वित्रस्ता वीक्षमाणा दिशो दश ॥ ९-२९-७१ (६१७८०)
दुर्योधनस्य सचिवा ये केचिदवशेषिताः ।
राजदारानुपादाय प्रययुर्नगरं प्रति ।
प्राप्तकालमहं मन्ये प्रवेशं तैः सह प्रभो ॥ ९-२९-७२ (६१७८१)
युधिष्ठिरमनुज्ञाय वासुदेवं तथैव च ।
एतमर्थं महाबाहुरुभयोः सन्न्यवेदयत् ॥ ९-२९-७३ (६१७८२)
तस्य प्रीतोऽभवद्राजा नित्यं करुणवेदिता ।
परिष्वज्य महाबाहुर्वैश्यापुत्रं व्यसर्जयत् ॥ ९-२९-७४ (६१७८३)
ततः स रथमास्थाय द्रुतमश्वानचोदयत् ।

संवाहयितवांश्चापि राजदारान्पुरं प्रति ॥ ९-२९-७५ (६१७८४)
तैश्चैव सहितः क्षिप्रमस्तं गच्छति भास्करे ।
प्रविष्टो हास्तिनपुरं बाष्पकण्ठोऽश्रुलोचनः ॥ ९-२९-७६ (६१७८५)
अपश्यत महाप्राज्ञं विदुरं साश्रुलोचनम् ।
राज्ञः समीपान्निष्क्रान्तं शोकोपहतचेतसम् ॥ ९-२९-७७ (६१७८६)
तमब्रवीत्सत्यधृतिः प्रणतं त्वग्रतः स्थितम् ॥ ९-२९-७८ (६१७८७)
विदुर उवाच। ९-२९-७९क्ष् (५१२९)
दिष्ट्या कुरुक्षये वृत्ते अस्मिंस्त्वं पुत्र जीवसि ।
विना राज्ञः पर्वेशार्द्वै किमसि त्वमिहागतः ।
एतद्वै कारणं सर्वं विस्तरेण निवेदय ॥ ९-२९-७९ (६१७८८)
युयुत्सुरुवाच। ९-२९-८०क्ष् (५१३०)
निहते शकुनौ तत्र सज्ञातिसुतबान्धवे ।
हतशेषपरीवारो राजा दुर्योधनस्ततः ।
स्वकं स हयमुत्सृज्य प्राङ्मुखः प्राद्रवद्भयात् ॥ ९-२९-८० (६१७८९)
अपक्रान्ते तु नृपतौ स्कन्धावारनिवेशनात् ।
भयव्याकुलितं सर्वं प्राद्रावन्नगरं प्रति ॥ ९-२९-८१ (६१७९०)
ततो राज्ञः कलत्राणि भ्रातॄणां चास्य सर्वतः ।
वाहनेषु समारोप्य अध्यक्षाः प्राद्रावन्भयात् ॥ ९-२९-८२ (६१७९१)
ततोऽहं समनुज्ञाप्य राजानं सहकेशवम् ।
प्रविष्टो हास्तिनपुरं रक्षन्लोकस्य वाच्यताम् ॥ ९-२९-८३ (६१७९२)
सञ्जय उवाच। ९-२९-८४क्ष् (५१३१)
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं वैश्यापुत्रेण भाषितम् ।
प्राप्तकालमिति ज्ञात्वा विदुरः सर्वधर्मवित् ।
अपूजयदमेयात्मा युयुत्सुं वाक्यमब्रवीत् ॥ ९-२९-८४ (६१७९३)
प्राप्तकालमिदं सर्वं ब्रुवता भरतक्षये ।
श्ररक्षितः कुलधर्मश्च सानुक्रोशतया त्वया ॥ ९-२९-८५ (६१७९४)
दिष्ट्या त्वामिह सङ्ग्राम दस्माद्वीरक्षयात्पुरम् ।
समागतमपश्याम ह्यंशुमन्तमिव प्रजाः ॥ ९-२९-८६ (६१७९५)
अन्धस्यं नृपतेर्यष्टिर्लुब्धस्यादीर्घदर्शिनः ।
बहुशो याच्यमानस्य दैवोपहतचेतसः ।
त्वमेको व्यसनार्तस्य ध्रियसे पुत्र सर्वथाघ ॥ ९-२९-८७ (६१७९६)
अद्य त्वमिह विश्रान्तः श्वोऽभिगन्ता युधिष्ठिरम् ।
एतावदुक्त्वा वचनं विदुरः साश्रुलोचनः ।
युयुत्सुं समनुज्ञाप्य प्रविवेश नृपक्षयम् ॥ ९-२९-८८ (६१७९७)
श्पौरजानपदैर्दुःखाद्धाहेति भृशनादितम् ।
निरानन्दं गतश्रीकं हृतारामभिवाशयम् ।

शून्यरूपमपध्वस्तं दुःखाद्दुःखतरोऽभवत् ॥ ९-२९-८९ (६१७९८)
विदुरः सर्वधर्मज्ञो विक्लवेनान्तरात्मना ।
विवेश नगरे राजन्निशश्वास शनैः शनैः ॥ ९-२९-९० (६१७९९)
युयुत्सुरपि तां रात्रिं स्वगृहे न्यवसत्तदा ।
वन्द्यमानः स्वकैश्चापि नाभ्यनन्दत्सुदुःखितः ।
चिन्तयानः क्षयं तीव्रं भरतानां परस्परम् ॥ ॥ ९-२९-९१ (६१८००)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-२९-३८ हतो दुर्योधन इति क पाठः ॥
९-२९-३९ अहमेकोऽवशिष्टस्तु इति क पाठः ॥
९-२९-२९ एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०३०
॥ श्रीः ॥
९.३०. अध्यायः ३०

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
कृपद्रौणिकृतवर्मसु ह्रदमेत्य दुर्योधनेन भाषमाणेषु तत्र
यदृच्छोपागतैर्व्याधैस्तद्दर्शनम् ॥ १ ॥
व्याधनिवेदनेन सपरिवारैः पाण्डवैर्ह्रदं प्रत्यागमनम् ॥ २ ॥
तद्दर्शनेन कृपादिभिर्दुर्योधनाभ्यनुज्ञानेन
दूरस्थन्यग्नोधतरुमेत्य तन्मूले उपवेशनम् ॥ ३ ॥
दुर्योधनेन पुनर्जलस्तम्भनेन ह्रदप्रवेशनम् ॥ ४ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-३०-० (६१९०२)
ग्सञ्जय उवाच। ९-३०-०क्ष् (५१३३)
मुहूर्तादिव राजेन्द्र सर्वं शून्यमदृश्यत ।
मत्तवारणसंघुष्टं शिबिरं विद्रुते बले ॥ ९-३०-१ (६१९०३)
यत्र शब्देन महता नान्वबुध्यन्महारथाः ।
तत्र शब्दं न शृणुमो मनुष्यस्यापि कस्यचित्'॥ ९-३०-२ (६१९०४)
धृतराष्ट्र उवाच। ९-३०-३क्ष् (५१३४)

हतेषु सर्वसैन्येषु पाण्डुपुत्रै रणाजिरे ।
मामकास्त्वावशिष्टास्ते किमकुर्वत सञ्जय ॥ ९-३०-३ (६११०५)
कृतवर्मा कृपश्चैव द्रोणपुत्रश्च वीर्यवान् ।
दुर्योधनश्च मन्दात्मा राजा किमकरोत्तदा ॥ ९-३०-४ (६११०६)
सञ्जय उवाच। ९-३०-५क्ष् (५१३५)
सम्प्राद्रुवत्सु दारेषु क्षत्रियाणां महात्मनाम् ।
विद्रुते शिबिरे शून्ये भृशोद्विग्नास्त्रयो रथाः ॥ ९-३०-५ (६११०७)
निशम्य पाण्डुपुत्राणां तदा वैजयिनां स्वनम् ।
विद्रुतं शिबिरं दृष्ट्वा सायाह्ने राजगृद्धिनः ।
स्थानं नारोचयंस्तत्र ततस्ते ह्रदमभ्ययुः ॥ ९-३०-६ (६११०८)
युधिष्ठिरोऽपि धर्मात्मा भ्रातृभिः सहितो रणे ।
हृष्टः पर्यपतद्राजन्दुर्योधनवधेप्सया ॥ ९-३०-७ (६११०९)
मार्गमाणास्तु सङ्क्रुद्धास्तव पुत्रं जयैषिणः ।
यत्नतोऽन्वेषमाणास्ते नैवापश्यञ्जनाधिपम् ॥ ९-३०-८ (६१११०)
यदा दुर्योधनो युद्धं त्यक्त्वा पद्भ्यां पराक्रमत् ।
तं ह्रदं प्राविशच्चापि विष्टभ्यापः स्वमायया ॥ ९-३०-९ (६११११)
यदा तु पाण्डवाः सर्वे सुपरिश्रान्तवाहनाः ।
ततः स्वशिबिरं प्राप्य व्यतिष्ठन्त ससैनिकाः ॥ ९-३०-१० (६१११२)
ततः कृपश्च द्रौणिश्च कृतवर्मा च सात्वतः ।
सन्निविष्टेषु पार्थेषु प्रययुस्तं ह्रदं शनैः ॥ ९-३०-११ (६१११३)
ते तं ह्रदं समासाद्य यत्र शेते जनाधिपः ।
अभ्यभाषन्त दुर्धर्षं राजानं सुप्तमम्भसि ॥ ९-३०-१२ (६१११४)
राजन्नुत्तिष्ठ युध्यस्व सहास्माभिर्युधिष्ठिरम् ।
जित्वा वा पृथिवीं भुङ्क्ष्व हतो वा स्वर्गमाप्नुहि ॥ ९-३०-१३ (६१११५)
तेषामपि बलं सर्वं हतं दुर्योधन त्वया ।
प्रतिविद्धाश्च भूयिष्ठं ये शिष्टास्तत्र सैनिकाः ॥ ९-३०-१४ (६१११६)
न ते वेगं विषहितुं शक्तास्तव विशाम्पते ।
अस्माभिरपि गुप्तस्य तस्मादुत्तिष्ठ भारत ॥ ९-३०-१५ (६१११७)
दुर्योधन उवाच। ९-३०-१६क्ष् (५१३६)
दिष्ट्या पश्यामि वो मुक्तानीदृशात्पुरुषक्षयात् ।
पाण्डुकौरवसम्मर्दाज्जीवमानान्नरर्षभान् ॥ ९-३०-१६ (६१११८)
विजेष्यामो वयं सर्वे विश्रान्ता विगतक्लमाः ।
भवन्तश्च परिश्रान्ता वयं च भृशविक्षताः ।
उदीर्णं च बलं तेषां तेन युद्धं न रोचये ॥ ९-३०-१७ (६१११९)
न त्वेतदद्भुतं वीरा यद्वो महदिदं मनः ।
अस्मासु च परा शक्तिर्न तु कालः पराक्रमे ॥ ९-३०-१८ (६११२०)

विश्रम्यैकां निशामद्य भवद्भिः सहितो रणे ।
प्रतियोत्स्याम्यहं शत्रूञ्श्वो न स्याच्च श्रमो मम ॥ ९-२८-१९ (६११२१)
सञ्जय उवाच। ९-२८-२०क्ष् (५१३७)
एवमुक्तोऽब्रवीद्द्रौणी राजानं युद्धदुर्मदम् ।
उत्तिष्ठ राजन्भद्रं ते विजेष्यामो वयं परान् ॥ ९-२८-२० (६११२२)
इष्टापूर्तेन दानेन सत्येन च जपेन च ।
शपे राजन्यथा ह्यद्य निहनिष्यामि सोमकान् ॥ ९-२८-२१ (६११२३)
मा स्म यज्ञकृतां प्रीतिमाप्नुयां सज्जनोचिताम् ।
यदीमां रजनीं व्युष्टां न हि हन्मि परान्रणे ॥ ९-३०-२२ (६११२४)
नाहत्वा सर्वपाञ्चालान्विमोक्ष्ये कवचं विभो ।
उत्तिष्ठ त्वं ब्रवीम्येतत्तन्मे शृणु जनाधिप ॥ ९-३०-२३ (६११२५)
तेषु सम्बाषमाणेषु व्याधास्तं देशमाययुः ।
मांसभारपरिश्रान्ताः पानीयार्थं यदृच्छया ॥ ९-३०-२४ (६११२६)
ते हि नित्यं महाराज भीमसेनस्य लुब्धकाः ।
मांसभारानुपाजह्रुर्भक्त्या परमया विभो ॥ ९-३०-२५ (६११२७)
ते तत्र धिष्ठितास्तेषां सर्वं तद्वचनं रहः ।
दुर्योधनवचश्चैव शुश्रुवुः सङ्गता मिथः ॥ ९-३०-२६ (६११२८)
तेऽपि सर्वे महेष्वासा अयुद्धार्थिनि कौरवे ।
निर्बन्धं परमं चक्रुस्तदा वै युद्धकाङ्क्षिणः ॥ ९-३०-२७ (६११२९)
तांस्तथा समुदीक्ष्याथ कौरवाणां महारथान् ।
अयुद्धमनसं चैव राजानं स्थितमम्भसि ॥ ९-३०-२८ (६११३०)
तेषां श्रुत्वा च संवादं राज्ञश्च सलिले सतः ।
व्याधा ह्यजानन्राजेन्द्र सलिलस्थं सुयोधनम् ॥ ९-३०-२९ (६११३१)
ते पूर्वं पाण्डुपुत्रेण पृष्टा ह्यासन्सुतं तव ।
यदृच्छोपगतास्तत्र राजानं परिमार्गता ॥ ९-३०-३० (६११३२)
ततस्ते पाण्डुपुत्रस्य स्मृत्वा तद्भाषितं तदा ।
अन्योन्यमब्रुवन्राजन्मृगव्याधाः शनैरिव ॥ ९-३०-३१ (६११३३)
दुर्योधनं ख्यापयामो धनं दास्यति पाण्डवः ।
सुव्यक्तमिह नः ख्यातो ह्रदे दुर्योधनोनृपः ॥ ९-३०-३२ (६११३४)
तस्माद्गच्छामहे सर्वे यत्र राजा युधिष्ठिरः ।
आख्यातुं सलिले सुप्तं दुर्योधनममर्षणम् ॥ ९-३०-३३ (६११३५)
धृतराष्ट्रात्मजं तस्मै भीमसेनाय धीमते ।
शयानं सलिले सर्वे कथयामो धनुर्भृते ॥ ९-३०-३४ (६११३६)
स नो दास्यति सुप्रीतो धनानि बहुलान्युत ।
किं नो मांसेन शुष्केण परिक्लिष्टेन शोषिणा ॥ ९-३०-३५ (६११३७)
एवमुक्त्वा तु ते व्याधाः सम्प्रहृष्टा धनार्थिनः ।

मांसभारानुपादाय प्रययुः शिबिरं प्रति ॥ ९-३०-३६ (६११३८)
पाण्डवाश्च महाराज लब्धलक्षाः प्रहारिणः ।
अपश्यमानाः समरे दुर्योधनमवस्थितम् ॥ ९-३०-३७ (६११३९)
निकृतिज्ञस्य पापस्य तस्याभिगमनेप्सया ।
चारान्सम्प्रेषयामासुः समन्तात्तद्रणाजिरे ॥ ९-३०-३८ (६११४०)
आगम्य तु ततः सर्वे नष्टं दुर्योधनं नृपम् ।
न्यवेदयन्त सहिता धर्मराजस्य सैनिकाः ॥ ९-३०-३९ (६११४१)
तेषां तद्वचनं श्रुत्वा चाराणां भरतर्षभ ।
चिन्तामभ्यगमत्तीव्रां निशश्वास च पार्थिवः ॥ ९-३०-४० (६११४२)
ग्अरिशेषे जीवति तु सन्दिग्धो विजयो भवेत् ।
राज्यं लभे कथं तद्धि पूजितं विजयादिभिः'॥ ९-३०-४१ (६११४३)
अथ स्थितानां पाण्डूनां दीनानां भरतर्षभ ।
तस्माद्देशादपक्रम्य त्वरिता लुब्धका विभो ॥ ९-३०-४२ (६११४४)
आजग्मुः शिबिरं हृष्टा दृष्ट्वा दुर्योधनं नृपम् ।
वार्यमाणाः प्रविष्टाश्च भीमसेनस्य पश्यतः ॥ ९-३०-४३ (६११४५)
ते तु पाण्डवमासाद्य भीमसेनं महाबलम् ।
तस्मै तत्सर्वमाचख्युर्यद्वृत्तं यच्च वै श्रुतम् ॥ ९-३०-४४ (६११४६)
ततो वृकोदरो राजन्दत्त्वा तेषां धनं बहु ।
धर्मराजाय तत्सर्वमाचचक्षे परन्तपः ॥ ९-३०-४५ (६११४७)
असौ दुर्योधनो राजन्विज्ञातो मम लुब्धकैः ।
संस्तभ्य सलिलं शेते यस्यार्थे परितप्यसे ॥ ९-३०-४६ (६११४८)
तद्वचो भीमसेनस्य प्रियं श्रुत्वा विशाम्पते ।
अजातशत्रुः कौन्तेयो हृष्टोऽभूत्सह सोदरैः ॥ ९-३०-४७ (६११४९)
तं च श्रुत्वा महेष्वासं प्रविष्टं सलिलह्रदे ।
क्षिप्रमेव ततोऽगच्छन्पुरस्कृत्य जनार्दनम् ॥ ९-३०-४८ (६११५०)
ततः किलकिलाशब्दः प्रादुरासीद्विशाम्पते ।
पाण्डवानां प्रहृष्टानां पाञ्चालानां च सर्वशः ॥ ९-३०-४९ (६११५१)
सिंहनादांस्ततश्चक्रुः क्ष्वेडाश्च भरतर्षभ ।
त्वरिताः क्षत्रिया राजन्नुदक्रोशन्परस्परम् ॥ ९-३०-५० (६११५२)
ज्ञातः पापो धार्तराष्ट्रो दृष्टश्चेत्यसकृद्रणे ।
प्राक्रोशन्सोमकास्तत्र हृष्टरूपाः समन्ततः ॥ ९-३०-५१ (६११५३)
तेषामाशु प्रयातानां रथानां तत्र वेगिनाम् ।
वभूव तुमुलः शब्दो दिवस्पृक् पृथिवीपते ॥ ९-३०-५२ (६११५४)
दुर्योधनं परीप्सन्तस्तत्रतत्र युधिष्ठिरम् ।
अन्वयुस्त्वरितास्ते वै राजानं श्रान्तवाहनाः ॥ ९-३०-५३ (६११५५)
अर्जुनो भीमसेनश्च माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।

धृष्टद्युम्नश्च पाञ्चाल्यः शिखण्डी चापराजितः ॥ ९-३०-५४ (६१९५६)
उत्तमौजा युधामन्युः सात्यकिश्च महारथः ।
पाञ्चालानां च ये शिष्टा द्रौपदेयाश्च भारत ।
हयाश्च सर्वे नागाश्च शतशश्च पदातयः ॥ ९-३०-५५ (६१९५७)
ततः प्राप्तो महाराज धर्मराजः प्रतापवान् ।
द्वैपायनह्रदं घोरं यत्र दुर्योधनोऽभवत् ॥ ९-३०-५६ (६१९५८)
शीतामलजलं हृद्यं द्वितीयमिव सागरम् ।
मायया सलिलं स्तभ्य यत्राभूत्ते स्थितः सुतः ॥ ९-३०-५७ (६१९५९)
अत्यद्भुतेन विधिना दैवयोगेन भारत ।
सलिलान्तर्गतः शेते दुर्दर्शः कस्यचित्प्रभो। ९-३०-५८ (६१९६०)
मानुषस्य मनुष्येन्द्र गदाहस्तो जनाधिपः ॥ ९-३०-५९ (६१९६१)
ततो दुर्योधनो राजा सलिलान्तर्गतो वसन् ।
शुश्रुवे तुमुलं शब्दं जलदोपमनिःस्वनम् ॥ ९-३०-५९ (६१९६२)
युधिष्ठिरश्च राजेन्द्र तं ह्रदं सह सोदरैः ।
आजगाम महाराज तव पुत्रवधाय वै ॥ ९-३०-६० (६१९६३)
महता शङ्खनादेन रथनेमिस्वनेन च ।
ऊर्ध्वं धुन्वन्महारेणुं कम्पयंश्चापि मेदिनीम् ॥ ९-३०-६१ (६१९६४)
यौधिष्ठिरस्य सैन्यस्य श्रुत्वा शब्दं महारथाः ।
कृतवर्मा कृपो द्रौणी राजानमिदमब्रुवन् ॥ ९-३०-६२ (६१९६५)
इमे ह्यायान्ति संहृष्टाः पाण्डवा जितकाशिनः ।
अपयास्यामहे तावदनुजानातु नो भवान् ॥ ९-३०-६३ (६१९६६)
दुर्योधनस्तु तच्छ्रुत्वा तेषां तत्र तरस्विनाम् ।
तथेत्युक्त्वा ह्रदं तं वै माययाऽस्तम्भयत्प्रभो ॥ ९-३०-६४ (६१९६७)
ते त्वनुज्ञाप्य राजानं भृशं शोकपरायणाः ।
जग्मुर्दूरे महाराज कृपप्रभृतयो रथाः ॥ ९-३०-६५ (६१९६८)
ते गत्वा दूरमध्वानं न्यग्रोधं प्रेक्ष्य मारिष ।
न्यविशन्त भृशं श्रान्ताश्चिन्तयन्तो नृपं प्रति ॥ ९-३०-६६ (६१९६९)
विष्टभ्य सलिलं सुप्तो धार्तराष्ट्रो महाबलः ।
पाण्डवाश्चापि सम्प्राप्तास्तं देशं युद्धमीप्सवः ॥ ९-३०-६७ (६१९७०)
कथं नु युद्धं भविता कथं राजा भविष्यति ।
कथं नु पाण्डवा राजन्प्रतिपत्स्यन्ति कौरवम् ॥ ९-३०-६८ (६१९७१)
इत्येवं चिन्तयानास्तु रथेभ्योऽश्वान्विमुच्य ते ।
तत्रासाञ्चक्रिरे राजन्कृपप्रभृतयो रथाः ॥ ॥ ९-३०-६९ (६१९७२)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥

९-३०-१८ अस्मासु च परा भक्तिर्दर्शिता कार्यगौरवात् । इति ङ। पाठः ॥
९-३०-२२ यज्ञकृतां प्रीति यज्ञादिजस्य पुण्यस्य फलम् ॥
९-३०-३९ नष्टं अदृश्यत्वं गतं लीनमित्यर्थः ॥
९-३०-३० त्रिंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०३१
॥ श्रीः ॥
९.३१. अध्यायः ३१

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
युधिष्ठिरेण ह्रदस्थं दुर्योधनं प्रति निष्ठुरोक्तिभिः सन्तर्जनम् ॥ १ ॥
युधिष्ठिरदुर्योधनयोः संवादः ॥ २ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-३१-० (६११७३)
सञ्जय उवाच। ९-३१-०क्ष् (५१३८)
ततस्तेष्वपयातेषु रथेषु त्रिषु पाण्डवाः ।
तं ह्रदं प्रत्यपद्यन्त यत्र दुर्योधनोऽभवत् ॥ ९-३१-१ (६११७४)
आसाद्य च कुरुश्रेष्ठ तदा द्वैपायनं ह्रदम् ।
स्तम्भितं धार्तराष्ट्रेण दृष्ट्वा तं सलिलाशयम् ॥ ९-३१-२ (६११७५)
वासुदेवमिदं वाक्यमब्रवीत्कुरुनन्दनः ।
पश्येमां धार्तराष्ट्रेण मायामप्सु प्रयोजिताम् ॥ ९-३१-३ (६११७६)
विष्टभ्य सलिलं शेते नास्य मानुषतो भयम् ।
दैवीं मायामिमां कृत्वा सलिलान्तर्गतो ह्ययम् ॥ ९-३१-४ (६११७७)
निकृत्या निकृतिप्रज्ञो न मे जीवन्विमोक्ष्यते ।
यद्यस्य समरे साह्यं कुरुते वज्रभृत्स्वयम् ।
तथाप्येनं हतं युद्धे लोका द्रक्ष्यन्ति माधव ॥ ९-३१-५ (६११७८)
वासुदेव उवाच। ९-३१-६क्ष् (५१३९)
मायाविन इमां मायां मायया जहि भारत ।
मायावी मायया वध्यः सत्यमेतद्युधिष्ठिर ॥ ९-३१-६ (६११७९)
क्रियाभ्युपायैर्बहुभिर्मायामप्सु प्रयोज्य च ।
जहि त्वं भरतश्रेष्ठ मायात्मानं सुयोधनम् ॥ ९-३१-७ (६११८०)
क्रियाभ्युपायैरिन्द्रेण निहता दैत्यदानवाः ।

क्रियाभ्युपायैर्बलिभिर्बलिर्बद्धो महात्मना ॥ ९-३१-८ (६११९८१)
क्रियाभ्युपायपूर्वं वै हिरण्याक्षो महासुरः ।
हिरण्यकशिपुश्चैव क्रिययैव निषूदितौ ॥ ९-३१-९ (६११९८२)
वृत्रश्च निहतो राजन्क्रिययैव महाबलः ।
तथा पौलस्त्यतनयो रावणो नाम राक्षसः ।
रामेण निहतो राजन्सानुबन्धः सहानुगः ॥ ९-३१-१० (६११९८३)
क्रियया योगमास्थाय तथा त्वमपि विक्रम ॥ ९-३१-११ (६११९८४)
क्रियाभ्युपायैर्निहतौ मया राजन्पुरातनौ ।
तारकश्च महादैत्यो विप्रचित्तिश्च वीर्यवान् ॥ ९-३१-१२ (६११९८५)
वातापिरिल्वलश्चैव त्रिशिराश्च तथा विभो ।
सुन्दोपसुन्दावसुरौ क्रिययैव निषूदितौ ॥ ९-३१-१३ (६११९८६)
क्रियाभ्युपायैरिन्द्रेण त्रिदिवं भुज्यते विभो ।
क्रिया बलवती राजन्नान्यत्किंचिद्युधिष्ठिर ॥ ९-३१-१४ (६११९८७)
दैत्याश्च दानवाश्चैव राक्षसाः पार्थिवास्तथा ।
क्रियाभ्युपायैर्निहताः क्रियां तस्मात्समाचर ॥ ९-३१-१५ (६११९८८)
सञ्जय उवाच। ९-३१-१६क्ष् (५११४०)
इत्युक्तो वासुदेवेन पाण्डवः संशितव्रतः ।
जलस्थं तं महाराज तव पुत्रं महाबलम् ।
अभ्यभाषत कौन्तेयः प्रहसन्निव भारत ॥ ९-३१-१६ (६११९८९)
सुयोधन किमर्थोऽयमारम्भोऽप्सु कृतस्त्वया ।
सर्वं क्षत्रं घातयित्वा स्वकुलं च विशाम्पते ॥ ९-३१-१७ (६११९९०)
जलाशयं प्रविष्टोऽद्य वाञ्छञ्जीवितमात्मनः ।
उत्तिष्ठ राजन्युध्यस्व सहास्माभिः सुयोधन ॥ ९-३१-१८ (६११९९१)
स ते दर्पो नरश्रेष्ठ स च मानः क्व ते गतः ।
यस्त्वं संस्तभ्य सलिलं भीतो राजन्व्यवस्थितः ॥ ९-३१-१९ (६११९९२)
सर्वे त्वां शूर इत्येवं जना जल्पन्ति संसदि ।
व्यर्थं तद्भवतो मन्ये शौर्यं सलिलशायिनः ॥ ९-३१-२० (६११९९३)
उत्तिष्ठ राजन्युध्यस्व क्षत्रियोऽसि कुलोद्भवः ।
कौरवेयो विशेषेण कुलं जन्म च संस्मर ॥ ९-३१-२१ (६११९९४)
स कथं कौरवे वंशे प्रशंसञ्जन्म चात्मनः ।
युद्धात्त्रस्ततरस्तोयं प्रविश्य प्रतितिष्ठसि ॥ ९-३१-२२ (६११९९५)
अयुद्धेन व्यवस्थानं नैष धर्मः सनातनः ॥ ९-३१-२३ (६११९९६)
अनार्यजुष्टमस्वर्ग्यं रणे राजन्पलायनम् ।
कथं पारमगत्वा हि युद्धे त्वं वै जिजीविषुः ॥ ९-३१-२४ (६११९९७)
इमान्निपतितान्दृष्ट्वा पुत्रान्भ्रातॄन्पितॄंस्तथा ।
सम्बन्धिनो वयस्यांश्च मातुलान्बान्धवांस्तथा ।

घातयित्वा कथं तात ह्रदे तिष्ठति साम्प्रतम् ॥ ९-३१-२५ (६१९९८)
शूरमानी न शूरस्त्वं मृषा वदसि भारत ।
शूरोऽहमिति दुर्बुद्धे सर्वलोकस्य शृण्वतः ॥ ९-३१-२६ (६१९९९)
न हि शूराः पलायन्ते शत्रून्दृष्ट्वा कथञ्चन ।
ब्रूहि वा त्वं यया वृत्त्या शूर त्यजसि सङ्गरम् ॥ ९-३१-२७ (६२०००)
स त्वमुत्तिष्ठ युध्यस्व विहाय भयमात्मनः ।
घातयित्वा सर्वसैन्यं भ्रातॄंश्चैव सुयोधन ॥ ९-३१-२८ (६२००१)
नेदानीं जीविते बुद्धिः कार्या धर्मचिकीर्षया ।
क्षत्रधर्ममुपाश्रित्य त्वद्विधेन सुयोधन ॥ ९-३१-२९ (६२००२)
यत्तु कर्णमुपाश्रित्य शकुनिं चापि सौबलम् ।
दुःशासनं च मोहात्त्वमात्मानं नावबुद्धवान् ॥ ९-३१-३० (६२००३)
तत्पापं सुमहत्कृत्वा प्रतियुध्यस्व भारत ।
कथं हि त्वद्विधो मोहाद्रोचयेत पलायनम् ॥ ९-३१-३१ (६२००४)
क्व ते तत्पौरुषं यातं क्व च मानः सुयोधन ।
क्व च विक्रान्तता याता क्व च विस्फूर्जितं महत् ॥ ९-३१-३२ (६२००५)
क्व ते कृतास्त्रता याता किं नु शेषे जलाशये ।
स त्वमुत्तिष्ठ युध्यस्व क्षत्रधर्मेण भारत ॥ ९-३१-३३ (६२००६)
अस्मांस्तु वा पराजित्य प्रशाधि पृथिवीमिमाम् ।
अथवा निहतोस्माभिर्भूमौ स्वप्स्यसि भारत ॥ ९-३१-३४ (६२००७)
एष ते परमो धर्मः सृष्टो धात्रा महात्मना ।
तं कुरुष्व यथातथ्यं पौरुषे स्व व्यवस्थितः ॥ ९-३१-३५ (६२००८)
सञ्जय उवाच। ९-३१-३६क्ष् (५१४१)
एवमुक्तो महाराज धर्मपुत्रेण धीमता ।
सलिलस्थस्तव सुत इदं वचनमब्रवीत् ॥ ९-३१-३६ (६२००९)
नैतच्चित्रं महाराज यद्भीः प्राणिनमाविशेत् ।
न च प्राणभयाद्भीतो व्यपयातोऽस्मि भारत ॥ ९-३१-३७ (६२०१०)
अरथश्चानिषङ्गी च निहतः पार्ष्णिसारथिः ।
एकश्चाप्यगणः सङ्ख्ये प्रत्याश्वासमरोचयम् ॥ ९-३१-३८ (६२०११)
न प्राणहेतोर्न भयान्न विषादाद्विशाम्पते ।
इदमम्भः प्रविष्टोऽस्मि श्रमात्त्विदमनुष्ठितम् ॥ ९-३१-३९ (६२०१२)
त्वं चाश्वसिहि कौन्तेय ये चाप्यनुगतास्तव ।
अहमुत्थाय वः सर्वान्प्रतियोत्स्यामि संयुगे ॥ ९-३१-४० (६२०१३)
युधिष्ठिर उवाच। ९-३१-४१क्ष् (५१४२)
आश्वस्ता एव सर्वे स्म चिरं त्वां मृगयामहे ।
तदिदानीं समुत्तिष्ठ युध्यस्वेह सुयोधन ॥ ९-३१-४१ (६२०१४)
हत्वा वा समरे पार्थान्स्फीतं राज्यमवाप्नुहि ।

निहतो वा रणेऽस्माभिर्वीरलोकमवाप्स्यसि ॥ ९-३१-४२ (६२०१५)
दुर्योधन उवाच। ९-३१-४३क्ष् (५१४३)
यदर्थं राज्यमिच्छामि कुरूणां कुरुनन्दन ।
त इमे निहताः सर्वे भ्रातरो मे जनेश्वर ॥ ९-३१-४३ (६२०१६)
क्षीणरत्नां च पृथिवीं हतक्षत्रियपुङ्गवाम् ।
न ह्युत्सहाम्यहं भोक्तुं विधवामिव योषितम् ॥ ९-३१-४४ (६२०१७)
अद्यापि त्वहमाशंसे त्वां विजेतुं युधिष्ठिर ।
भङ्क्त्वा पाञ्चालपाण्डूनामुत्साहं भरतर्षभ ॥ ९-३१-४५ (६२०१८)
न त्विदानीमहं मन्ये कार्यं युद्धेन कर्हिचित् ।
द्रोणे कर्णे च संशान्ते निहते च पितामहे ॥ ९-३१-४६ (६२०१९)
अस्त्विदानीमियं राजन्केवला पृथिवी तव ।
असहायो हि को राजा राज्यमिच्छेत्प्रशासितुम् ॥ ९-३१-४७ (६२०२०)
सुहृदस्तादृशान्हत्वा पुत्रान्भ्रातॄन्पितॄनपि ।
भवद्भिश्च हृते राज्ये को नु जीवेत मादृशः ॥ ९-३१-४८ (६२०२१)
अहं वनं गमिष्यामि ह्यजिनैः प्रतिवासितः ।
रतिर्हि नास्ति मे राज्ये हतपक्षस्य भारत ॥ ९-३१-४९ (६२०२२)
हतबान्धवभूयिष्ठा हताश्वा हतकुञ्जरा ।
एषा ते पृथिवी राजन्भुङ्क्ष्वैनां विगतज्वरः ॥ ९-३१-५० (६२०२३)
वनमेव गमिष्यामि वसानो मृगचर्मणी ।
न हि मे निर्जनस्यास्ति जीवितेऽद्य स्पृहा विभो ॥ ९-३१-५१ (६२०२४)
गच्छ त्वं भुङ्क्ष्व राजेन्द्र पृथिवीं निहतेश्वराम् ।
हतयोधां नष्टरत्नां क्षीर्णक्षत्रां यथासुखम् ॥ ९-३१-५२ (६२०२५)
श्सञ्जय उवाच। ९-३१-५३क्ष् (५१४४)
दुर्योधनं तव सुतं सलिलस्थं महायशाः ।
श्रुत्वा तु करुणं वाक्यमभाषत युधिष्ठिरः ॥ ९-३१-५३ (६२०२६)
युधिष्ठिर उवाच। ९-३१-५४क्ष् (५१४५)
आर्तप्रलापान्मा तात सलिलस्थः प्रभाषथाः ।
नैतन्मनसि मे राजन्वाशितं शकुनेरिव ॥ ९-३१-५४ (६२०२७)
यदि वापि समर्थः स्यास्त्वं दानाय सुयोधन ।
नाहमिच्छेयमवनिं त्वया दत्तां प्रशासितुम् ॥ ९-३१-५५ (६२०२८)
अधर्मेण न गृह्णीयां त्वया दत्तां महीमिमाम् ।
न हि धर्मः स्मृतो राजन्क्षत्रियस्य प्रतिग्रहः ॥ ९-३१-५६ (६२०२९)
त्वया दत्तां न चेच्छेयं पृथिवीमखिलामहम् ।
त्वां तु युद्धे विनिर्जित्य भोक्ताऽस्मि वसुधामिमाम् ॥ ९-३१-५७ (६२०३०)
अनीश्वरश्च पृथिवीं कथं त्वं दातुमिच्छसि ।
त्वयेयं पृथिवी राजन्किं न दत्ता तदैव हि ॥ ९-३१-५८ (६२०३१)

धर्मतो याचमानानां प्रशमार्थं कुलस्य नः ।
वार्ष्णेयं प्रथमं राजन्प्रत्याख्याय महाबालम् ॥ ९-३१-५९ (६२०३२)
किमिदानीं ददासि त्वं को हि ते जित्तविभ्रमः ।
अभियुक्तस्तु को राजा दातुमिच्छेद्धि मेदिनीं ॥ ९-३१-६० (६२०३३)
न त्वमद्य महीं दातुमीशः कौरवनन्दन ।
आच्छेत्तुं वा बलाद्राजन्स कथं दातुमिच्छसि ॥ ९-३१-६१ (६२०३४)
मां तु निर्जित्य सङ्ग्रामे पालयेमां वसुन्धराम् ।
सूच्यग्रेणापि यद्भूमेरपि भिद्येत भारत ॥ ९-३१-६२ (६२०३५)
तन्मात्रमपि तन्मह्यं न ददाति पुरा भवान् ।
स कथं पृथिवीमेतां प्रददासि विशाम्पते ॥ ९-३१-६३ (६२०३६)
सूच्यग्रं नात्यजः पूर्वं स कथं त्यजसि क्षितिम् ॥ ९-३१-६४ (६२०३७)
एवमैश्वर्यमासाद्य प्रशास्य पृथिवीमिमाम् ।
को हि मूढो व्यवस्येत शत्रोर्दातुं वसुन्धराम् ॥ ९-३१-६५ (६२०३८)
त्वं तु केवलमौर्ख्येण विमूढो नावबुध्यसे ।
पृथिवीं दातुकामोऽपि जीवंस्त्वं नैव मोक्ष्यसे ॥ ९-३१-६६ (६२०३९)
अस्मान्वा त्वं पराजित्य प्रशाधि पृथिवीमिमाम् ।
अथवा निहतोऽस्माभिर्व्रज लोकाननुत्तमान् ॥ ९-३१-६७ (६२०४०)
आवयोर्जीवतो राजन्मयि च त्वयि च ध्रुवम् ।
संशयः सर्वभूतानां विजये नौ भविष्यति ॥ ९-३१-६८ (६२०४१)
जीवितं त्वयि दुष्प्रापं मयि यत्परिवर्तते ।
जीवयेयमहं कामं न तु त्वं जीवितुं क्षमः ॥ ९-३१-६९ (६२०४२)
दहने हि कृतो यत्नस्त्वयाऽस्मासु विशेषतः ।
आशीविषैर्विषैश्चापि जले जापि प्रवेशनैः ।
त्वया विनिकृता राजन्राज्यस्य हरणेन च ॥ ९-३१-७० (६२०४३)
अप्रियाणां च वचनैर्द्रौपद्याः कर्षणेन च ।
एतस्मात्कारणात्पाप जीवितं न विद्यते ॥ ९-३१-७१ (६२०४४)
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ युध्यस्व युद्धे श्रेयो भविष्यति ॥ ९-३१-७२ (६२०४५)
एवं तु विविधा वाचो जययुक्ताः पुनःपुनः ।
कीर्तयन्ति स्म ते वीरास्तत्रतत्र जनाधिप ॥ ॥ ९-३१-७३ (६२०४६)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-३१-७ कियाभ्युपायैः शत्रुकियानुरूपैः
प्रतीकारैर्धर्म्यैरधर्म्यैर्वेत्यर्थः ।एतेतु च्छलकारिणश्छलैरेव

हन्तव्या इति भावः। माययैव सुयोधनं इति क पाठः ॥
९-३१-११ विक्रम विक्रमं कुरुष्व क्रियया योगमास्थाय हतस्त्वाष्ट्रोऽपि विक्रमात् इति क पाठः ॥
९-३१-१२ क्रियाभ्युपायैर्निहतो मयो नाम महासरः । इति क पाठः ॥
९-३१-२७ हे शूरेति साधिक्षेपसम्बोधनम् । यया वृत्त्या निमित्तभूतया। वानप्रस्थत्वेन वा न्यस्तशस्त्रत्वेन वा क्लीबत्वेन वा त्वं सङ्गरं त्यजसि तां वृत्तिं ब्रूहि। न त्वं वानप्रस्थोऽसि राज्यार्थिवात्। नापि न्यस्तशस्त्रो गदाधारित्वात्। परिशेषात क्लीबोऽस्मीति मा भाषस्व। युद्धं कुर्विति भावः ॥
९-३१-३२ पौरुषं यत्नः । विक्रान्तता शौर्यम्। विस्फूर्जितं गर्जनम् ॥
९-३१-४९ हतापत्यस्य भारत इति क पाठः ॥
९-३१-५२ निहतत्विषमिति क ङ पाठः ॥
९-३१-३१ एकत्रिंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०३२
॥ श्रीः ॥
९.३२. अध्यायः ३२

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
युधिष्ठिरकटुभाषणरुष्टेन सुयोधनेन गदयासह ह्रदादुत्थानम् ॥ १ ॥
युधिष्ठिरदुर्योधनयोः संवादः ॥ २ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-३२-० (६२०४७)
धृतराष्ट्र उवाच। ९-३२-०क्ष् (५१४६)
एवं सन्तर्ज्यमानस्तु मम पुत्रो महीपतिः ।
प्रकृत्या मन्युमान्वीरः कथमासीत्परन्तपः ॥ ९-३२-१ (६२०४८)
न हि सन्तर्जना तेन श्रुतपूर्वा कथञ्चन ।
राजभावेन मान्यश्च सर्वलोकस्य सोऽभवत् ॥ ९-३२-२ (६२०४९)
यस्यातपत्रच्छायापि स्वका भानोस्तथा प्रभा ।
खेदायैवाभिमानित्वात्सहेत्सैवं कथं गरिः ॥ ९-३२-३ (६२०५०)
इयं च पृथिवी सर्वा सम्लेच्छाटविका भृशम् ।
प्रसादाद्ध्रियते यस्य प्रत्यक्षं तव सञ्जय ॥ ९-३२-४ (६२०५१)
स तथा तर्ज्यमानस्तु पाण्डुपुत्रैर्विशेषतः ।
विहीनश्च स्वकैर्भृत्यैर्निर्जिते चावृतो भृशम् ॥ ९-३२-५ (६२०५२)

स श्रुत्वा कटुका वाचो जययुक्ताः पुनःपुनः ।
किमब्रवीत्पाण्डवेयांस्तन्ममाचक्ष्व सञ्जय ॥ ९-३२-६ (६२०५३)
सञ्जय उवाच। ९-३२-७क्ष् (५१४७)
तर्ज्यमानस्तदा राजन्नुदकस्थस्तवात्मजः ।
युधिष्ठिरेण राजेन्द्र भ्रातृभिः सहितेन ह ॥ ९-३२-७ (६२०५४)
श्रुत्वा स कटुका वाचो विषमस्थो नराधिपः ।
दीर्घमुष्णं च निःश्वस्य सलिलस्थः पुनःपुनः ॥ ९-३२-८ (६२०५५)
सलिलान्तर्गतो राजा धुन्वन्हस्तौ पुनःपुनः ।
मनश्चकार युद्धाय राजानं चाभ्यभाषत ॥ ९-३२-९ (६२०५६)
यूयं ससुहृदः पार्थाः सर्वे सरथवाहनाः ।
अहमेकः परिद्यूनो विरथो हतवाहनः ॥ ९-३२-१० (६२०५७)
आत्तशस्त्रै रथोपेतैर्बहुभिः परिवारितः ।
कथमेकः पदातिः सन्नशस्त्रो योद्धुमुत्सह ॥ ९-३२-११ (६२०५८)
एकैकशश्च मां यूयं योधयध्वं युधिष्ठिर ।
न ह्येको बहुभिर्वीरैर्न्याय्यो योधयितुं युधि ॥ ९-३२-१२ (६२०५९)
विशेषतो विकवचः श्रान्तश्चापत्समाश्रितः ।
भृशं विक्षतगात्रश्च श्रान्तवाहनसैनिकः ॥ ९-३२-१३ (६२०६०)
न मे त्वत्तो भयं राजन्न च पार्थाद्वृकोदरात् ।
फल्गुनाद्वासुदेवाद्वा पाञ्चालेभ्योऽथवा पुनः ॥ ९-३२-१४ (६२०६१)
यमाभ्यां युयुधानाद्वा ये चान्ये तव सैनिकाः ।
एकः सर्वानहं क्रुद्धो वारयिष्ये युधि स्थितः ॥ ९-३२-१५ (६२०६२)
धर्ममूला सतां कीर्तिर्मनुष्याणां जनाधिप ।
धर्मं चैवेह कीर्तिं च पालयन्प्रब्रवीम्यहम् ॥ ९-३२-१६ (६२०६३)
अहमुत्थाय सर्वान्वै प्रतियोत्स्यामि संयुगे ।
अन्वभ्याशं गतान्सर्वान्निहनिष्यामि भारत ॥ ९-३२-१७ (६२०६४)
अद्य वः सरथान्साश्वानशस्त्रो विरथोऽपि सन् ।
नक्षत्राणीव सर्वाणि सविता रात्रिसंक्षये ॥ ९-३२-१८ (६२०६५)
तेजसा नाशयिष्यामि स्थिरीभवत पाण्डवाः ।
अद्यानृण्यं गमिष्यामि क्षत्रियाणां यशस्विनां ॥ ९-३२-१९ (६२०६६)
बाह्लीकद्रोणभीष्माणां कर्णस्य च महात्मनः ।
जयद्रथस्य शूरस्य भगदत्तस्य चोभयोः ॥ ९-३२-२० (६२०६७)
मद्रराजस्य शल्यस्य भूरिश्रवस एव च ।
पुत्राणां भरतश्रेष्ठ शकुनेः सौबलस्य च ॥ ९-३२-२१ (६२०६८)
मित्राणां सुहृदां चैव बान्धवानां तथैव च ।
प्रानृण्यमद्य गच्छामि हत्वा त्वां भ्रातृभिः सह ॥ ९-३२-२२ (६२०६९)
सञ्जय उवाच। ९-३२-२३क्ष् (५१४८)

एतावदुक्त्वा वचनं विरराम जनाधिपः ।
ग्सलिलान्तर्गतः श्रीमान्पुत्रो दुर्योधनस्तव ॥' ९-३२-२३ (६२०७०)
युधिष्ठिर उवाच। ९-३२-२४क्ष् (५१४९)
दिष्ट्या त्वमपि जानीषे क्षत्रधर्मं सुयोधन ।
दिष्ट्या ते वर्तते बुद्धिर्युद्धायैव महाभुज ॥ ९-३२-२४ (६२०७१)
दिष्ट्या शूरोऽसि गान्धारे दिष्ट्या जानासि सङ्गरम् ।
यस्त्वमेको हि नः सर्वान्सङ्गरे योद्धुमिच्छसि ॥ ९-३२-२५ (६२०७२)
एक एकेन सङ्गम्य यत्ते सम्मतमायुधम् ।
तत्त्वमादाय युध्यस्व प्रेक्षकास्ते वयं स्थिताः ॥ ९-३२-२६ (६२०७३)
अयमिष्टं च ते कामं वीर भूयो ददाम्यहम् ।
हत्वैकं भव नो राजा हतो वा स्वर्गमाप्नुहि ॥ ९-३२-२७ (६२०७४)
दुर्योधन उवाच। ९-३२-२८क्ष् (५१५०)
एकश्चेद्योद्धुमाक्रन्दे वरोऽद्य मम दीयताम् ।
आयुधानामियं चापि मता मे सतं गदा ॥ ९-३२-२८ (६२०७५)
भ्रातणां भवतामेकः शक्यं मां योऽभिमन्यते ।
पदातिर्गदया सङ्ख्ये स युध्यतु मया सह ॥ ९-३२-२९ (६२०७६)
वृत्तानि रथयुद्धानि विचित्रामि पदेपदे ।
इदमेकं गदायुद्धं भवत्वद्याद्भुतं महत् ॥ ९-३२-३० (६२०७७)
अन्नानामपि पर्यायं कर्तुमिच्छन्ति मानवाः ।
युद्धानामपि पर्यायो भवत्वनुमते तव ॥ ९-३२-३१ (६२०७८)
गदया त्वां महाबाहो विजेष्यामि सहानुजम् ।
पाञ्चालान्सृञ्जयांश्चैव ये चान्ये तव सैनिकाः ।
न हि मे सम्भ्रामो जातु शक्रादपि युधिष्ठिर ॥ ९-३२-३२ (६२०७९)
युधिष्ठिर उवाच। ९-३२-३३क्ष् (५१५१)
उत्तिष्ठोत्तिष्ठ गान्धारे मां योधय सुयोधन ।
एक एकेन सङ्गम्य संयुगे गदया बली ॥ ९-३२-३३ (६२०८०)
पुरुषो भव गान्धारे युध्यस्व सुसमाहितः ।
अद्य ते जीवितं नास्ति यदीन्द्रोपि तवाश्रयः ॥ ९-३२-३४ (६२०८१)
सञ्जय उवाच। ९-३२-३५क्ष् (५१५२)
एतत्स नरशार्दूलो नामृष्यत तवात्मजः ।
सलिलान्तर्गतः श्वभ्रे महानाग इव श्वसन् ॥ ९-३२-३५ (६२०८२)
तथाऽसौ वाक्प्रतोदेन तुद्यमानः पुनःपुनः ।
वचो न ममृषे राजन्नुत्तमाश्वः कशामिव ॥ ९-३२-३६ (६२०८३)
सङ्क्षोभ्य सलिलं वेगाद्गदामादाय वीर्यवान् ।
अद्रिसारमयीं गुर्वीं काञ्चनाङ्गदभूषणाम् ।
अन्तर्जलात्समुत्तस्थौ नागेन्द्र इव निःश्वसन् ॥ ९-३२-३७ (६२०८४)

स भित्त्वा स्तम्भितं तोयं स्कन्धे कृत्वायसीं गदाम् ।
उदतिष्ठत पुत्रस्ते प्रतपन्रश्मिवानिव ॥ ९-३२-३८ (६२०८५)
ततः शैक्यायसीं गुर्वी जातरूपपरिष्कृताम् ।
गदां परामृशद्धीमान्धार्तराष्ट्रो महाबलः ॥ ९-३२-३९ (६२०८६)
गदाहस्तं तु तं दृष्ट्वा सशृङ्गमिव पर्वतम् ।
प्रजानामिव सङ्क्रुद्धं शूलपाणिमिव स्थितम् ॥ ९-३२-४० (६२०८७)
क़सगदो भारतो भाति प्रतपन्भास्करो यथाक़॥ ९-३२-४१ (६२०८८)
तमुत्तीर्णं महाबाहुं गदाहस्तमरिन्दमम् ।
मेनिरे सर्वभूतानि दण्डपाणिमिवान्तकम् ॥ ९-३२-४२ (६२०८९)
वज्रहस्तं यथा शक्रं शूलहस्तं यथा हरम् ।
ददृशुः शर्वपाञ्चालाः पुत्रं तव जनाधिप ॥ ९-३२-४३ (६२०९०)
तमुत्तीर्णं तु सम्प्रेक्ष्य समहृष्यन्त सर्वशः ।
पाञ्चालाः पाण्डवेयाश्च तेऽन्योन्यस्य तलान्ददुः ॥ ९-३२-४४ (६२०९१)
अवहासं तु तं मत्वा पुत्रो दुर्योधनस्तव ।
उद्वृत्य नयने क्रुद्धो दिधक्षुरिव पाण्डवान् ॥ ९-३२-४५ (६२०९२)
त्रिशिखां भ्रुकुटीं कृत्वा सन्दष्टदशनच्छदः ।
प्रत्युवाच ततस्तान्वै पाण्डवान्सह केशवान् ॥ ९-३२-४६ (६२०९३)
दुर्योधन उवाच। ९-३२-४७क्ष् (५१५३)
अस्यावहासस्य फलं प्रतिमोक्ष्यथ पाण्डवाः ।
गमिष्यथ हताः सद्यः सपाञ्चाला यमक्षयम् ॥ ९-३२-४७ (६२०९४)
उत्थिन्तश्च जलात्तस्मात्पुत्रो दुर्योधनस्तव ।
अतिष्ठत गदापाणी रुधिरेण समुक्षितः ॥ ९-३२-४८ (६२०९५)
तस्य शोणितदिग्धस्य सलिलेन समुक्षितम् ।
शरीरं स्म तदा भाति स्रवन्निव महीधारः ॥ ९-३२-४९ (६२०९६)
तमुद्यतगदं वीरं मेनिरे तत्र पाण्डवाः ।
वैवस्वतमिव क्रुद्धं शूलपाणिमिव स्थितम् ॥ ९-३२-५० (६२०९७)
स मेघनिनदो हर्षान्नर्दन्निव च गोवृषः ।
आजुहाव ततः पार्थान्गदया युधि वीर्यवान् ॥ ९-३२-५१ (६२०९८)
दुर्योधन उवाच। ९-३२-५२क्ष् (५१५४)
एकैकेन च मां यूयमासीदत युधिष्ठिर ।
न ह्येको बहुभिर्न्याय्यो वीरो योधयितुं युधि ॥ ९-३२-५२ (६२०९९)
न्यस्तवर्मा विशेषेण श्रान्तश्चाप्सु परिप्लुतः ।
भृशं विक्षतगात्रश्च हतवाहनसैनिकः ॥ ९-३२-५३ (६२१००)
श्अवश्यमेव योद्धव्यं सर्वैरेव मया सह ।
युक्तं त्वयुक्तमित्येतद्वेत्सि त्वं चैव सर्वदाघ ॥ ९-३२-५४ (६२१०१)
युधिष्ठिर उवाच। ९-३२-५५क्ष् (५१५५)

मा भूदियं तव प्रज्ञा कथमेकं सुयोधन ।
यदाऽभिमन्युं बहवो जघ्नुर्युधि महारथाः ॥ ९-३२-५५ (६२१०२)
श्क्षत्रधर्मं भृशं क्रूरं निरपेक्षं सुनिर्घृणम् ।
अन्यथा तु कथं हन्युरभिमन्युं तथागतम् ॥ ९-३२-५६ (६२१०३)
सर्वे भवन्तो धर्मज्ञाः सर्वे शूरास्तनुत्यजः ।
न्यायेन युध्यतां प्रोक्ता शक्रलोकगतिः परा ॥ ९-३२-५७ (६२१०४)
यद्येकस्तु न हन्तव्यो बहुभिर्धर्म एव तु ।
तदाऽभिमन्युं बहवो निजघ्नुस्त्वन्मते कथम् ॥ ९-३२-५८ (६२१०५)
सर्वो विमृशते जन्तुः कृच्छ्रस्थो धर्मदर्शनम् ।
पदस्थः पिहितं द्वारं परलोकस्य पश्यति ॥ ९-३२-५९ (६२१०६)
आमुञ्च कवचं वीर मूर्धजान्यमयस्व च ।
यच्चान्यदपि ते नास्ति तदप्यादत्स्व भारत ॥ ९-३२-६० (६२१०७)
इममेकं च ते कामं वीर भूयो ददाम्यहम् ।
पञ्चानां पाण्डवेयानां येन त्वं योद्धुमिच्छसि ॥ ९-३२-६१ (६२१०८)
तं हत्वा वै भवाराजा हतो वा स्वर्गमाप्नुहि ।
ऋते च जीविताद्वीर युद्धे किं कुर्म ते प्रियम् ॥ ९-३२-६२ (६२१०९)
सञ्जय उवाच। ९-३२-६३क्ष् (५१५६)
ततस्तव सुतो राजन्वर्म जग्राह काञ्चनम् ।
विचित्रं च शिरस्त्राणं जाम्बूनदपरिष्कृतम् ॥ ९-३२-६३ (६२११०)
सोऽवबद्धशिरस्त्राणः शुभकाञ्चनवर्मभृत् ।
रराज राजन्पुत्रस्ते काञ्चनः शैलराडिव ॥ ९-३२-६४ (६२१११)
सन्नद्धः सगतो राजन्सज्जः सङ्ग्राममूर्धनि ।
अब्रवीत्पाण्डवान्सर्वान्पुत्रो दुर्योधनस्तव ॥ ९-३२-६५ (६२११२)
भ्रातॄणां भवतामेको युध्यतां गदया मया ।
सहदेवेन वा योत्स्ये भीमेन नकुलेन वा ॥ ९-३२-६६ (६२११३)
अथवा फल्गुनेनाद्य त्वया वा भरतर्षभ ।
योत्स्येऽहं सङ्गरं प्राप्य विजेष्ये च रणाजिरे ॥ ९-३२-६७ (६२११४)
अहमद्य गमिष्यामि वैरस्यान्तं सुदुर्गमम् ।
गदया पुरुषव्याघ्र हेमपट्टनिबद्धया ॥ ९-३२-६८ (६२११५)
गदायुद्धे न मे कश्चित्सदृशोऽस्तीति चिन्तये ।
गदया वो हनिष्यामि सर्वानेव समागतान् ॥ ९-३२-६९ (६२११६)
न मे समर्थाः सर्वे वै योद्धुं न्यायेन केचन ।
न युक्तमात्मना वक्तुमेवं गर्वोद्धतं वचः ।
अथवा सफलं ह्येतत्करिष्ये भवतां पुरः ॥ ९-३२-७० (६२११७)
अस्मिन्महूर्ते सत्यं वा मिथ्या वै तद्भविष्यति ।
गृह्णातु च गदां यो वै योत्स्यतेऽद्य मया सह ॥ ॥ ९-३२-७१ (६२११८)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-३२-३ आतपत्रेण दुर्योधनः सूर्याद्रक्षित इत्येष प्रवादोऽपि यस्य न स इति भावः ॥
९-३२-१० परिद्यूनः परिश्रान्तः ॥
९-३२-२७ नः अस्माकं पञ्चानां मध्ये एकमपि हत्वा त्वं राजा भवेत्यन्वयः ॥
९-३२-३४ अद्य ते जीवितं नास्ति यद्यपि त्वं मनोजवः इति क ङ पाठः ॥
९-३२-५६ क्षत्रधर्मं अस्तीति शेषः । धर्मोऽस्त्री पुण्यआचारे इति मेदिनी ॥
९-३२-३२ द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०३३
॥ श्रीः ॥
९.३३. अध्यायः ३३

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
युधिष्ठिरेण दुर्योधनम्प्रति स्वेष्वन्यतमपराजयेनापि तस्य राज्यप्राप्तिवचने कृष्णेन तम्प्रति सकोपं भीमेनापि दुर्योधनपराजये स्वस्य संशयोक्तिः ॥ १ ॥
भीमेन कृष्णम्प्रति स्वसामर्थ्यप्रकथनपूर्वकं स्वेन दुर्योधनवधस्य सुकरत्वे कथिते कृष्णादिभिस्तत्प्रशंसनम् ॥ २ ॥
भीमदुर्योधनयोर्वीरवादपुर्वकं युद्धोद्यमः ॥ ३ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-३३-० (६२११९)
सञ्जय उवाच। ९-३३-०क्ष् (५१५७)
एवं दुर्योधने राजन्गर्जमाने मुहुर्मुहुः ।
युधिष्ठिरस्य सङ्क्रुद्धो वासुदेवोऽब्रवीदिदम् ॥ ९-३३-१ (६२१२०)
यदी नाम ह्ययं यूद्धे वरयेत्त्वां युधिष्ठिर ।
अर्जुनं नकुलं चैव सहदेवमथापि वा ॥ ९-३३-२ (६२१२१)
किमिदं साहसं राजंस्त्वया व्याहृतमीदृशम् ।
एकमेव निहत्याजौ भव राजा कुरुष्विति ॥ ९-३३-३ (६२१२२)
एतेन हि कृता योग्या वर्षाणीह त्रयोदश ।

आयसे पुरुषे राजन्भीमसेनजिघांसया ॥ ९-३३-४ (६२१२३)
कथं नाम भवेत्कार्यमस्माद्धि भरतर्षभ ।
साहसं कृतवांस्त्वं तु ह्यनुक्रोशान्नृपोत्तम ॥ ९-३३-५ (६२१२४)
नान्यमस्यानुपश्यामि प्रतियोद्धारमाहवे ।
ऋते वृकोदरात्पार्थात्स च नातिकृतश्रमः ॥ ९-३३-६ (६२१२५)
तदिदं द्यूतमारब्धं पुनरेव यथा पुरा ।
विषमं शकुनेश्चैव तव चैव विशेषतः ॥ ९-३३-७ (६२१२६)
बली भीमः समर्थश्च कृती राजा सुयोधनः ।
बलवान्वा कृती वेति कृती राजन्विशिष्यते ॥ ९-३३-८ (६२१२७)
सोऽयं राजंस्त्वया शत्रुः समे पथि निवेशितः ।
न्यस्तश्चात्मा सुविषमे कृच्छ्रमापादिता वयम् ॥ ९-३३-९ (६२१२८)
कोऽनु सर्वान्विनिर्जित्य शत्रूनेकेन वैरिणा ।
श्कृच्छ्रप्राप्तेन च तथा हारयेद्राज्यमागतम् ॥
पातितश्चैकबाणेन शोचयेदेवमाहवे ॥ ९-३३-१० (६२१२९)
न हि पश्यामि तं लोके योऽद्य दुर्योधनं रणे ।
गदाहस्तं विजेतुं वै शक्तः स्यादमरोपि हि ॥ ९-३३-११ (६२१३०)
फल्गुनो वा भवान्वाथ माद्रीपुत्रावथापि वा ।
न समर्थानहं मन्ये गदाहस्तस्य संयुगे ॥ ९-३३-१२ (६२१३१)
न त्वं भीमो न नकुलः सहदेवोऽथ फल्गुनः ।
जेतुं न्यायेन शक्तो वै कृती राजा सुयोधनः ॥ ९-३३-१३ (६२१३२)
स कथं वदसे शत्रुं युध्यस्व गदयेति हि ।
एकं च नो निहत्याजौ भव राजेति भारत ॥ ९-३३-१४ (६२१३३)
वृकोदरं समासाद्य संशयो वै जये हि नः ।
न्यायतो युध्यमानानां कृती ह्येष महाबलः ॥ ९-३३-१५ (६२१३४)
श्नूनं न राज्यभागेषा पाण्डोः कुन्त्याश्च सन्ततिः ।
अत्यन्तवनवासाय सृष्टा भैक्ष्याय वा पुनः ॥ ९-३३-१६ (६२१३५)
भीमसेन उवाच। ९-३३-१७क्ष् (५१५८)
मधुसूदन माकार्षीर्विषादं यदुनन्दन ।
अद्य पारं गमिष्यामि वैरस्य भृशदुर्गमम् ॥ ९-३३-१७ (६२१३६)
अहं सुयोधनं सङ्ख्ये हनिष्यामि न संशयः ।
विजयो वै ध्रुवः कृष्ण धर्मराजस्य दृश्यते ॥ ९-३३-१८ (६२१३७)
अध्यर्धेन गुणेनेयं गदा गुरुतरी मम ।
न तथा धार्तराष्ट्रस्य माकार्षीर्माधव व्यथाम् ॥ ९-३३-१९ (६२१३८)
अनया गदयानाहं संयुगे योद्धुमुत्सहे ।
भवन्तः प्रेक्षकाः सर्वे मम सन्तु जनार्दन ॥ ९-३३-२० (६२१३९)
सामरानपि लोकांस्त्रीन्नानाशस्त्रधरान्युधि ।

योधयेयं रणे कृष्ण किमुताद्य सुयोधनम् ॥ ९-३३-२१ (६२१४०)
सञ्जय उवाच। ९-३३-२२क्ष् (५१५९)
तथा सम्भाषमाणं तु वासुदेवो वृकोदरम् ।
हृष्टः सम्पूजयामास वचनं चेदमब्रवीत् ॥ ९-३३-२२ (६२१४१)
त्वामाश्रित्य महाबाहो धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
निहतारिः स्वकां दीप्तां श्रियं प्राप्नोत्यसंशयम् ॥ ९-३३-२३ (६२१४२)
त्वया विनिहताः सर्वे धृतराष्ट्रसुता रणे ।
राजानो राजपुत्राश्च नागाश्च विनिपातिताः ॥ ९-३३-२४ (६२१४३)
कलिङ्गा मागधाः प्राच्या गान्धाराः कुरवस्तथा ।
त्वामासाद्य महायुद्धे निहताः पाण्डुनन्दन ॥ ९-३३-२५ (६२१४४)
हत्वा दुर्योधनं चापि प्रयच्छोर्वीं ससागराम् ।
धर्मराजाय कौन्तेय यथा विष्णुः शचीपतेः ॥ ९-३३-२६ (६२१४५)
त्वां च प्राप्य रणे पापो धार्तराष्ट्रो विनङ्क्ष्यति ।
त्वमस्य सक्थिनी भंक्त्वा प्रतिज्ञां पालयिष्यसि ॥ ९-३३-२७ (६२१४६)
यत्नेन ह त्वया पापो योद्धव्यो धृतराष्ट्रजः ।
कृती च बलवांश्चैव युद्धशौण्डश्च नित्यदा ॥ ९-३३-२८ (६२१४७)
ततस्तु सात्यकी राजन्पूजयामास पाण्डवम् ।
विविधाभिश्च तं वाग्भिर्भिमसेनं जनेश्वर ॥ ९-३३-२९ (६२१४८)
पाञ्चालाः पाण्डवेयाश्च धर्मराजपुरोगमाः ।
तद्वचो भीमसेनस्य सर्व एवाभ्यपूजयन् ॥ ९-३३-३० (६२१४९)
ततो भीमबलो भीमो युधिष्ठिरमथाब्रवीत् ।
सृञ्जयैः सह तिष्ठन्तं तपन्तमिव भास्करम् ॥ ९-३३-३१ (६२१५०)
अहमेतेन सङ्गम्य संयुगे योद्धुमुत्सहे ।
न हि शक्तो रणे जेतुं मामेष पुरुषाधमः ॥ ९-३३-३२ (६२१५१)
अद्य क्रोधं विमोक्ष्यामि निहितं हृदये भृशम् ।
सुयोधने धार्तराष्ट्रे खाण्डवेऽग्निमिवार्जुनः ॥ ९-३३-३३ (६२१५२)
शल्यमद्योद्धरिष्यामि तव पाण्डव हृच्छयम् ।
निहते गदया पापे अद्य राजन्सुखी भव ॥ ९-३३-३४ (६२१५३)
अद्य कीर्तिमयीं मालां प्रतिमोक्ष्ये तवानघ ।
प्राणाञ्श्रियं च राज्यं च मोक्ष्यतेऽद्य सुयोधनः ॥ ९-३३-३५ (६२१५४)
राजा च धृतराष्ट्रोऽद्य श्रुत्वा पुत्रं मया हतम् ।
स्मरिष्यत्यशुभं कर्म यत्तच्छकुनिबुद्धिजम् ॥ ९-३३-३६ (६२१५५)
इत्युक्त्वा भरतश्रेष्ठो गदामुद्यम्य वीर्यवान् ।
उदतिष्ठत युद्धाय शक्रो वृत्रमिवाह्वयन् ॥ ९-३३-३७ (६२१५६)
श्तदाह्वानममृष्यन्वै तव पुत्रोऽतिवीर्यवान् ।
प्रत्युपस्थित एवाशु मत्तो मत्तमिव द्विपम् ॥ ९-३३-३८ (६२१५७)

गदाहस्तं तव सुतं युद्धाय समुपस्थितम् ।
ददृशुः पाण्डवाः सर्वे कैलासमिव शृङ्गिणम्घ ॥ ९-३३-३९ (६२१५८)
तमेकाकिनमासाद्य धार्तराष्ट्रं महाबलम् ।
वियूथमिव मातङ्गं समहृष्यन्त पाण्डवाः ॥ ९-३३-४० (६२१५९)
श्न सम्भ्रमो न च भयं न च ग्लानिर्न च व्यथा ।
आसीद्दुर्योधनस्यापि स्थितः सिंह इवाहवेघ ॥ ९-३३-४१ (६२१६०)
समुद्यतगदं दृष्ट्वा कैलासमिव शृङ्गियाम् ।
भीमसेनस्तदा राजन्दुर्योधनमथाब्रवीत् ॥ ९-३३-४२ (६२१६१)
राज्ञापि धृतराष्ट्रेण त्वया चास्मासु यत्कृतम् ।
स्मर तद्दुष्कृतं कर्म यद्वृत्तं वारणावते। ९-३३-४३ (६२१६२)
द्रौपदी च परामृष्टा समामध्ये रजस्वला ।
द्यूते च वञ्चितो राजा शकूनेर्बुद्धिलाघवात् ॥ ९-३३-४४ (६२१६३)
यानि चान्यानि दुष्टात्मन्पापानि कृतवानसि ।
अनागासु च पार्थेषु तस्य पश्य महत्फलम् ॥ ९-३३-४५ (६२१६४)
त्वत्कृते निहतः शेते शरतल्पे महायशाः ।
याङ्गेयो भरतश्रेष्ठः सर्वेषां नः पितामहः ॥ ९-३३-४६ (६२१६५)
हतो द्रोणश्च कर्णश्च इतः शल्यः प्रतापवान् ।
वैराग्नेरादिकर्ता च शकुनिर्निहतो रणे ॥ ९-३३-४७ (६२१६६)
भ्रातरस्ते हताः शूराः पुत्राश्च सहसैनिकाः ।
राजानश्च हताः शूराः समरेष्वनिवर्तिनः ॥ ९-३३-४८ (६२१६७)
एते चान्ये च निहता बहवः क्षत्रियर्षभाः ।
प्रातिकामी तथा पापो द्रौपद्याः क्लेशकृद्धतः ॥ ९-३३-४९ (६२१६८)
अवशिष्टस्त्वमेवैकः कुलघ्नोऽधमपूरुषः ।
त्वामप्यद्य हनिष्यामि गदया नात्र संशयः ॥ ९-३३-५० (६२१६९)
अद्य तेऽहं रणे दर्पं सर्वं नाशयिता नृप ।
राज्याशां विपुलां चापि पाण्डवेषु च दुष्कृतम् ॥ ९-३३-५१ (६२१७०)
दुर्योधन उवाच। ९-३३-५२क्ष् (५१६०)
किं कत्थितेन बहुना युध्यस्वाद्य मया सह ।
अद्य तेऽहं विनेष्यामि युद्धश्रद्धां वृकोदर ॥ ९-३३-५२ (६२१७१)
किं न पश्यसि मां पाप गदायुद्धे व्यवस्थितम् ।
हिमवच्छिखराकारां प्रगृह्य महतीं गदाम् ॥ ९-३३-५३ (६२१७२)
गदिनं कोऽद्य मां पाप हन्तुमुत्सहते रिपुः ।
न्यायतो युध्यमानश्च देवेष्वपि पुरन्दरः ॥ ९-३३-५४ (६२१७३)
मा वृथा गर्ज कौन्तेय शारदाभ्रमिवाजलम् ।
दर्शयस्व बलं युद्धे यावन्नासून्निहन्मि ते ॥ ९-३३-५५ (६२१७४)
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा पाण्डवाः सहसृञ्जयाः ।

सर्वे सम्पूजयामासुस्तद्वचो विजिगीषवः ॥ ९-३३-५६ (६२१७५)
उन्मत्तमिव मातङ्गं तलशब्देन मानवाः ।
भूयः संहर्षयामासू राजन्दुर्योधनं द्विषः ॥ ९-३३-५७ (६२१७६)
बृंहन्ति कुञ्जरास्तत्र हया हेषन्ति चासकृत् ।
शस्त्राणि सम्प्रदीप्यन्ते पाण्डवानां जयैषिणाम् ॥ ॥ ९-३३-५८ (६२१७७)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-३३-४ योग्या अभ्यासः । योग्यः प्रवीणेत्याद्युपक्रम्य
स्त्र्यभ्यासार्कयोषितोरिति मेदिनी ॥
९-३३-७ शकुनेश्च तव च यथापुरा तथैवेदमिति सम्बन्धः ॥
९-३३-१० पणित्वा चैकपाणेन रोचयेदेव माहवम् इति झ पाठः ॥
९-३३-३३ त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०३४
॥ श्रीः ॥
९.३४. अध्यायः ३४

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
xxxxxxxxxx ॥ १ ॥
तस्मिन्पाण्डवादिभिरर्चितोपविष्टे पुनर्गदायुद्धारम्भः ॥ २ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-१६-० (६२१७८)
सञ्जय उवाच। ९-१६-०क्ष् (५१६१)
xxxxxxxxxxx सुसंवृत्ते सुदारुणे ।
xxxxxxxxxxx पाण्डवेषु महात्मसु ॥ ९-१६-१ (६२१७९)
ततस्तालध्वजके रामस्तयोर्युद्ध उपस्थिते ।
श्रुत्वा तच्छिष्ययो राजन्नाजगाम हलायुधः ॥ ९-१६-२ (६२१८०)
तं दृष्ट्वा परमप्रीताः पाण्डवाः सहकेशवाः ।
उपगम्योपसङ्गृह्य विधिवत्प्रत्यपूजयन् ॥ ९-१६-३ (६२१८१)
पूजयित्वा ततः पश्चादिदं वचनमब्रुवन् ।
शिष्ययोः कौशलं युद्धे पश्य रामेति पार्थिव ॥ ९-१६-४ (६२१८२)

अब्रवीच्च तदा रामो दृष्ट्वा कृष्णं सपाण्डवम् ।
दुर्योधनं च कौरव्यं गदापाणिमवस्थितम् ॥ ९-१६-५ (६२१८३)
राम उवाच। ९-१६-६क्ष् (५१६२)
चत्वारिंशदहान्यद्य द्वे च मे निःसृतस्य वै ।
पुष्येण सम्प्रयातोऽस्मि श्रवणे पुनरागतः ।
शिष्ययोर्वै गदायुद्धं द्रष्टुकामोऽस्मि माधव ॥ ९-१६-६ (६२१८४)
ततो युधिष्ठिरो राजा परिष्वज्य हलायुधम् ।
स्वागतं कुशलं चास्मै पर्यपृच्छद्यथातथम् ॥ ९-१६-७ (६२१८५)
कृष्णौ चापि महेष्वासावभिवाद्य हलायुधम् ।
सस्वजाते परिप्रीतौ प्रीयमाणौ यशस्विनौ ॥ ९-१६-८ (६२१८६)
माद्रीपुत्रौ तथा शूरौ द्रौपद्याः पञ्च चात्मजाः ।
अभिवाद्य स्थिता राजन्रौहिणेयं महाबलम् ॥ ९-१६-९ (६२१८७)
भीमसेनोऽथ बलवान्पुत्रस्तव जनाधिप ।
तथैव चोद्यतगदौ पूजयामासतुर्बलम् ॥ ९-१६-१० (६२१८८)
स्वागतेन च ते तत्र प्रतिपूज्य पुनःपुनः ।
पश्य युद्धं महाबाहो इति ते राममब्रुवन् ॥ ९-१६-११ (६२१८९)
एवमुचुर्महात्मानं रौहिणेयं नराधिपाः ॥ ९-१६-१२ (६२१९०)
परिष्वज्य तदा रामः पाण्डवान्सह सृञ्जयान् ।
अपृच्छत्कुशलं सर्वान्पार्थिवांश्चामितौजसः ।
तथैव ते समासाद्य पप्रच्छुस्तमनामयम् ॥ ९-१६-१३ (६२१९१)
प्रत्यभ्यर्च्य हली सर्वान्क्षत्रियांश्च महात्मनः ।
कृत्वा कुशलसम्प्रश्नं संविदं च यथावयः ॥ ९-१६-१४ (६२१९२)
जनार्दनं सात्यकिं च प्रेम्णा सम्परिषस्वजे ।
मूर्ध्नि चैतावुपाघ्राय कुशलं पर्यपृच्छत ॥ ९-१६-१५ (६२१९३)
तौ च तं विधिवद्राजन्पूजयामासतुर्गुरुम् ।
ब्रह्माणामिव देवेशमिन्द्रोपेन्द्रौ मुदान्वितौ ॥ ९-१६-१६ (६२१९४)
ततोऽब्रवीद्धर्मसुतो रौहिणेयमरिन्दमम् ।
इदं भ्रात्रोर्महायुद्धं पश्य रामेति भारत ॥ ९-१६-१७ (६२१९५)
तेषां मध्ये महाबाहुः श्रीमान्केशवपूर्वजः ।
न्यविशत्परमप्रीतः पूज्यमानो महारथैः ॥ ९-१६-१८ (६२१९६)
स बभौ राजमध्यस्थो नीलवासाः सितप्रभः ।
दिवीव नक्षत्रगणैः परिवीतो निशाकरः ॥ ९-१६-१९ (६२१९७)
ततस्तयोः सन्निपातस्तुमुलो रोमहर्षणः ।
आसीदन्तकरो राजन्वैरस्यान्तं विधित्सतोः ॥ ॥ ९-१६-२० (६२१९८)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवशपर्वणि

अष्टादशदिवसयुद्धे चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०३५
॥ श्रीः ॥
९.३५. अध्यायः ३५

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
जनमेजयेन वैशम्पायनम्प्रति बलरामस्य तीर्थयात्राप्रकारप्रश्नः ॥ १ ॥
तेन तम्प्रति तत्कथनमुपक्रम्य प्रभासतीर्थस्य तत्पदवाच्यत्वे
हेतुकथनम् ॥ २ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-३५-० (६२१९९)
जनमेजय उवाच। ९-३५-०क्ष् (५१६३)
पूर्वमेव यदा रामस्तस्मिन्युद्ध उपस्थिते ।
आमन्त्र्य केशवं यातो वृष्णिभिः सहितः प्रभुः ॥ ९-३५-१ (६२२००)
साहाय्यं धार्तराष्ट्रस्य न च कर्ताऽस्मि केशव ।
न चैव पाण्डुपुत्राणां गमिष्यामि यथागतम् ॥ ९-३५-२ (६२२०१)
एवमुक्त्वा तदा रामो यातः शत्रुनिबर्हणः ।
तस्य चागमनं भूयो ब्रह्मञ्शंसितुमर्हसि ॥ ९-३५-३ (६२२०२)
आख्याहि मे विस्तरशः कथं राम उपस्थितः ।
कथं च दृष्टवान्युद्धं कुशलो ह्यसि सत्तम ॥ ९-३५-४ (६२२०३)
वैशम्पायन उवाच। ९-३५-५क्ष् (५१६४)
उपप्लाव्ये निविष्टेषु पाण्डवेषु महात्मसु ।
प्रेषितो धृतराष्ट्रस्य समीपं मधुसूदनः ॥ ९-३५-५ (६२२०४)
शमं प्रति महाबाहो हितार्थं सर्वदेहिनाम् ॥
स गत्वा हास्तिनपुरं धृतराष्ट्रं समेत्य च। ९-३५-६ (६२२०५)
उक्तवान्वचनं पथ्यं हितं चैव विशेषतः ॥ ९-३५-७ (६२२०६)
न च तत्कृतवान्राजा यथाऽख्यातं हि तत्पुरा ॥ ९-३५-८ (६२२०७)
अनवाप्य शमं तत्र कृष्णः पुरुषसत्तमः ।
आगच्छत महाबाहुरुपप्लाव्यं जनाधिप ॥ ९-३५-९ (६२२०८)
ततः प्रत्यागतः कृष्णो धार्तराष्ट्रविसर्जितः ।
आजगाम नरव्याघ्रः पाण्डवानामनीकिनीम् ।
यथोक्तं च यथावृत्तं गत्वा पाण्डवमब्रवीत् ॥ ९-३५-१० (६२२०९)
न कुर्वन्ति वचो मह्यं कुरवः कालनोदिताः ।

निर्गच्छध्व पाण्डवेयाः पुष्येण सहिता मया ॥ ९-३५-११ (६२२१०)
ततो विभज्यमानेषु बलेषु बलिनां वरः ।
प्रोवाच भ्रातरं कृष्णं रौहिणेयो महामनाः ॥ ९-३५-१२ (६२२११)
तेषामपि महाबाहो साहाय्यं मधुसूदन ।
क्रियतामिति तत्कृष्णो नास्य चक्रे वचस्तदा ॥ ९-३५-१३ (६२२१२)
ततो मन्युपरीतात्मा जगाम यदुनन्दनः ।
तीर्थयात्रां हलधरः सरस्वत्यां महायशाः ।
मैत्रनक्षत्रयोगे स्म सहितः सर्वयादवैः ॥ ९-३५-१४ (६२२१३)
आश्रयामास भोजस्तु दुर्योधनमरिन्दमः ।
युयुधानेन सहितो वासुदेवस्तु पाण्डवान् ॥ ९-३५-१५ (६२२१४)
रौहिणेये गते शूरे पुष्येण मधुसूदनः ।
पाण्डवेयान्पुरस्कृत्य ययावभिमुखः कूरून् ॥ ९-३५-१६ (६२२१५)
गच्छन्नेव पथिस्थस्तु रामः प्रेष्यानुवाच ह ।
सम्भारांस्तीर्थयात्रायां सर्वोपकरणानि च ॥ ९-३५-१७ (६२२१६)
आनयध्वं द्वारकाया अग्नीन्वै याजकांस्तथा ।
सुवर्णरजनं चैव धेनूर्वासांसि वाजिनः ॥ ९-३५-१८ (६२२१७)
कुञ्जरांश्च रथांश्चैव खरोष्ट्रं वाहनानि च ।
क्षिप्रमानीयतां सर्वं तीर्थहेतोः परिच्छदम् ॥ ९-३५-१९ (६२२१८)
प्रतिस्रोतः सरस्वत्या गच्छध्वं शीघ्रगामिनः ।
ऋत्विजश्चानयध्वं वै शतशश्च द्विजर्षभान् ॥ ९-३५-२० (६२२१९)
एवं सन्दिश्य तु प्रेष्यान्बलदेवो महाबलः ।
तीर्थयात्रां ययौ राजन्कुरूणां वैशसे तदा ॥ ९-३५-२१ (६२२२०)
सरस्वत्याः प्रतिस्रोतः समुद्रादभिजग्मिवान ।
रामो यदूत्तमः श्रीमांस्तीर्थयात्रामनुस्मरन् ॥ ९-३५-२२ (६२२२१)
ऋत्विग्भिश्च सुहृद्भिश्च यथाऽन्यैर्द्विजसत्तमैः ।
रथैर्गजैस्तथाऽश्वैश्च प्रेष्यैश्च भरतर्षभ ।
गोखरोष्ट्रप्रयुक्तैश्च यानैश्च बहुभिर्वृतः ॥ ९-३५-२३ (६२२२२)
श्रान्तानां क्लान्तबपुषां शिशूनां विपुलायुषाम् ।
देशेदेशे तु देयानि दानानि विविधानि च ॥ ९-३५-२४ (६२२२३)
अर्चायै चार्थिनां राजन्क्लृप्तानि बहुशस्तथा ।
तानि यानीह देशेषु प्रतीक्षन्ति स्म भारत ॥ ९-३५-२५ (६२२२४)
बुभुक्षितानामर्थाय क्लृप्तमन्नं समन्ततः ॥ ९-३५-२६ (६२२२५)
योयो यत्र द्विजो भोज्यं भोक्तुं कामयते तदा ।
तस्यतस्य तु तत्रैवमुपजह्रुस्तदा नृष ॥ ९-३५-२७ (६२२२६)
तत्रतत्र स्थिता राजन्रौहिणेयस्य शासनात् ।
भक्ष्यपेयस्य कुर्वन्ति राशींस्तत्र समन्ततः ॥ ९-३५-२८ (६२२२७)

वासांसि च महार्हाणि पर्यङ्कास्तरणानि च ।
पूजार्थं तत्र क्लृप्तानि विप्राणां सुखमिच्छताम् ॥ ९-३५-२९ (६२२२८)
यत्र यः स्वपते विप्रो यो वा जागर्ति भारत ।
तत्रतत्रैव सर्वस्य क्लृप्तं सर्वमपश्यत ॥ ९-३५-३० (६२२२९)
यथासुखं जनः सर्वो याति तिष्ठति वै तदा ।
यातुकामस्य यानानि पानानि तृषितस्य च ॥ ९-३५-३१ (६२२३०)
बुभुक्षितस्य चान्नानि स्वादूनि भरतर्षभ ।
उपजह्रुर्नरास्तत्र वस्त्राण्याभरणानि च ॥ ९-३५-३२ (६२२३१)
स पन्थाः प्रबभौ राजन्सर्वस्यैव सुखावहः ।
स्वर्गोपमस्तदा वीर नराणां तत्र गच्छताम् ॥ ९-३५-३३ (६२२३२)
नित्यप्रमुदितोपेतः स्वादुभक्ष्यो जलान्वितः ।
विपण्यापणपण्यानं नानाजनशतैर्वृतः ।
नानाद्रुमलतोपेतो नानारत्नविभूषितः ॥ ९-३५-३४ (६२२३३)
ततो महात्मा नियतो मनस्विनां
पुण्येषु तीर्थेषु वसूनि राजन् ।
ददौ द्विजेभ्यः क्रतुदक्षिणाश्च
यदुप्रवीरो हलभृत्प्रतीतः ॥ ९-३५-३५ (६२२३४)
दोग्ध्रीश्च धेनूश्च सहस्रशो वै
सुवाससः काञ्चनबद्धशृङ्गीः ।
हयांश्च नानाविधदेशजातान्
यानानि दासांश्च शुभान्द्विजेभ्यः ॥ ९-३५-३६ (६२२३५)
रत्नानि मुक्तामणिविद्रुमं चा--
प्यग्र्यं सुवर्णं रजतं सुशुन्द्धम् ।
अयस्मयं ताम्रमयं च भाण्डं
ददौ द्विजातिप्रवरेषु रामः ॥ ९-३५-३७ (६२२३६)
एवं स वित्तं प्रददौ महात्मा
सरस्वतीतीर्थगतेषु भूरि ।
ययौ क्रमेणाप्रतिमप्रभाव--
स्ततः कुरुक्षेत्रमुदारवृत्तः ॥ ९-३५-३८ (६२२३७)
जनमेजय उवाच। ९-३५-३९क्ष् (५१६५)
सारस्वतानां तीर्थानां गुणोत्पत्तिं वदस्व मे ।
फलं च द्विपदां श्रेष्ठ कर्म निर्वृत्तिमेव च ॥ ९-३५-३९ (६२२३८)
यथाक्रमेण भगवंस्तीर्थानामनुपूर्वशः ।
ब्रूहि ब्रह्मविदां श्रेष्ठ परं कौतूहलं हि मे ॥ ९-३५-४० (६२२३९)
वैशम्पायन उवाच। ९-३५-४१क्ष् (५१६६)
तीर्थानां च फलं राजन्गुणोत्पत्तिं चं सर्वशः ।

मयोच्यमानं वै पुण्यं शृणु राजेन्द्र कृत्स्नशः ॥ ९-३५-४१ (६२२४०)
पूर्वं महाराज यदुप्रवीर
ऋत्विक्सुहृद्विप्रगणैश्च सार्धम् ।
पुण्यं प्रभासं समुपाजगाम
यत्रोडुराड्यक्ष्मणा क्षीयमाणः ॥ ९-३५-४२ (६२२४१)
विमुक्तशापः पुनराप्य तेजः
सर्वं जगद्भासयते नरेन्द्र ।
एतत्तु तीर्थप्रवरं पृथिव्यां
प्रभासनात्तस्य ततः प्रभासः ॥ ॥ ९-३५-४३ (६२२४२)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
अष्टदशदिवसयुद्धे पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-३५-१४ मैत्रनक्षत्रयोगे अनुराधायां ॥
९-३५-१५ भोजः कृतवर्मा ॥
९-३५-१६ पुष्येण हि पाण्डवेभ्यः प्रयाणं अनुराधातस्तीर्थयात्रार्थमिति
विवेकः ॥
९-३५-३४ विपणिः पाण्यवीथिका ।आपणा हट्टाः। पण्यानि विक्रेयद्रव्याणि ॥
९-३५-३५ कृतदक्षिणाश्चेति क ङ पाठः ॥
९-३५-३९ गुणान् रमणीयत्वादीन् ।उत्पत्तिं सम्भवम्। कर्मनिर्वृत्तिं
तीर्थयात्राविदिसिद्धम्। निवृत्तिमपि कर्मणाम् इति क ङ पाठः ॥
९-३५-४० यथाकमेण तीर्थकमापेक्षया अनुपूर्वशः
गुणोत्पत्त्यादिक्रमापेक्षया ॥
९-३५-४३ प्रभासः प्रभासत्वम् ॥
९-३५-३५ पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०३६
॥ श्रीः ॥
९.३६. अध्यायः ३६

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
चन्द्रे स्वभार्यास्वश्विन्यादिदंक्षपुत्रीषु इतरोपेक्षणेन
रोहिण्यामेवासक्ते दक्षेण रोषाच्चन्द्रे यक्ष्मप्रक्षेपः ॥ १ ॥
देवै प्रसादितदक्षवचनाच्चन्द्रेण प्रभासतीर्थनिमज्जनेन
क्षयरोगपरिहरणम् ॥ २ ॥

बलभद्रेण तत्तीर्थे मज्जनादि ॥ ३ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-३६-० (६२२४३)
जनमेजय उवाच। ९-३६-०क्ष् (५१६७)
किमर्थं भगवान्सोमो यक्ष्मणा समगृह्यत ।
कथं च तीर्थप्रवरे तस्मिंश्चन्द्रो न्यमज्जत ॥ ९-३६-१ (६२२४४)
कथमाप्लुत्य तस्मिंस्तु पुनराप्यायितः शशी ।
एतन्मे सर्वमाचक्ष्व विस्तरेण महामुने ॥ ९-३६-२ (६२२४५)
वैशम्पायन उवाच। ९-३६-३क्ष् (५१६८)
दक्षस्य तनयास्तात प्रादुरासन्विशाम्पते ।
स सप्तविंशतिं कन्या दक्ष सोमाय वै ददौ ॥ ९-३६-३ (६२२४६)
नक्षत्रयोगनिरताः सङ्ख्यानार्थं च ताभवन् ।
पत्न्यो वै तस्य राजेन्द्र सोमस्य शुभकर्मणः ॥ ९-३६-४ (६२२४७)
तास्तु सर्वा विशालाक्ष्यो रूपेणाप्रतिमाऽभवन् ।
अत्यरिच्यत तासां तु रोहिणी रुपसम्पदा ॥ ९-३६-५ (६२२४८)
ततस्तस्यां स भगवान्प्रीतिं चक्रे निशाकरः ।
साऽस्य हृद्या बभूवाथ तस्मात्तां बुभुजे सदा ॥ ९-३६-६ (६२२४९)
ततस्ताः कुपिताः सर्वा नक्षत्राख्या महात्मनः ।
ता गत्वा पितरं प्राहुः प्रजापतिमतन्द्रिताः ॥ ९-३६-७ (६२२५०)
सोमो वसति नास्मासु रोहिणीं भजते सदा ।
ता वयं सहिताः सर्वास्त्वत्सकाशे प्रजेश्वर ।
वत्स्यामो नियताहारास्तपश्चरणतत्पराः ॥ ९-३६-८ (६२२५१)
श्रुत्वा तासां तु वचनं दक्षः सोममथाब्रवीत् ।
समं वर्तस्व सर्वासु मा त्वाऽधर्मो महान्स्पृशेत् ॥ ९-३६-९ (६२२५२)
तास्तु सर्वाऽब्रवीद्दक्षो गच्छध्वं शशिनोन्तिकम् ।
समं वत्स्यति सर्वासु चन्द्रमा मम शासनात् ॥ ९-३६-१० (६२२५३)
विसृष्टास्तास्तथा जग्मुः शीताशोर्भवनं शुभाः ।
तथाऽपि सोमो भगवान्पुनरेव महीपते ।
रोहिण्या सार्धमवसत्प्रीयमाणो मुहुर्मुहुः ॥ ९-३६-११ (६२२५४)
ततस्ताः सहिताः सर्वा भूयः पितरमब्रुवन् ॥ ९-३६-१२ (६२२५५)
सोमो वसति नास्मासु नाकरोद्वचनं तव ।
तव शुश्रूषणे युक्ता वत्स्यामो हि तवान्तिके ॥ ९-३६-१३ (६२२५६)
तासां तद्वचनं श्रुत्वा दक्षः सोममथाब्रवीत् ।
समं वर्तस्व सर्वासु मा त्वां शप्स्ये विरोचन ॥ ९-३६-१४ (६२२५७)

अनादृत्य तु तद्वाक्यं दक्षस्य भगवाञ्शशी ।
रोहिण्या सार्धमवसत्ततस्ताः कुपिताः पुनः ॥ ९-३६-१५ (६२२५८)
गत्वा च पितरं प्राहुः प्रणम्य शिरसा तदा ।
सोमो वसति नास्मासु तस्मान्नः शरणं भव ॥ ९-३६-१६ (६२२५९)
रोहिण्यामेव भगवान्सदा वसति चन्द्रमाः ।
न त्वद्वचो गणयति नास्मासु स्नेहमिच्छति ॥ ९-३६-१७ (६२२६०)
तस्मान्नस्त्राहि सर्वा वै यथा नः सोम आविशेत् ।
तच्छ्रुत्वा भगवान्क्रुद्धो यक्ष्माणं पृथिवीपते ॥ ९-३६-१८ (६२२६१)
ससर्ज रोषात्सोमाय स चोडुपतिमाविशत् ।
स यक्ष्मणाऽभिभूतात्माक्षीयताहरहः शशी ॥ ९-३६-१९ (६२२६२)
यत्नं चाप्यकरोद्राजन्मोक्षार्थं तस्य यक्ष्मणः ।
इष्ट्वेष्टिभिर्महाराज विविधाभिर्निशाकरः ॥ ९-३६-२० (६२२६३)
न चामुच्यत शापाद्वै क्षयं चैवाधिगच्छति ।
क्षीयमाणे ततः सोमे ओषध्यो न प्रजज्ञिरे ॥ ९-३६-२१ (६२२६४)
निरास्वादरसाः सर्वा हतवीर्याश्च सर्वशः ।
ओषधीनां क्षये जाते प्राणिनामपि सङ्क्षयः ॥ ९-३६-२२ (६२२६५)
कृशाश्चासन्प्रजाः सर्वाः क्षीयमाणे निशाकरे ।
ततो देवाः समागम्य सोममूचुर्महीपते ॥ ९-३६-२३ (६२२६६)
किमिदं भवतो रूपमीदृशं सम्प्रकाशते ।
कारणं ब्रूहि नः सर्वं येनेदं ते महद्भयम् ॥ ९-३६-२४ (६२२६७)
श्रुत्वा तु कारणं त्वत्तो विधास्यामस्ततो वयम् ।
एवमुक्तः प्रत्युवाच सर्वांस्ताञ्शशलक्षणः ॥ ९-३६-२५ (६२२६८)
शापस्य कारमं चैव यक्ष्माणं च तथाऽऽत्मनः ।
देवास्तस्य वचः श्रुत्वा गत्वा दक्षमथाऽब्रुवन् ॥ ९-३६-२६ (६२२६९)
प्रसीद भगवन्सोमे शापोऽयं विनिवर्त्यताम् ।
असौ हि चन्द्रमाः क्षीणः किञ्चिच्छेषो हि लक्ष्यते ॥ ९-३६-२७ (६२२७०)
क्षयाच्चैवास्य देवेश प्रजाश्चैव गताः क्षयम् ।
वीरुदोषधयश्चैव बीजानि विविधानि च ।
तथा नरा लोकगुरो प्रसादं कर्तुमर्हसि ॥ ९-३६-२८ (६२२७१)
एवमुक्तस्ततो देवान्प्राह वाक्यं प्रजापतिः ।
नैतच्छक्यं मम वचो व्यावर्तयितुमञ्जसा ॥ ९-३६-२९ (६२२७२)
हेतुना तु महाभागा निवर्तिष्यति केनचित् ।
समं वर्ततु सर्वासु शशी भार्यासु नित्यशः ॥ ९-३६-३० (६२२७३)
सरस्वत्या वरे तीर्थे निमज्जञ्शशलक्षणः ।
पुनर्वर्धिष्यते देवास्तद्वै सत्यं वचो मम ॥ ९-३६-३१ (६२२७४)
मासार्धं च क्षयं सोमो नित्यमेव गमिष्यति ।

मासार्धं तु पुनर्वृद्धिं सत्यमेतद्वचो मम ॥ ९-३६-३२ (६२२७५)
समुद्रं पश्चिमं गत्वा सरस्वत्यब्धिसङ्गमम् ।
आराधयतु देवेशं ततः कान्तिमवाप्स्यति ॥ ९-३६-३३ (६२२७६)
सरस्वतीं ततः सोमः स जगामर्षिशासनात् ।
प्रभासं प्रथमं तीर्थं सरस्वत्या जगाम ह ॥ ९-३६-३४ (६२२७७)
अमावास्यां महातेजास्तत्रामज्जन्महाद्युतिः ।
लोकान्प्रभासयामास शीतांशुत्वमवाप च ॥ ९-३६-३५ (६२२७८)
देवास्तु सर्वे राजेन्द्र प्रसादं प्राप्य पुष्कलम् ।
सोमेन सहिता भूत्वा दक्षस्य प्रमुखेऽभवन् ॥ ९-३६-३६ (६२२७९)
ततः प्रजापतिः सर्वा विससर्जाथ देवताः ।
सोमं च भगवान्प्रीतो भूयो वचनमब्रवीत् ॥ ९-३६-३७ (६२२८०)
मावमंस्थाः स्त्रियः पुत्र मा च विप्रान्कदाचन ।
गच्छ युक्तः सदा भूत्वा कुरु वै शासनं मम ॥ ९-३६-३८ (६२२८१)
स विसृष्टो महाराज जगामाथ स्वमालयम् ।
प्रजाश्च मुदिता भूत्वा ईजिरे च यथा पुरा ॥ ९-३६-३९ (६२२८२)
एवं ते सर्वमाख्यातं यथा शप्तो निशाकरः ।
प्रभासं च यथा तीर्थं तीर्थानां प्रवरं महत् ॥ ९-३६-४० (६२२८३)
अमावास्यां महाराज नित्यशः शशलक्षणः ।
स्नात्वाह्याप्यायते श्रीमान्प्रभासे तीर्थउत्तमे ॥ ९-३६-४१ (६२२८४)
अतश्चैतत्प्रजानन्ति प्रभासमिति भूमिप ।
प्रभां हि परमां लेभे तस्मिंश्चामज्ज्य चन्द्रमाः ॥ ९-३६-४२ (६२२८५)
ग्लोकान्प्रभासयामास पुपोष च वपुस्तथा ।
तत्र स्नात्वा हलीरामो दत्वा प्रीतोऽथ दक्षिणाः'॥ ९-३६-४३ (६२२८६)
ततस्तु चमसोद्भेदमभीतस्त्वगमद्बली ।
चमसोद्भेद इत्येवं यं जनाः कथयन्त्युत ॥ ९-३६-४४ (६२२८७)
तत्र दत्त्वा च दानानि विशिष्टानि हलायुधः ।
उषित्वा रजनीमेकां स्नात्वा च विधिवत्तदा ॥ ९-३६-४५ (६२२८८)
उदपानमथागच्छत्त्वरावान्केशवाग्रजः ।
आद्यं स्वस्त्ययनं चैव तत्रावाप्य महाबलः ॥ ९-३६-४६ (६२२८९)
स्निग्धत्वादोषधीनां च भूमेश्च जनमेजय ।
जानन्ति सिद्धा राजेन्द्र निगूढां तां सरस्वतीम् ॥ ॥ ९-३६-४७ (६२२९०)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
अष्टादशदिवसयुद्धे षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-३६-९ त्वा त्वां अधर्मः मा स्पृशेत् ॥
९-३६-१४ विरोचन हे विशेषेण रोचमान ।त्वां माशप्स्ये। तव रोचनां शापेन न हरामि तथा यतस्वेत्यर्थः ॥
९-३६-३८ गच्छयतः इति क पाठः ॥
९-३६-३६ षटत्रिंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०३७
॥ श्रीः ॥
९.३७. अध्यायः ३७

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
एकतद्वितत्रितनामकानां विप्राणां कथा ॥१ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-३७-० (६२२९१)
वैशम्पायन उवाच। ९-३७-०क्ष् (५१६९)
तस्मान्नदीगतं चापि ह्युदपानं यशस्विनः ।
त्रितस्य च महाराज जगामाथ हलायुधः ॥ ९-३७-१ (६२२९२)
तत्र दत्त्वा बहुद्रव्यं पूजयित्वा तथा द्विजान् ।
उपस्पृश्य च तत्रैव प्रहृष्टो मुसलायुधः ॥ ९-३७-२ (६२२९३)
तत्र धर्मपरो ह्यासीत्त्रितः स सुमहातपाः ।
कूपे च वसता तेन सोमः पीतो महात्मना ॥ ९-३७-३ (६२२९४)
तत्र चैनं समुत्सृज्य भ्रातरौ जग्मतुर्गृहान् ।
ततस्तौ वै शशापाथ त्रितो ब्राह्मणसत्तमः ॥ ९-३७-४ (६२२९५)
जनमेजय उवाच। ९-३७-५क्ष् (५१७०)
उदपानं कथं ब्रह्मन्कथं च सुमहातपाः ।
पतितः किं च सन्त्यक्तो भ्रातृभ्यां द्विजसत्तम ॥ ९-३७-५ (६२२९६)
कूपे कथं च हित्वैनं भ्रातरौ जग्मतुर्गृहान् ।
कथं च याजयामास पपौ सोमं च वै कथम् ।
एतदाचक्ष्व मे ब्रह्मन्श्रोतव्यं यदि मन्यसे ॥ ९-३७-६ (६२२९७)
वैशम्पायन उवाच। ९-३७-७क्ष् (५१७१)
आसन्पूर्वयुगे राजन्मुनयो भ्रातरस्त्रयः ।
एकतश्च द्वितश्चैव त्रितश्चादित्यसन्निभाः ॥ ९-३७-७ (६२२९८)
सर्वे प्रजापतिसमाः प्रजावन्तस्तथैव च ।
ब्रह्मलोकजिताः सर्वे तपसा ब्रह्मवादिनः ॥ ९-३७-८ (६२२९९)

तेषां तु तपसा प्रीतो नियमेन दमेन च ।
अभवद्गौतमो नित्यं पिता धर्मरतः सदा ॥ ९-३७-९ (६२३००)
स तु दीर्घेण कालेन तेषां प्रीतिमवाप्य च ।
जगाम भगवान्स्थानमनुरूपमिवात्मनः ॥ ९-३७-१० (६२३०१)
राजानस्तस्य ये ह्यासन्याज्या राजन्महात्मनः ।
ते सर्वे स्वर्गते तस्मिंस्तस्य पुत्रानपूजयन् ॥ ९-३७-११ (६२३०२)
तेषां तु कर्मणा राजंस्तथा चाध्ययनेन च ।
त्रितः स श्रेष्ठतां प्राप यथैवास्य पिता तथा ॥ ९-३७-१२ (६२३०३)
तथा सर्वे महाभागा मुनयः पुण्यलक्षणाः ।
अपूजयन्महाभागं यथास्य पितरं तथा ॥ ९-३७-१३ (६२३०४)
कदाचिद्धि ततो राजन्भ्रातरावेकतद्वितौ ।
यज्ञार्थं चक्रतुश्चिन्तां तथा वित्तार्थमेव च ॥ ९-३७-१४ (६२३०५)
तयोर्बुद्धिः समभवत्त्रितं गृह्य परन्तप ।
याज्यान्सर्वानुपादाय प्रतिगृह्य पशूंस्ततः ।
सोमं पास्यामहे हृष्टाः प्राप्य यज्ञं महाफलम् ॥ ९-३७-१५ (६२३०६)
चक्रुश्चैवं तथा राजन्भ्रातरस्त्रय एव च ।
यथा ते तु परिक्रम्य याज्यान्सर्वान्पशून्प्रति ।
याजयित्वा ततो याज्याँल्लब्ध्वा तु सुबहून्पशून् ॥ ९-३७-१६ (६२३०७)
याज्येन कर्मणा तेन प्रतिगृह्य विधानतः ।
प्राचीं दिशं महात्मान आजग्मुस्ते महर्षयः ॥ ९-३७-१७ (६२३०८)
त्रितस्तेषां महाराज पुरस्ताद्याति हृष्टवत् ।
एकतश्च द्वितश्चैव पृष्ठतः कालयन्पशून् ॥ ९-३७-१८ (६२३०९)
तयोश्चिन्ता समभवदेकतस्य द्वितस्य च ।
कथं च स्युरिमा गाव आवाभ्यां हि विना त्रितम् ॥ ९-३७-१९ (६२३१०)
तावन्योन्यं समाभाष्य एकतश्च द्वितश्च ह ।
यदूचतुर्मिथः पापौ तन्निबोध जनेश्वर ॥ ९-३७-२० (६२३११)
त्रितो यज्ञेषु कुशलस्तथा वेदेषु निष्ठितः ।
ततस्त्रितो बहुतरं गावः समुपलप्स्यते ॥ ९-३७-२१ (६२३१२)
तदावां सहितौ भूत्वा गाः प्रकाल्य व्रजावहे ।
त्रितोऽपि गच्छतां काममावाभ्यां वै विनाकृताः ॥ ९-३७-२२ (६२३१३)
वैशम्पायन उवाच। ९-३७-२३क्ष् (५१७२)
तेषामागच्छतां रात्रौ पथिस्थानां वृकोऽभवत् ।
तत्र कूपो विदूरेऽभूत्सरस्वत्यास्तटे महान् ॥ ९-३७-२३ (६२३१४)
अथ त्रितो वृकं दृष्ट्वा पथि तिष्ठन्तमग्रतः ।
तद्भयादपसर्पन्वै तस्मिन्कूपे पपात ह ।
अगाधे सुमहाघोरे सर्वभूतभयङ्करे ॥ ९-३७-२४ (६२३१५)

त्रितस्ततो महाराज कूपस्थो मुनिसत्तमः ।
आर्तनादं ततश्चक्रे तौ तु शुश्रुवतुर्मुनी ॥ ९-३७-२५ (६२३१६)
त ज्ञात्वा पतितं कूपे भ्रातरावेकतद्वितौ ।
वृकत्रासाच्च लोभाच्च समुत्सृज्य प्रजग्मतुः ॥ ९-३७-२६ (६२३१७)
भ्रातृभ्यां पशुलुब्धाभ्यामुत्सृष्टः स महातपाः ।
उदपाने तदा राजन्निर्जले पांसुपंवृते ॥ ९-३७-२७ (६२३१८)
त्रित आत्मानमालक्ष्य कूपे वीरुत्तृणावृते ।
निमग्नं भरतश्रेष्ठ नरके दुष्कृती यथा ॥ ९-३७-२८ (६२३१९)
ततो ह्यचिन्तयत्प्राज्ञो मृतभूतो ह्यसोमपः ।
सोमः कथं तु पातव्य इहस्थेन मया भवेत् ॥ ९-३७-२९ (६२३२०)
स एवमभिसञ्चिन्त्य तस्मिन्कूपे महातपाः ।
ददर्श वीरुधं तत्र लम्बमानां यदृच्छया ॥ ९-३७-३० (६२३२१)
पांसुग्रस्ते ततः कूपे न्यखनत्सलिलं मुनिः ।
अग्नीन्सङ्कल्पयामास होतॄनात्मानमेव च ॥ ९-३७-३१ (६२३२२)
ततस्तां वीरुधं सोमं सङ्कल्प सुमहातपाः ।
ऋचो जयूंषि सामानि मनसा चिन्तयन्मुनिः ॥ ९-३७-३२ (६२३२३)
ग्रावाणः शर्कराः कृत्वा प्रचक्रेऽभिषवं नृप ।
आज्यं च सलिलं चक्रे भागांश्च त्रिदिवौकसाम् ॥ ९-३७-३३ (६२३२४)
सोमस्याभिषवस्याग्रे प्रवृत्तस्तुमुलो ध्वनिः ।
स चाविशद्दिवं राजन्स्वरश्चैव त्रितस्त वै ॥ ९-३७-३४ (६२३२५)
समवाप च तं यज्ञां यथोक्तं ब्रह्मवादिभिः ॥ ९-३७-३५ (६२३२६)
वर्तमाने महायज्ञे त्रितस्य सुमहात्मनः ।
आविग्नं त्रिदिवं सर्वं कारमं च न बुध्यते ॥ ९-३७-३६ (६२३२७)
ततः सुतुमुलं शब्दं शुश्रावाथ बृहस्पतिः ।
श्रुत्वा चैवाब्रवीत्सर्वान्देवान्देवपुरोहितः ॥ ९-३७-३७ (६२३२८)
त्रितस्य वर्तते यज्ञस्तत्र गच्छामहे सुराः ।
स हि क्रुद्धः सृजेदन्यान्देवानपि महातपाः ॥ ९-३७-३८ (६२३२९)
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य सहिताः सर्वदेवताः ।
प्रययुस्तत्र यत्रास्ते त्रितयज्ञश्च वर्तते ॥ ९-३७-३९ (६२३३०)
ते तत्र गत्वा विबुधास्तं कूपं यत्र स त्रितः ।
ददृशुस्तं महात्मानं दीक्षितं यज्ञकर्मसु ॥ ९-३७-४० (६२३३१)
दृष्ट्वा चैनं महात्मानं श्रिया परमया युतम् ।
ऊचुश्चैनं महाभागं प्राप्ता भागार्थिनो वयम् ॥ ९-३७-४१ (६२३३२)
अथाब्रवीदृषिर्देवान्पश्यध्वं मां दिवौकसः ।
अस्मिन्प्रतिभये कूपे निमग्नं नष्टचेतसम् ॥ ९-३७-४२ (६२३३३)
ततस्त्रितो महाराज भागांस्तेषां यथाविधि ।

मन्त्रयुक्तान्समददात्तेन प्रीतास्तदाऽभवन् ॥ ९-३७-४३ (६२३३४)
ततो यथाविधि प्राप्तान्भागान्प्राप्य दिवौकसः ।
प्रीतात्मानो ददुस्तस्मै वरान्यान्मनसेच्छति ॥ ९-३७-४४ (६२३३५)
स तु वव्रे लवरं देवांस्त्रातुमर्हथ मामितः ।
यश्चाम्भोपस्पृशेत्कूपे स सोमपगतिं लभेत् ॥ ९-३७-४५ (६२३३६)
तत्र चोर्मिमती राजन्नुत्पपात सरस्वती ।
तयोत्क्षिप्तस्त्रितस्तस्थौ पूजयंस्त्रिदिवौकसः ॥ ९-३७-४६ (६२३३७)
तथेति चोक्त्वा विबुधा जग्मू राजन्यथाऽऽगताः ।
त्रितश्चाभ्यागमत्प्रीतः स्वमेव निलयं तदा ॥ ९-३७-४७ (६२३३८)
क्रुद्धस्तु स समासाद्य तावृषी भ्रातरौ तदा ।
उवाच परुषं वाक्यं शशाप च महातपाः ॥ ९-३७-४८ (६२३३९)
पशुलुब्धौ युवां यस्मान्मामुत्सृज्य प्रधावितौ ।
तस्माद्वृकाकृती रौद्रौ दंष्ट्रिणावभितश्चरौ ॥ ९-३७-४९ (६२३४०)
भवितारौ मया शप्तौ पापेनानेन कर्मणा ।
प्रसवश्चैव युवयोर्गोलाङ्गूलर्क्षवानराः ॥ ९-३७-५० (६२३४१)
इत्युक्तेन तदा तेन क्षणादेव विशाम्पते ।
तथाभूतावदृश्येतां वचनात्सत्यवादिनः ॥ ९-३७-५१ (६२३४२)
तत्राप्यमितविक्रान्तः स्पृष्ट्वा तोयं हलायुधः ।
दत्त्वाच विविधान्देयान्पूजयित्वा च वै द्विजान् ॥ ९-३७-५२ (६२३४३)
उदपानं च तं वीक्ष्य प्रशस्य च पुनःपुनः ।
नदीगतमदीनात्मा प्राप्तो विनशनं तदा ॥ ॥ ९-३७-५३ (६२३४४)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-३७-६ याजयामास स्वार्थे णिच् यागं कृतवान् ॥
९-३७-८ सर्वे प्रजापतिसुताः प्रजापतय एव च इति क पाठः ॥
९-३७-१६ पशून्प्रतिपश्चर्थम् । दक्षिणार्था गाः प्राप्तुमित्यर्थः ॥
९-३७-१८ त्रितश्चाकालयन्पशून् इति क पाठः ॥
९-३७-२३ पथिस्थाने वृकोऽभवदिति क ङ पाठः ॥
९-३७-४५ यश्चेहोपस्पृशेदिति झ पाठः ॥
९-३७-३७ सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०३८
॥ श्रीः ॥

९.३८. अध्यायः ३८

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
बलभद्रस्य सरस्वतीतीरस्थानानातीर्थयात्राप्रकारवर्णनम् ॥ १ ॥
तत्तत्तीर्थमहिमानुवर्णनं च ॥ २ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-३८-० (६२३४५)
वैशम्पायन उवाच। ९-३८-०क्ष् (५१७३)
ततो विनशनं राजन्नाजगाम हलायुधः ।
शूद्राभीरान्प्रति द्वेषाद्यत्र नष्टा सरस्वती ।
तस्मात्तामृषयो नित्यं प्राहुर्विनशनेति च ॥ ९-३८-१ (६२३४६)
तत्राप्युपस्पृश्य बलः सरस्वत्यां महाबलः ।
सुभूमिकं ततोऽगच्छत्सरस्वत्यास्तटे वरे ॥ ९-३८-२ (६२३४७)
तत्र चाप्सरसः शुभ्रा नित्यकालमतन्द्रिताः ।
क्रीडाभिर्विमलाभिश्च क्रीडन्ति विमलाननाः ॥ ९-३८-३ (६२३४८)
तत्र देवाः सगन्धर्वा मासिमासि जनेश्वर ।
अभिगच्छन्ति तत्तीर्थं पुण्यं ब्राह्मणसेवितम् ॥ ९-३८-४ (६२३४९)
तत्र नृत्यन्ति गन्धर्वास्तथैवाप्सरसां गणाः ।
समेत्य सहिता राजन्यथाप्राप्तं यथासुखम् ॥ ९-३८-५ (६२३५०)
तत्र मोदन्ति देवाश्च पितरश्च सवीरुधः ।
पुण्यैः पुष्पैः सदा दिव्यैः कीर्यमाणाः पुनः पुनः ॥ ९-३८-६ (६२३५१)
आक्रीडभूमिः सा राजंस्तासामप्सरसां शुभा ।
सुभूमिकेति विख्याता सरस्वत्यास्तटे वरे ॥ ९-३८-७ (६२३५२)
तत्र स्नात्वा च दत्त्वा च वसु विप्रेषु माधवः ।
श्रुत्वा गीतं च तद्दिव्यं वादित्राणां च निःस्वनम् ॥ ९-३८-८ (६२३५३)
शय्याश्च विपुला दृष्ट्वा देवगन्धर्वरक्षसाम् ।
गन्धर्वाणां ततस्तीर्थमागच्छद्रोहिणीसुतः ॥ ९-३८-९ (६२३५४)
विश्वावसुमुखास्तत्र गन्धर्वाप्सरसां गणाः ।
नृत्तवादित्रगीतं च कुर्वति सुमनोरमम् ॥ ९-३८-१० (६२३५५)
तत्र दत्त्वा हलधरो विप्रेभ्यो विविधं वसु ।
अजाविकं गोखरोष्ट्रं सुवर्णं रजतं तथा ॥ ९-३८-११ (६२३५६)
भोजयित्वा द्विजान्कामैः सन्तर्प्य च महाधनैः ।
प्रययौ सहितो विप्रैः स्तूयमानश्च माधवः ॥ ९-३८-१२ (६२३५७)
तस्माद्गन्धर्वतीर्थाच्च महाबाहुररिन्दमः ।

गर्गस्रोतो महातीर्थमाजगामैककुण्डली ॥ ९-३८-१३ (६२३५८)
तत्र गर्गेण वृद्धेन तपसा भावितात्मना ।
कालज्ञानगतिश्चैव ज्योतिषां च व्यतिक्रमः ॥ ९-३८-१४ (६२३५९)
उत्पाता दारुणाश्चैव शुभाश्च जनमेजय ।
सरस्वत्याः शुभे तीर्थे विदिता वै महात्मना ॥ ९-३८-१५ (६२३६०)
तस्य नाम्ना च तत्तीर्थं गर्गस्रोत इति स्मृतम् ॥ ९-३८-१६ (६२३६१)
तत्र गर्गं महाभागमृषयः सुव्रता नृप ।
उपासाञ्चक्रिरे नित्यं कालज्ञानं प्रति प्रभो ॥ ९-३८-१७ (६२३६२)
तत्र गत्वा महाराज बलः श्वेतानुलेपनः ।
विधिवद्धि धनं दत्त्वा मुनीनां भावितात्मनाम् ॥ ९-३८-१८ (६२३६३)
उच्चावचांस्तथा भक्ष्यान्विप्रेभ्यो विप्रदाय सः ।
नीलवासास्तदाऽगच्छच्छङ्खतीर्थं महायशाः ॥ ९-३८-१९ (६२३६४)
तत्रापश्यन्महाशङ्खं महामेरुमिवोच्छ्रितम् ।
श्वेतपर्वतसङ्काशमृषिसङ्घैर्निषेवितम् ।
सरस्वत्यास्तटे जातं नगं तालध्वजो बली ॥ ९-३८-२० (६२३६५)
यक्षा विद्याधराश्चैव राक्षसाश्चामितौजसः ।
पिशाचाश्चामितबला यत्र सिद्धाः सहस्रशः ॥ ९-३८-२१ (६२३६६)
ते सर्वे ह्यशनं त्यक्त्वा फलं तस्य वनस्पतेः ।
व्रतैश्च नियमैश्चैव कालेकाले स्म भुञ्जते ॥ ९-३८-२२ (६२३६७)
प्राप्तैश्च नियमैस्तैस्तैर्विचरन्तः पृथक्पृथक् ।
अदृश्यमाना मनुजैर्व्यचरन्पुरुषर्षभ ॥ ९-३८-२३ (६२३६८)
एवं ख्यातो नरव्याघ्र लोकेऽस्मिन्स वनस्पतिः ।
तत्र तीर्थं सरस्वत्याः पावनं लोकविश्रुतम् ॥ ९-३८-२४ (६२३६९)
तस्मिंश्च यदुशार्दूलो दत्त्वा तीर्थे पयस्विनीः ।
ताम्रायसानि भाण्डानि वस्त्राणि विविधानि च ॥ ९-३८-२५ (६२३७०)
पूजयित्वा द्विजांश्चैव पूजितश्च तपोधनैः ।
पुण्यं नैसर्गिकं राजन्नाजगाम हलायुधः ॥ ९-३८-२६ (६२३७१)
तत्र गत्वा मुनीन्दृष्ट्वा नानावेषधरान्बलः ।
आप्लुत्य सलिले चापि पूजयामास वै द्विजान् ॥ ९-३८-२७ (६२३७२)
तथैव दत्त्वा विप्रेभ्यः परिभोगान्सुपुष्कलान् ।
ततः प्रायाद्बलो राजन्दक्षिणेन सरस्वतीम् ॥ ९-३८-२८ (६२३७३)
गत्वा चैवं महाबाहुर्नातिदूरे महायशाः ।
धर्मात्मा नागधन्वानं तीर्थमागमदच्युतः ॥ ९-३८-२९ (६२३७४)
यत्र पन्नगराजस्य वासुकेः सन्निवेशनम् ।
महाद्युतेर्महाराज बहुभिः पन्नगैर्वृतम् ॥ ९-३८-३० (६२३७५)
ऋषिणां हि सहस्राणि तत्र नित्यं चतुर्दश ।

यत्र देवाः समागम्य वासुकिं पन्नगोत्तमम् ।
सर्वपन्नगराजानमभ्यषिञ्चन्यथाविधि ॥ ९-३८-३१ (६२३७६)
पन्नगेभ्यो भयं तत्र विद्यते न स्म पौरव ॥ ९-३८-३२ (६२३७७)
तत्रापि विधिवद्दत्वा विप्रेभ्यो रत्नसञ्चयान् ।
प्रायात्प्राचीं दिशं राजंस्तत्र तीर्थान्यनेकशः ॥ ९-३८-३३ (६२३७८)
सहस्रशतसङ्ख्यानि प्रथितानि पदेपदे ।
आप्लुत्य तत्र तीर्थेषु यथोक्तं तत्र चर्षिभिः ॥ ९-३८-३४ (६२३७९)
दत्त्वा वसु द्विजाग्र्येभ्यो निर्जगाम महाबलः ।
तत्रस्थानृषिसङ्घांस्तानभिवाद्य हलायुधः ॥ ९-३८-३५ (६२३८०)
ततो रामोऽगमत्तीर्थमृषिभिः सेवितं महत् ।
यत्र भूयो निववृते प्राङ्मुखा वै सरस्वती ॥ ९-३८-३६ (६२३८१)
ऋषीणां नैमिषेयाणावमेक्षार्थं महात्मनाम् ।
निवृत्तां तां सरिच्छ्रेष्ठां तत्र दृष्ट्वा तु लाङ्गली ।
वभूव विस्मितो राजन्बलः श्वेतानुलेपनः ॥ ९-३८-३७ (६२३८२)
जनमेजय उवाच। ९-३८-३८क्ष् (५१७४)
कस्मात्सरस्वती ब्रह्मन्निवृत्ता कप्राङ्मुखी भवत् ।
व्याख्यातमेतदिच्छामि सर्वमध्वर्युसत्तम ॥ ९-३८-३८ (६२३८३)
कस्मिंश्चित्कारणे तत्र विस्मितो यदुनन्दनः ।
निवृत्ता हेतुना केन कथमेव सरिद्वरा ॥ ९-३८-३९ (६२३८४)
वैशम्पायन उवाच। ९-३८-४०क्ष् (५१७५)
पूर्वं कृतयुगे राजन्नैमिषेयास्तपस्विनः ।
वर्तमाने सुविपुले सत्रे द्वादशवार्षिके ॥ ९-३८-४० (६२३८५)
ऋषयो बहवो राजंस्तत्सत्रमभिपेदिरे ।
उषित्वा च महाभागास्तस्मिन्सत्रे यथाविधि ॥ ९-३८-४१ (६२३८६)
निवृत्ते नैमिषे ये वै सत्रे द्वादशवार्षिके ।
आजग्मुर्ऋषयस्तत्र बहवस्तीर्थकारणात् ॥ ९-३८-४२ (६२३८७)
ऋषीणां बहुलत्वात्तु सरस्वत्या विशाम्पते ।
तीर्थानि नगरायन्ते कूले वै दक्षिणोत्तरे ॥ ९-३८-४३ (६२३८८)
समन्तपञ्चकं यावत्तावत्ते द्विजसत्तमाः ।
तीर्थलोभान्नरव्याघ्र नद्यास्तीरं समाश्रिताः ॥ ९-३८-४४ (६२३८९)
जुह्वतां तत्र तेषां तु मुनीनां भावितात्मनाम् ।
स्वाध्यायेनातिमहता बभूवुः पूरिता दिशः ॥ ९-३८-४५ (६२३९०)
अग्निहोत्रैस्ततस्तेषां हूयमानैर्महात्मनाम् ।
अशोभत सरिच्छ्रेष्ठा दीप्यमानैः समन्ततः ॥ ९-३८-४६ (६२३९१)
वालखिल्या महाराज अश्मकुट्टाश्च तापसाः ।
दन्तोलूखलिनश्चान्ये सम्प्रक्षालास्तथा परे ॥ ९-३८-४७ (६२३९२)

वायुभक्षा जलाहाराः पर्णभक्षाश्च तापसाः ।
नानानियमयुक्ताश्च तथा स्थण्डिलशायिनः ॥ ९-३८-४८ (६२३९३)
आसन्वै मुनयस्तवत्र सरस्वत्याः समीपतः ।
शोभयन्तः सरिच्छ्रेष्ठां गङ्गामिव दिवौकसः ॥ ९-३८-४९ (६२३९४)
शतशश्च समापेतुर्ऋषयः सत्रयाजिनः ।
तेऽवकाशं न ददृशुः सरस्वत्या महाव्रताः ।
तेऽवकाशं च ददृशुः कुरुक्षेत्रं (त्रे) महाव्रताः ॥ ९-३८-५० (६२३९५)
ततो यज्ञोपवीतैः स्वैस्तत्र कृत्वा सरस्वतीम् ।
जुहुवुश्चाग्निहोत्रांश्च चक्रुश्च विविधाः क्रियाः ॥ ९-३८-५१ (६२३९६)
ततस्तमृपिसङ्घातं निराशं चिन्तयान्वितम् ।
दर्शयामास राजेन्द्र तेषामर्थे सरस्वती ॥ ९-३८-५२ (६२३९७)
ततः कुञ्जान्बहून्कृत्वा सन्निवृत्ता सरस्वती ।
ऋषीणां पुण्यतपसां कारुण्याज्जनमेजय ॥ ९-३८-५३ (६२३९८)
ततो निवृत्त्य राजेन्द्र तेषामर्थे सरस्वती ।
भूयः प्रतीच्यभिमुखी प्रसुस्राव सरिद्वरा ॥ ९-३८-५४ (६२३९९)
अमोघा गमनं कृत्वा तेषां भूयो जगाम ह ।
अत्यद्भुतं महच्चक्रे तदा राजन्महानदी ॥ ९-३८-५५ (६२४००)
एवं स कुञ्जो राजन्वै नैमिषीय इति स्मृतः ।
कुरुश्रेष्ठ कुरुक्षेत्रे कुरुष्व महतीं क्रियाम् ॥ ९-३८-५६ (६२४०१)
तत्र कुञ्जान्बहून्दृष्ट्वा निवृत्तां च सरस्वतीम् ।
बभूव विस्मयस्तत्र रामस्याथ महात्मनः ॥ ९-३८-५७ (६२४०२)
उपस्पृश्य तु तत्रापि विधिवद्यदुनन्दनः ।
दत्त्वा देयान्द्विजातिभ्यो भाण्डानि विविधानि च ॥ ९-३८-५८ (६२४०३)
भक्ष्यं भोज्यं कच विविधं ब्राह्मणेभ्यः प्रदाय च ।
ततः प्रायाद्बलो राजन्पूज्यमानो द्विजातिभिः ॥ ९-३८-५९ (६२४०४)
सरस्वतीतीर्थवरं नानाद्विजगणायुतम् ।
बदरेङ्गुदश्यामाकाप्लुक्षाश्वत्थबिभीतकैः ॥ ९-३८-६० (६२४०५)
कङ्कोलैश्च पलाश्चैश्च करीरैः पीलुभिस्तथा ।
सरस्वतीतीर्थरुहैस्तरुभिर्विविधैस्तथा ॥ ९-३८-६१ (६२४०६)
करुषकवरैश्चैव बिल्वैराम्रातकैस्तथा ।
अतिमुक्तकषण्डैश्च पारिजातैश्च शोभितम् ॥ ९-३८-६२ (६२४०७)
कदलीवनभूयिष्ठं दृष्टिकान्तं मनोहरम् ।
वाय्वम्बुफलपर्णादैर्दन्तोलूखलिकैरपि ॥ ९-३८-६३ (६२४०८)
तथाऽश्मकुट्टैर्वातेयैर्मुनिभिर्बहुभिर्वृतम् ।
स्वाध्यायघोषसङ्घुष्टं मृगयूथशताकुलम् ॥ ९-३८-६४ (६२४०९)
अहिंस्रैर्धर्मपरमैर्नृभिरत्यर्थरोवितम् ।

सप्तसारस्वतं तीर्थमाजगाम हलायुधः ।
यत्र मङ्कणकः सिद्धस्तपस्तेपे महामुनिः ॥ ॥ ९-३८-६५ (६२४१०)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
अष्टविंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-३८-१ शूद्राभीरान्द्विष्टमाना---इति क पाठः ॥
९-३८-३ शुभ्राः शुचयः ॥
९-३८-९ छायाश्च विपुला इति ङ पाठः ॥
९-३८-१० गन्धर्वाप्सरसान्विंताः इति ङ पाठः ॥
९-३८-१७ कालज्ञानार्थम् ॥
९-३८-२० शङ्खं शङ्खनामानम् । नगं वृक्षम् ॥
९-३८-२६ पुण्यं द्वैतवनं इति झ पाठः ॥
९-३८-३७ अवेक्षार्यमिष्टसिद्ध्यर्थम् ॥
९-३८-३८ इच्छामि श्रोतुमिति शेषः ॥
९-३८-५१ यज्ञोपवीतैः यज्ञसूत्रैः निराशं सरस्वतीजललाभे इत्यर्थः ॥
९-३८-५३ कुज्जान् आत्मनो वासस्थानानि तिर्थविशेषानित्यर्थः ॥
९-३८-३८ अष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०३९
॥ श्रीः ॥
९.३९. अध्यायः ३९

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
सरस्वत्याः सप्तधाविभागे कारणाभिधानम् ॥ १ ॥
सप्तभागानां कस्मिंश्चित्तीर्थे एकीभवनात्तत्तीर्थस्य
सप्तसारस्वतनामप्राप्तिः ॥ २ ॥
मङ्कणमुनिचरितप्रतिपादनम् ॥ ३ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-३९-० (६२४११)
जनमेजय उवाच। ९-३९-०क्ष् (५१७६)
सप्तसारस्वतं कस्मात्कश्च मङ्कणको मुनिः ।
कथं सिद्धः स भगवान्कश्चास्य नियमोऽभवत् ॥ ९-३९-१ (६२४१२)

कस्य वंशे समुत्पन्नः किं चाधीतं द्विजोत्तम ।
एतन्मे सर्वमाचक्ष्व यथातत्त्वं महामुने ॥ ९-३९-२ (६२४१३)
वैशम्पायन उवाच। ९-३९-३क्ष् (५१७७)
सप्तनद्यः सरस्वत्या याभिर्व्याप्तमिदं जगत् ।
आहूता बलवद्भिर्हि तत्रतत्र सरस्वती ॥ ९-३९-३ (६२४१४)
सुप्रभा काञ्चनाक्षी च विशाला च मनोरमा ।
सरस्वती चौघवती सुरेणुर्विमलोदका ॥ ९-३९-४ (६२४१५)
पितामहस्य महतो वर्तमाने महामखे ।
वितते यज्ञवाटे च संसिद्धेषु द्विजातिषु ॥ ९-३९-५ (६२४१६)
पुण्याहघोषैर्विमलैर्वेदानां निनदैस्तथा ।
देवेषु चैव व्यग्रेषु तस्मिन्यज्ञविधौ तदा ॥ ९-३९-६ (६२४१७)
तत्र चैव महाराज दीक्षिते प्रपितामहे ।
यजतस्तस्य सत्रेण सर्वकामसमृद्धिना ॥ ९-३९-७ (६२४१८)
मनसा चिन्तिता ह्यर्था धर्मार्थकुशलैस्तदा ।
उपतिष्ठन्ति राजेन्द्र द्विजातींस्तत्रतत्र ह ॥ ९-३९-८ (६२४१९)
जगुश्च तत्र गन्धर्वा ननृतुश्चाप्सरोगणाः ।
वादित्राणि च दिव्यानि वादयामासुरञ्जसा ॥ ९-३९-९ (६२४२०)
तस्य यज्ञस्य सम्पत्त्या तुतुषुर्देवतागणाः ।
विस्मयं परमं जग्मुः किमु मानुषयोनयः ॥ ९-३९-१० (६२४२१)
वर्तमाने यथा यज्ञे पुष्करस्थे पितामहे ।
अब्रुवन्नृषयो राजन्नायं यज्ञो महागुणः ॥ ९-३९-११ (६२४२२)
न दृश्यते सरिच्छ्रेष्ठा यस्मादिह सरस्वती ।
तच्छ्रुत्वा भगवान्प्रीतः सस्माराथ सरस्वतीम् ॥ ९-३९-१२ (६२४२३)
पितामहेन यजता आहूता पुष्करेषु वै ।
सुप्रभा नाम राजेन्द्र नाम्ना तत्र सरस्वती ॥ ९-३९-१३ (६२४२४)
तां दृष्ट्वा मुनयस्तुष्टास्त्वरायुक्तां सरस्वतीम् ।
पितामहं मानयन्तीं क्रतुं ते बहुमेनिरे ॥ ९-३९-१४ (६२४२५)
एवमेषा सरिच्छ्रेष्ठा पुष्करेषु सरस्वती ।
पितामहार्थं सम्भूता तुष्ट्यर्थं च मनीषिणाम् ॥ ९-३९-१५ (६२४२६)
नैमिषे मुनयो राजन्समागम्य समासते ।
तत्र चित्राः कथा ह्यासन्वेदं प्रति जनेश्वर ॥ ९-३९-१६ (६२४२७)
यत्र ते मुनयो ह्यासन्नानास्वाध्यायवेदिनः ।
ते समागम्य मुनयः सस्मारुर्वै सरस्वतीम् ॥ ९-३९-१७ (६२४२८)
सा तु ध्याता महाराज मुनिभिः सत्रयाजिभिः ।
समागतानां राजेन्द्र साहाय्यार्थं महात्मनाम् ।
आजगाम महाभागा तत्र पुण्या सरस्वती ॥ ९-३९-१८ (६२४२९)

नैमिषे काञ्चनाक्षी तु मुनीनां सत्रायाजिxxx म् ।
आगता सरितां श्रेष्ठा तत्र भारत पूजित ॥ ९-३९-१९ (६२४३०)
गयस्य यजमानस्य गयेष्वेव महाक्रतुम् ।
आहूता सरितां श्रेष्ठा गययज्ञे सरस्वती ॥ ९-३९-२० (६२४३१)
गयस्य यजमानस्य गयेष्वेव महाक्रतुम् ।
विशालां तु गयस्याहुर्ऋषयः संशितव्रता ॥ ९-३९-२१ (६२४३२)
सरित्सा हिमवत्पार्श्वात्प्रस्रुता शीघ्रगामिनी ।
औद्दालकेस्तथा यज्ञे यजतस्तस्य भारत ॥ ९-३९-२२ (६२४३३)
समेते सर्वतः स्फीते मुनीनां मण्डले तदा ।
उत्तरे कोसलाभागे पुण्ये राजन्महात्मनः ॥ ९-३९-२३ (६२४३४)
औद्दालकेन यजता पूर्वं ध्याता सरस्वती ।
आजगाम सरिच्छ्रेष्ठा तं देशं मुनिकारणात् ॥ ९-३९-२४ (६२४३५)
पूज्यमाना मुनिगणैर्वल्कलाजिनसंवृतैः ।
मनोहरेति विख्याता सा हि तैर्मनसा वृता ॥ ९-३९-२५ (६२४३६)
श्सुरणुऋषभे द्वीपे पुण्ये राजर्षिसेविते ॥
कुरोश्च यजमानस्य कुरुक्षेत्रे महात्मनः ।
आजगाम महाभागा सरिच्छ्रेष्ठा सरस्वती ॥ ९-३९-२६ (६२४३७)
ओघवत्यपि राजेन्द्र वसिष्ठेन महात्मना ।
समाहूता कुरुक्षेत्रे दिव्यतोया सरस्वती ॥ ९-३९-२७ (६२४३८)
दक्षेण यजता चापि गङ्गाद्वारे सरस्वती ।
सुवेणिरिति विख्याता प्रस्रुता शीघ्रगामिनी ॥ ९-३९-२८ (६२४३९)
विमलोदा भगवती ब्रह्मणा यजता पुनः ।
समाहूता ययौ तत्र पुण्ये हैमवते गिरौ ॥ ९-३९-२९ (६२४४०)
एकीभूतास्ततस्तास्तु तस्मिंस्तीर्थे समागताः ।
सप्तसारस्वतं तीर्थं ततस्तु प्रथितं भुवि ॥ ९-३९-३० (६२४४१)
इति सप्तसरस्वत्यो नामतः परिकीर्तिताः ।
सप्तसारस्वतं चैव तीर्थं पुण्यं तथा स्मृतम् ॥ ९-३९-३१ (६२४४२)
शृणु मङ्कणकस्यापि कौमारब्रह्मचारिणः ।
आपगामवगाढस्य राजन्प्रक्रीडितं महत् ॥ ९-३९-३२ (६२४४३)
दृष्ट्वा यदृच्छया तत्र स्त्रियमम्भसि भारत ।
स्नायन्तीं रुचिरापाङ्गीं दिग्वाससमनिन्दिताम्। ९-३९-३३ (६२४४४)
सरस्वत्यां महाराज चस्कन्दे वीर्यमम्भसि ॥
तद्रेतः स तु जग्राह कलशे वै महातपाः। ९-३९-३४ (६२४४५)
ग्ऋषिः परमधर्मात्मा तदा पुरुषसत्तम'॥
सप्तधा प्रविभागं तु कलशस्थं जगाम ह। ९-३९-३५ (६२४४६)
तत्रर्षयः सप्त जाता जज्ञिरे मरुतां गणाः ॥

वायुवेगो वायुबलो वायुहा वायुमण्डलः। ९-३९-३६ (६२४४७)
वायुज्वालो वायुरेता वायुचक्रश्च वीर्यवान् ।
महर्षेश्चरितं यादृक् त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥ ९-३९-३७ (६२४४८)
पुरा मङ्कणकः सिद्धः कुशाग्रेणेति नः श्रुतम् ।
क्षतः किल करे राजंस्तस्य शाकरसोऽस्रवत् ॥ ९-३९-३८ (६२४४९)
स वै शाकरसं दृष्ट्वा हर्षाविष्टः प्रनृत्तवान् ॥ ९-३९-३९ (६२४५०)
ततस्तस्मिन्प्रनृत्ते वै स्थावरं जङ्गमं च यत् ।
प्रनृत्तमुभयं वीर सेजसा तस्य मोहितम् ॥ ९-३९-४० (६२४५१)
ब्रह्मादिभिः सुरै राजन्नृषिभिश्च तपोधनैः ।
विज्ञप्तो वै महादेव ऋषेरर्थे नराधिप ।
नायं नृत्येद्यथा देव तथा त्वं कर्तुमर्हसि ॥ ९-३९-४१ (६२४५२)
ततो देवो मुनिं दृष्ट्वा हर्षाविष्टमतीव ह ।
सुगणां हितकामार्थं महादेवोऽभ्यभाषत ॥ ९-३९-४२ (६२४५३)
भोभो ब्राह्मण धर्मज्ञ किमर्थं नृत्यते भवान् ।
हर्षस्थानं किमर्थं च तवेदमधिकं मुने ।
तपस्विनो धर्मपथे स्थितस्य द्विजसत्तम ॥ ९-३९-४३ (६२४५४)
ऋषिरुवाच। ९-३९-४४क्ष् (५१७८)
किं न पश्यसि मे ब्रह्मन्कराच्छाकरसं स्रुतम् ।
यं दृष्ट्वा सम्प्रनृत्तो वै हर्षेण महता विभो ॥ ९-३९-४४ (६२४५५)
तं प्रहस्याब्रवीद्देवो मुनिं रागेण मोहितम् ।
अहं न विस्मयं विप्र गच्छामीति प्रपश्य माम् ॥ ९-३९-४५ (६२४५६)
एवमुक्त्वा मुनिश्रेष्ठं महादेवेन धीमता ।
अङ्गुल्यग्रेण राजेन्द्रस्वाङ्गुष्ठस्ताडितोऽभवत् ॥ ९-३९-४६ (६२४५७)
ततो भस्म क्षताद्राजन्निर्गतं हिमसन्निभम् ॥ ९-३९-४७ (६२४५८)
तद्दृष्ट्वा व्रीडितो राजन्स मुनिः पादयोर्गतः ।
मेने देवं महादेवमिदं चोवाच विस्मितः ॥ ९-३९-४८ (६२४५९)
नान्यं देवादहं मन्ये रुद्रात्परतरं महत् ।
सुरासुरस्य जगतो गतिस्त्वमसि शूलधृक् ॥ ९-३९-४९ (६२४६०)
त्वया सृष्टमिदं विश्वं वदन्तीह मनीषिणः ।
त्वामेव सर्वं विशति पुनरेव युगक्षये ॥ ९-३९-५० (६२४६१)
देवैरपि न शक्यस्त्वं परिज्ञातुं कुतो मया ।
त्वयि सर्वे स्म दृश्यन्ते भावा ये जगति स्थिताः ॥ ९-३९-५१ (६२४६२)
त्वामुपासन्त वरदं देवा ब्रह्मादयोऽनघ ।
सर्वस्त्वमसि देवानां कर्ता कारयिता च ह ॥ ९-३९-५२ (६२४६३)
त्वत्प्रसादात्सुराः सर्वे मोदन्तीहाकुतोभयाः ।
ग्त्वं प्रभुः परमैश्वर्यादधिकं भासि शङ्करः ॥ ९-३९-५३ (६२४६४)

त्वयि ब्रह्मा च विष्णुश्च लोकान्सन्धाय तिष्ठतः ।
त्वन्मूलं च जगत्सर्वं भूतस्थावरजङ्गमम् ॥ ९-३९-५४ (६२४६५)
स्वर्गं च परमं स्थानं नृणामभ्युदयार्थिनाम् ।
ददासि च प्रसन्नस्त्वं भक्तानां परमेश्वर ॥ ९-३९-५५ (६२४६६)
अनावृत्तिपदं नृणां नित्यं निश्श्रेयसार्थिनाम् ।
ददासि कर्मिणां कर्म भावयन्ध्यानयोगतः ॥ ९-३९-५६ (६२४६७)
न वृथाऽस्ति महादेव प्रसादस्ते महेश्वर ।
यस्मात्त्वयोपकरणात्करोमि कमलेक्षण ॥ ९-३९-५७ (६२४६८)
प्रपद्ये शरणं शंभुं सर्वदा सर्वतः स्थितम् ।
कर्मणा मनसा वाचा तमेवाभिभजाम्यहम् ॥ ९-३९-५८ (६२४६९)
जनमेजय उवाच।' ९-३९-५९क्ष् (५१७९)
एवं स्तुत्वा महादेवं स ऋषिः प्रणतोऽभवत् ॥ ९-३९-५९ (६२४७०)
यदिदं चापलं देव कृतमेतत्स्मयादिकम् ।
ततः प्रसादयमि त्वां तपो मे न क्षरेदिति ॥ ९-३९-६० (६२४७१)
ततो देवः प्रीतमनास्तमृषिं पुनरब्रवीत् ।
तपस्ते वर्धतां विप्र मत्प्रसादात्सहस्रधा ॥ ९-३९-६१ (६२४७२)
आश्रमे चेह वत्स्यामि त्वया सार्धमहं सदा ।
सप्तसारस्वते चास्मिन्यो मामर्चिष्यते नरः ॥ ९-३९-६२ (६२४७३)
न तस्य दुर्लभं किञ्चिद्भवितेह परत्र वा ।
सारस्वतं च ते लोकं गमिष्यन्ति न संशयः ॥ ९-३९-६३ (६२४७४)
एतन्मङ्कणकस्यापि चरितं भूरितेजसः ।
स हि पुत्रः सुकन्यायामुत्पन्नो मातरिश्वना ॥ ॥ ९-३९-६४ (६२४७५)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-३९-४ विशाला सुतनुस्तथा । सरस्वत्योघमाला च सुवेणी निर्मलोदका इति ङ पाठः। सरस्वत्यूर्मिमाला च सुवेणी विमलोदका इति क पाठः ॥
९-३९-१७ सस्मरुः स्मृतवन्तः ॥
९-३९-२० गयेषु गयदेशेषु ॥
९-३९-२५ मनोरमेति विख्याता सा हि तैर्मनसा कृता इति झ पाठः ॥
९-३९-२८ सुरेणुरिति झ पाठः ॥
९-३९-३२ राजन्प्रजपितं महत् इति क पाठः ॥
९-३९-३३ स्नायन्तीं स्नान्तीम् ॥
९-३९-३६ मरुतां प्राणवायूनां एकोनपञ्चाशताम् । एतेषां तपसा मरुतो

दित्यामुत्पन्ना इति कल्पान्तरविषयोऽयमर्थः ॥
९-३९-६० स्मयादिकं गर्दादिकम् ॥
९-३९-३९ एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०४०
॥ श्रीः ॥
९.४०. अध्यायः ४०

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
बलरामस्यौशनसतीर्थगमनम् ॥ १ ॥
तत्तीर्थस्य कपालमोचननामप्राप्तिहेतूक्तिः ॥ २ ॥
बलस्य उशंग्वाश्रमगमनम् ॥ ३ ॥
उशङ्गुचरित्रकथनं बलस्य पृथूदकतीर्थे स्नानदानादि ॥ ४ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-४०-० (६२४७६)
वैशम्पायन उवाच। ९-४०-०क्ष् (५१८०)
उषित्वा तत्र रामस्तु सम्पूज्याश्रमवासिनः ।
तथा मङ्कणके प्रीतिं शुभां चक्रे हलायुधः ॥ ९-४०-१ (६२४७७)
दत्त्वा दानं द्विजातिभ्यो रजनीं तामुपोष्य च ।
पूजितो मुनिसङ्घैश्च प्रातरुत्थाय लाङ्गली ॥ ९-४०-२ (६२४७८)
अनुज्ञाप्य मुनीन्सर्वान्स्पृष्ट्वा तोयं च भारत ।
प्रययौ त्वरितो रामस्तीर्थहेतोर्महाबलः ॥ ९-४०-३ (६२४७९)
ततस्त्वौशनसं तीर्थमाजगाम हलायुधः ।
कपालमोचनं नाम यत्र मुक्तो महामुनिः ॥ ९-४०-४ (६२४८०)
महता शिरसा राजन्ग्रस्तजङ्घो महोदरः ।
राक्षसस्य महाराज रामक्षिप्तस्य वै पुरा ॥ ९-४०-५ (६२४८१)
तत्र पूर्वं तपस्तप्तं काव्येन सुमहात्मना ।
यत्रास्य नीतिरखिला प्रादुर्भूता महात्मनः ।
यत्रस्थश्चिन्तयामास दैत्यदानवविग्रहम् ॥ ९-४०-६ (६२४८२)
तत्प्राप्य च बलो राजंस्तीर्थप्रवरमुत्तमम् ।
विधिवद्वै ददौ वित्तं ब्राह्मणानां महात्मनाम् ॥ ९-४०-७ (६२४८३)
जनमेजय उवाच। ९-४०-८क्ष् (५१८१)
कपालमोचनं ब्रह्मन्कथं यत्र महामुनिः ।
मुक्तः कथं चास्य शिरो लग्नं केन च हेतुना ॥ ९-४०-८ (६२४८४)

वैशम्पायन उवाच। ९-४०-९क्ष् (५१८२)
पुरा वै दण्डकारण्ये राघवेण महात्मना ।
वसता राजशार्दूल राक्षसाञ्शमयिष्यता ॥ ९-४०-९ (६२४८५)
जनस्थाने शिरश्छिन्नं राक्षसस्य दुरात्मनः ।
क्षुरेण शितधारेण तत्पणात महावने ॥ ९-४०-१० (६२४८६)
महोदरस्य तल्लग्नं जङ्घायां वै यदृच्छया ।
वने विचरतो राजन्नस्थि भित्त्वाऽस्फुरत्तदा ॥ ९-४०-११ (६२४८७)
स तेन लग्नेन तदा द्विजातिर्न शशाक ह ।
अभिगन्तुं महाप्राज्ञस्तीर्थान्यायतनानि च ॥ ९-४०-१२ (६२४८८)
स पूतिना विस्रवता वेदनार्तो महामुनिः ।
जगाम् सर्वतीर्थानि पृथिव्यां चेति नः श्रुतम् ॥ ९-४०-१३ (६२४८९)
स गत्वा सरितः सर्वाः समुद्रांश्च महातपाः ।
कथयामास तत्सर्वमृषीणां भावितात्मनाम् ॥ ९-४०-१४ (६२४९०)
आप्लुत्य सर्वतीर्थेषु न च मोक्षमवाप्तवान् ।
स तु शुश्राव विप्रेन्द्रो मुनीनां वचनं महत् ॥ ९-४०-१५ (६२४९१)
सरस्वत्यास्तीर्थवरं ख्यातमौशनसं तदा ।
सर्वपापप्रशमनं सिद्धिक्षेत्रमनुत्तमम् ॥ ९-४०-१६ (६२४९२)
स तु गत्वा ततस्तत्र तीर्थमौशनसं द्विजः ॥ ९-४०-१७ (६२४९३)
तत औशनसे तीर्थे तस्योपस्पृशतस्तदा ।
xxx च्छरश्चरणं मुक्त्वा पपातान्तर्जले तदा ॥ ९-४०-१८ (६२४९४)
विमुक्तस्तेन शिरसा परं सुखमवाप ह ।
स चाप्यन्तर्जले मूर्धा जगामादर्शनं विभो ॥ ९-४०-१९ (६२४९५)
ततः स विरुजो राजन्पूतात्मा वीतकल्मषः ।
आजगामाश्रमं प्रीतः कृतकृत्यो महोदरः ॥ ९-४०-२० (६२४९६)
सोऽथ गत्वाऽऽश्रमं पुण्यं विप्रमुक्तो महातपाः ।
कथयामास तत्सर्वमृषीणां भावितात्मनाम् ॥ ९-४०-२१ (६२४९७)
ते श्रुत्वा वचनं तस्य ततस्तीर्थस्य मानद ।
कपालमोचनमिति नाम चक्रुः समागताः ॥ ९-४०-२२ (६२४९८)
स चापि तीर्थप्रवरं पुनर्गत्वा महानृषिः ।
पीत्वा पयःसुविपुलं सिद्धिमायात्तदा मुनिः ॥ ९-४०-२३ (६२४९९)
तत्र दत्त्वा बहून्देयान्विप्रान्सम्पूज्य माधवः ।
जगाम तत्र राजेन्द्र उशङ्गोराश्रमं तदा ॥ ९-४०-२४ (६२५००)
यत्र तप्तं तपो घोरमार्ष्टिषेणेन भारत ।
ब्राह्मण्यं लब्धवान्यत्र विश्वामित्रो महामुनिः ॥ ९-४०-२५ (६२५०१)
सर्वकामसमृद्धं च तदाश्रमपदं महत् ।
मुनिभिर्ब्राह्मणैश्चैव सेवितं सर्वदा विभो ॥ ९-४०-२६ (६२५०२)

ततो हलधरः श्रीमान्ब्राह्मणैः परिवारितः ।
जगाम तत्र राजेन्द्र उशङ्गुस्तनुमत्यजत् ॥ ९-४०-२७ (६२५०३)
उशङ्गुर्ब्राह्मणो वृद्धस्तपोनित्यश्च भारत ।
देहन्यासे कृतमना विचिन्त्य बहुधा तदा ॥ ९-४०-२८ (६२५०४)
ततः सर्वानुपादाय तनयान्वै महातपाः ।
उशङ्गुरब्रवीत्तत्र नयध्वं मां पृथूदकम् ॥ ९-४०-२९ (६२५०५)
विज्ञायातीतवयसमुशङ्गुं ते तपोधनाः ।
तं च तीर्थमपानिन्युः सरस्वत्यास्तपोधनम् ॥ ९-४०-३० (६२५०६)
स तैः पुत्रैस्तदा धीमानानीतो वै सरस्वतीम् ।
पुण्यां तीर्थशतोपेतां विप्रसङ्घैर्निषेविताम् ॥ ९-४०-३१ (६२५०७)
स तत्र विधिना राजन्नाप्लुत्य सुमहातपाः ।
ज्ञात्वा तीर्थगुणांश्चैव प्राहेदमृषिसत्तमः ।
सुप्रीतः पुरुषव्याघ्र सर्वान्पुत्रानुपासतः ॥ ९-४०-३२ (६२५०८)
सरस्वत्युत्तरे तीरे यस्त्यजेदात्मनस्तनुम् ।
पृथूदके जप्यपरो नैनं श्वो मरणं तपेत् ॥ ९-४०-३३ (६२५०९)
ग्इत्युक्त्वा स्वां तनुं त्यक्त्वा प्रपेदे वैष्णवं पदम्'।
तत्राप्लुत्य स धर्मात्मा उपस्पृश्य हलायुधः ।
दत्त्वा चैव बूहून्देयान्विप्राणां विप्रवत्सलः ॥ ९-४०-३४ (६२५१०)
ससर्ज यत्र भगवाँल्लोकाँल्लोकपितामहः ॥ ९-४०-३५ (६२५११)
यत्रार्ष्टिषेणः कौरव्य ब्राह्मण्यं संशितव्रतः ।
तपसा महता राजन्प्राप्तवानृषिसत्तमः ॥ ९-४०-३६ (६२५१२)
सिन्धुद्वीपश्च राजर्षिर्देवापिश्च महातपाः ।
ब्राह्मण्यं लब्धवान्यत्र विश्वामित्रस्तथा मुनिः ॥ ९-४०-३७ (६२५१३)
महातपस्वीं भगवानुग्रतेजा महातपाः ।
तत्राजगाम बलवान्बलभद्रः प्रतापवान् ॥ ॥ ९-४०-३८ (६२५१४)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-४०-१७ तीर्थमुपास्पृशदिति शेषः ॥
९-४०-२४ त्रिशङ्कोराश्रमं तदा इति क पाठः । रुशङ्कोराश्रमं
तदा इति झं। पाठः ॥
९-४०-३३ अक्षयं स्वर्गमाप्नोतीत्यर्थः ॥
९-४०-३६ ब्राह्मणं ब्रह्मसन्धातो वेदसमूह इति यावत् । ततः स्वार्थे
ष्यञ्। ब्राह्मणं ब्रह्मसङ्घाते इति मेदिनी ॥

९-४०-४० चत्वारिंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०४१

॥ श्रीः ॥

९.४१. अध्यायः ४१

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics

आर्ष्टिषेणेन पृथूदकतीर्थे तपश्चर्यवा कृत्स्नवेदाधिगमः ॥ १ ॥
विश्वामित्रादीनां तत्तत्तीर्थे तपश्चर्यया ब्राह्मण्याधिगम
॥ बलभद्रस्य तत्र स्नानादिपूर्वकं बकाश्रमम्प्रति गमनम् ॥ ३ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-४१-० (६२५१५)
जनमेजय उवाच। ९-४१-०क्ष् (५१८३)
आर्ष्टिषेणस्तथा ब्रह्मन्विपुलं तप्तवांस्तपः ।
सिन्धुद्वीपः कथं चापि ब्राह्मण्यं लब्धवांस्तदा ॥ ९-४१-१ (६२५१६)
देवापिश्च कथं ब्रह्मन्विश्वामित्रश्च सत्तम ।
तन्ममाचक्ष्व भगवन्परं कौतूहलं हि मे ॥ ९-४१-२ (६२५१७)
वैशम्पायन उवाच। ९-४१-३क्ष् (५१८४)
पुरा कृतयुगे राजन्नार्ष्टिषेणो द्विजोत्तमः ।
वसन्गुरुकुले नित्यं नित्यमध्ययने रतः ॥ ९-४१-३ (६२५१८)
तस्य राजन्गुरुकुले वसतो नित्यमेव च ।
समाप्तिं नागमद्विद्या नापि वेदा विशाम्पते ॥ ९-४१-४ (६२५१९)
स निर्विण्णस्ततो राजंस्तपस्तेपे महातपाः ।
ततो वै तपसा तेन प्राप्य वेदाननुत्तमान् ॥ ९-४१-५ (६२५२०)
स विद्वान्वेदयुक्तश्च सिद्धश्चाप्यृषिसत्तमः ।
तत्र तीर्थे वरान्प्रादात्त्रीनेव सुमहातपाः ॥ ९-४१-६ (६२५२१)
अस्मिंस्तीर्थे महानद्या अद्यप्रभृति मानवः ।
आप्लुतो वाजिमेधस्य फलं प्राप्स्यति पुष्कलम् ॥ ९-४१-७ (६२५२२)
अद्यप्रभृति नैवात्र भयं व्यालाद्भविष्यति ।
अपि चाल्पेन कालेन फलं प्राप्स्यति पुष्कलम् ॥ ९-४१-८ (६२५२३)
एवमुक्त्वा महातेजा जगाम त्रिदिवं मुनिः ।
एवं सिद्धः स भगवानार्ष्टिषेणः प्रतापवान् ॥ ९-४१-९ (६२५२४)
तस्मिन्नेव तदा तीर्थे सिन्धुद्वीपः प्रतापवान् ।
देवापिश्च महाराज ब्राह्मण्यं प्रापतुर्महत् ॥ ९-४१-१० (६२५२५)

तथाच कौशिकस्तात तपोनित्यो जितेन्द्रियः ।
तपसा वै सुतप्तेन ब्राह्मणत्वमवाप्तवान् ॥९-४१-११ (६२५२६)
गाधिर्नाम महानासीत्क्षत्रियः प्रथितो भुवि ।
तस्य पुत्रोऽभवद्राजन्विश्वामित्रः प्रतापवान् ॥९-४१-१२ (६२५२७)
स राजा कौशिकस्तात महायोग्यभवत्किल ।
स पुत्रमभिषिच्याथ विश्वामित्रं महातपाः ॥९-४१-१३ (६२५२८)
देहन्यासे मनश्चक्रे तमूचुः प्रणताः प्रजाः ।
न गन्तव्यं महाप्राज्ञ त्राहि चास्मान्महाभयात् ॥९-४१-१४ (६२५२९)
एवमुक्तः प्रत्युवाच ततो गाधिः प्रजास्ततः ।
विश्वस्य जगतो गोप्ता भविष्यति सुतो मम ॥९-४१-१५ (६२५३०)
इत्युक्त्वा तु ततो गाधिर्विश्वामित्रं निवेश्य च ।
जगाम त्रिदिवं राजन्विश्वामित्रोऽभवन्नृपः ॥९-४१-१६ (६२५३१)
न स शक्नोति पृथिवीं यत्नवानपि रक्षितुम् ।
ततः शुश्राव राजा स राक्षसेभ्यो महाभयम् ॥९-४१-१७ (६२५३२)
निर्ययौ नगराच्चापि चतुरङ्गबलान्वितः ।
स गत्वा दूरमध्वानं वसिष्ठाश्रममभ्ययात् ॥९-४१-१८ (६२५३३)
तस्य ते सैनिका राजंश्चक्रुस्तत्रानयान्बहून् ।
ततस्तु भगवान्विप्रो वसिष्ठो श्रममभ्ययात् ।
ददृशेऽथ ततः सर्वं भज्यमानं महाव्रनम् ॥ ९-४१-१९ (६२५३४)
तस्य क्रुद्धो महाराज वसिष्ठो मुनिसत्तमः ।
सृजस्व शबरान्घोराननिति स्वां गामुवाच ह ॥९-४१-२० (६२५३५)
तथोक्ता साऽसृजद्धेनुः पुरुषान्घोरदर्शनान् ।
ते तु तद्बलमासाद्य बभञ्जुः सर्वतोदिशम् ॥९-४१-२१ (६२५३६)
तच्छ्रुत्वा विद्रुतं सैन्यं विश्वामित्रस्तु गाधिजः ।
तपः परं मन्यमानस्तपस्येव मनो दधे ॥९-४१-२२ (६२५३७)
सोऽस्मिंस्तीर्थवरे राजन्सरस्वत्याः समाहितः ।
नियमैश्चोपवासैश्च कर्शयन्देहमात्मनः ॥९-४१-२३ (६२५३८)
जलाहारो वायुभक्षः पर्णाहारश्च सोऽभवत् ।
तथा स्थण्डिलशायी च ये चान्ये नियमाःपृथक् ॥९-४१-२४ (६२५३९)
असकृत्तस्य देवास्तु व्रतविघ्नं प्रचक्रिरे ।
न चास्य नियमाद्बुद्धिरपयाति महात्मनः ॥९-४१-२५ (६२५४०)
ततः परेण यत्नेन तप्त्वा बहुविधं तपः ।
तेजसा भास्कराकारो गाधिजः समपद्यत ॥९-४१-२६ (६२५४१)
तपसा तु तथायुक्तं विश्वामित्रं पितामहः ।
अमन्यत महातेजा वरदोऽदर्शयत्तदा ॥९-४१-२७ (६२५४२)
स तु वव्रे वरं राजन्स्यामहं ब्राह्मणस्त्विति ।

तथेति चाब्रवीद्ब्रह्मा सर्वलोकपितामहः ॥ ९-४१-२८ (६२५४३)
स लब्ध्वा तपसोग्रेण ब्राह्मणत्वं महायशाः ।
विचचार महीं कृत्स्नां कृतकामः सुरोपमः ॥ ९-४१-२९ (६२५४४)
तस्मिंस्तीर्थवरे रामः प्रदाय विविधं वसु ।
पयस्विनीस्तथा धेनूर्यानानि शयनानि च ॥ ९-४१-३० (६२५४५)
अथ वस्त्राण्यलङ्कारं भक्ष्यं पेयं च शोभनम् ।
अददन्मुदितो राजन्पूजयित्वा द्विजोत्तमान् ॥ ९-४१-३१ (६२५४६)
ययौ राजंस्ततो रामो बकस्याश्रममन्तिकात् ।
यत्र तेपे तपस्तीव्रं दाल्भ्यो बक इति श्रुतिः ॥ ॥ ९-४१-३२ (६२५४७)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०४२
॥ श्रीः ॥
९.४२. अध्यायः ४२

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
बलदेवस्यावाकीर्णतीर्थगमनम् ॥ १ ॥
बकमुनिचरित्रकथनम् ॥ २ ॥
बलदेवस्य ततो वसिष्ठापवाहतीर्थगमनम् ॥ ३ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-४२-० (६२५४८)
वैशम्पायन उवाच। ९-४२-०क्ष् (५१८५)
ब्रह्मयोनिभिराकीर्णं जगाम यदुनन्दनः ।
यत्र दाल्भ्यो बको राजन्पश्वर्थं सुमहातपाः ।
जुहाव धृतराष्ट्रस्य राष्ट्रं कोपसमन्वितः ॥ ९-४२-१ (६२५४९)
तपसा घोररूपेण कर्शयन्देहमात्मनः ।
क्रोधेन महताऽऽविष्टो धर्मात्मा वै प्रतापवान् ॥ ९-४२-२ (६२५५०)
पुरा हि नैमिशीयानां सत्रे द्वादशवार्षिके ।
वृत्ते विश्वजितोऽन्ते वै पाञ्चालानृषयोऽगमन् ॥ ९-४२-३ (६२५५१)
तत्रेश्वरमयाचन्त दक्षिणार्थं मनस्विनः ।
'तत्र ते लेभिरे राजन्पाञ्चालेभ्यो महर्षयः।'
बलान्वितान्वत्सतरान्निर्व्याधीन्सप्तविंशतिम् ॥ ९-४२-४ (६२५५२)

तानब्रवीद्बलो दाल्भ्यो विभजध्वं पशूनिति ।
पशूनेतानहं त्यक्त्वा भिक्षिष्ये राजसत्तमम् ॥ ९-४२-५ (६२५५३)
एवमुक्त्वा वको राजन्नृषीन्सर्वान्प्रतापवान् ।
जगाम धृतराष्ट्रस्य भवनं ब्राह्मणोत्तमः ॥ ९-४२-६ (६२५५४)
स समीपगतो भूत्वा धृतराष्ट्रं जनेश्वरम् ।
अयाचत पशून्दाल्भ्यः स चैनं रुषितोऽब्रवीत् ॥ ९-४२-७ (६२५५५)
यदृच्छया मृता दृष्ट्वा गास्तदा नृपसत्तमः ।
एतान्पशून्नय क्षिप्रं ब्रह्मबन्धो यदीच्छसि ॥ ९-४२-८ (६२५५६)
ऋषिस्त्वथ बकः क्रुद्धश्चिन्तयामास धर्मवित् ।
अहो वत नृशंसं वै वाक्यमुक्तोऽस्मि संसदि ॥ ९-४२-९ (६२५५७)
चिन्तयित्वा मुहूर्तेन रोषाविष्टो द्विजोत्तमः ।
मतिं चक्रे विनाशाय धृतराष्ट्रस्य भूपतेः ॥ ९-४२-१० (६२५५८)
स तूत्कृत्य मृतानां वै मांसानि मुनिसत्तमः ।
जुहाव धृतराष्ट्रस्य राष्ट्रं नरपतेः पुरा ॥ ९-४२-११ (६२५५९)
अवाकर्णे सरस्वत्यास्तीर्थे प्रज्वाल्य पावकम् ।
xxxx दाल्भ्यो महाराज नियमं परमं स्थितः ॥ ९-४२-१२ (६२५६०)
स तैरेव जुहावाग्नौ राष्ट्रं मांसैर्महातपः ॥ ९-४२-१३ (६२५६१)
तस्मिंस्तु विधिवत्सत्रे सम्प्रवृत्ते सुदारुणे ।
अक्षीयत ततो राष्ट्रं धृतराष्ट्रस्य पार्थिव ॥ ९-४२-१४ (६२५६२)
छिxxx मानं क्षक्षक्षक्षक्षक्ष् परशुना विभो
xxxxxxxxxxxx व्यवकीर्थमचेतनम् ॥ ९-४२-१५ (६२५६३)
दृष्ट्वा तथाऽवकीर्णं तु राष्ट्रं च मनुजाधिपः ।
बभूव दुर्मना राजा चिन्तयामास च प्रभुः ॥ ९-४२-१६ (६२५६४)
xxxxxxxxx रद्यत्रं ब्राह्मणैः सहितः पुरा ।
xxxxx गच्छत्तु क्षीयते राष्ट्रमेव च ॥ ९-४२-१७ (६२५६५)
यदा स पार्थिवः खिन्नस्ते च विप्रास्तदाऽनघ ॥ ९-४२-१८ (६२५६६)
यदा चापि न शक्नोति राष्ट्रं मोक्षयितुं नृपः ।
अथ विप्रादिकांस्तत्र पप्रच्छ जनमेजय ॥ ९-४२-१९ (६२५६७)
ततो विप्रादिकाः प्राहुः पशुविप्रकृतस्त्वया ।
मांसैरभिजुहोतीदं तव राष्ट्रं मुनिर्बकः ॥ ९-४२-२० (६२५६८)
तेन ते हूयमानस्य राष्ट्रस्यास्य क्षयो महान् ।
तस्यैतत्तपसः कर्म येन तेऽद्य लयो महान् ॥ ९-४२-२१ (६२५६९)
ग्यदीच्छसि महाबाहो शान्तिं राष्ट्रस्य भूमिप।'
अपां कुञ्जे सरस्वत्यास्तं प्रसादय पार्थिव ॥ ९-४२-२२ (६२५७०)
वैशम्पायन उवाच। ९-४२-२३क्ष् (५१८६)
सरस्वतीं ततो गत्वा स राजा बकमब्रवीत् ।

निपत्य शिरसा भूमौ प्राञ्जलिर्भरतर्षभ ॥ ९-४२-२३ (६२५७१)
प्रसादये त्वां भगवन्नपराधं क्षमस्व मे ।
मम दीनस्य लुब्धस्य मौर्ख्येण हतचेतसः ।
त्वं गतिस्त्वं च मे नाथः प्रसादं कर्तुमर्हसि ॥ ९-४२-२४ (६२५७२)
तं तथा विलपन्तं तु शोकोपहतचेतसम् ।
दृष्ट्वा तस्य कृपा जज्ञे राष्ट्रं तस्य व्यमोचयत् ॥ ९-४२-२५ (६२५७३)
ऋषिः प्रसन्नस्तस्याभूत्संरम्भं च विहाय सः ।
मोक्षार्थं तस्य राज्यस्य जुहाव पुनराहुतिम् ॥ ९-४२-२६ (६२५७४)
मोक्षयित्वा ततो राष्ट्रं प्रतिगृह्य पशून्बहून् ।
हृष्टात्मा नैमिशारण्यं जगाम पुनरेव सः ॥ ९-४२-२७ (६२५७५)
धृतराष्ट्रोऽपि धर्मात्मा स्वस्थचेता महामनाः ।
स्वमेव नगरं राजन्प्रतिपेदे महर्द्धिमत् ॥ ९-४२-२८ (६२५७६)
तत्र तीर्थे महाराज बृहस्पतिरुदारधीः ।
असुराणामभावाय भवाय च दिवौकसाम् ॥ ९-४२-२९ (६२५७७)
मांसैरभिजुहावेष्टिमक्षीयन्त ततोऽसुराः ।
दैवतैरपि सम्भग्ना जितकाशिभिराहवे ॥ ९-४२-३० (६२५७८)
तत्रापि विधिवद्दत्त्वा ब्राह्मणेभ्यो महायशाः ।
वाजिनः कुञ्जरांश्चैव रथांश्चाश्वतरीयुतान् ॥ ९-४२-३१ (६२५७९)
रत्नानि च महार्हाणि धनं धान्यं च पुष्कलम् ।
ययौ तीर्थं महाबाहुर्यायातं पृथिवीपते ॥ ९-४२-३२ (६२५८०)
तत्र यज्ञे ययातेश्च महाराज सरस्वती ।
सर्पिः पयश्च सुस्राव नाहुषस्य महात्मनः ॥ ९-४२-३३ (६२५८१)
तत्रेष्ट्वा पुरुषव्याघ्रो ययातिः पृथिवीपतिः ।
आक्रामदूर्ध्वं मुदितो लेभे लोकांश्च पुष्कलान् ॥ ९-४२-३४ (६२५८२)
पुनस्तत्र च राज्ञस्तु ययातेर्यजतः प्रभोः ।
औदार्यं परमं कृत्वा भक्तिं चात्मनि शाश्वतीम् ।
ददौ कामान्ब्राह्मणेभ्यो वान्यान्यो मनसेच्छति ॥ ९-४२-३५ (६२५८३)
यो यत्र स्थित एवेह आहूतो यज्ञसंस्तरे ।
तस्यतस्य सरिच्छ्रेष्ठा गृहादि शयनादिकम् ।
षड्रसं भोजनं चैव दानं नानाविधं तथा ॥ ९-४२-३६ (६२५८४)
ते मन्यमाना राज्ञस्तु सम्प्रदानमनुत्तमम् ।
राजानं तुष्टुवुः प्रीता दत्त्वा चैवाशिषः शुभाः ॥ ९-४२-३७ (६२५८५)
तत्र देवाः सगन्धर्वाः प्रीता यज्ञस्य सम्पदा ।
विस्मिता मानुषाश्चासन्दृष्ट्वा तां यज्ञसम्पदम् ॥ ९-४२-३८ (६२५८६)
ततस्तालकेतुर्महाधर्मकेतु--
र्महात्मा कृतात्मा महादाननित्यः ।

वसिष्ठापवाहं महाभीमवेगं
धृतात्मा जितात्मा समभ्याजगाम ॥ ॥ ९-४२-३९ (६२५८७)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-४२-१ ब्रह्मयोनेरवाकीर्णमिति झ पाठः । तत्र ब्रह्मयोनेः
ब्राह्मण्योत्पादकात्तीर्थादवाकीर्णं नाम द्वाल्भ्यसेवितं तीर्थं
जगामेत्यर्थः ॥
९-४२-३ पाञ्चलान्विश्वजितो महत्मान्ते अगमन् ॥
९-४२-४ ईश्वरं पाश्वालसजम् ॥
९-४२-५ xxxxxxxxxxx स्वयं तत्र भागं न गृहीतवानित्यर्थः ॥
९-४२-१९ अथ वै प्राश्निकांस्तत्रेति झ पाठः ॥
९-४२-४२ द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०४३
॥ श्रीः ॥
९.४३. अध्यायः ४३

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
वसिष्ठापवाहतीर्थस्य तन्नामप्राप्तिप्रकारकथनम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-४३-० (६२५८८)
जनमेजय उवाच। ९-४३-०क्ष् (५१८७)
वसिष्ठापवाहो ब्रह्मन्वै भीमवेगः कथं नु सः ।
किमर्थं च सरिच्छ्रेष्ठा तमृषिं प्रत्यवाहयत् ॥ ९-४३-१ (६२५८९)
कथमस्याभवद्वैरं कारणं किं च तत्प्रभो ।
शंस पृष्टो महाप्राज्ञ न हि तृप्यामि कथ्यति ॥ ९-४३-२ (६२५९०)
वैशम्पायन उवाच। ९-४३-३क्ष् (५१८८)
विश्वामित्रस्य विप्रर्षेर्वसिष्ठस्य च भारत ।
भृशं वैरमभूद्राजंस्तपःस्पर्धाकृतं महत् ॥ ९-४३-३ (६२५९१)
आश्रमो वै वसिष्ठस्य स्थाणुतीर्थेऽभवन्महान् ।
पूर्वतः पार्श्वतश्चासीद्विश्वामित्रस्य धीमतः ॥ ९-४३-४ (६२५९२)

यत्र स्थाणुर्महाराज तप्तवान्परमं तपः ।
तत्रास्य कर्म तद्घोरं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ ९-४३-५ (६२५९३)
यत्रेष्ट्वा भगवान्स्थाणुः पूजयित्वा सरस्वतीम् ।
स्थापयामास तत्तीर्थं स्थाणुतीर्थमिति प्रभो ॥ ९-४३-६ (६२५९४)
तत्र तीर्थे सुराः स्कन्दमभ्यषिञ्चन्नराधिप ।
सैनापत्येन महता सुरारिविनिबर्हणम् ॥ ९-४३-७ (६२५९५)
तस्मिन्सारस्वते तीर्थे विश्वामित्रो महामुनिः ।
वसिष्ठं चालयामास तपसोग्रेण तच्छृणु ॥ ९-४३-८ (६२५९६)
विश्वामित्रवसिष्ठौ तावहन्यहनि भारत ।
स्पर्धां तपः कृतां तीव्रां चक्रतुस्तौ वतपोधनौ ॥ ९-४३-९ (६२५९७)
तत्राप्यधिकसन्तप्तो विश्वामित्रो महामुनिः ।
दृष्ट्वा तेजो वसिष्ठस्य चिन्तामभिजगाम ह ॥ ९-४३-१० (६२५९८)
तस्य बुद्धिरियं ह्यासीद्धर्मनित्यस्य भारत ।
इदं सरस्वती तूर्णं मत्समीपं तपोधनम् ॥ ९-४३-११ (६२५९९)
आनयिष्यति वेगेन वसिष्ठं जपतां वरम् ।
इहागतं द्विजश्रेष्ठं हनिष्यामि न संशयः ॥ ९-४३-१२ (६२६००)
एवं निश्चित्य भगवान्विश्वामित्रो महामुनिः ।
सस्मार सरितां श्रेष्ठां क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ ९-४३-१३ (६२६०१)
सा ध्याता मुनिना तेन व्याकुलत्वं जगाम ह ।
गत्वा चैनं महावीर्यं महाकोपं च भामिनी ॥ ९-४३-१४ (६२६०२)
तदा तं वेपमानाङ्गी विवर्णा प्राञ्जलिर्भृशम् ।
उपतस्थे मुनिवरं विश्वामित्रं सरस्वती ॥ ९-४३-१५ (६२६०३)
हतवीरा यथा नारी साऽभवद्दुःखिता भृशम् ।
ब्रूहि किं करवाणीति प्रोवाच मुनिसत्तमम् ॥ ९-४३-१६ (६२६०४)
तामुवाच मुनिः क्रुद्धो वसिष्ठं शीघ्रमानय ।
यावदेनं निहन्म्यद्य तच्छ्रुत्वा व्यथिता नदी ॥ ९-४३-१७ (६२६०५)
साञ्जलिं तु ततः कृत्वा पुण्डरीकनिभेक्षणा ।
प्राकम्पत भृशं भीता वायुनेवाहता लता ॥ ९-४३-१८ (६२६०६)
तथारूपां तु तां दृष्ट्वा मुनिराह महानदीम् ।
अविचारं वसिष्ठं त्वमानयस्वान्तिकं मम ॥ ९-४३-१९ (६२६०७)
सा तस्य वचनं श्रुत्वा ज्ञात्वा पापं चिकीर्षितम् ।
वसिष्ठस्य प्रभावं च जानन्त्यप्रतिमं भुवि ॥ ९-४३-२० (६२६०८)
साऽभिगम्य वसिष्ठं च इदमर्थमचोदयत् ।
यदुक्ता सरितांश्रेष्ठा विश्वामित्रेण धीमता ॥ ९-४३-२१ (६२६०९)
उभयोः शापयोर्भीता वेपमाना पुनःपुनः ।
चिन्तयित्वा महाशापमृषिविप्रासिता भृशम् ॥ ९-४३-२२ (६२६१०)

तां कृशां च विवर्णां च दृष्ट्वा चिन्तासमन्वितम् ।
उवाच राजन्धर्मात्मा वसिष्ठो द्विपदां वरः ॥ ९-४३-२३ (६२६११)
पाह्यात्मानं सरिच्छ्रेष्ठे वह मां शीघ्रगामिनी ।
विश्वामित्रः शपेद्धि त्वां मा कृथास्त्वं विचारणाम् ॥ ९-४३-२४ (६२६१२)
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा कृपाशीलस्य सा सरित् ।
चिन्तयामास कौरव्य किं कृत्वा सुकृतं भवेत् ॥ ९-४३-२५ (६२६१३)
तस्याश्चिन्ता समुत्पन्ना वसिष्ठो मय्यतीव हि ।
कृतवान्हि दयां नित्यं तस्या कार्यं हितं मया ॥ ९-४३-२६ (६२६१४)
अथ कूले स्वके राजञ्जपन्तमृषिसत्तमम् ।
जुह्वानं कौशिकं प्रेक्ष्य सरस्वत्यभ्यचिन्तयत् ॥ ९-४३-२७ (६२६१५)
इदमन्तरमित्येवं ततः सा सरितां वरा ।
कूलापहारमकरोत्स्वेन वेगेन सा सरित् ॥ ९-४३-२८ (६२६१६)
तेन कूलापहारेण मैत्रावरुणिरौह्यत ।
उह्यमानः स तुष्टाव तदा राजन्सरस्वतीम् ॥ ९-४३-२९ (६२६१७)
पितामहस्य सरसः प्रवृत्ताऽसि सरस्वति ।
व्याप्तं चेदं जगत्सर्वं तवैवाम्भोभिरुत्तमैः ॥ ९-४३-३० (६२६१८)
त्वमेवाकाशगा देवि मेघेषु सृजसे पयः ।
सर्वाश्चापस्त्वमेवेति यथा वयमधीमहि ॥ ९-४३-३१ (६२६१९)
पुष्टिर्द्युतिस्तथा कीर्तिः सिद्धिर्बुद्धिरमा तथा ।
त्वमेव वाणी स्वाहा त्वं तवायत्तमिदं जगत् ।
त्वमेव सर्वभूतेषु वससीह चतुर्विधा ॥ ९-४३-३२ (६२६२०)
वैशम्पायन उवाच। ९-४३-३३क्ष् (५१८९)
एवं सरस्वती राजन्स्तूयमाना महर्षिणा ।
वेगेनोवाह तं विप्रं विश्वामित्राश्रमं प्रति ॥ ९-४३-३३ (६२६२१)
न्यवेदयत चाभीक्ष्णं विश्वामित्राय तं मुनिम् ॥ ९-४३-३४ (६२६२२)
तमानीतं सरस्वत्या दृष्ट्वा कोपसमन्वितः ।
अथान्वेषत्प्रहरणं वसिष्ठान्तकरं तदा ॥ ९-४३-३५ (६२६२३)
तं तु क्रुद्धमभिप्रेक्ष्य ब्रह्मवध्याभयान्नदी ।
अपोवाह वसिष्ठं तु प्राचीं दिशमतन्द्रिता ।
उभयोः कुर्वती वाक्यं वञ्चयित्वा च गाधिजम् ॥ ९-४३-३६ (६२६२४)
ततोपवाहितं दृष्ट्वा वसिष्ठमृषिसत्तमम् ।
अब्रवीत्त्वथ सङ्क्रुद्धो विश्वामित्रः सरस्वतीम् ॥ ९-४३-३७ (६२६२५)
यस्मान्मां त्वं सरिच्छ्रेष्ठे वञ्चयित्वा पुनर्गता ।
शोणितं वह कल्याणि राक्षसानां च सम्मतम् ॥ ९-४३-३८ (६२६२६)
ततः सरस्वती शप्ता विश्वामित्रेण धीमता ।
अवहच्छोणितोन्मिश्रं तोयं संवत्सरं तदा ॥ ९-४३-३९ (६२६२७)

अथर्षयश्च देवाश्च गन्धर्वाप्सरसस्तदा ।
सरस्वतीं तथा दृष्ट्वा बभूवुर्भृशदुःखिताः ॥ ९-४३-४० (६२६२८)
एवं वसिष्ठापवाहो लोके ख्यातो जनाधिप ।
आगच्छच्च पुनर्मार्गं स्वमेव सरितां वरा ॥ ॥ ९-४३-४१ (६२६२९)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०४४
॥ श्रीः ॥
९.४४. अध्यायः ४४

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
विश्वामित्रशापाद्रुधिरजलायाः सरस्वत्या ऋषिभिस्वपसा शोधनम् ॥ १ ॥
इन्द्रेण सरस्वत्यरुणासङ्गमे यजनादिना ब्रह्महत्यापरिहरणम् ॥ २ ॥
बलरामस्य तत्र स्नानादिपूर्वकं तस्मात्सोमतीर्थगमनम् ॥ ३ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-४४-० (६२६३०)
वैशम्पायन उवाच। ९-४४-०क्ष् (५१९०)
स शप्ता तेन क्रुद्धेन विश्वामित्रेण धीमता ।
तस्मिंस्तीर्थवरे शुभ्रं शोणितं समुपावहत् ॥ ९-४४-१ (६२६३१)
अथाजग्मुस्ततो राजन्राक्षसास्तत्र भारत ।
तत्र ते शोणितं सर्वे पिबन्तः सुखमासते ॥ ९-४४-२ (६२६३२)
तृप्ताश्च सुभृशं तेन सुखिता विगतज्वराः ।
नृत्यन्तश्च हसन्तश्च यथा स्वर्गजितस्तथा ॥ ९-४४-३ (६२६३३)
कस्यचित्त्वथ कालस्य ऋषयः सुतपोधनाः ।
तीर्थयात्रां समाजग्मुः सरस्वत्यां महीपते ॥ ९-४४-४ (६२६३४)
तेषु सर्वेषु तीर्थेषु स्वाप्लुत्य मुनिपुङ्गवाः ।
प्राप्य प्रीतिं परां चापि तपोलुब्धा विशारदाः ॥ ९-४४-५ (६२६३५)
प्रययुर्हि ततो राजन्येन तीर्थमसृग्वहम् ।
अथागम्य महाभागास्तत्तीर्थं दारुणं तदा ॥ ९-४४-६ (६२६३६)
दृष्ट्वा तोयं सरस्वत्याः शोणितेन परिप्लुतम् ।
पीयमानं च रक्षोभिर्बहुभिर्नृपसत्तम ॥ ९-४४-७ (६२६३७)
तान्दृष्ट्वा राक्षसान्राजन्मुनयः संशितव्रताः ।

परित्राणे सरस्वत्याः परं यत्नं प्रचक्रिरे ॥ ९-४४-८ (६२६३८)
ते तु सर्वे महाभागाः समागम्य महाव्रताः ।
आहूय सरितां श्रेष्ठामिदं वचनमब्रुवन् ॥ ९-४४-९ (६२६३९)
कारणं ब्रूहि कल्याणि किमर्थं ते ह्रदो ह्ययम् ।
एवमग्राह्यतां यातः श्रुत्वाऽध्यास्यामहे वयम् ॥ ९-४४-१० (६२६४०)
ततः सा सर्वमाचष्ट यथावृत्तं प्रवेपती ।
दुःखितामथ तां दृष्ट्वा ऊचुस्ते वै तपोधनाः ॥ ९-४४-११ (६२६४१)
कारणं श्रुतमस्माभिः शापश्चैव श्रुतोऽनघे ।
करिष्यन्ति तु यत्प्राप्तं सर्व एव तपोधनाः ॥ ९-४४-१२ (६२६४२)
एवमुक्त्वा सरिच्छ्रेष्ठामूचुस्तेऽथ परस्परम् ।
विमोचयामहे सर्वे शापादेतां सरस्वतीम् ॥ ९-४४-१३ (६२६४३)
ते सर्वे ब्राह्मणा राजंस्तपोभिर्नियमैस्तथा ।
उपवासैश्च विविधैर्यमैः कष्टव्रतैस्तथा ॥ ९-४४-१४ (६२६४४)
आराध्य पशुभर्तारं महादेवं जगत्पतिम् ।
मोक्षयामासुस्तां देवीं सरिच्छ्रेष्ठां सरस्वतीम् ॥ ९-४४-१५ (६२६४५)
तेषां तु सा प्रभावेण प्रकृतिस्था सरस्वती ।
प्रसन्नसलिला जज्ञे यथा पूर्वं तथैव हि ।
निर्मुक्ता च सरिच्छ्रेष्ठा विबभौ सा यथा पुरा ॥ ९-४४-१६ (६२६४६)
दृष्ट्वा तोयं सरस्वत्या मुनिभिस्तैस्तथा कृतम् ।
तानेव शरणं जग्मू राक्षसाः क्षुधितास्तथा ॥ ९-४४-१७ (६२६४७)
कृत्वाञ्जलिं ततो राजन्राक्षसाः क्षुधयाऽर्दिताः ।
ऊचुस्तान्वै मुनीन्सर्वान्कृपायुक्तान्पुनःपुनः ॥ ९-४४-१८ (६२६४८)
वयं च क्षुधिताश्चैव धर्माद्धीनाश्च शाश्वतात् ।
न च नः कामकारोऽयं यद्वयं पापकारिणा ॥ ९-४४-१९ (६२६४९)
युष्माकं चाप्रसादेन दुष्कृतेन च कर्मणा ।
पक्षोऽयं वर्धतेऽस्माकं यतः स्मो ब्रह्मराक्षसाः ।
योषितां चैव पापेन योनिदोषकृतेन च ॥ ९-४४-२० (६२६५०)
एवं हि वैश्यशूद्राणां क्षत्रियाणां तथैव च ।
ये ब्राह्मणान्प्रद्विषन्ति ते भवन्तीह राक्षसाः ॥ ९-४४-२१ (६२६५१)
ग्शक्तिमन्तोऽपि ये केचिदाश्रितानां च रक्षणम् ।
न कुर्वन्ति मनुष्यास्ते सम्भवन्तीह राक्षसाः'॥ ९-४४-२२ (६२६५२)
आचार्यमृत्विजं चैव गुरुं वृद्धजनं तथा ।
प्रणिनो येऽवमन्यन्ते ते भवन्तीह राक्षसाः ॥ ९-४४-२३ (६२६५३)
तत्कुरुध्वमिहास्माकं तारणं द्विजसत्तमाः ।
शक्ता भवन्तः सर्वेषां लोकानामपि तारणे ॥ ९-४४-२४ (६२६५४)
तेषां तु वचनं श्रुत्वा तुष्टुवुस्तां महानदीम् ।

मोक्षार्थं रक्षसां तेषामूचुः प्रयतमानसाः ॥९-४४-२५ (६२६५५)
ऋषय ऊचुः।९-४४-२६क्ष् (५१९१)
क्षुतं कीटावपन्नं च यच्चोच्छिष्टाचितं भवेत् ।
सकेशमवधूतं च रुदितोपहतं च यत् ॥९-४४-२६ (६२६५६)
श्वभिः संसृष्टमन्नं च भागोऽसौ रक्षसामिह ।
तस्माज्ज्ञात्वा सदा विद्वानेतान्यत्नाद्विवर्जयेत् ।
राक्षसान्नमसौ भुङ्क्ते यो भुङ्क्ते ह्यन्नमीदृशम् ॥ ९-४४-२७ (६२६५७)
शोधयित्वा ततस्तीर्थमृषयस्ते तपोधनाः ।
मोक्षार्थं राक्षसानां च नदीं तां प्रत्यचोदयन् ॥९-४४-२८ (६२६५८)
महर्षीणां मतं ज्ञात्वा ततः सा सरितां वरा ।
अरुणामानयामास स्वां तनुं पुरुषर्षभ ॥९-४४-२९ (६२६५९)
तस्यान्तेराक्षसाः स्नात्वा तनूस्त्यक्त्वा दिवं गताः ।
अरुणायां महाराज ब्रह्मवध्यापहा हि सा ॥९-४४-३० (६२६६०)
एतमर्थमभिज्ञाय देवराजः शतक्रतुः ।
तस्मिंस्तीर्थे वरे स्नात्वा विमुक्तः पाप्मना किल ॥९-४४-३१ (६२६६१)
जनमेजय उवाच।९-४४-३२क्ष् (५१९२)
किमर्थं भगवाञ्शक्रो ब्रह्मवध्यामवाप्तवान् ।
कथमस्मिंश्च तीर्थे वै आप्लुत्याकल्मषोऽभवत् ॥९-४४-३२ (६२६६२)
वैशम्पायन उवाच।९-४४-३३क्ष् (५१९३)
शृणुष्वैतदुपाख्यानं यथावृत्तं जनेश्वर ।
यथा बिभेद समयं नमुचेर्वासवः पुरा ॥९-४४-३३ (६२६६३)
जमुचिर्वासवाद्भीतः सूर्यरश्मिं समाविशत् ।
तेनेन्द्रः सख्यमकरोत्समयं चेदमब्रवीत् ॥९-४४-३४ (६२६६४)
न चार्द्रेण न शुष्केण न रात्रौ नापि चाहनि ।
वधिष्याम्यसुरश्रेष्ठ सखे सत्येन ते शपे ॥९-४४-३५ (६२६६५)
एवं स कृत्वा समयं दृष्ट्वा नीहारमीश्वरः ।
चिच्छेदास्य शिरो राजन्नपां फेनेन वासवः ॥९-४४-३६ (६२६६६)
तच्छिरो नमुचेश्छिन्नं पृष्ठतः शक्रमन्वियात् ।
भोभो मित्रह पापेति ब्रुवाणं शक्रमन्तिकात् ॥९-४४-३७ (६२६६७)
एवं स शिरसा तेन चोद्यमानः पुनः पुनः ।
पितामहाय सन्तप्त एतमर्थं न्यवेदयत् ॥९-४४-३८ (६२६६८)
तमब्रवील्लोकगुरुररुणायां यथाविधि ।
इष्ट्वोपस्पृश देवेन्द्र तीर्थे पापभयापहे ॥९-४४-३९ (६२६६९)
श्एषा पुण्यजला शक्र कृता मुनिभिरेव तु ।
निगूढमस्यागमनमिहासीत्पूर्वमेव तु ॥९-४४-४० (६२६७०)
ततोऽभ्येत्यारुणां देवीं प्लावयामास वारिणा ।

सरस्वत्यारुणायाश्च पुण्योऽयं सङ्गमो महान् ॥९-४४-४१ (६२६७१)
इह त्वं यज देवेन्द्र दद दानान्यनेकशः ।
अत्राप्लुत्य सुघोरात्त्वं पातकाद्विप्रमोक्ष्यसे ॥६ ९-४४-४२ (६२६७२)
इत्युक्तः स सरस्वत्याः कुञ्जे वै जनमेजय ।
इष्ट्वा यथावद्बलभिदरुणायामुपास्पृशत् ॥९-४४-४३ (६२६७३)
स मुक्तः पाप्मना तेन ब्रह्मवध्याकृतेन च ।
जगाम संहृष्टमनास्त्रिदिवं त्रिदशेश्वरः ॥९-४४-४४ (६२६७४)
शिरस्तच्चापि नमुचेस्तत्रैवाप्लुत्य भारत ।
लोकान्कामदुधात्प्राप्तमक्षयान्राजसत्तम ॥९-४४-४५ (६२६७५)
वैशपायन उवाच।९-४४-४६क्ष् (५११४)
तत्राप्युपस्पृश्य बलो महात्मा
दत्त्वा च दानानि पृथग्विधानि ।
अवाप्य धर्मं परमार्यकर्मा
जगाम सोमस्य महत्सुतीर्थम् ॥ ९-४४-४६ (६२६७६)
यत्रायजद्राजसूयेन सोमः
साक्षात्पुरा विधिवत्पार्थिवेन्द्र ।
अत्रिर्धीमान्ब्रह्मपुत्रो बभूव
होता यस्मिन्क्रतुमुख्ये महात्मा ॥ ९-४४-४७ (६२६७७)
यस्यान्तेऽभूत्सुमहद्दानवानां
दैतेयानां राक्षसानां च देवैः ।
सङ्ग्रामो वै तारकाख्यः सुतीव्रो
यत्र स्कन्दस्तारकाख्यं जघान ॥ ९-४४-४८ (६२६७८)
सैनापत्यं लब्धवान्दैवतानां
महासेनो यत्र दैत्यान्तकर्ता ।
साक्षाच्चैवं न्यवसत्कार्तिकेयः
सदा कुमारो यत्र स प्लुक्षराजः ॥ ॥ ९-४४-४९ (६२६७९)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥४४ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-४४-१० अध्यास्यामहे अध्यवसायं करिष्यामहे ॥
९-४४-४९ सदा कुमारो यत्र नक्षत्रधर्मा इति क पाठः । यत्र
नक्षत्रकामः इति ङ पाठः ॥
९-४४-४४ चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०४५
॥ श्रीः ॥
९.४५. अध्यायः ४५

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
कुमारोत्पत्तिवर्णनम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-४५-० (६२६८०)
जनमेजय उवाच। ९-४५-०क्ष् (५११५)
सरस्वत्याः प्रभावोऽयमुक्तस्ते द्विजसत्तम ।
कुमारस्याभिषेकं तु ब्रह्मन्नाख्यातुमर्हसि ॥ ९-४५-१ (६२६८१)
यस्मिन्देशे च काले च यथा च वदतां वर ।
यैश्चाभिषिक्तो भगवान्विधिना येन च प्रभुः ॥ ९-४५-२ (६२६८२)
स्कन्दो यथा च दैत्यानामकरोत्कदनं महत् ।
तथा मे सर्वमाचक्ष्व परं कौतूहलं हि मे ॥ ९-४५-३ (६२६८३)
वैशम्पायन उवाच। ९-४५-४क्ष् (५११६)
कुरुवंशस्य सदृशं कौतूहलमिदं तव ।
हर्षमुत्पादयत्येव वचो मे जनमेजय ॥ ९-४५-४ (६२६८४)
हन्त ते कथयिष्यामि शृण्वानस्य नराधिप ।
अभिषेकं कुमारस्य प्रभावं च महात्मनः ॥ ९-४५-५ (६२६८५)
तेजो माहेश्वरं स्कन्नमग्नौ प्रपतितं पुरा ।
तत्सर्वं भगवानग्निर्नाशकद्धर्तुमक्षयम् ॥ ९-४५-६ (६२६८६)
तेन सीदति तेजस्वी दीप्तिमान्हव्यवाहनः ।
न चैवं धारयामास ब्रह्मणे उक्तवान्प्रभुः ॥ ९-४५-७ (६२६८७)
स गङ्गामुपसगम्य नियोगाद्ब्रह्मणः प्रभुः ।
गर्भमाहितवान्दिव्यं भास्करोपमतेजसम् ॥ ९-४५-८ (६२६८८)
अथ गङ्गापि तं गर्भमसहन्ती विधारणे
उत्ससर्ज गिरौ रम्ये हिमवत्यमरार्चिते ॥ ९-४५-९ (६२६८९)
स तत्र ववृधे लोकानावृत्य ज्वलनात्मजः ।
ददृशुर्ज्वलनाकारं तं गर्भमथ कृत्तिकाः ॥ ९-४५-१० (६२६९०)
शरस्तम्बे महात्मानमनलात्मजमीश्वरम् ।
ममायमिति ताः सर्वाः पुत्रार्थिन्योऽभिचुक्रुशुः ॥ ९-४५-११ (६२६९१)
तासां विदित्वा भावं तं मातॄणां भगवान्प्रभुः ।
प्रस्नुतानां पयः षड्भिर्वदनैरपिबत्तदा ॥ ९-४५-१२ (६२६९२)

तं प्रभावं समालक्ष्य तस्य बालस्य कृत्तिकाः ।
परं विस्मयमापन्ना देव्यो दिव्यवपुर्धराः ॥ ९-४५-१३ (६२६९३)
यत्रोत्सृष्टश्च गर्भः स गङ्गया निरिमूर्धनि ।
स शैलः काञ्चनः सर्वः सम्बभौ मेरुवत्तदा ॥ ९-४५-१४ (६२६९४)
वर्धता चैव गर्भेण पृथिवी तेन रञ्जिता ।
अतश्च सर्वे संवृत्ता गिरयः काञ्चनात्मकाः ॥ ९-४५-१५ (६२६९५)
कुमारः सुमहावीर्यः कार्तिकेय इति स्मृतः ।
गाङ्गेयः पूर्वमभवन्महाकायो बलान्वितः ॥ ९-४५-१६ (६२६९६)
शमेन तपसा चैव वीर्येण च समन्वितः ।
ववृधेऽतीव राजेन्द्र चन्द्रवत्प्रियदर्शनः। ९-४५-१७ (६२६९७)
स तस्मिन्काञ्चने दिव्ये शरस्तम्बे श्रिया वृतः ।
स्तयमानः सदा शेते गन्धर्वैर्मुनिभिस्तथा ॥ ९-४५-१८ (६२६९८)
तथैनमन्वनृत्यन्त देवकन्याः सहस्रशः ।
दिव्यवादित्रनृत्यज्ञाः स्तुवन्त्यश्चारुदर्शनाः ॥ ९-४५-१९ (६२६९९)
अन्वयुश्चाग्नयः सर्वे गङ्गा च सरितां वरा ।
दधार पृथिवी चैनं बिभ्रती रूपमुत्तमम्। ९-४५-२० (६२७००)
जातकर्मादिकास्तस्य क्रियाश्चक्रे बृहस्पतिः ।
वेदश्चैनं चतुर्मूर्तिरुपतस्थे कृताञ्जलिः ॥ ९-४५-२१ (६२७०१)
धनुर्वेदश्चतुष्पादः सास्त्रग्रामः ससङ्ग्रहः ।
तत्रैनं समुपातिष्ठत्साक्षाद्वाणी च केवला ॥ ९-४५-२२ (६२७०२)
स ददर्श महात्मानं देवदेवमुमापतिः ।
शैलपुत्र्या समागम्यभूतसङ्घशतैर्वृतः ॥ ९-४५-२३ (६२७०३)
निकाया भूतसङ्घानां परमाद्भुतदर्शनाः ।
विकृता विकृताकारा विकृताभरणध्वजाः ॥ ९-४५-२४ (६२७०४)
व्याघ्रसिंहर्क्षवदना बिडालमकराननाः ।
वृषदंशमुखाश्चान्ये गजोष्ट्रवदनास्तथा ॥ ९-४५-२५ (६२७०५)
उलूकवदनाः केचिद्गृध्रगोमायुदर्शनाः ।
क्रौञ्चपारावतनिभैर्वदनै राङ्कवैरपि ॥ ९-४५-२६ (६२७०६)
श्वाविच्छल्यकगोधानामजैडकगवां तथा ।
सदृशानि वपूंष्यन्ये तत्रतत्र व्यधारयन् ॥ ९-४५-२७ (६२७०७)
केचिच्छैलाम्बुदप्रख्याश्चक्रालातगदायुधाः ।
केचिदञ्जनपुञ्जाभाः केचिच्छ्वेताचलप्रभाः ॥ ९-४५-२८ (६२७०८)
सप्तमातृगणाश्चैव समाजग्मुर्विशाम्पते ।
साध्या विश्वेऽथ मरुतो वसवः पितरस्तथा ॥ ९-४५-२९ (६२७०९)
रुद्रादित्यास्तथा सिद्धा भुजगा दानवाः खगाः ।
ब्रह्मा स्वयम्भूर्भगवान्सपुत्रः सहविष्णुना ॥ ९-४५-३० (६२७१०)

शक्रस्तथाऽभ्ययाद्द्रष्टुं कुमारममितप्रभम् ।
नारदप्रमुखाश्चापि देवगन्धर्वसत्तमाः ॥ ९-४५-३१ (६२७११)
देवर्षयश्च सिद्धाश्च बृहस्पतिपुरोगमाः ।
पितरो जगतः श्रेष्ठा देवानामपि देवताः ।
तेऽपि तत्र समाजग्मुर्यामा धामाश्च सर्वशः ॥ ९-४५-३२ (६२७१२)
स तु बालोऽपि बलवान्महायोगबलान्वितः ।
अभ्याजगाम देवेशं शूलहस्तं पिनाकिनम् ॥ ९-४५-३३ (६२७१३)
तमाव्रजन्तमालक्ष्य शिवस्यासीन्मनोगतम् ।
युगपच्छैलपुत्र्याश्च गङ्गायाः पावकस्य च ॥ ९-४५-३४ (६२७१४)
कं नु पूर्वमयं बालो गौरवादभ्युपैष्यति ।
अपि मामिति सर्वेषां तेषामासीन्मनोगतम् ॥ ९-४५-३५ (६२७१५)
तेषामेतमभिप्रायं चतुर्णामुपलक्ष्य सः ।
युगपद्योगमास्थाय ससर्ज विविधास्तनूः ॥ ९-४५-३६ (६२७१६)
ततोऽभवच्चतुर्मूर्तिः क्षणेन भगवान्प्रभुः ।
तस्य शाखो विशाखश्च नैगमेयश्च पृष्ठतः ॥ ९-४५-३७ (६२७१७)
एवं स कृत्वा ह्यात्मानं चतुर्धा भगवान्प्रभुः ।
यतो रुद्रस्ततः स्कन्दो जगामाद्भुतदर्शनः ॥ ९-४५-३८ (६२७१८)
विशाखस्तु ययौ देवीं ततो गिरिवरात्मजाम् ।
शाखो ययौ स भगवान्दिव्यमूर्तिर्विभावसुम् ॥ ९-४५-३९ (६२७१९)
नैगमेयोऽगमद्गङ्गां कुमारः पावकप्रभः ॥ ९-४५-४० (६२७२०)
सर्वे भासुरदेहास्ते चत्वारः समरूपिणः ।
तान्समभ्ययुरव्यग्रास्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ९-४५-४१ (६२७२१)
हाहाकारो महानासीद्देवदानवरक्षसाम् ।
तद्दृष्ट्वा महदाश्चर्यमद्भुतं रोमहर्षणम् ॥ ९-४५-४२ (६२७२२)
ततो रुद्रश्च देवी च पावकश्च पितामहम् ।
गङ्गया सहिताः सर्वे प्रणिपेतुर्जगत्पतिम् ॥ ९-४५-४३ (६२७२३)
प्रणिपत्य ततस्ते तु विधिवद्राजपुङ्गव ।
इदमूचुर्वचो राजन्कार्तिकेयप्रियेप्सया ॥ ९-४५-४४ (६२७२४)
अस्य बालस्य भगवन्नाधिपत्य यथेप्सितम् ।
अस्मत्प्रियार्थं देवेश सदृशं दातुमर्हसि ॥ ९-४५-४५ (६२७२५)
ततः स भगवान्धीमान्सर्वलोकपितामहः ।
मनसा चिन्तयामास किमयं लभतामिति ॥ ९-४५-४६ (६२७२६)
ऐश्वर्याणि च सर्वाणि देवगन्धर्वरक्षसाम् ।
भूतयक्षविहङ्गानां पन्नगानां च सर्वशः ॥ ९-४५-४७ (६२७२७)
सर्वमेवादिदेशासौ कौरवेय महात्मनः ।
समर्थं च तमैश्वर्ये महामतिरमन्यत ॥ ९-४५-४८ (६२७२८)

ततो मुहूर्तं स ध्यात्वा देवानां श्रेयसि स्थितः ।
सैनापत्यं ददौ तस्मै सर्व भूतेषु भारत ॥ ९-४५-४९ (६२७२९)
सर्वदेवनिकायानां ये राजानः परिश्रुताः ।
तान्सर्वान्व्यादिदेशास्मै सर्वभूतपितामहः ॥ ९-४५-५० (६२७३०)
ततः कुमारमादाय देवा ब्रह्मपुरोगमाः ।
अभिषेकार्थमाजग्मुः शैलेन्द्रं सहितास्ततः ॥ ९-४५-५१ (६२७३१)
पुण्यां हैमवतीं देवीं सरिच्छ्रेष्ठां सरस्वतीम् ।
समन्तपञ्चके या वै त्रिषु लोकेषु विश्रुता ॥ ९-४५-५२ (६२७३२)
तत्र तीरे सरस्वत्याः पुण्ये सर्वगुणान्विते ।
निषेदुर्देवगन्धर्वाः सर्वे सम्पूर्णमानसाः ॥ ॥ ९-४५-५३ (६२७३३)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-४५-६ तत्सर्वभक्षो भगवान्नाशकद्दग्धुमक्षयमिति झ पाठः ॥
९-४५-७ तेनासीदति तेजस्वी इति झ ङ पाठः ॥
९-४५-२५ बिडालवृषदंशौ मार्जारजातिभेदौ तत्सदृशाननौ ॥
९-४५-२७ श्वानशल्यकगोधानामिति क पाठः ॥
९-४५-३७ तस्य स्कन्दस्य पृष्ठतः पश्चात् शाखविशाखनैगमेयाः
आसन् । ते स्कन्देन सह चत्वारः ॥
९-४५-३९ वायुमूर्तिर्विभावसुमिति झ पाठः ॥
९-४५-४२ अद्भुतमदृष्टपूवम् ॥
९-४५-४५ पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०४६
॥ श्रीः ॥
९.४६. अध्यायः ४६

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
बृहस्पत्यादिभिः स्कन्दस्य सैनापत्येऽभिषेचनम् ॥ १ ॥
ब्रह्मादिभिः स्कन्दाय स्वस्वपारिषदानां दानम् ॥ २ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-४६-० (६२७३४)

वैशम्पायन उवाच। ९-४६-०क्ष् (५११९७)
ततोऽभिषेकसम्भारान्सर्वान्सम्भृत्य शास्त्रतः ।
बृहस्पतिः समिद्धेऽग्नौ जुहावाग्निं यथाविधि ॥ ९-४६-१ (६२७३५)
ततो हिमवता दत्ते मणिप्रवरशोभिते ।
दिव्यरत्नाचिते पुण्ये निषण्णं परमासने ॥ ९-४६-२ (६२७३६)
सर्वमङ्गलसम्भारैर्विधिमन्त्रपुरस्कृतम् ।
आभिषेचनिकं द्रव्यं गृहीत्वा देवतागणाः ॥ ९-४६-३ (६२७३७)
इन्द्राविष्णू महावीर्यौ सूर्याचन्द्रमसौ तथा ।
धाता चैव विधाता च तथा चैवानिलानलौ ॥ ९-४६-४ (६२७३८)
पूष्णा भगेनार्यम्णा च अंशेन च विवस्वतां ।
रुद्रश्च सहितो धीमान्मित्रेण वरुणेन च ॥ ९-४६-५ (६२७३९)
रुद्रैर्वसुभिरादित्यैरश्विभ्यां च वृतः प्रभुः ।
विश्वैर्देवैर्मरुद्भिश्च साध्यैश्च पितृभिः सह ॥ ९-४६-६ (६२७४०)
गन्धर्वैरप्सरोभिश्च यक्षराक्षसपन्नगैः ।
देवर्षिभिरसङ्ख्यातैस्तथा ब्रह्मर्षिभिस्तथा ॥ ९-४६-७ (६२७४१)
वैखानसैर्वालखिल्यैर्वाय्वाहारैर्मरीचिपैः ।
भृगुभिश्चाङ्गिरोभिश्च यतिभिश्च महात्मभिः ॥ ९-४६-८ (६२७४२)
सर्वैर्विद्याधरैः पुण्यैर्योगसिद्धैस्तथा वृतः ।
पितामहः पुलस्त्यश्च पुलहश्च महातपाः ॥ ९-४६-९ (६२७४३)
अङ्गिराः कश्यपोऽत्रिश्च मरीचिर्भृगुरेव च ।
क्रतुर्हरिः प्रचेताश्च मनुर्दक्षस्तथैव च ॥ ९-४६-१० (६२७४४)
ऋतवश्च ग्रहाश्चैव ज्योतींषि च विशाम्पते ।
मूर्तिमत्यश्च सरितो वेदाश्चैव सनातनाः ॥ ९-४६-११ (६२७४५)
समुद्राश्च ह्रदाश्चैव तीर्थानि विविधानि च ।
पृथिवी द्यौर्दिशश्चैव पादपाश्च जनाधिप ॥ ९-४६-१२ (६२७४६)
अदितिर्देवमाता च ह्रीः श्रीः स्वाहा सरस्वती ।
उमा शची सिनीवाली तथैवानुमतिः कुहूः ॥ ९-४६-१३ (६२७४७)
राका च धिषणा चैव पत्न्यश्चान्या दिवौकसाम् ।
हिमवांश्चैव विन्ध्यश्च मेरुश्चानेकशृङ्गवान् ॥ ९-४६-१४ (६२७४८)
ऐरावतः सानुचरः कलाः काष्ठास्तथैव च ।
मासार्धमासा ऋतवस्तथा रात्र्यहनी नृप ॥ ९-४६-१५ (६२७४९)
उच्चैः श्रवा हयश्रेष्ठो नागराजश्च वासुकिः ।
अरुणो गरुडश्चैव वृक्षाश्चौषधिभिः सह ॥ ९-४६-१६ (६२७५०)
धर्मश्च भगवान्देवः समाजग्मुर्हि सङ्गताः ।
कालो यमश्च मृत्युश्च यमस्यानुचराश्च ये ॥ ९-४६-१७ (६२७५१)
बहुलत्वाच्च नोक्ता ये विविधा देवतागणाः ।

ते कुमाराभिषेकार्थं समाजग्मुस्ततस्ततः ॥ ९-४६-१८ (६२७५२)
जगृहुस्ते तदा राजन्सर्वं एव दिवौकसः ।
आभिषेचनिकं भाण्डं मङ्गलानि च सर्वशः ॥ ९-४६-१९ (६२७५३)
दिव्यसम्भारसंयुक्तैः कलशैः काञ्चनैर्नृप ।
सारस्वताभिः पुण्याभिरद्भिस्ताभिरलङ्कृतम् ॥ ९-४६-२० (६२७५४)
अभ्यषिञ्चन्कुमारं वै सम्प्रहृष्टा दिवौकसः ।
सैनापत्ये महात्मानमसुराणां भयङ्करम् ॥ ९-४६-२१ (६२७५५)
पुरा यथा महाराज वरुणं वै जलेश्वरम् ।
तथाऽभ्यषिञ्चद्भगवान्सर्वलोकपितामहः ॥ ९-४६-२२ (६२७५६)
कश्यपश्च महातेजा ये चान्ये सोककीर्तिताः ।
तस्मै ब्रह्मा ददौ प्रीतो बलिनो वातरंहसः ॥ ९-४६-२३ (६२७५७)
कामवीर्यधरान्सिद्धान्महापारिषदान्प्रभुः ।
नन्दिसेनं लोहिताक्षं घण्टाकार्णं च सम्मतम् ॥ ९-४६-२४ (६२७५८)
चतुर्थमस्यानुचरं ख्यातं कुमुदमालिनम् ।
तत्र स्थाणुर्महातेजा महापारिषदं प्रभुः ॥ ९-४६-२५ (६२७५९)
मायाशतधरं कामं कामवीर्यबलान्वितम् ।
ददौ स्कन्दाय राजेन्द्र सुरारिविनिबर्हणम् ॥ ९-४६-२६ (६२७६०)
सहि देवासुरे युद्धे दैत्यानां भीमकर्मणाम् ।
जघान दोर्भ्यां सङ्क्रुद्धः प्रयुतानि चतुर्दश ॥ ९-४६-२७ (६२७६१)
तथा देवा ददुस्तस्मै सेनां नैर्ऋतसङ्कुलाम् ।
देवशत्रुक्षयकरीमजय्यां विश्वरूपिणीम् ॥ ९-४६-२८ (६२७६२)
जयशब्दं तथा चक्रुर्देवाः सर्वे सवासवाः ।
गन्धर्वा यक्षरक्षांसि मुनयः पितरस्तथा ॥ ९-४६-२९ (६२७६३)
ततः प्रादादनुचरौ यमः कालोपमावुभौ ।
उन्माथं च प्रमाथं च महावीर्यौ महाद्युती ॥ ९-४६-३० (६२७६४)
सुभ्राजो भास्वरश्चैव यौ तौ सूर्यानुयायिनौ ।
तौ सूर्यः कार्तिकेयाय ददौ प्रीतः प्रतापवान् ॥ ९-४६-३१ (६२७६५)
कैलासशृङ्गसङ्काशौ श्वेतमाल्यानुलेपनौ ।
सोमोऽप्यनुचरौ प्रादान्मणिं सुमणिमेव च ॥ ९-४६-३२ (६२७६६)
ज्वालाजिह्वं तथा ज्योतिरात्मजाय हुताशनः ।
ददावनुचरौ शूरौ परसैन्यप्रमाथिनौ ॥ ९-४६-३३ (६२७६७)
परिधं च वटं चैव भीमं च सुमहाबलम् ।
दहतिं दहनं चैव प्रचण्डौ वीर्यसम्मतौ ॥ ९-४६-३४ (६२७६८)
अंशोऽप्यनुचरान्पञ्च ददौ स्कन्दाय धीमते ।
उत्क्रोशं सत्करं चैव वज्रदण्डधरावुभौ ॥ ९-४६-३५ (६२७६९)
ददावनलपुत्राय वासवः परवीरहा ।

तौ हि शत्रून्महेन्द्रास्य जघ्नतुः समरे बहून् ॥ ९-४६-३६ (६२७७०)
चक्रं विक्रमकं चैव सङ्क्रमं च महाबलम् ।
स्कन्दाय त्रीननुचरान्ददौ विष्णुर्महायशाः ॥ ९-४६-३७ (६२७७१)
वर्धनं नन्दनं चैव सर्वविद्याविशारदौ ।
स्कन्दाय ददतुः प्रीतावश्विनौ भिषजां वरौ ॥ ९-४६-३८ (६२७७२)
किन्दुं च कुसुमं चैव कुमुदं च महायशाः ।
डम्बराडम्बरौ चैव ददौ धाता महात्मने ॥ ९-४६-३९ (६२७७३)
वक्रानुवक्रौ बलिनौ मेषवक्त्रौ बलोत्कटौ ।
ददौ त्वष्टा महामायौ स्कन्दायानुचरावुभौ ॥ ९-४६-४० (६२७७४)
सुव्रतं सत्यसन्धं च ददौ मित्रो महात्मने ।
कुमाराय महात्मानौ तपोविद्याधरौ प्रभुः ॥ ९-४६-४१ (६२७७५)
सुदर्शनीयौ वरदौ त्रिषु लोकेषु विश्रुतौ ।
सुव्रतं च महात्मानं शुभकर्माणमेव च ॥ ९-४६-४२ (६२७७६)
कार्तिकेयाय सम्प्रादाद्विधाता लोकविश्रुतौ ।
पाणीतकं कालिकं च महामायाविनावुभौ ॥ ९-४६-४३ (६२७७७)
पूषा च पार्षदौ प्रादात्कार्तिकेयाय भारत ।
बलं चातिबलं चैव महावक्त्रौ महाबलौ ॥ ९-४६-४४ (६२७७८)
प्रददौ कार्तिकेयाय वायुर्भरतसत्तम ।
यमं चातियमं चैव तिमिवक्त्रौ महाबलौ ॥ ९-४६-४५ (६२७७९)
प्रददौ कार्तिकेयाय वरुणः सत्यसङ्गरः ।
सुवर्चसं महात्मानं तथैवाप्यतिवर्चसम् ॥ ९-४६-४६ (६२७८०)
हिमवान्प्रददौ राजन्हुताशनसुताय वै ।
काञ्चनं च महात्मानं मेघमालिनमेव च ॥ ९-४६-४७ (६२७८१)
ददावनुचरौ मेरुरग्निपुत्राय भारत ।
स्थिरं चातिस्थिरं चैव मेरुरेवापरौ ददौ ॥ ९-४६-४८ (६२७८२)
महात्मा त्वग्निपुत्राय महाबलपराक्रमौ ।
उच्छ्रृङ्गं चातिशृङ्गं च महापाषाणयोधिनौ ॥ ९-४६-४९ (६२७८३)
प्रददावग्निपुत्राय विन्ध्यः पारिषदावुभौ ।
सङ्ग्रहं विग्रहं चैव समुद्रोऽमि गदाधरौ ॥ ९-४६-५० (६२७८४)
प्रददावग्निपुत्राय महापारिषदावुभौ ।
उन्मादं शङ्कुकर्णं च पुष्पदन्तं तथैव च ॥ ९-४६-५१ (६२७८५)
प्रददावग्निपुत्राय पार्वती शुभदर्शना ।
जयं महाजयं चैव गङ्गा ज्वलनसूनवे ॥ ९-४६-५२ (६२७८६)
प्रददौ पुरुषव्याघ्र वासुकिः पन्नगेश्वरः ।
एवं साध्याश्च रुद्राश्च वसवः पितरस्तथा ॥ ९-४६-५३ (६२७८७)
सागराः सरितश्चैव गिरयश्च महाबलाः ।

ददुः सेनागणाध्यक्षाञ्शूलपट्टसधारिणः ॥ ९-४६-५४ (६२७८८)
दिव्यप्रहरणोपेतान्नानावेषविभूषितान् ।
शृणु नामानि चाप्येषां येऽन्ये स्कन्दस्य सैनिकाः ॥ ९-४६-५५ (६२७८९)
विविधायुधसम्पन्नाश्चित्राभरणभूषिताः ।
शङ्कुकर्णो निकुम्भश्च पद्मः कुमुद एव च ॥ ९-४६-५६ (६२७९०)
अनन्तो द्वादशभुजस्तथा कृष्णोपकृष्णकौ ।
घ्राणश्रवाः कपिस्कन्धः काञ्चनाक्षो जलन्धमः ॥ ९-४६-५७ (६२७९१)
अक्षः सन्तर्जनो राजन्कुनदीकस्तमोन्तकृत् ।
एकाक्षो द्वाशाक्षश्च तथैवैकजटः प्रभुः ॥ ९-४६-५८ (६२७९२)
सहस्रबाहुर्विकटो व्याघ्राक्षः क्षितिकम्पनः ।
पुण्यनामा सुनामा च सुचक्रः प्रियदर्शनः ॥ ९-४६-५९ (६२७९३)
परिश्रुतः कोकनदः प्रियमाल्यानुलेपनः ।
अजोदरो गजशिराः स्कन्धाक्षः शतलोचनः ॥ ९-४६-६० (६२७९४)
ज्वालाजिह्वः करालाक्षः शितिकेशो जटी हरिः ।
परिश्रुतः कोकनदः कृष्णकेशो जटाधरः ॥ ९-४६-६१ (६२७९५)
चतुर्दंष्ट्रोऽष्टजिह्वश्च मेघनादः पृथुश्रवाः ।
विद्युताक्षो धनुर्वक्त्रो जाठरो मारुताशनः ॥ ९-४६-६२ (६२७९६)
उदाराक्षो रथाक्षश्च वज्रनाभो वसुप्रभः ।
समुद्रवेगो राजेन्द्र शैलकम्पी तथैव च ॥ ९-४६-६३ (६२७९७)
वृषो मेषः प्रवाहश्च तथा नन्दोपनन्दकौ ।
धूम्रः श्वेतः कलिङ्गश्च सिद्धार्थो वरदस्तथा ॥ ९-४६-६४ (६२७९८)
प्रियकश्चैव नन्दश्च गोनन्दश्च प्रतपवान् ।
आनन्दश्च प्रमोदश्च स्वस्तिको ध्रुवकस्तथा ॥ ९-४६-६५ (६२७९९)
क्षेमवाहः सुवाहश्च सिद्धपात्रश्च भारत ।
गोव्रजः कनकापीडो महापारिषदेश्वरः ॥ ९-४६-६६ (६२८००)
गायनो हसनश्चैव बाणः खड्गश्च वीर्यवान् ।
वैताली गतिताली च तथा कथकवातिकौ ॥ ९-४६-६७ (६२८०१)
हंसजः पङ्कदिग्धाङ्गः समुद्रोन्मादनश्च ह ।
रणोत्कटः प्रहासश्च श्वेतसिद्धश्च नन्दनः ॥ ९-४६-६८ (६२८०२)
कालकण्ठः प्रभासश्च तथा कुम्भाण्डकोदरः ।
कालकक्षः सितश्चैव भूतानां मथनस्तथा ॥ ९-४६-६९ (६२८०३)
यज्ञवाहः सुवाहश्च देवयाजी च सोमपः ।
मज्जानश्च महातेजाः क्रथक्राथौ च भारत ॥ ९-४६-७० (६२८०४)
तुहरश्च तुहारश्च चित्रदेवश्च वीर्यवान् ।
मधुरः सुप्रसादश्च किरीटी च महाबलः ॥ ९-४६-७१ (६२८०५)
वत्सलो मधुवर्णश्च कलशोदर एव च ।

धर्मदो मन्मथकरः सूचीवक्त्रश्च वीर्यवान् ॥ ९-४६-७२ (६२८०६)
श्वेतवक्त्रः सुवक्त्रश्च चारुवक्त्रश्च पाण्डुरः ।
दण्डबाहुः सुबाहुश्च रजः कोकिलकस्तथा ॥ ९-४६-७३ (६२८०७)
अचलः कनकाक्षश्च बालानामपि यः प्रभुः ।
सञ्चारकः कोकनदो गृध्रपत्रश्च जम्बुकः ॥ ९-४६-७४ (६२८०८)
लोहाजवक्त्रो जवनः कुम्भवक्त्रश्च कुम्भकः ।
स्वर्णग्रीवश्च कृष्णौजा हंसवक्त्रश्च चन्द्रभः ॥ ९-४६-७५ (६२८०९)
पाणिकूर्चाश्च शम्बूकः पञ्चवक्त्रश्च शिक्षकः ।
चाषवक्त्रश्च जम्बूकः शाकवक्त्रश्च कुञ्जलः ॥ ९-४६-७६ (६२८१०)
योगयोक्ता महात्मानः सततं ब्राह्मणप्रियाः ।
पैतामहा महात्मानो महापारिषदाश्च ये ॥ ९-४६-७७ (६२८११)
यौवनस्थाश्च बालाश्च वृद्धाश्च जनमेजय ।
सहस्रशः पारिषदाः कुमारमुपतस्थिरे ॥ ९-४६-७८ (६२८१२)
वक्त्रैर्नानाविधैर्ये तु शृणु ताञ्चनमेजय ।
कूर्मकुक्कुटवक्त्राश्च शशोलूकमुखास्तथा ॥ ९-४६-७९ (६२८१३)
खरोष्ट्रवदनाश्चान्ये वराहवदनास्तथा ।
मार्जारशशवक्ताश्च दीर्घवक्त्राश्च भारत ॥ ९-४६-८० (६२८१४)
नकुलोलूकवक्त्राश्च काकवक्त्रास्तथा परे ।
आखुबभ्रुकवक्त्राश्च मयूरवदनास्तथा ॥ ९-४६-८१ (६२८१५)
मत्स्यमेषाननाश्चान्ये अजाविमहिषाननाः ।
ऋक्षशार्दूलवक्त्राश्च द्वीतिसिंहाननास्तथा ॥ ९-४६-८२ (६२८१६)
भीमा गजाननाश्चैव तथा नक्रमुखाश्च ये ।
गरुडाननाः कङ्कमुखा वृककाकमुखास्तथा ॥ ९-४६-८३ (६२८१७)
गोखरोष्ट्रमुखाश्चान्ये वृषदंशमुखास्तथा ।
महाजठरपादाङ्गास्तारकाक्षाश्च भारत ॥ ९-४६-८४ (६२८१८)
पारावतमुखाश्चान्ये तथा वृषमुखाः परे ।
कोकिलाभाननाश्चान्ये श्येनतित्तिरिकाननाः ॥ ९-४६-८५ (६२८१९)
कृकलासमुखाश्चैव विरजोम्बरधारिणः ।
व्यालवक्त्राः शूलमुखाश्चण्डवक्त्राः शुभाननाः ॥ ९-४६-८६ (६२८२०)
आशीविषाश्चीरधरा गोनासावदनास्तथा ।
स्थूलोदराः कृशाङ्गाश्च स्थूलाङ्गाश्च कृशोदराः ॥ ९-४६-८७ (६२८२१)
ह्रस्वग्रीवा महाकर्णा नानाव्यालविभूषणाः ।
गजेन्द्रचर्मवसनास्तथा कृष्णाजिनाम्बराः ॥ ९-४६-८८ (६२८२२)
स्कन्धेमुखा महाराज तथाप्युदरतोमुखाः ।
पृष्ठेमुखा हनुमुखास्तथा जङ्घामुखा अपि ॥ ९-४६-८९ (६२८२३)
पार्श्वाननाश्च बहवो नानादेशमुखास्तथा ।

तथा कीटपतङ्गानां सदृशास्या गणेश्वराः ॥ ९-४६-९० (६२८२४)
नानाव्यालमुखाश्चान्ये बहुबाहुशिरोधराः ।
नानावृक्षभुजाः केचित्कटिशीर्षास्तथा परे ॥ ९-४६-९१ (६२८२५)
भुजङ्गभोगवदना नानागुल्मनिवासिनः ।
चीरसंवृतगात्राश्च नानाकनकवाससः ॥ ९-४६-९२ (६२८२६)
नानावेषधराश्चैव नानामाल्यानुलेपनाः ।
नानावस्त्रधराश्चैव चर्मवासस एव च ॥ ९-४६-९३ (६२८२७)
उष्णीषिणो मुकुटिनः सुग्रीवाश्च सुवर्चसः ।
किरीटिनः पञ्चशिखास्तथा काञ्चनमूर्धजाः ॥ ९-४६-९४ (६२८२८)
त्रिशिखा द्विशिखाश्चैव तथा सप्तशिखाः परे ।
शिखण्डिनो मुकुटिनो मुण्डाश्च जटिलास्तथा ॥ ९-४६-९५ (६२८२९)
चित्रमालाधराः केचित्केचिद्रोमाननास्तथा ।
विग्रहैकरसा नित्यमजेताः सुरसत्तमैः ॥ ९-४६-९६ (६२८३०)
कृष्णा निर्मांसवक्त्राश्च दीर्घपृष्ठास्तनूदराः ।
स्थूलपृष्ठा ह्रस्वपृष्ठाः प्रलम्बोदरमेहनाः ॥ ९-४६-९७ (६२८३१)
महाभुजा ह्रस्वभुजा ह्रस्वगात्राश्च वामनाः ।
कुब्जाश्च ह्रस्वजङ्घाश्च हस्तिकर्णशिरोधराः ॥ ९-४६-९८ (६२८३२)
हस्तिनासाः कूर्मनासा वृकनासास्तथा परे ।
दीर्घोच्छ्वासा दीर्घजङ्घा विकराला ह्यधोमुखाः ॥ ९-४६-९९ (६२८३३)
महादंष्ट्रा ह्रस्वदंष्ट्राश्चतुर्दंष्ट्रास्तथा परे ।
वारमेन्द्रनिभाश्चान्ये भीमा राजन्सहस्रशः ॥ ९-४६-१०० (६२८३४)
सुविभक्तशरीराश्च दीप्तिमन्तः स्वलङ्कृताः ।
पिङ्गाक्षाः शङ्कुकर्णाश्च रक्तनासाश्च भारत ॥ ९-४६-१०१ (६२८३५)
पृथुदंष्ट्रा महादंष्ट्राः स्थूलौष्ठा हरिमूर्धजाः ।
नानापादौष्ठदंष्ट्राश्च नानाहस्तशिरोधराः ॥ ९-४६-१०२ (६२८३६)
नानाचर्मभिराच्छन्ना नानाभाषाश्च भारत ।
कुशला देशभाषासु जल्पन्तोऽन्योन्यमीश्वराः ॥ ९-४६-१०३ (६२८३७)
हृष्टाः परिपतन्ति स्म महापारिषदास्तथा ।
दीर्घग्रीवा दीर्घनखा दीर्घपादशिरोभुजाः ॥ ९-४६-१०४ (६२८३८)
पिङ्गाक्षा नीलकण्ठाश्च लम्बकर्णाश्च भारत ।
वृकोदरनिभाश्चैव केचिदञ्जनसन्निभाः ॥ ९-४६-१०५ (६२८३९)
श्वेताक्षा लोहितग्रीवाः पिङ्गाक्षाश्च तथा परे ।
कल्माषा बहवो राजंश्चित्रवर्णाश्च भारत ॥ ९-४६-१०६ (६२८४०)
चामरापीडकनिभाः श्वेतलोहितराजयः ।
नानावर्णाः सवर्णाश्च मयूरसदृशप्रभाः ॥ ९-४६-१०७ (६२८४१)
पुनः प्रहरणान्येषां कीर्त्यमानानि मे शृणु ।

शेषैः कृतः पारिषदैरायुधानां परिग्रहः ॥ ९-४६-१०८ (६२८४२)
पाशोद्यतकराः केचिद्व्यादितास्याः खराननाः ।
पृष्ठाक्षा नीलकण्ठाश्च तथा परिघबाहवः ॥ ९-४६-१०९ (६२८४३)
शतघ्नीचक्रहस्ताश्च तथा मुसलपाणयः ।
असिमुद्ग्ररहस्ताश्च दण्डहस्ताश्च भारत ॥ ९-४६-११० (६२८४४)
गदाभुशुण्डिहस्ताश्च तथा तोमरपाणयः ।
आयुधैर्विविधैर्घोरैर्महात्मानो महाजवाः ॥ ९-४६-१११ (६२८४५)
महाबला महावेगा महापारिषदास्तथा ।
अभिषेकं कुमारस्य दृष्ट्वा हृष्टा रणप्रियाः ॥ ९-४६-११२ (६२८४६)
घण्टाजालपिनद्धाङ्गा ननृतुस्ते महौजसः ।
एते चान्ये च बहवो महापारिषदा नृप ॥ ९-४६-११३ (६२८४७)
उपतस्थुर्महात्मानं कार्तिकेयं यशस्विनम् ।
दिव्याश्चाप्यान्तरिक्षाश्च पार्थिवाश्चानिलोपमाः ॥ ९-४६-११४ (६२८४८)
व्यादिष्टा दैवतैः शूराः स्कन्दस्यानुचराऽभवन् ।
तादृशानां सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
अभिषिक्तं महात्मानं परिवार्योपतस्थिरे ॥ ॥ ९-४६-११५ (६२८४९)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-४६-१३ नागराजश्च वामन इति ख पाठः ॥
९-४६-४५ घसं त्वातिघसं चैवेति ख पाठः ॥
९-४६-४६ षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०४७
॥ श्रीः ॥
९.४७. अध्यायः ४७

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
कुमारमातृगणस्य नामकीर्तनम् ॥ १ ॥
कुमारेण तारकासुरवधः क्रौञ्चपर्वतभेदनं च ॥ २ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-४७-० (६२८५०)

वैशम्पायन उवाच। ९-४७-०क्ष् (५११९८)
शृणु मातृगणान्राजन्कुमारानुचरानिमान् ।
कीर्त्यमानान्मया वीर सपत्नगणसूदनान् ॥ ९-४७-१ (६२८५१)
यशस्विनीनां मातॄणां शृणु नामानि भारत
याभिर्व्याप्तास्त्रयोलोकाः कल्याणीभिश्च भागशः ॥ ९-४७-२ (६२८५२)
प्रभावती विशालाक्षी पालिता गोस्तानी तथा ।
श्रीमती बहुला चैव तथैव बहुपुत्रिका ॥ ९-४७-३ (६२८५३)
अप्सुजाता च गोपाली बृहदम्बालिका तथा ।
जयावती मालतिका ध्रुवरत्ना भयङ्करी ॥ ९-४७-४ (६२८५४)
वसुदामा च दामा च विशोका नन्दिनी तथा ।
एकचूडा महाचूडा चक्रनेमिश्च भारत ॥ ९-४७-५ (६२८५५)
उत्तेजनी जयत्सेना कमलाक्ष्यथ शोभना ।
शत्रुञ्जया तथा चैव क्रोधना शलभी खरी ॥ ९-४७-६ (६२८५६)
माधवी शुभवक्त्रा च तीर्थसेनिश्च भारत ।
गीतप्रिया च कल्याणी रुद्ररोमाऽमिताशना ॥ ९-४७-७ (६२८५७)
मेघस्वना भोगवती सुभ्रूश्च कनकावती ।
अलाताक्षी वीर्यवती विद्युज्जिह्वा च भारत ॥ ९-४७-८ (६२८५८)
पुन्नावती सुनक्षत्रा कन्दरा बहुयोजना ।
सन्तानिका च कौरव्य कमला च महाबला ॥ ९-४७-९ (६२८५९)
सुदामा बहुदामा च सुप्रभा च यशस्विनी ।
नृत्यप्रिया च राजेन्द्र शतोलूखलमेखला ॥ ९-४७-१० (६२८६०)
शतघण्टा शतानन्दा भगनन्दा च भाविनी ।
वपुष्मती चन्द्रशीता भद्रकाली च भारत ॥ ९-४७-११ (६२८६१)
ऋक्षाम्बिका निष्कुटिका वामा चत्वरवासिनी ।
सुमङ्गला स्वस्तिमती बुद्धिकामा जयप्रिया ॥ ९-४७-१२ (६२८६२)
धनदा सुप्रसादा च भवदा च जलेश्वरी ।
एडी भेडी समेडी च वेतालजननी तथा ॥ ९-४७-१३ (६२८६३)
कण्डूतिः कालिका चैव देवमित्रा च भारत ।
वसुश्रीः कोटरा चैव चित्रसेना तथाऽचला ॥ ९-४७-१४ (६२८६४)
कुक्कुटिका शङ्खलिका तथा शकुनिका नृप ।
कुण्डारिका कौकुलिका कुम्भिकाऽथ शतोदरी ॥ ९-४७-१५ (६२८६५)
उत्क्राथिनी जलेला च महावेगा च कङ्कणा ।
मनोजवा कण्टकिनी प्रघसा पूतना तथा ॥ ९-४७-१६ (६२८६६)
केशयन्त्री त्रुटिर्वामा क्रोशनाऽथ तडित्प्रभा ।
मन्दोदरी च मुण्डी च कोटरा मेघवाहिनी ॥ ९-४७-१७ (६२८६७)
सुभगा लम्बिनी लम्बा ताम्रचूडा विकाशिनी ।

ऊर्ध्ववेणीधरा चैव पिङ्गाक्षी लोहमेखला ॥ ९-४७-१८ (६२८६८)
पृथुवस्त्रा मधुलिका मधुकुम्भा तथैव च ।
पक्षालिका मत्कुलिका जरायुर्जर्जरानना ॥ ९-४७-१९ (६२८६९)
ख्याता दहदहा चैव तथा धमधमा नृप ।
खण्डखण्डा च राजेन्द्र पूषणा मणिकुट्टिका ॥ ९-४७-२० (६२८७०)
अमोघा चैव कौरव्य तथा लम्बपयोधरा ।
वेणुवीणाधरा चैव पिङ्गाक्षी लोहमेखला ॥ ९-४७-२१ (६२८७१)
शशोकूलमुखी कृष्णा खरजङ्घा महाजवा ।
शिशुमारमुखी श्वेता लोहिताक्षी विभीषणा ॥ ९-४७-२२ (६२८७२)
जटालिका कामचरी दीर्घजिह्वा बलोत्कटा ।
कालेहिका वामनिका मुकुटा चैव भारत ॥ ९-४७-२३ (६२८७३)
लोहिताक्षी महाकाया हरिपिण्डा च भूमिप ।
एकत्वचा सुकुसुमा कृष्णकर्णी च भारत ॥ ९-४७-२४ (६२८७४)
क्षुरकर्णी चतुष्कर्णी कर्णप्रावरणा तथा ।
चतुष्पथनिकेता च गोकर्णी महिषानना ॥ ९-४७-२५ (६२८७५)
खरकर्णी महाकर्णी भेरीस्वनमहास्वना ।
शङ्खकुम्भश्रवाश्चैव भगदा च महाबला ॥ ९-४७-२६ (६२८७६)
गणा च सुगणा चैव तथा भीत्यथ कामदा ।
चतुष्पथरता चैव भूतितीर्थान्यगोचरी ॥ ९-४७-२७ (६२८७७)
पशुदा वित्तदा चैव सुखदा च महायशाः ।
पयोदा गोमहिषदा सविशाला च भारत ॥ ९-४७-२८ (६२८७८)
प्रतिष्ठा सुप्रतिष्ठा च रोचमाना सुरोचना ।
नौकर्णी मुखकर्णी च विशिरा मन्थिनी तथा ॥ ९-४७-२९ (६२८७९)
एकचन्द्रा मेघकर्णा मेघमाला विरोचना ।
एताश्चान्याश्च बहवो मातरो भरतर्षभ ॥ ९-४७-३० (६२८८०)
कार्तिकेयानुयायिन्यो नानारूपाः सहस्रशः ।
दीर्घनख्यो दीर्घदन्त्यो दीर्घतुण्ड्श्च भारत ॥ ९-४७-३१ (६२८८१)
सबला मधुराश्चैव यौवनस्थाः स्वलङ्कृताः ।
माहात्म्येन च संयुक्ताः कामरूपधरास्तथा ॥ ९-४७-३२ (६२८८२)
निर्मांसगात्र्यः श्वेताश्च तथा काञ्चनसन्निभाः ।
कृष्णमेघनिभाश्चान्या धूम्नाश्च भरतर्षभ ॥ ९-४७-३३ (६२८८३)
अरुणाभा महाभोगा दीर्घकेश्यः सिताम्बराः ।
ऊर्ध्ववेणीधराश्चैव पिङ्गाक्ष्यो लम्बमेखलाः ॥ ९-४७-३४ (६२८८४)
लम्बोदर्यो लम्बकर्णास्तथा लम्बपयोधराः ।
ताम्राक्ष्यस्ताम्रवर्णाश्च हर्यक्ष्यश्च तथाऽपराः ॥ ९-४७-३५ (६२८८५)
वरदाः कामचारिण्यो नित्यं प्रमुदितास्तथा ।

याम्या रौद्रास्तथा सौम्याः कौबेर्योऽथ महाबलाः ॥ ९-४७-३६ (६२८८६)
वारुण्योऽथ च माहेन्द्यस्तथाऽऽग्नेय्यः परन्तप ।
वायव्यश्चाथ कौमार्यो ब्राह्मश्च भरतर्षभ ॥ ९-४७-३७ (६२८८७)
वैष्णव्यश्च तथा सौर्यो वाराह्यश्च महाबलाः ।
रूपेणाप्सरसां तुल्या मनोहार्यो मनोरमाः ॥ ९-४७-३८ (६२८८८)
परपुष्टोपमा वाक्ये तथर्द्ध्या धनदोपमाः ।
शक्रवीर्योपमा युद्धे दीप्ता वह्निसमास्तथा ॥ ९-४७-३९ (६२८८९)
शत्रुणां विग्रहे नित्यं भयदास्ता भवन्त्युत ।
कामरूपधराश्चैव जवे वायुसमास्तथा ॥ ९-४७-४० (६२८९०)
अचिन्त्यबलवीर्याश्च तथाऽचिन्त्यपराक्रमाः ।
वृक्षचत्वरवासिन्यश्चतुष्पथनिकेतनाः ॥ ९-४७-४१ (६२८९१)
गुहाश्मशानवासिन्यः शैलप्रस्रवणालयाः ।
नानाभरणधारिण्यो नानामाल्याम्बरास्तथा ॥ ९-४७-४२ (६२८९२)
नानाविचित्रवेषाश्च नानाभाषास्तथैव च ।
एते चान्ये च मातॄणां गणाः शत्रुभयङ्कराः ॥ ९-४७-४३ (६२८९३)
अनुजग्मुर्महात्मानं त्रिदशेन्द्रस्य सम्मते ।
ततः शक्त्यस्त्रमददद्भगवान्पाकशासनः ॥ ९-४७-४४ (६२८९४)
गुहाय राजशार्दूल विनाशाय सुरद्विषाम् ।
महास्वनां महाघण्टां द्योतमानां सितप्रभाम् ॥ ९-४७-४५ (६२८९५)
अरुणादित्यवर्णां च पताकां भरतर्षभ ।
ददौ पशुपतिस्तस्मै सर्वभूतमहाचमूम् ॥ ९-४७-४६ (६२८९६)
उग्रां नानाप्रहरणां तपोवीर्यबलान्विताम् ।
अजेयां स्वगणैर्युक्तां नाम्ना सेनां धनञ्जयाम् ॥ ९-४७-४७ (६२८९७)
रुद्रतुल्यबलैर्युक्तां योधानामयुतैस्त्रिभिः ।
न सा विजानाति रणात्कदाचिद्विनिवर्तितुम् ॥ ९-४७-४८ (६२८९८)
विष्णुर्ददौ वैजयन्तीं मालां बलविवर्धिनीम् ।
उमा ददौ विरजसी वाससी रविसप्रभे ॥ ९-४७-४९ (६२८९९)
गङ्गा कमण्डलुं दिव्यममृतोद्भवमुत्तमम् ।
ददौ प्रीत्या कुमाराय दण्डं चैव बृहस्पतिः ॥ ९-४७-५० (६२९००)
गरुडो दयितं पुत्रं मयरं चित्रबर्हिणम् ।
अरुणस्ताम्रचूडं च प्रददौ चरणायुधम् ॥ ९-४७-५१ (६२९०१)
छागं तु वरुणो राजा बलवीर्यसमन्वितम् ।
कृष्णाजिनं ततो ब्रह्मा ब्रह्मण्याय ददौ प्रभुः ।
समरेषु जयं चैव प्रददौ लोकभावनः ॥ ९-४७-५२ (६२९०२)
सैनापत्यमनुप्राप्य स्कन्दो देवगणस्य ह ।
शुशुभे ज्वलितोर्चिष्मान्द्वितीय इव पावकः ॥ ९-४७-५३ (६२९०३)

ततः पारिषदैश्चैव मातृभिश्च समन्वितः ।
ययौ दैत्यविनाशाय ह्लादयन्सुरपुङ्गवान् ॥ ९-४७-५४ (६२९०४)
सा सेना नैर्ऋती भीमा सघण्टोच्छ्रितकेतना ।
सभेरीशङ्खमुरजा सायुधा सपताकिनी ॥ ९-४७-५५ (६२९०५)
शारदी द्यौरिवाभाति ज्योतिर्भिरिव शोभिता ॥ ९-४७-५६ (६२९०६)
ततो देवनिकायास्ते नानाभूतगणास्तथा ।
वादयामासुरव्यग्रा भेरीः शङ्खांश्च पुष्कलान् ॥ ९-४७-५७ (६२९०७)
पटहान्झर्झरांश्चैव क्रकचान्गोविषाणिकान् ।
आडम्बरान्गोमुखांश्च डिण्डिमांश्च महास्वनान् ॥ ९-४७-५८ (६२९०८)
तुष्टुवुस्ते कुमारं तु सर्वे देवाः सवासवाः ।
जगुश्च देवगन्धर्वा ननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ९-४७-५९ (६२९०९)
ततः प्रीतो महासेनस्त्रिदशेभ्यो वरं ददौ ।
रिपून्दन्ताऽस्मि समरे ये वो वधचिकीर्षवः ॥ ९-४७-६० (६२९१०)
प्रतिगृह्य वरं देवास्तस्माद्विबुधसत्तमात् ।
प्रीतात्मानो महात्मानो मेनिरे निहतान्रिपून् ॥ ९-४७-६१ (६२९११)
सर्वेषां भूतसङ्घानां हर्षान्नादः समुत्थितः ।
अपूरयत लोकांस्त्रीन्वरे दत्ते महात्मना ॥ ९-४७-६२ (६२९१२)
स निर्ययौ महासेनो महत्या सेनया वृतः ।
वधाय युधि दैत्यानां रक्षार्थं च दिवोकसाम् ॥ ९-४७-६३ (६२९१३)
व्यवसायो जयो धर्मः सिद्धिर्लक्ष्मीर्धृतिः स्मृतिः ।
महासेनस्य सैन्यानामग्रे जग्मुर्नराधिप ॥ ९-४७-६४ (६२९१४)
स तया भीमया देवः शुलमुद्गरहस्तया ।
ज्वलितालातधारिण्या चित्राभरणवर्मया ॥ ९-४७-६५ (६२९१५)
गदामुसलनाराचशक्तितोमरहरतया ।
दृप्तसिंहनिनादिन्या विनद्य प्रययौ गुहः ॥ ९-४७-६६ (६२९१६)
ग्तं दष्ट्वा सर्वदैतेया राक्षसा दानवास्तथा ।
व्यद्रवन्त दिशः सर्वा भयोद्विग्नाः समन्ततः ॥ ९-४७-६७ (६२९१७)
अभ्यद्रवन्त देवास्तान्विविधायुधपाणयः ।
दृष्ट्वा च स ततः क्रुद्धः स्कन्दस्तेजोबलान्वितः ॥ ९-४७-६८ (६२९१८)
शक्त्यस्त्रं भगवान्भीमं पुनःपुनरवाकिरत् ।
आदधच्चात्मनस्तेजो हविषेद्ध इवानलः ॥ ९-४७-६९ (६२९१९)
अभ्यस्यमाने शक्त्यस्त्रे स्कन्देनामिततेजसा ।
उल्काज्वाला महाराज पपात वसुधातले ॥ ९-४७-७० (६२९२०)
संहादयन्तश्च तथा निर्घाताश्चापतन्क्षिपौ ।
यथान्तकालसमये सुघोराः स्युस्तथा नृप ॥ ९-४७-७१ (६२९२१)
क्षिप्ता ह्येका यदा शक्तिः सुघोराऽनलसूनुना ।

ततः कोट्यो विनिष्पेतुः शक्तीनां भरतर्षभ ॥ ९-४७-७२ (६२९२२)
ततः प्रीतो महासेनो जघान भगवान्प्रभुः ।
दैत्येन्द्रं तारकं नाम महाबलपराक्रमम् ॥ ९-४७-७३ (६२९२३)
वृतं दैत्यायुतैर्वीरैर्बलिभिर्दशभिर्नृप ।
महिषं चाष्टभिः पद्मैर्वृतं सङ्ख्ये निजघ्निवान् ॥ ९-४७-७४ (६२९२४)
त्रिपादं चायुतशतैर्जघान दशभिर्वृतम् ।
ह्रदोदरं निखर्वैश्च वृतं दशभिरीश्वरः ॥ ९-४७-७५ (६२९२५)
जघानानुचरैः सार्धं विविधायुधपाणिभिः ।
तथाऽकुर्वन्त विपुलं नादं वध्यत्सु शत्रुषु ॥ ९-४७-७६ (६२९२६)
कुमारानुचरा राजन्पूरयन्तो दिशो दश ।
ननृतुश्च ववल्गुश्च जहसुश्च मुदान्विताः ॥ ९-४७-७७ (६२९२७)
शक्त्यस्त्रस्य तु राजेन्द्र ततोऽर्चिर्भिः समन्ततः ।
त्रैलोक्यं त्रासितं सर्वं जृम्भमाणाभिरेव च ॥ ९-४७-७८ (६२९२८)
दग्धाः सहस्रशो दैत्या नादैः स्कन्दस्य चापरे ।
पताकयावधूताश्च हताः केचित्सुरद्विषः ॥ ९-४७-७९ (६२९२९)
केचिद्घण्टारवत्रस्ता निषेदुर्वसुधातले ।
केचित्प्रहरणैश्छिन्ना विनिष्पेतुर्गतायुषः ॥ ९-४७-८० (६२९३०)
एवं सुरद्विषोऽनेकान्बलवानाततायिनः ।
जघान समरे वीरः कार्तिकेयो महाबलः ॥ ९-४७-८१ (६२९३१)
बाणो नामाथ दैतेयो बलेः पुत्रो महाबलः ।
क्रौञ्चं पर्वतमाश्रित्य देवसङ्घानबाधत ॥ ९-४७-८२ (६२९३२)
तमभ्ययान्महासेनः सुरशत्रुमुदारधीः ।
स कार्तिकेयस्य भयात्क्रौञ्चं शरणमीयिवान् ॥ ९-४७-८३ (६२९३३)
ततः क्रौञ्चं महामन्युः क्रौञ्चनादनिनादितम् ।
शक्त्या बिभेद भगवान्कार्तिकेयोऽग्निदत्तया ॥ ९-४७-८४ (६२९३४)
ससालस्कन्धशबलं त्रस्तवानरवारणम् ।
प्रोड्डीनोद्भ्रान्तविहगं विनिष्पतितपन्नगम् ॥ ९-४७-८५ (६२९३५)
गोलाङ्गूलर्क्षसङ्घैश्च द्रवद्भिरनुनादितम् ।
कुरङ्गमविनिर्घोषनिनादितवनान्तरम् ॥ ९-४७-८६ (६२९३६)
विनिष्पतद्भिः शरभैः सिंहैश्च सहसा द्रुतैः ।
शोच्यामपि दशां प्राप्तो रराजेव सपर्वतः ॥ ९-४७-८७ (६२९३७)
विद्याधराः समुत्पेतुस्तस्य शृङ्गनिवासिनः ।
किन्नराश्च समुद्विग्नाः शक्तिपातरवोद्धताः ॥ ९-४७-८८ (६२९३८)
ततो दैत्या विनिष्पेतुः शतशोऽथ सहस्रशः ।
प्रदीप्तात्पर्वतश्रेष्ठाद्विचित्राभरणस्रजः ॥ ९-४७-८९ (६२९३९)
तान्निजघ्नुरतिक्रम्य कुमाराजुचरा मृधे ।

स चैव भगवान्क्रुद्धो दैत्येन्द्रस्य सुतं तदा ॥ ९-४७-९० (६२९४०)
सहानुजं जघानाशु वृत्रं देवपतिर्यथा ।
बिभेद क्रौञ्चं शक्त्या च पावकिः परवीरहा ॥ ९-४७-९१ (६२९४१)
बहुधा चैकधा चैव कृत्वाऽऽत्मानं महाबलः ।
शक्तिः क्षिप्ता रणे तस्य पाणिमेति पुनः पुनः ॥ ९-४७-९२ (६२९४२)
एवम्प्रभावो भगवांस्ते भूयश्च पावकिः ।
शौर्याद्द्विगुणयोगेन तेजसा यशसा श्रिया ॥ ९-४७-९३ (६२९४३)
क्रौञ्चस्ते विनिर्भिन्नो दैत्याश्च शतशो हताः ॥ ९-४७-९४ (६२९४४)
ततः स भगवान्देवो निहत्य विबुधद्विषः ।
सभाज्यमानो विबुधैः परं हर्षमवाप ह ॥ ९-४७-९५ (६२९४५)
ततो दुन्दुभयो राजन्नेदुः शङ्खाश्च भारत ।
मुमुचुर्देवयोषाश्च पुष्पवर्षमनुत्तमम् ।
योगिनामीश्वरं देवं शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ९-४७-९६ (६२९४६)
दिव्यगन्धमुपादाय ववौ पुण्यश्च मारुतः ।
गन्धर्वास्तुष्टुवुश्चैनं यज्वानश्च महर्षयः ॥ ९-४७-९७ (६२९४७)
केचिदनं व्यवस्यान्ति पितामहसुतं प्रभुम् ।
सनत्कुमारं सर्वेषां ब्रह्मयोनिं तमग्रजम् ॥ ९-४७-९८ (६२९४८)
केचिन्महेश्वरसुतं केचित्पुत्रं विभावसोः ।
उमायाः कृत्तिकानां च गङ्गायाश्च वदन्त्युत ॥ ९-४७-९९ (६२९४९)
एकधा च द्विधा चैव चतुर्धा च महाबलम् ।
योगिनामीश्वरं देवं शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ९-४७-१०० (६२९५०)
एतत्ते कथितं राजन्कार्तिकेयाभिषेचनम् ।
शृणु चैव सरस्वत्यास्तीर्थवंशस्य पुण्यताम् ॥ ९-४७-१ (६२९५१)
बभूव तीर्थप्रवरं हतेषु सुरशत्रुषु ।
कुमारेण महाराज त्रिविष्टपमिवापरम् ॥ ९-४७-२ (६२९५२)
ऐश्वर्याणि च तत्रस्थो ददावीशः पृथक्पृथक् ।
ददौ नैर्ऋतमुख्येभ्यस्त्रैलोक्यं पावकात्मजः ॥ ९-४७-३ (६२९५३)
एवं स भगवांस्तस्मिंस्तीर्थे दैत्यकुलान्तकः ।
अभिषिक्तो महाराज देवसेनापतिः सुरैः ॥ ९-४७-४ (६२९५४)
औशनं नाम तत्तीर्थं यत्र पूर्वमपाम्पतिः ।
अभिषिक्तः सुरगणैर्वरुणो भरतर्षभ ॥ ९-४७-५ (६२९५५)
अस्मिंस्तीर्थवरे स्नात्वा स्कन्दं चाभ्यर्च्य लाङ्गली ।
ब्राह्मणेभ्योददौ रुक्मं वासांस्याभरणानि च ॥ ९-४७-६ (६२९५६)
उषित्वा रजनीं तत्र माधवः परवीरहा ।
पूज्यतीर्थवरं तच्च स्पृष्ट्वा तोयं च लाङ्गली ॥ ९-४७-७ (६२९५७)
हृष्टः प्रीतमनाश्चैव ह्यभवन्माधवोत्तमः ।

एतत्ते सर्वमाख्यातं यन्मां त्वं परिपृच्छसि ॥ ९-४७-८ (६२९५८)
यथाऽभिषिक्तो भगवान्स्कन्दो देवैः समागतैः ।
ग्सेनानीश्च कृतो राजन्बाल एव महाबलः'॥ ॥ ९-४७-९ (६२९५९)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०४८
॥ श्रीः ॥
९.४८. अध्यायः ४८

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
देवैर्वरुणस्य जलाधिपत्येऽभिषेचनम् ॥ १ ॥
बलभद्रस्याग्नितीर्थकौबेरतीर्थगमनं तन्महिमानुवर्णनं च ॥ २ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-१६-० (६२९६०)
जनमेजय उवाच। ९-१६-०क्ष् (५१९९)
अत्यद्भुतमिदं ब्रह्मञ्श्रुतवानस्मि तत्त्वतः ।
अभिषेकं कुमारस्य विस्तरेण यथाविधि ॥ ९-१६-१ (६२९६१)
यच्छ्रुत्वा पूतमात्मानं विजानामि तपोधन ।
प्रहृष्टानि च रोमाणि प्रसन्नं च मनो मम ॥ ९-१६-२ (६२९६२)
अभिषेकं कुमारस्य दैत्यानां च वधं तथा ।
श्रुत्वा मे परमा प्रीतिर्भूयः कौतूहलं हि मे ॥ ९-१६-३ (६२९६३)
अपाम्पतिः कथं ह्यस्मिन्नभिषिक्तः पुरा सुरैः ।
तन्मे ब्रूहि महाप्रज्ञ कुशलो ह्यसि सत्तम ॥ ९-१६-४ (६२९६४)
वैशम्पायन उवाच। ९-१६-५क्ष् (५२००)
शृणु राजन्निदं चित्रं पूर्वकाले यथाऽभवत् ॥ ९-१६-५ (६२९६५)
आदौ कृतयुगे राजन्वर्तमाने यथाविधि ।
वरुणं देवताः सर्वाः समेत्येदमथाब्रुवन् ॥ ९-१६-६ (६२९६६)
यथाऽस्मान्सुरराट् शक्रो भयेभ्यः पाति सर्वदा ।
तथा त्वमपि सर्वासां सरितां वै पतिर्भव ॥ ९-१६-७ (६२९६७)
वासश्च ते सदा देव सागरे मकरालये ।
समुद्रोऽयं तव वशे भविष्यति नदीपतिः ॥ ९-१६-८ (६२९६८)
सोमेन सार्धं च तव हानिवृद्धी भविष्यतः ।

एवमस्त्विति तान्देवान्वरुणो वाक्यमब्रवीत् ॥ ९-१६-९ (६२९६९)
समागम्य ततः सर्वे वरुणं सागरालयम् ।
अपाम्पतिं प्रचक्रुर्हि विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ ९-१६-१० (६२९७०)
अभिषिच्य ततो देवा वरुणं यादसाम्पतिम् ।
जग्मुः स्वान्येव स्थानानि पूजयित्वा जलेश्वरम् ॥ ९-१६-११ (६२९७१)
अभिषिक्तस्ततो देवैर्वरुणोऽपि महायशाः ।
सरितः सागरांश्चैव नदांश्चापि सरांसि च ।
पालयामास विधिना यथा देवाञ्शतक्रतुः ॥ ९-१६-१२ (६२९७२)
ततस्त्वत्राप्युपस्पृश्य दत्त्वा च विविधं वसु ।
अग्नितीर्थं महाप्राज्ञो जगामाथ प्रलम्बहा ।
नष्टो न दृश्यते यत्र शमीगर्भे हुताशनः ॥ ९-१६-१३ (६२९७३)
लोकालोकविनाशे च प्रादुर्भूते तदाऽनघ ।
उपतस्थुः सुरा यत्र सर्वलोकपितामहम् ॥ ९-१६-१४ (६२९७४)
अग्निः प्रनष्टो भगवान्कारणं च न विद्महे ।
सर्वभूतक्षयो राजन्सम्पादय विभोऽनलम् ॥ ९-१६-१५ (६२९७५)
जनमेजय उवाच। ९-१६-१६क्ष् (५२०१)
किमर्थं भगवानग्निः प्रनष्टो लोकभावनाः ।
विज्ञातश्च कथं देवैस्तन्ममाचक्ष्व तत्त्वतः ॥ ९-१६-१६ (६२९७६)
वैशम्पायन उवाच। ९-१६-१७क्ष् (५२०२)
भृगोः शापाद्भृशं भीतो जातवेदाः प्रतापवान् ।
शमीगर्भमथासाद्य ननाश भगवांस्ततः ॥ ९-१६-१७ (६२९७७)
प्रनष्टे तु तदा वह्नौ देवाः सर्वे सवासवाः ।
अन्वैषन्त तदा नष्टं ज्वलनं भृशदुःखिताः ॥ ९-१६-१८ (६२९७८)
ततोऽग्नितीर्थमासाद्य शमीगर्भस्थमेव हि ।
ददृशुर्ज्वलनं तत्र वसमानं यथाविधि ॥ ९-१६-१९ (६२९७९)
देवाः सर्वे नरव्याघ्र बृहस्पतिपुरोगमाः ।
ज्वलनं तं समासाद्य प्रीताऽभूवन्सवासवाः ॥ ९-१६-२० (६२९८०)
पुनर्यथागतं जग्मुः सर्वभक्षश्च सोऽभवत् ।
भृगोः शापान्महाभाग यदुक्तं ब्रह्मवादिना ॥ ९-१६-२१ (६२९८१)
तत्राप्याप्लुत्य मतिमान्ब्रह्मशापान्मुमोच ह ॥ ९-१६-२२ (६२९८२)
तत्राप्लुत्य ततो ब्रह्मा सह देवैः प्रभुः पुरा ।
ससर्ज चान्नानि तथा देवतानां यथाविधि ॥ ९-१६-२३ (६२९८३)
तत्र स्नात्वा च दत्त्वा च वसूनि विविधानि च ।
कौबेरं प्रययौ तीर्थं यत्र तप्त्वा महत्तपः ॥ ९-१६-२४ (६२९८४)
धनाधिपत्यं सम्प्राप्तो राजन्नैलबिलः प्रभुः ॥ ९-१६-२५ (६२९८५)
तत्रस्थमेव तं राजन्धनानि निधयस्तथा ।

उपतद्धतुर्नरश्रेष्ठ तत्तीर्थं लाङ्गली बलः ॥ ९-१६-२६ (६२९८६)
गत्वा स्नात्वा च विधिवद्ब्राह्मणेभ्यो धनं ददौ ।
ददृशे तत्र तत्स्थानं कौबेरे काननोत्तमे ॥ ९-१६-२७ (६२९८७)
पुरा यत्र तपस्तप्तं विपुलं सुमहात्मना ।
यक्षराज्ञा कुबेरेण वरा लब्धाश्च पुष्कलाः ॥ ९-१६-२८ (६२९८८)
धनाधिपत्यं सख्यं च रुद्रेणामिततेजसा ।
सुरत्वं लोकपालत्वं पुत्रं च नलकूबरम् ॥ ९-१६-२९ (६२९८९)
यत्र लेभे महाबाहो धनाधिपतिरञ्जसा ।
अभिषिक्तश्च तत्रैव समागम्य मरुद्गणैः ॥ ९-१६-३० (६२९९०)
वाहनं चास्य तद्दत्तं हंसयुक्तं मनोजवम् ।
विमानं पुष्पकं दिव्यं नैर्ऋतैश्वर्यमेव च ॥ ९-१६-३१ (६२९९१)
तत्राप्लुत्य बलो राजन्दत्त्वा दायांश्च पुष्कलान् ।
जगाम त्वरितो रामस्तीर्थं स्वेतानुलेपनः ॥ ९-१६-३२ (६२९९२)
निषेवितं सर्वसत्वैर्नाम्ना बदरपाचनम् ।
नानर्तुकवनोपेतं सदा पुष्पफलं शुभम् ॥ ॥ ९-१६-३३ (६२९९३)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-१६-२५ ऐलबिलः कुबेरः ॥
९-१६-४८ अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०४९
॥ श्रीः ॥
९.४९. अध्यायः ४९

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
बलरामस्य बदरपाचनतीर्थगमनम् ॥ १ ॥
श्रुतावत्यरुन्धत्योर्महिमानुवर्णनम् ॥ २ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-४९-० (६२९९४)
वैशम्पायन उवाच। ९-४९-०क्ष् (५२०३)
ततस्तीर्थवरं रामो ययौ बदरपाचनाम् ।

तपस्विसिद्धचरितं यत्र कन्या धृतव्रता ॥ ९-४९-१ (६२९९५)
भरद्वाजस्य दुहिता रुपेणाप्रतिमा भुवि ।
श्रुतावती नाम विभो कुमारी ब्रह्मचारिणी ॥ ९-४९-२ (६२९९६)
तपश्चचार सात्युग्रं नियमैर्बहुभिर्वृता ।
भर्ता मे देवराजः स्यादिति निश्चित्य भामिनी ॥ ९-४९-३ (६२९९७)
समास्तस्या व्यतिक्रान्ता बह्व्यः कुरुकुलोद्वह ।
चरन्त्या नियमांस्तांस्तांस्त्रीभिस्तीव्रान्सुदुश्चरान् ॥ ९-४९-४ (६२९९८)
तस्यास्तु तेन वृत्तेन तपसा च विशाम्पते ।
भक्त्या च भगवान्प्रीतः परया पाकशासनः ॥ ९-४९-५ (६२९९९)
आजगामाश्रमं तस्यास्त्रिदशाधिपतिः प्रभुः ।
आस्थाय रूपं विप्रर्षेर्वसिष्ठस्य महात्मनः ॥ ९-४९-६ (६३०००)
सा तं दृष्ट्वोग्रतपसं वसिष्ठं तपतां वरम् ।
आचारैर्मुनिभिर्दृष्टैः पूजयामास भारत ॥ ९-४९-७ (६३००१)
उवाच नियमज्ञा च कल्याणी सा प्रियंवदा ।
भगवन्मुनिशार्दूल किमाज्ञापयसि प्रभो ॥ ९-४९-८ (६३००२)
सर्वमद्य यथाशक्ति तव दास्यामि सुव्रत ।
शक्रभक्त्या च ते पाणिं न दास्यामि कथञ्चन ॥ ९-४९-९ (६३००३)
व्रतैश्च नियमैश्चैव तपसा च तपोधन ।
शक्रस्तोषयितव्यो वै मया त्रिभुवनेश्वरः ॥ ९-४९-१० (६३००४)
इत्युक्तो भगवान्देवः स्मयन्निव निरीक्ष्य ताम् ।
उवाच नियमं ज्ञात्वा सांत्वयन्निव भारत ॥ ९-४९-११ (६३००५)
उग्रं तपश्चरसि वै विदिता मेऽसि सुव्रते ।
यदर्थमयमारम्भस्तव कल्याणि हृद्गतः ॥ ९-४९-१२ (६३००६)
तच्च सर्वं यथाभूतं भविष्यति वरानने ।
तपसा लभ्यते सर्वं यथाभूतं भविष्यति ॥ ९-४९-१३ (६३००७)
यथा स्थानानि दिव्यानि विबुधानां शुभानने ।
तपसा तानि प्राप्याणि तपोमूलं महात्सुखम् ॥ ९-४९-१४ (६३००८)
इति कृत्वा तपो घोरं देहं सन्न्यस्य मानवाः ।
देवत्वं यान्ति कल्याणि शृणुष्वैकं वचो मम ॥ ९-४९-१५ (६३००९)
पञ्च चैतानि सुभगे बदराणि शुभव्रते ।
पचेत्युक्त्वा तु भगवाञ्जगाम बलसूदनः ॥ ९-४९-१६ (६३०१०)
आमन्त्र्य तां तु कल्याणीं ततो जप्यं जजाप सः ।
अविदूरे ततस्तस्मादाश्रमात्तीर्थमुत्तमम् ॥ ९-४९-१७ (६३०११)
तच्च तीर्थं महाराज यत्र जप्यं जजाप सः ।
इन्द्रतीर्थेतिविख्यातं त्रिषु लोकेषु मानद ॥ ९-४९-१८ (६३०१२)
तस्य जिज्ञासनार्थं स भगवान्पाकशासनः ।

बदराणामपचनं चकार विबुधाधिपः ॥ ९-४९-१९ (६३०१३)
ततः प्रतप्ता सा राजन्वाग्यता विगतक्लमा ।
तत्परा शुचिसंवीता पावके समधिश्रयत् ।
अपचद्राजशार्दूल बदराणि महाव्रता ॥ ९-४९-२० (६३०१४)
तस्याः पचन्त्याः सुमहान्कालोऽगात्पुरुषर्षभ ।
न च स्म तान्यपच्यन्त दिनं च क्षयमभ्यगात् ॥ ९-४९-२१ (६३०१५)
हुताशनेन दग्धश्च यस्तस्याः काष्ठसञ्चयः ।
अकाष्ठमग्निं सा दृष्ट्वा स्वशरीरमथादहत् ॥ ९-४९-२२ (६३०१६)
पादौ प्रक्षिप्य सा पूर्वं पावके चारुदर्शना ।
दग्धौ दग्धौ पुनः पादावुपावर्तयतानघ ॥ ९-४९-२३ (६३०१७)
चरणे दह्यमाने च नाचिन्तयदनिन्दिता ।
दुःखं कमलपत्राक्षी महर्षिप्रियकाम्यया ॥ ९-४९-२४ (६३०१८)
न वैमनस्यं तस्यास्तु मुखभेदोऽथवाऽभवत् ।
शरीरमग्निना दीप्य जलमध्ये यथा स्थिता ॥ ९-४९-२५ (६३०१९)
तच्चास्याः पचने यत्नं न न्यवर्तत भारत ।
सर्वथा बदराण्येव पक्तव्यानीति कन्यका ॥ ९-४९-२६ (६३०२०)
सा तन्मनसि कृत्वैव महर्षेर्वचनं शुभा ।
अपचद्बदराण्येव न चापच्यन्त भारत ॥ ९-४९-२७ (६३०२१)
तस्यास्तु चरणौ वह्निर्ददाह भगवान्स्वयम् ।
न च तस्या मनोदुःखं स्वल्पमप्यभवत्तदा ॥ ९-४९-२८ (६३०२२)
अथ तत्कर्म दृष्ट्वाऽस्याः प्रीतस्त्रिभुवनेश्वरः ।
ततः सन्दर्शयामास कन्यायै रूपमात्मनः ॥ ९-४९-२९ (६३०२३)
उवाच च सुरश्रेष्ठस्तां कन्यां सुदृढव्रताम् ।
प्रीतोऽस्मि ते शुभे भक्त्या तपसा नियमेन च ॥ ९-४९-३० (६३०२४)
तस्माद्योऽभिमतः कामः स ते सम्पत्स्यते शुभे ।
देहं त्यक्त्वा महाभागे त्रिदिवे मयि वत्स्यसि ॥ ९-४९-३१ (६३०२५)
इदं च ते तीर्थवरं स्थिरं लोके भविष्यति ।
सर्वपापापहं सुभ्रु नाम्ना बदरपाचनम् ।
विख्यातं त्रिषु लोकेषु ब्रह्मर्षिभिरभिप्लुतम् ॥ ९-४९-३२ (६३०२६)
अस्मिन्खलु महाभागे शुभे तीर्थवरेऽनघे ।
त्यक्त्वा सप्तर्षयो जग्मुर्हिमवन्तमरुन्धतीम् ॥ ९-४९-३३ (६३०२७)
ततस्ते वै महाभागा गत्वा तत्र सुसंशिताः ।
वृत्त्यर्थं फलमूलानि समाहर्तुं ययुः किल ॥ ९-४९-३४ (६३०२८)
तेषां वृत्त्यर्थिनां तत्र वसतां हिमवद्वने ।
अनावृष्टिरनुप्राप्ता तदा द्वादशवार्षिकी ॥ ९-४९-३५ (६३०२९)
ते कृत्वा चाश्रमं तत्र न्यवसन्त तपस्विनः ।

अरुन्धत्यपि कल्याणी तपोनित्याऽभवत्तदा ॥ ९-४९-३६ (६३०३०)
अरुन्धतीं ततो दृष्ट्वा तीव्रं नियममास्थिताम् ।
अथागमत्त्रिनयनः सुप्रीतो वरदस्तदा ॥ ९-४९-३७ (६३०३१)
ब्राह्मं रूपं ततः कृत्वा महादेवो महायशाः ।
तामभ्येत्याब्रवीद्देवो भिक्षामिच्छाम्यहं शुभे ॥ ९-४९-३८ (६३०३२)
प्रत्युवाच ततः सा तं ब्राह्मणं चारुदर्शना ।
क्षीणोऽन्नसञ्चयो विप्र बदराणीह भक्षय ॥ ९-४९-३९ (६३०३३)
ततोऽब्रवीन्महादेवः पचस्वैतानि सुव्रते ।
इत्युक्ता साऽपचत्तानि ब्राह्मणप्रियकाम्यया ।
अधिश्रित्य समिद्धेऽग्नौ बदराणि यशस्विनी ॥ ९-४९-४० (६३०३४)
दिव्या मनोरमाः पुण्याः कथाः शुश्राव सा तदा ।
अतीता सा त्वनावृष्टिर्घोरा द्वादशवार्षिकी ॥ ९-४९-४१ (६३०३५)
अनश्नन्त्याः पचन्त्याश्च शृण्वन्त्याश्च कथाः शुभाः ।
दिनोपमः स तस्याथ कालोऽतीतः सुदारुणः ॥ ९-४९-४२ (६३०३६)
ततस्तु मुनयः प्राप्ताः फलान्यादाय पर्वतात् ।
ततः स भगवान्प्रीतः प्रोवाचारुन्धतीं ततः ॥ ९-४९-४३ (६३०३७)
उपसर्पस्व धर्मज्ञे यथापूर्वमिमानृषीन् ।
प्रीतोऽस्मि तव धर्मज्ञे तपसा नियमेन च ॥ ९-४९-४४ (६३०३८)
ततः सन्दर्शयामास स्वरूपं भगवान्हरः ।
ततोऽब्रवीत्तदा तेभ्यस्तस्याश्च चरितं महत् ॥ ९-४९-४५ (६३०३९)
भवद्भिर्हिमवत्पृष्ठे यत्तपः समुपार्जितम् ।
अस्यास्च यत्तपो विप्रा न समं तन्मतं मम ॥ ९-४९-४६ (६३०४०)
अनया हि तपस्विन्या तपस्तप्तं सुदुश्चरम् ।
अनश्नन्त्या पचन्त्या च समा द्वादश पारिताः ॥ ९-४९-४७ (६३०४१)
ततः प्रोवाच भगवांस्तामेवारुन्धतीं पुनः ।
वरं वृणीष्व कल्याणि यत्तेऽभिलषितं हृदि ॥ ९-४९-४८ (६३०४२)
साऽब्रवीत्पृथुताम्राक्षी देवं सप्तर्षिसंसदि ।
भगवान्यदि मे प्रीतस्तीर्थं स्यादिदमद्भुतम् ॥ ९-४९-४९ (६३०४३)
सिद्धदेवर्षिदयितं नाम्ना बदरपाचनम् ।
तथाऽस्मिन्देवदेवेश त्रिरात्रमुषितः शुचिः ॥ ९-४९-५० (६३०४४)
प्राप्नुयादुपवासेन फलं द्वादशवार्षिकम् ।
एवमस्त्विति तां देवः प्रत्युवाच तपस्विनीम् ॥ ९-४९-५१ (६३०४५)
सप्तर्षिभिः स्तुतो देवस्ततो लोकं ययौ तदा ।
ऋषयो विस्मयं जग्मुस्तां दृष्ट्वा चाप्यरुन्धतीम् ।
अश्रान्तां चाविवर्णां च क्षुत्पिपासाऽसमायुताम् ॥ ९-४९-५२ (६३०४६)
एवं सिद्धिः परा प्राप्ता अरुन्धत्या विशुद्धया ।

यथा त्वया महाभागे मदर्थे संशितव्रते ॥ ९-४९-५३ (६३०४७)
विशेषो हि त्वया भद्रे व्रते ह्यस्मिन्समर्पितः ।
तथा चेदं ददाम्यद्य नियमेन सुतोषितः ।
विशेषं तव कल्याणि प्रयच्छामि वरं वरे ॥ ९-४९-५४ (६३०४८)
अरुन्धत्या वरस्तस्या यो दत्तो वै महात्मना ।
तस्य चाहं प्रभावेन तव कल्याणि तेजसा ।
प्रवक्ष्यामि परं भूयो वरमत्र यथाविधि ॥ ९-४९-५५ (६३०४९)
यस्त्वेकां रजनीं तीर्थे वत्स्यते सुसमाहितः ।
सस्नात्वा प्राप्स्यते लोकान्देहन्यासात्सुदुर्लभान् ॥ ९-४९-५६ (६३०५०)
इत्युक्त्वा भगवान्देवः सहस्राक्षः प्रतापवान् ।
श्रुतावतीं ततः पुण्यां जगाम त्रिदिवं पुनः ॥ ९-४९-५७ (६३०५१)
गते वज्रधरे राजंस्तत्र वर्षं पपात ह ।
पुष्पाणां भरतश्रेष्ठ दिव्यानां पुण्यगन्धिनाम् ॥ ९-४९-५८ (६३०५२)
दवदुन्दुभयश्चापि नेदुस्तत्र महास्वनाः ।
मारुतश्च ववौ पुण्यः पुण्यगन्धो विशाम्पते ॥ ९-४९-५९ (६३०५३)
उत्सृज्य तु शुभा देहं जगामास्य च भार्यताम् ।
तपसोग्रेण तं लब्ध्वा तेन रेमे सहाच्युत ॥ ९-४९-६० (६३०५४)
जनमेजय उवाच। ९-४९-६१क्ष् (५२०४)
का तस्या भगवन्माता क्व संवृद्धा च शोभना ।
श्रोतुमिच्छाम्यहं विप्र परं कौतूहलं हि मे ॥ ९-४९-६१ (६३०५५)
वैशम्पायन उवाच। ९-४९-६२क्ष् (५२०५)
भरद्वाजस्य विप्रर्षेः स्कन्नं रेतो महात्मनः ।
दृष्ट्वाऽप्सरसमायान्तीं घृताचीं पृथलोचनाम् ॥ ९-४९-६२ (६३०५६)
स तु जग्राह तद्रेतः करेण जपतां वरः ।
तदाऽपतत्पर्णपुटे तत्र सा सम्भवत्सुता ॥ ९-४९-६३ (६३०५७)
तस्यास्तु जातकर्मादि कृत्वा सर्वं तपोधनः ।
नाम चास्याः स कृतवान्भरद्वाजो महामुनिः ॥ ९-४९-६४ (६३०५८)
श्रुतावतीति धर्मात्मा देवर्षिगणसंसदि ।
स्वे च तामाश्रमे न्यस्य जगाम हिमवद्वनम् ॥ ९-४९-६५ (६३०५९)
तत्राप्युपस्पृश्य महानुभावो
वसूनि दत्त्वा च महाद्विजेभ्यः ।
जगाम तीर्थं सुसमाहितात्मा
शक्रस्य वृष्णिप्रवरस्तदानीम् ॥ ॥ ९-४९-६६ (६३०६०)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
एकोनपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-४९-२३ उपावर्तयत अग्रेऽग्रे प्रसारितवती ॥
९-४९-२६ तच्चास्या वचनं नित्यमवर्तद्धृदि भारत इति झ.पाठः ॥
९-४९-४९ एकोनपञ्चाशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०५०
॥ श्रीः ॥
९.५०. अध्यायः ५०

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
बलभद्रस्येरद्रतीर्थादिगमनम् ॥ १ ॥
तत्तत्तीर्थमाहात्म्यकथनम् ॥ २ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-५०-० (६३०६१)
वैशम्पायन उवाच। ९-५०-०क्ष् (५२०६)
इन्द्रतीर्थं ततो गत्वा यदूनां प्रवरो बली ।
विप्रेभ्यो धनरत्नानि ददौ स्नात्वा यथाविधि ॥ ९-५०-१ (६३०६२)
तत्र ह्यमरराजो वै ईजे क्रतुशतेन ह ।
बृहस्पतेश्च देवेशः प्रददौ विपुलं धनम् ॥ ९-५०-२ (६३०६३)
अनर्गलान्सजारूथ्यान्सर्वान्विविधदक्षिणान् ।
आजहर क्रतूंस्तत्र यथोक्तं वेदपारगैः ॥ ९-५०-३ (६३०६४)
तान्क्रतून्भरतश्रेष्ठ शतकृत्वो महाद्युतिः ।
पूरयामास विधिवत्ततः ख्यातः शतक्रतुः ॥ ९-५०-४ (६३०६५)
तस्य नाम्ना तु तत्तीर्थं शिवं पुण्यं सनातनम् ।
इन्द्रतीर्थमिति ख्यातं सर्वपापप्रमोचनम् ॥ ९-५०-५ (६३०६६)
उपस्पृश्य च तत्रापि विधिवन्मुसलायुधः ।
ब्राह्मणान्पूजयित्वा च पानाच्छादुनभोजनैः ॥ ९-५०-६ (६३०६७)
शुभं तीर्थवरं तस्माद्रामतीर्थं जगाम ह ।
यत्र रामो महाभागो भार्गवः सुमहातपाः ॥ ९-५०-७ (६३०६८)
असकृत्पृथिवीं कृत्वा हतक्षत्रियपुङ्गवाम् ।
उपाध्यायं पुरस्कृत्य काश्यपं मुनिसत्तमम् ॥ ९-५०-८ (६३०६९)
अयजद्वाजपेयेन सोऽश्वमेधशतेन च ।
प्रददौ दक्षिणार्थं च पृथिवीं सागराम्बराम् ॥ ९-५०-९ (६३०७०)

रामो दत्त्वा धनं तत्र द्विजेभ्यो जनमेजय ।
उपस्पृश्य यथान्यायं पूजयित्वा तथा द्विजान् ॥ ९-५०-१० (६३०७१)
पुण्यतीर्थे शुभे देशे वसु दत्त्वा हलायुधः ।
मुनींश्चैवाभिवाद्याथ यमुनातीर्थमागमत् ।
यत्रानयामास तदा राजसूयमपाम्पतिः ॥ ९-५०-११ (६३०७२)
दितेः सुतान्महाभागो वरुणो वै सितप्रभः ।
यत्र निर्जित्य सङ्ग्रामे मानुषान्दानवांस्तथा ।
गन्धर्वान्राक्षसांश्चैव वरुणः परवीरहा ॥ ९-५०-१२ (६३०७३)
तस्मिन्क्रतुवरे वृत्ते सङ्ग्रामः समजायत ।
देवानां दानवानां च त्रैलोक्यस्य भयावहः ॥ ९-५०-१३ (६३०७४)
राजसूये क्रतुश्रेष्ठे निवृत्ते जनमेजय ।
जायते सुमहाघोरः संक्षयः क्षत्रियान्प्रति ॥ ९-५०-१४ (६३०७५)
हलायुधस्तदा रामस्तस्मिंस्तीर्थवरे शुभे ।
तत्रस्नात्वा च दत्त्वा च द्विजेभ्यो वसु माधवः ॥ ९-५०-१५ (६३०७६)
वनमाली ततो हृष्टः स्तूयमानो द्विजातिभिः ।
तस्मादादित्यतीर्थं च जगाम कमलेक्षणः ॥ ९-५०-१६ (६३०७७)
यत्रेष्ट्वा भगवाञ्ज्योतिर्भास्करो राजसत्तम ।
ज्योतिषामाधिपत्यं च प्रभावं चाभ्यपद्यत ॥ ९-५०-१७ (६३०७८)
तस्या नद्यास्तु तीरे वै सर्वे देवाः सवासवाः ।
विश्वेदेवाः समरुतो गन्धर्वाप्सरसश्च ह ॥ ९-५०-१८ (६३०७९)
द्वैपायनः शुकश्चैव कृष्णश्च मधुसूदनः ।
यक्षाश्च राक्षसाश्चैव पिशाचाश्च विशाम्पते ॥ ९-५०-१९ (६३०८०)
एते चान्ये च बहवो योगसिद्धाः सहस्रशः ।
तस्मिंस्तीर्थे सरस्वत्याः शिवे पुण्ये परन्तप ॥ ९-५०-२० (६३०८१)
तत्र हत्वा पुरा विष्णुरसुरौ मधुकैटभौ ।
आप्लुत्य भरतश्रेष्ठ तीर्थप्रवर उत्तमे ॥ ९-५०-२१ (६३०८२)
द्वैपायनश्च धर्मात्मा तत्रैवाप्लुत्य भारत ।
सम्प्राप्तः परमं योगं सिद्धिं च परमां गतः ॥ ९-५०-२२ (६३०८३)
असितो देवलश्चैव तस्मिन्नेव महातपाः ।
परमं योगमास्थाय ऋषिर्योगमवाप्तवान् ॥ ॥ ९-५०-२३ (६३०८४)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
पञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५० ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-५०-१ आनयामास मुनीनित्यनुषज्ज्यते । राजसूयं कर्तुमिति शेषः ॥

९-५०-५० पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०५१
॥ श्रीः ॥
९.५१. अध्यायः ५१

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
देवलजैगीषव्ययोश्चरित्रकीर्तनम् ॥१ ॥
बलभद्रस्यादित्यतीर्थात्सोमतीर्थगमनम् ॥ २ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-५१-० (६३०८५)
वैशम्पायन उवाच। ९-५१-०क्ष् (५२०७)
तस्मिन्नेव तु धर्मात्मा वसति स्म तपोधनः ।
गार्हिस्थ्यं धर्ममास्थाय ह्यसितो देवलः पुरा ॥ ९-५१-१ (६३०८६)
धर्मनित्यः शुचिर्दान्तो यज्ञशीलो महातपाः ।
कर्मणा मनसा वाचा समः सर्वेषु जन्तुषु ॥ ९-५१-२ (६३०८७)
अक्रोधनो महाराज तुल्यनिन्दात्मसंस्तुतिः ।
प्रियाप्रिये तुल्यवृत्तिर्यमवत्समदर्शनः ॥ ९-५१-३ (६३०८८)
काञ्चने लोष्ठके चैव समदर्शी महातपाः ।
देवानपूजयन्नित्यमतिथींश्च द्विजैः सह ।
ब्रह्मचर्यरतो नित्यं सदा धर्मपरायणः ॥ ९-५१-४ (६३०८९)
ततोऽभ्येत्य महाभाग योगमास्थाय भिक्षुकः ।
जैगीषव्यो मुनिर्धीमांस्तस्मिंस्तीर्थे समाहितः ॥ ९-५१-५ (६३०९०)
देवलस्याश्रमे राजन्न्यवसत्स महाद्युतिः ।
योगनित्यो महाराज सिद्धिं प्राप्तो महातपाः ॥ ९-५१-६ (६३०९१)
तं तत्र वसमानं तु जैगीषव्यं महामुनिम् ।
देवलो दर्शयन्नेव नैवायुञ्जत धर्मतः ॥ ९-५१-७ (६३०९२)
एवं तयोर्महाराज दीर्घकालो व्यतिक्रमत् ॥ ९-५१-८ (६३०९३)
जैगीषव्यो मुनिस्तं तु ददर्शाथ स केवलम् ।
आहारकाले मतिमान्परिव्राड् जमेजय ॥ ९-५१-९ (६३०९४)
उपातिष्ठत धर्मज्ञो भैक्षकाले स देवलम् ।
गौरवं परमं चक्रे प्रीतिं च विपुलां तथा ॥ ९-५१-१० (६३०९५)
देवलस्तु यथाशक्ति पूजयामास भारत ।
ऋषिदृष्टेन विधिना समा बह्वीः समाहितः ॥ ९-५१-११ (६३०९६)

कदाचित्तस्य नृयते देवलस्य महात्मनः ।
चिन्ता सुमहती जाता मुनिं दृष्ट्वा महाद्युतिम् ॥ ९-५१-१२ (६३०९७)
समास्तु समतिक्रान्ता बह्व्यः पूजयतो मम ।
न चायमलसो भिक्षुरभ्यभाषत किञ्चन ॥ ९-५१-१३ (६३०९८)
एवं विगणयन्नेव स जगाम महोदधिम् ।
अन्तरिक्षचरः श्रीमान्कलशं गृह्य देवलं ॥ ९-५१-१४ (६३०९९)
गच्छन्नेव स धर्मात्मा समुद्रं सरितां परिम् ।
जैगीषव्यं ततोऽपश्यद्गतं प्रागेव भारत ॥ ९-५१-१५ (६३१००)
ततः सविस्मयश्चिन्तां जगामाथामितप्रभः ।
कथं सिक्षुरचं प्राप्तः समुद्रे स्नात एव च ॥ ९-५१-१६ (६३१०१)
इत्येवं चिन्तयामास महर्षिरसितस्तदा ।
स्नात्वा सखुद्रे विधिवच्छुचिर्जप्यं जजाप सः ॥ ९-५१-१७ (६३१०२)
कृतजxxxxx श्रीमानाश्रयं च जगाम ह ।
xxxxxxxxxx गृहीत्वा जनमेजय ॥ ९-५१-१८ (६३१०३)
ततः स प्रविशन्नेव स्वमाश्रमपदं मुनिः ।
xxxxxxxxx तत्र जैगीषव्यमपश्यत ॥ ९-५१-१९ (६३१०४)
न व्याहरति चैवेनं जैगीषव्यः कथञ्चन ।
xxxxxxxx वसति स्म महातपाः ॥ ९-५१-२० (६३१०५)
तं दृष्ट्वा चाप्लुतं तोये सामरे सागरोपमम् ।
प्रविष्टxxxxx चापि पूर्वमेव ददर्श सः ॥ ९-५१-२१ (६३१०६)
xxxxx देवलो राजंश्चिन्तयामास बुद्धिमान् ।
xxxxxxx तपसो जैगीषव्यास्व योगजम् ॥ ९-५१-२२ (६३१०७)
चिन्तयामास राजेन्द्र तदा स मुनिसत्तमः ।
मया दृष्टः समुद्रे च आश्रमे च कथंन्वयम् ॥ ९-५१-२३ (६३१०८)
एवं विगणयन्नेव स मुनिर्मन्त्रपारगः ।
उत्पपाताश्रमात्तस्मादन्तरिक्षं विशाम्पते ।
जिज्ञासार्थं तदा भिक्षोर्जैगीषव्यस्य देवलः ॥ ९-५१-२४ (६३१०९)
सोऽन्तरिक्षचरान्सिद्धान्समपश्यत्समाहितान् ।
जैगीषव्यं च तैः सिद्धैः पूज्यमानमपश्यत ॥ ९-५१-२५ (६३११०)
ततोऽसितः सुसंरब्धो व्यवसायी दृढव्रतः ।
अपश्यद्वै दिवं यातं जैगीषव्यं स देवलः ॥ ९-५१-२६ (६३१११)
तस्माच्च पितृलोकं तं व्रजन्तं सोऽन्वपश्यत ।
पितृलोकाच्च तं यातं याम्यं लोकमपश्यत ॥ ९-५१-२७ (६३११२)
ग्तस्मादादित्यलोकं च व्रजन्तं सोऽन्वपश्यत।'
तस्मादपि समुत्पत्य सोमलोकमभिष्टुतम् ।
व्रजन्तमन्वपश्यत्स जैगीषव्यं स देवलः ॥ ९-५१-२८ (६३११३)

लोकान्समुत्पतन्तं तु शुभानेकान्तयाजिनाम् ।
ततोऽग्निहोत्रिणां लोकांस्ततश्चाप्युत्पपात ह ॥ ९-५१-२९ (६३११४)
दर्शं च पौर्णमासं च ये यजन्ति तपोधनाः ।
तेभ्यः स ददृशे धीमाँल्लोकेभ्यः पशुयाजिनाम् ।
व्रजन्तं लोकममलमपश्यद्देवपूजितम् ॥ ९-५१-३० (६३११५)
चातुर्मास्यैर्बहुविधैर्यजन्ते ये तपोधनाः ।
तेषां स्थानं ततो यातं तथाऽग्निष्टोमयाजिनाम् ॥ ९-५१-३१ (६३११६)
अग्निष्टुतेन च तथा ये यजन्ति तपोधनः ।
तत्स्थानमनुसम्प्राप्तमन्वपश्यत देवलः ॥ ९-५१-३२ (६३११७)
वाजपेयं क्रतुवरं तथा बहुसुवर्णकम् ।
आहरन्ति महाप्राज्ञास्तेषां लोकेष्वपश्यत ॥ ९-५१-३३ (६३११८)
यजन्ते राजसूयेन पुण्डरीकेण चैव ये ।
तेषां लोकेष्वपश्यच्च जैगीषव्यं स देवलः ॥ ९-५१-३४ (६३११९)
अश्वमेधं क्रतुवरं नरमेधं तथैव च ।
आहरन्ति नरश्रेष्ठास्तेषां लोकेष्वपश्यत ॥ ९-५१-३५ (६३१२०)
सर्वमेधं च दुष्प्रापं तथा सौत्रामणिं च ये ।
तेषां लोकेष्वपश्यच्च जैगीषव्यं स देवलः ॥ ९-५१-३६ (६३१२१)
द्वादशाहैश्च सत्रैश्च यजन्ते विविधैर्नृप ।
तेषां लोकेष्वपश्यच्च जैगीषव्यं स देवलः ॥ ९-५१-३७ (६३१२२)
मैत्रावरुणयोर्लोकानादित्यानां तथैव च ।
सलोकतामनुप्राप्तमपश्यत ततोऽसितः ॥ ९-५१-३८ (६३१२३)
रुद्राणां च वसूनां च स्थानं यच्च बृहस्पतेः ।
तानि सर्वाण्यतीतं च समपश्यत्ततोऽसितः ॥ ९-५१-३९ (६३१२४)
आरुह्य च गवां लोकं प्रयान्तं ब्रह्मसत्रिणाम् ।
लोकानपश्यद्गच्छन्तं जैगीषव्यं ततोऽसितः ॥ ९-५१-४० (६३१२५)
त्रील्लोँकान्प्रवरान्विप्रमुत्पतन्तं स्वतेजसा ।
पतिव्रतानां लोकांश्च व्रजन्तं सोऽन्वपश्यत ॥ ९-५१-४१ (६३१२६)
ततो मुनिवरं भूयो जैगीषव्यमथासितः ।
नान्वपश्यत लोकस्थमन्तर्हितमरिन्दम ॥ ९-५१-४२ (६३१२७)
सोऽचिन्तयन्महाभागो जैगीषव्यस्य देवलः ।
प्रभावं सुव्रतत्वं च सिद्धिं योगस्य चातुलाम् ॥ ९-५१-४३ (६३१२८)
असितोऽपृच्छत तदा सिद्धाँल्लोकेषु सत्तमान् ।
प्रयतः प्राञ्जलिर्भूत्वा धीरस्तान्ब्रह्मचारिणः ॥ ९-५१-४४ (६३१२९)
जैगीषव्यं न पश्यामि तं शंसन्तु तपोधनाः ।
एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं परं कौतूहलं हि मे ॥ ९-५१-४५ (६३१३०)
सिद्धा ऊचुः । ९-५१-४६क्ष् (५२०८)

शृणु देवल भूतार्थं शंसतां नो दृढव्रत ।
जैगीषव्यो गतो लोकं शाश्वतं ब्रह्मणोक्षयम् ॥ ९-५१-४६ (६३१३१)
वैशम्पायन उवाच। ९-५१-४७क्ष् (५२०९)
स श्रुत्वा वचनं तेषां सिद्धानां ब्रह्मचारिणाम् ।
असिता देवलस्तूर्णमुत्पपात पपात च ॥ ९-५१-४७ (६३१३२)
ततः सिद्धास्त ऊचुर्हि देवलं पुनरेव ह ।
न देवलगतिस्तत्र तव गन्तुं तपोधन ।
ब्रह्मणः सदने विप्र जैगीषव्यो यदाप्तवान् ॥ ९-५१-४८ (६३१३३)
वैशम्पायन उवाच। ९-५१-४९क्ष् (५२१०)
तेषां तद्वचनं श्रुत्वा सिद्धानां देवलः पुनः ।
आनुपूर्व्येण लोकांस्तान्सर्वानवततार ह ॥ ९-५१-४९ (६३१३४)
स्वमाश्रमपदं पुण्यमाजगाम पतङ्गवत् ।
प्रविशन्नेव चापश्यज्जैगीषव्यं स देवलः ॥ ९-५१-५० (६३१३५)
ततो बुद्ध्या व्यगणयद्देवलो धर्मयुक्तया ।
दृष्ट्वा प्रभावं तपसो जैगीषव्यस्य योगजम् ॥ ९-५१-५१ (६३१३६)
ततोऽब्रविन्महात्मानं जैगीषव्यं स देवलः ।
विनयावनतो राजन्नुपसर्प्य महामुनिम् ।
मोक्षधर्मं समास्थातुमिच्छेयं भगवन्नहम् ॥ ९-५१-५२ (६३१३७)
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा उपदेशं चकार सः ।
विधिं योगस्य परमं कार्याकार्यस्य शास्त्रतः ॥ ९-५१-५३ (६३१३८)
सन्नाये कृतबुद्धिं तं ततो दृष्ट्वा महातपाः ।
सर्वाश्चास्य क्रियाश्चक्रे विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ ९-५१-५४ (६३१३९)
सन्न्यासे कृतबुद्धिं तं भूतानि पितृभिः सह ।
ततो दृष्ट्वा प्ररुरुदुः कोऽस्मान्संविभजिष्यति ॥ ९-५१-५५ (६३१४०)
देवलस्तु वचः श्रुत्वा भूतानां करुणं तथा ।
दिशो दश व्याहरतां मोक्षं त्यक्तुं मनो दधे ॥ ९-५१-५६ (६३१४१)
ततस्तु फलमूलानि पवित्राणि च भारत ।
पुष्पाण्योषधयश्चैव रोरूयन्ते सहस्रशः ॥ ९-५१-५७ (६३१४२)
पुनर्नो देवलः क्षुद्रो नूनं छेत्स्यति दुर्मतिः ।
अभयं सर्वभूतेभ्यो यो दत्त्वा नावबुध्यते ॥ ९-५१-५८ (६३१४३)
ततो भूयो व्यगणयत्स्वबुद्ध्या मुनिसत्तमः ।
मोक्षे गार्हस्थ्यधर्मे वा किन्नु श्रेयस्करं भवेत् ॥ ९-५१-५९ (६३१४४)
इति निश्चित्य मनसा देवलो राजसत्तम ।
त्यक्त्वा गार्हस्थ्यधर्मं स मोक्षधर्ममरोचयत् ॥ ९-५१-६० (६३१४५)
एवमादीनि सञ्चिन्त्य देवलो निश्चयान्वितः ।
प्राप्तवान्परमां सिद्धिं परं योगं च भारत ॥ ९-५१-६१ (६३१४६)

ततो देवाः समागम्य बृहस्पतिपुरोगमाः ।
जैगीषव्यं तपश्चास्य प्रशंसन्ति तपस्विनः ॥ ९-५१-६२ (६३१४७)
अथाब्रवीदृषिवरो देवान्वै नारदस्तथा ।
जैगीषव्ये तपो नास्ति विस्मापयति योऽसितम् ॥ ९-५१-६३ (६३१४८)
तमेवंवादिनं धीरं प्रत्यूचुस्ते दिवौकसः ।
नैवमित्येव शंसन्तो जैगीषव्यं महामुनिम् ॥ ९-५१-६४ (६३१४९)
नातः परतरं किञ्चित्तुल्यमस्ति प्रभावतः ।
तेजसस्तपसश्चास्य योगस्य च महात्मनः ॥ ९-५१-६५ (६३१५०)
एवं प्रभावो धर्मात्मा जैगीषव्यस्तथाऽसितः ।
तयोरिदं स्थानवरं तीर्थं चैव महात्मनोः ॥ ९-५१-६६ (६३१५१)
तत्राप्युपस्पृश्य ततो महात्मा
दत्त्वा च वित्तं हलभृद्द्विजेभ्यः ।
अवाप्य धर्मं परमार्थकर्मा
जगाम सोमस्य महाxxxxxx थम्। ॥ ९-५१-६७ (६३१५२)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-५१-७ नैवापुञ्चत धर्मतः इति छ पाठः ॥
९-५१-८ न्यतिक्रमत् व्यत्यक्रामत् ॥
९-५१-१६ असितप्रभ इति छ पाठः ॥
९-५१-४६ भूतार्थं यथाभूतार्थम् ॥
९-५१-४७ उत्पपात ब्रह्मलोकं गन्तुमिति शेषः । पपात च गगनात् ॥
९-५१-५४ सर्वाः क्रिया उत्सर्गेष्ठ्यादयः ॥
९-५१-५६ मोक्षं सन्न्यासं त्यक्तुं मनो दधे । उत्सृष्टा नामग्नीनां
पुनराधानं कर्तुमैच्छत् ॥
९-५१-६६ असितो देवल ॥
९-५१-५१ एकपञ्चाशत्ततोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०५२
॥ श्रीः ॥
९.५२. अध्यायः ५२

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
दधीचिसारस्वतयोश्चरितवर्णनम् ॥ १ ॥

९-५२-० (६३१५३)
वैशम्पायन उवाच। ९-५२-०क्ष् (५२११)
यत्रेजिवानुडुपती राजसूयेन भारत ।
यस्मिन्वृत्ते महानासीत्सङ्ग्रामस्तारकामयः ॥ ९-५२-१ (६३१५४)
तत्राप्युपस्पृश्य बलो दत्त्वा दानानि चात्मवान् ।
सारस्वतस्य धर्मात्मा मुनेस्तीर्थं जगाम ह ॥ ९-५२-२ (६३१५५)
यत्र द्वादशवार्षिक्यामनावृष्ट्यां द्विजोत्तमान् ।
वेदानध्यापयामास पुरा सारस्वतो मुनिः ॥ ९-५२-३ (६३१५६)
जनमेजय उवाच। ९-५२-४क्ष् (५२१२)
कथं द्वादशवार्षिक्यामनावृष्ट्यां द्विजोत्तमान् ।
वेदानध्यापयामास पुरा सारस्वतो मुनिः ॥ ९-५२-४ (६३१५७)
वैशम्पायन उवाच। ९-५२-५क्ष् (५२१३)
आसीत्पूर्वं महाराज मुनिर्धीमान्महातपाः ।
दधीचिरिति विख्यातो ब्रह्मचारी जितेन्द्रियः ॥ ९-५२-५ (६३१५८)
तस्यातितपसः शक्रो बिभेति सततं विभो ।
न स लोभयितुं शक्यः फलैर्बहुविधैरपि ॥ ९-५२-६ (६३१५९)
प्रलोभनार्थं तस्याथ प्राहिणोत्पाकशासनः ।
दिव्यामप्सरसं पुण्यां दर्शनीयामलम्बुसाम् ॥ ९-५२-७ (६३१६०)
तस्य तर्पयतो देवान्सरस्वत्यां महात्मनः ।
समीपतो महाराज सोपातिष्ठत भामिनी ॥ ९-५२-८ (६३१६१)
तां दिव्यवपुषं दृष्ट्वा तस्यर्षेर्भावितात्मनः ।
रेतः स्कन्नं सरस्वत्यां तस्मा जग्राह निम्नगा ॥ ९-५२-९ (६३१६२)
कुक्षौ चाप्यदधद्दृष्टा तद्रेतः पुरुषर्षभ ।
सा दधार च तं गर्भं पुत्रहेतोर्महात्मनः ।॥ ९-५२-१० (६३१६३)
सुषुवे चापि समये पुत्रं सारस्वतं वरम् ।
जगाम पुत्रमादाय तमृषिं प्रति च प्रभो ॥ ९-५२-११ (६३१६४)
ऋषिसंसदि तं दृष्ट्वा सा नदी मुनिसत्तमम् ।
ततः प्रोवाच राजेन्द्र ददती पुत्रमस्य तम् ।
ब्रह्मर्षे तव पुत्रोऽयं त्वद्भक्त्या धारितो मया ॥ ९-५२-१२ (६३१६५)
दृष्ट्वा तेऽप्सरसं रेतो यत्स्कन्नं प्रागलम्बुसाम् ।
तत्कुक्षिणाऽहं ब्रह्मर्षे त्वद्भक्त्या धृतवत्यहम् ॥ ९-५२-१३ (६३१६६)
न विनाशमिदं गच्छेत्त्वत्तेज इति निश्चयात् ।
प्रतिगृह्णीष्व पुत्रं स्वं मया दत्तमनिन्दितम् ॥ ९-५२-१४ (६३१६७)

इत्युक्तः प्रतिजग्राह प्रीतिं चावाप पुष्कलाम् ।
पितृवच्चोपजिघ्रत्तं मूर्ध्नि प्रेम्णा द्विजोत्तमः ॥ ९-५२-१५ (६३१६८)
परिष्वज्य चिरं कालं तदा भरतसत्तम ।
सरस्वत्यै वरं प्रादात्प्रीयमाणो महामुनिः ॥ ९-५२-१६ (६३१६९)
विश्वेदेवाः सपितरो गन्धर्वाप्सरसां गणाः ।
तृप्तिं यास्यन्ति सुभगे तर्प्यमाणास्तवाम्भसा ॥ ९-५२-१७ (६३१७०)
इत्युक्त्वा स तु तुष्टाव वचोभिर्वै महानदीम् ।
प्रीतः परमहृष्टात्मा यथावच्छृणु पार्थिव ॥ ९-५२-१८ (६३१७१)
दधीचिरुवाच। ९-५२-१९क्ष् (५२१४)
प्रस्रुताऽसि महाभागे सरसो ब्रह्मणः पुरा ।
जानन्ति त्वां सरिच्छ्रेष्ठे मुनयः संशितव्रताः ॥ ९-५२-१९ (६३१७२)
मम प्रियकरी चापि सततं प्रियदर्शने ।
तस्मात्सारस्वतं पुत्रमदधा वरवर्णिनि ॥ ९-५२-२० (६३१७३)
तवैव नाम्ना प्रथितः पुत्रस्ते लोकभावनः ।
सारस्वत इति ख्यातो भविष्यति महातपाः ॥ ९-५२-२१ (६३१७४)
एष द्वादशवार्षिक्यामनावृष्ट्यां द्विजर्षभान् ।
सारस्वतो महाभागे वेदानध्यापयिष्यति ॥ ९-५२-२२ (६३१७५)
पुण्याभ्यश्च सरिद्भ्यस्त्वं सदा पुण्यतमा शुभे ।
भविष्यसि महाभागे मत्प्रसादात्सरस्वति ॥ ९-५२-२३ (६३१७६)
एवं स्त संस्तुता तेन वरं लब्ध्वा महानदी ।
पुत्रमादाय मुदिता जगाम भरतर्षभ ॥ ९-५२-२४ (६३१७७)
एतस्मिन्नेव काले तु विरोधे देवदानवैः ।
शक्रः प्रहरणान्विषी लोकांस्त्रीन्विचचार ह ॥ ९-५२-२५ (६३१७८)
न चोपलेभे भगवाञ्शक्रः प्रहरणं तदा ।
यद्वै तेषां भवेद्योग्यं वधाय विबुधद्विषाम् ॥ ९-५२-२६ (६३१७९)
ततोऽब्रवीत्सुराञ्शक्रो न मे शक्याः सुरारयः ।
ऋतेऽस्थिभिर्दधीचस्य निहन्तुं त्रिदशद्विषः ॥ ९-५२-२७ (६३१८०)
तस्माद्यत्नादृषिश्रेष्ठो याच्यतां कार्यसिद्धये ।
दधीचास्थीनि देहीति तैर्वधिष्यामहे रिपून् ॥ ९-५२-२८ (६३१८१)
स च तैर्याचितोऽस्थीनि यत्नादृषिवरस्तदा ।
साहाय्यं नः कुरुष्वेति चकारैवाविचारयन् ॥ ९-५२-२९ (६३१८२)
स लोकानक्षयान्प्राप्तो देवप्रियकरस्तदा ।
तस्यास्थिभिरथो शक्रः सम्प्रहृष्टमनास्तदा ॥ ९-५२-३० (६३१८३)
कारयामास दिव्यानि नानाप्रहरणान्युत ।
गदा वज्राणि चक्राणि गुरून्दण्डांश्च पुष्कलान् ॥ ९-५२-३१ (६३१८४)
स हि तीव्रेण तपसा सम्भृतः परमर्षिणा ।

प्रजापतिसुतेनाथ भृगुणा लोकभावनः ॥ ९-५२-३२ (६३१८५)
अतिकायः स तेजस्वी लोकसारो विनिर्मितः ।
जज्ञे शैलगुरुः प्रांशुर्महिम्ना प्रथितः प्रभुः ॥ ९-५२-३३ (६३१८६)
नित्यमुद्विजते चास्य तेजसः पाकशासनः ॥ ९-५२-३४ (६३१८७)
तेन वज्रेण भगवान्मन्त्रयुक्तेन भारत ।
भृशं क्रोधविसृष्टेन ब्रह्मतेजोद्भवेन च ।
दैत्यदानववीराणां जघान नवतीर्नव ॥ ९-५२-३५ (६३१८८)
अथ काले व्यतिक्रान्ते महत्यतिभयङ्करी ।
अनावृष्टिरनुप्राप्ता राजन्द्वादशवार्षिकी ॥ ९-५२-३६ (६३१८९)
तस्यां द्वादशवार्षिक्यामनावृष्ट्यां महर्षयः ।
वृत्त्यर्थं प्राद्रवन्राजन्क्षुधार्ताः सर्वतोदिशम् ॥ ९-५२-३७ (६३१९०)
दिग्भ्यस्तान्प्रद्रुतान्दृष्ट्वा मुनिः सारस्वतस्तदा ।
गमनाय मतिं चक्रे तं प्रोवाच सरस्वती ॥ ९-५२-३८ (६३१९१)
न गन्तव्यमितः पुत्र तवाहारमहं सदा ।
दास्यामि मत्स्यप्रवरानुष्यतामिह भारत ॥ ९-५२-३९ (६३१९२)
इत्युक्तस्तर्पयामास स पितॄन्देवतास्तथा ।
आहारमकरोन्नित्यं प्राणान्वेदांश्च धारयन् ॥ ९-५२-४० (६३१९३)
अथ तस्यामनावृष्ट्यामतीतायां महर्षयः ।
अन्योन्यं परिपप्रच्छुः पुनः स्वाध्यायकारणात् ॥ ९-५२-४१ (६३१९४)
तेषां क्षुधापरीतानां नष्टा देवा विधावताम् ।
सर्वेषामेव राजेन्द्र न किंचित्प्रतिभाति ह ॥ ९-५२-४२ (६३१९५)
अथ कश्चिदृषिस्तेषां सारस्वतमुपेयिवान् ।
कुर्वाणं संशितात्मानं स्वाध्यायमृषिसत्तमम् ॥ ९-५२-४३ (६३१९६)
स गत्वाऽचष्ट तेभ्यश्च सारस्वतमृषिं प्रभुम् ।
स्वाध्यायममरप्रख्यं कुर्वाणं विजने वने ॥ ९-५२-४४ (६३१९७)
ततः सर्वे समाजग्मुस्तत्र राजन्महर्षयः ।
सारस्वतं मुनिश्रेष्ठमिदमूचुः समागताः ॥ ९-५२-४५ (६३१९८)
अस्मानध्यापयस्वेति तानुवाच ततो मुनिः ।
शिष्यत्वमुपागच्छध्वं विधिना च ममेत्युत ॥ ९-५२-४६ (६३१९९)
तत्राब्रुवन्मुनिगणा बालस्त्वमसि पुत्रक ।
स तानाह न मे धर्मो नश्येदिति पुनर्मुनीन् ॥ ९-५२-४७ (६३२००)
यो ह्यधर्मेण वै ब्रूयाद्गृह्णीयाद्योऽप्यधर्मतः ।
म्रियेतां तावुभौ क्षिप्रं स्यातां वा वैरिणावुभौ ॥ ९-५२-४८ (६३२०१)
न हायनैर्न पलितैर्न वित्तेन न बन्धुभिः ।
ऋषयश्चक्रिरे धर्मं योऽनूचानः स नो महान् ॥ ९-५२-४९ (६३२०२)
एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य मनुयस्ते विधानतः ।

तस्माद्वेदाननुप्राप्य पुनर्धर्मं प्रचक्रिरे ॥ ९-५२-५० (६३२०३)
षष्टिर्मुनिसहस्राणि शिष्यत्वं प्रतिपेदिरे ।
सारस्वतस्य विप्रर्षेर्वेदस्वाध्यायकारणात् ॥ ९-५२-५१ (६३२०४)
मुष्टिं मुष्टिं ततः सर्वे दर्भाणां ते ह्युपाहरन् ।
तस्यासनार्थं विप्रर्षेर्बालस्यापि वशे स्थिताः ॥ ९-५२-५२ (६३२०५)
तत्रापि दत्त्वा वसु रौहिणेयो
महाबलः केशवपूर्वजोऽथ
जगाम तीर्थं मुदितः क्रमेण
तं वृद्धकन्याश्रममेव वीरः ॥ ॥ ९-५२-५३ (६३२०६)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-५२-५ दधीच इति इति छ झ पाठः ॥
९-५२-१२ ऋषिसंसादितं दृष्ट्वेति क छ पाठः । तत्र संसादितं परिवारितमित्यर्थः ॥
९-५२-२८ दधीचोऽस्थीनीति छ पाठः ॥
९-५२-२९ प्राणत्यागं कुरुश्रेष्ठ चकारैवाविचारयषिति झ पाठः ॥
९-५२-३४ अस्य मुनेः ॥
९-५२-३५ तेन तदस्थिजेन वज्रेण नवतीर्नव दशाधिकां अष्टशतीम ॥
९-५२-५२ द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०५३
॥ श्रीः ॥
९.५३. अध्यायः ५३

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
वृद्धकन्याचरित्रकथनम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-५३-० (६३२०७)
जनमेजय उवाच। ९-५३-०क्ष् (५२१५)
कथं कुमारी भगवंस्तपोयुक्ता ह्यभूत्पुरा ।
किमर्थं च तपस्तेपे को वाऽस्या नियमोऽभवत् ॥ ९-५३-१ (६३२०८)

सुदुष्करमिदं ब्रह्मंस्त्वत्तः श्रुतमनुत्तमम् ।
आख्याहि तत्त्वमखिलं यथा तपसि सा स्थिता ॥ ९-५३-२ (६३२०९)
वैशम्पायन उवाच। ९-५३-३क्ष् (५२१६)
ऋषिरासीन्महावीर्यः कुणिर्गार्ग्यो महायशाः ।
स तप्त्वा विपुलं राजंस्तपो वै तपतां वरः ।
तपसाऽथ सुतां सुभ्रूं समुत्पादितवान्विभुः ॥ ९-५३-३ (६३२१०)
तां च दृष्ट्वा मुनिः प्रीतः कुणिर्गार्ग्यो महायशाः ।
जगाम त्रिदिवं राजन्संत्यज्येह कलेवरम् ॥ ९-५३-४ (६३२११)
सुभ्रूः सा ह्यथ कल्याणी पुण्डरीकनिभेक्षणा ।
महता तपसोग्रेण कृत्वाश्रममनिन्दिता ॥ ९-५३-५ (६३२१२)
उपवासैः पूजयन्ती पितॄन्देवांश्च सा पुरा ।
तस्यास्तु तपसोग्रेण महान्कालोऽत्यगान्नृप ॥ ९-५३-६ (६३२१३)
सा पित्रा दीयमानापि पतिं नैच्छदनिन्दिता ।
आत्मनः सदृशं सा तु भर्तारं नान्वपश्यत ॥ ९-५३-७ (६३२१४)
ततः सा तपसोग्रेण पीडयित्वाऽऽत्मनस्तनुम् ।
पितृदेवार्चनरता बभूव विजने वने ॥ ९-५३-८ (६३२१५)
साऽऽत्मानं मन्यमाना तु कृतकृत्यं श्रमान्विता ।
ग्जगाम वृद्धभावं तु कौमारब्रह्मचारिणी'॥ ९-५३-९ (६३२१६)
वार्धकेन च राजेन्द्र तपसा चैव कर्शिता ।
सा नाशकद्यदा गन्तुं पदात्पदमपि स्वयम् ॥ ९-५३-१० (६३२१७)
चकार गमने बुद्धिं परलोकाय वै तदा ।
मोक्तुकामां तु तां दृष्ट्वा शरीरं नारदोऽब्रवीत् ॥ ९-५३-११ (६३२१८)
असंस्कृतायाः कन्यायाः कुतो लोकास्तवानघे ।
एवं तु श्रुतमस्माभिर्देवलोके महाव्रते ॥ ९-५३-१२ (६३२१९)
तपः परमकं प्राप्तं न तु लोकास्त्वया जिताः ।
तन्नारदवचः श्रुत्वा साऽब्रवीदृषिसंसदि ॥ ९-५३-१३ (६३२२०)
तपसोऽर्धं प्रयच्छामि पाणिग्राहस्य सत्तमाः ।
इत्युक्तेऽस्यास्तु जग्राह पाणिं गालवसम्भवः ॥ ९-५३-१४ (६३२२१)
ऋषिः प्राक् शृङ्गवान्नाम समयं चेममब्रवीत् ।
समयेन तवाद्याहं पाणिं स्प्रक्ष्यामि शोभने ॥ ९-५३-१५ (६३२२२)
यद्येकरात्रं वस्तव्यं त्वया सह मयेति ह ।
तथेति सा प्रतिश्रुत्य तस्मै पाणिं ददौ तदा ॥ ९-५३-१६ (६३२२३)
यथादृष्टेन विधिना हुत्वा चाग्निं विधानतः ।
चक्रे च पाणिग्रहणं तस्योद्वाहं च गालविः ॥ ९-५३-१७ (६३२२४)
सा रात्रावभवद्राजंस्तरुणी वरवर्णिनी ।
दिव्याभरणवस्त्रा च दिव्यगन्धानुलेपना ॥ ९-५३-१८ (६३२२५)

तां दृष्ट्वा गालविः प्रीतो दीपयन्तीमिव श्रिया ।
उवास च क्षपामेकां प्रभाते साऽब्रवीच्च तम् ॥ ९-५३-१९ (६३२२६)
यस्त्वया समयो विप्र कृतो मे तपतां वर ।
तेनोषिताऽस्मि भद्रं ते स्वस्ति तेऽस्तु व्रजाम्यहम् ॥ ९-५३-२० (६३२२७)
सा तु ध्यात्वाऽब्रवीद्भूयो योऽस्मिंस्तीर्थे समाहितः ।
वसते रजनीमेकां तर्पयित्वा दिवौकसः ॥ ९-५३-२१ (६३२२८)
चत्वारिंशतमष्टौ च द्वौ चाष्टौ सम्यगाचरेत् ।
यो ब्रह्मचर्यं वर्षाणि फलं तस्य लभेत सः ॥ ९-५३-२२ (६३२२९)
एवमुक्त्वा ततः साध्वी देहं त्यक्त्वा दिवं गता ।
ऋषिरप्यभवद्दीनस्तस्या रूपं विचिन्तयन् ॥ ९-५३-२३ (६३२३०)
समयेन तपोऽर्धं च कृच्छ्रात्प्रतिगृहीतवान् ।
साधयित्वा तदाऽऽत्मानं तस्याः स गतिमाप्तवान् ।
दुःखितो भरतश्रेष्ठ तस्या रूपबलात्कृतः ॥ ९-५३-२४ (६३२३१)
एतत्ते वृद्धकन्याया व्याख्यातं चरितं महत् ।
तथैव ब्रह्मचर्यं च स्वर्गस्य च गतिः शुभा ॥ ९-५३-२५ (६३२३२)
तत्रस्थश्चापि शुश्राव हतं शल्यं हलायुधः ॥ ९-५३-२६ (६३२३३)
तत्रापि दत्त्वा दानानि द्विजातिभ्यः परन्तपः ।
शुशोच शल्यं सङ्ग्रामे निहतं पाण्डवैस्तदा ॥ ९-५३-२७ (६३२३४)
समन्तपञ्चकद्वारात्ततो निष्क्रम्य माधवः ।
पप्रच्छर्षिगणारामः कुरुक्षेत्रस्य यत्फलम् ॥ ९-५३-२८ (६३२३५)
ते पृष्टा यदुसिंहेन कुरुक्षेत्रफलं विभो
समाचख्युर्महात्मानस्तस्मै सर्वं यथातथम् ॥ ॥ ९-५३-२९ (६३२३६)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
त्रिपञ्चाशतमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-५३-३ तपसा संयुता सुभ्रूः समुत्पनः इति छ । पाठः ॥
९-५३-२२ चत्वारिंशतमष्टौ चेति । प्रतिवेदं द्वादशवर्षाणीति वेदचतुष्टयाध्ययनायाष्टाचत्वारिंशद्वर्षाणि। ततो द्वै वत्सरौ स्नातकेन गुरोरानृण्यार्थं सेवा कार्या। ततोऽष्टवार्षिकीं कन्यां परिणीय तस्या यौवनावध्यष्टवर्षाणीत्यष्टपञ्चाशद्वर्षाणि ब्रह्मचर्यं सर्वस्येष्टम् ॥
९-५३-२४ सङ्गतिमन्वियात् इति छ । पाठः ॥
९-५३-५३ त्रिपञ्चाशोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०५४
॥ श्रीः ॥
९.५४. अध्यायः ५४

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
दलभद्राय महर्षिभिः कुरुक्षेत्रमहिमानुवर्णनम् ॥१ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-५४-० (६३२३७)
ऋषय ऊचुः। ९-५४-०क्ष् (५२१७)
प्रजापतेरुत्तरवेदिरुच्यते
सनातनं राम समन्तपञ्चकम् ।
समीजिरे यत्र पुरा दिवौकसो
वरेण सत्रेण महावरप्रदाः ॥ ९-५४-१ (६३२३८)
पुरा च राजर्षिवरेण धीमता
बहूनि वर्षाण्यमितेन तेजसा ।
प्रकृष्टमेतत्कुरुणा महात्मना
ततः कुरुक्षेत्रमितीह पप्रथे ॥ ९-५४-२ (६३२३९)
राम उवाच। ९-५४-३क्ष् (५२१८)
किमर्थं कुरुणा कृष्टं क्षेत्रमेतन्महात्मना ।
एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं कथ्यमानं तपोधनाः ॥ ९-५४-३ (६३२४०)
ऋषय ऊचुः। ९-५४-४क्ष् (५२१९)
पुरा किल कुरुं राम कर्षन्तं सततोत्थितम् ।
अभ्येत्य शक्रस्त्रिदिवात्पर्यपृच्छत कारणम् ॥ ९-५४-४ (६३२४१)
इन्द्र उवाच। ९-५४-५क्ष् (५२२०)
किमिदं वर्तते कर्म प्रयत्नेन परेण च ।
राजर्षे किमभिप्रेत्य येनेयं कृष्यते क्षितिः ॥ ९-५४-५ (६३२४२)
कुरुरुवाच। ९-५४-६क्ष् (५२२१)
इह ये पुरुषाः क्षेत्रे जनिष्यन्ति शतक्रतो ।
ते गमिष्यन्ति सुकृतां लोकान्पापविवर्जितान् ॥ ९-५४-६ (६३२४३)
अपहास्य तु तं शक्रो जगाम त्रिदिवं पुनः ।
राजर्षिरप्यनिर्विण्णः कर्षत्येव वसुन्धराम् ॥ ९-५४-७ (६३२४४)
आगम्यागम्य चैवैनं भूयोभूयोऽपहास्य च ।
शत्रक्रतुरनिर्विण्णं पृष्ट्वापृष्ट्वा जगाम ह ॥ ९-५४-८ (६३२४५)
यदा तु तपसोग्रेण चकर्ष वसुधां नृपः ।

ततः शक्रोऽब्रवीद्देवान्राजर्षेर्यच्चिकीर्षितम् ॥ ९-५४-९ (६३२४६)
एतच्छ्रुत्वाऽब्रुवन्देवाः सहस्राक्षमिदं वचः ।
वरेण च्छन्द्यतां शक्र राजर्षिर्यदि शक्यते ॥ ९-५४-१० (६३२४७)
यदि ह्यत्र प्रसूता वै स्वर्गं गच्छन्ति मानवाः ।
अस्मानिष्ट्वा क्रतुभिर्भागो नो न भविष्यति ॥ ९-५४-११ (६३२४८)
आगम्य च ततः शक्रस्तदा राजर्षिमब्रवीत् ।
अलं खेदेन भवतः क्रियतां वचनं मम ॥ ९-५४-१२ (६३२४९)
मानवा ये निराहारा देहं त्यक्ष्यन्त्यतन्द्रिताः ।
युधि वा निहताः सम्यगपि तिर्यग्गता नृप ॥ ९-५४-१३ (६३२५०)
ते स्वर्गभाजो राजेन्द्र भवन्त्विह हतास्तु ये ।
तथास्त्विति ततो राजा कुरुः शक्रमुवाच ह ॥ ९-५४-१४ (६३२५१)
ततस्तमभ्यनुज्ञाप्य प्रहृष्टेनान्तरात्मना ।
जगाम त्रिदिवं भूयः क्षिप्रं बलनिषूदनः ॥ ९-५४-१५ (६३२५२)
एवमेतद्यदुश्रेष्ठ कृष्टं राजर्षिणा पुरा ।
शक्रेण चाभ्यनुज्ञातः पुण्ये प्राणान्मुमोच ह ॥ ९-५४-१६ (६३२५३)
श्शक्रेण चाभ्यनुज्ञातं ब्राह्मद्यैश्च सुरैस्तथा ।
नातः परतरं पुण्यं भूमेः स्थानं भविष्यति ॥ ९-५४-१७ (६३२५४)
इह तप्स्यन्ति ये केचित्तपः परमकं नराः ।
देहत्यागेन ते सर्वे यास्यन्ति ब्रह्मणः क्षयम् ॥ ९-५४-१८ (६३२५५)
ये पुनः पुण्यभाजो वै दानं दास्यन्ति मानवाः ।
तेषां सहस्रगुणितं भविष्यत्यचिरेण वै ॥ ९-५४-१९ (६३२५६)
ये चेह नित्यं मनुजा निवत्स्यन्ति शुभैषिणः ।
यमस्य विषयं ते तु न द्रक्ष्यन्ति कदाचन ॥ ९-५४-२० (६३२५७)
यक्ष्यन्ति ये च क्रतुभिर्महद्भिर्मनुजेश्वराः ।
तेषां त्रिविष्टपे वासो यावद्भूमिर्धरिष्यति ॥ ९-५४-२१ (६३२५८)
अपि चात्र स्वयं शक्रो जगौ गाथां सुराधिपः ।
कुरुक्षेत्रनिबद्धां वै तां शृणुष्व हलायुध ॥ ९-५४-२२ (६३२५९)
पांसवोऽपि कुरुक्षेत्राद्वायुना समुदीरिताः ।
अपि दुष्कृतकर्माणं नयन्ति परमां गतिम् ॥ ९-५४-२३ (६३२६०)
ग्कुरुक्षेत्रं गमिष्यामि कुरुक्षेत्रे वसाम्यहम् ।
इत्येवं निश्चितो भूत्वा तेन स्वर्गं गमिष्यति ॥ ९-५४-२४ (६३२६१)
कुरुक्षेत्रं गमिष्यामि कुरुक्षेत्रे वसाम्यहम् ।
तथा स्थानं च मौनं च वीरासनमुपास्महे ॥ ९-५४-२५ (६३२६२)
एवं प्रलपमानोऽपि चिन्तयंश्च मुहुर्मुहुः ।
दूरस्थो यदि वा तिष्ठँल्लभेत्स्वर्गं सुनिश्चितम्'॥ ९-५४-२६ (६३२६३)
सुरर्षभा ब्राह्मणसत्तमाश्च

तथा नृगाद्या नरदेवमुख्याः ।
इष्ट्वा महार्हैः क्रतुभिर्नृसिंह
सन्त्यज्य देहान्सुगतिं प्रपन्नाः ॥ ९-५४-२७ (६३२६४)
तंरन्तुकारन्तुकयोर्यदन्तरं
रामहदानां च मचक्रुकस्य च ।
एतत्कुरुक्षेत्रसमन्तपञ्चकं
प्रजापतेरुत्तरवेदिरुच्यते ॥ ९-५४-२८ (६३२६५)
शिवं महापुण्यमिदं दिवौकसां
सुसम्मतं स्वर्गगुणैः समन्वितम् ।
अतश्च सर्वे निहता नृपा रणे
यास्यन्ति पुण्यां गतिमक्षयां सदा ॥ ९-५४-२९ (६३२६६)
श्इत्युवाच स्वयं शक्रः सह ब्रह्मादिभिस्तदा ।
तच्चानुमोदितं सर्वं ब्रह्मविष्णुमहेष्वरैःघ ॥ ॥ ९-५४-३० (६३२६७)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
चतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-५४-२ पप्रथे प्रसिद्धं बभूव ॥
९-५४-३ परिष्यन्ति शतक्रतो इति झ ।पाठः ॥
९-५४-११ प्रमीता वै इति झ पाठः ॥
९-५४-१८ ब्रह्मणः क्षयं निवासम् ॥
९-५४-२८ आरुन्दुकारुन्दकयोर्यदन्तरं रामह्रदाना च समन्दुकस्य इति
क पाठः ।परमन्दुकस्येति ङ छ पाठः ॥
९-५४-५४ चतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०५५
॥ श्रीः ॥
९.५५. अध्यायः ५५

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
मित्रावरुणाश्रमे नारदाद्भीमदुर्योधनयोर्गदायुद्धोपक्रमश्राविणा
बलरामेण तद्दिदृक्षया कुरुक्षेत्रं प्रत्यागमनम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-५५-० (६३२६८)
वैशम्पायन उवाच। ९-५५-०क्ष् (५२२२)
कुरुक्षेत्रं ततो दृष्ट्वा दत्त्वा देयांश्च सात्वतः ।
आश्रमं सुमहत्पुण्यमगमज्जनमेजय ॥ ९-५५-१ (६३२६९)
मधूकाम्रवणोपेतं प्लुक्षन्यग्रोधसङ्कुलम् ।
चिरबिल्वयुतं पुण्यं पनसार्जुनसङ्कुलम् ॥ ९-५५-२ (६३२७०)
तं दृष्ट्वा यादवश्रेष्ठः प्रवरं पुण्यलक्षणम् ।
पप्रच्छ तानृषीन्सर्वान्कस्याश्रमवरस्त्वयम् ॥ ९-५५-३ (६३२७१)
ते तु सर्वे महात्मानमूचू राजन्हलायुधम् ।
शृणु विस्तरशो राम यस्यायं पूर्वमाश्रमः ॥ ९-५५-४ (६३२७२)
अत्र विष्णुः पुरा देवस्तप्तवांस्तप उत्तमम् ।
अत्रास्य विधिवद्यज्ञाः सर्वे वृत्ताः सनातनाः ॥ ९-५५-५ (६३२७३)
अत्रैव ब्राह्मणी वृद्धा कौमारब्रह्मचारिणी ।
योगयुक्ता दिवं याता तपोयुक्ता विशाम्पते ॥ ९-५५-६ (६३२७४)
बभूव श्रीमती राजञ्शाण्डिल्यस्य महात्मनः ।
सुता धृतव्रता साध्वी नियता ब्रह्मचारिणी ॥ ९-५५-७ (६३२७५)
साऽपि प्राप्य परं योगं गता स्वर्गमनुत्तमम् ।
भुक्त्वाऽश्रमेऽश्वमेधस्य फलं फलवतः शुभम् ॥ ९-५५-८ (६३२७६)
गता स्वर्गं महाराज पूजिता च महात्मभिः ।
अभिगम्याश्रमं पुण्यं स दृष्ट्वा यदुनन्दनः ॥ ९-५५-९ (६३२७७)
ऋषींस्तानभिवाद्याथ पार्श्वे हिमवतोऽच्युतः ।
सन्ध्याकार्याणि सर्वाणि निर्वर्त्यारुरुहेऽचलम् ॥ ९-५५-१० (६३२७८)
नातिदूरं ततो गत्वा नगं तालध्वजो बली ।
पुण्ये तीर्थवरे स्नात्वा विस्मयं परमं गतः ॥ ९-५५-११ (६३२७९)
प्रभवं च सरस्वत्याः प्लक्षप्रस्रवणं बलः ।
सम्प्राप्तः कारपचनं तीर्थप्रवरमुत्तमम् ॥ ९-५५-१२ (६३२८०)
हलायुधस्तु तत्रापि दत्त्वा दानं महाबलः ।
आप्लुतः सलिले पुण्ये सुशीते विमले शुचौ ।
सन्तर्पयामास पितॄन्देवांश्च रणदुर्मदः ॥ ९-५५-१३ (६३२८१)
तत्रोष्यैकां तु रजनीं यतिभिर्ब्राह्मणैः सह ।
मित्रावरुणयोः पुण्यं जगामाश्रममच्युतः ॥ ९-५५-१४ (६३२८२)
इन्द्रोऽग्निरर्यमा चैव यत्र प्राक् प्रीतिमाप्नुवम् ।
तं देशं कारपचनात्स तस्मादाजगामह ॥ ९-५५-१५ (६३२८३)
स्नात्वा तत्र च धर्मात्मा परां प्रीतिमवाप्य च ।
ऋषिभिश्चैव सिद्धैश्च सहितो वै महाबलः ।
उपविष्टः कथाः शुभ्राः शुश्राव यदुपुङ्गवः ॥ ९-५५-१६ (६३२८४)

तथा तु तिष्ठतां तेषां नारदो भगवानृषिः ।
आजगामाथ तं देशं यत्र रामो व्यवस्थितः ॥ ९-५५-१७ (६३२८५)
जटामण्डलसंवीतः कुशचीरी महातपाः ।
हेमदण्डधरो राजन्कमण्डलुधरस्तथा ॥ ९-५५-१८ (६३२८६)
महतीं सुखशब्दां तां गृह्य वीणां मनोरमाम् ।
नृत्ये गीते च कुशलो देवब्राह्मणपूजितः ॥ ९-५५-१९ (६३२८७)
प्रभवः कलहानां च नित्यं च कलहप्रियः ।
तं देशमगमद्यत्र श्रीमान्रामो व्यवस्थितः ॥ ९-५५-२० (६३२८८)
प्रत्युत्थाय च तं रामः पूजयित्वा यतव्रतम् ।
देवर्षिं पर्यपृच्छत्स यथावृत्तं कुरून्प्रति ॥ ९-५५-२१ (६३२८९)
तदाऽस्याकथयद्राजन्नारदः सर्ववेदवित् ।
सर्वमेतद्यथावृत्तमतीतं कुरुसंक्षयम् ॥ ९-५५-२२ (६३२९०)
ततोऽब्रवीद्रौहिणेयो नारदं दीनया गिरा ।
किमवस्थं तु तत्क्षत्रं ये तु तत्राभवन्नृपाः ॥ ९-५५-२३ (६३२९१)
श्रुतमेतन्मया पूर्वं सर्वमेव तपोधन ।
विस्तरश्रवणे जातं कौतूहलमतीव मे ॥ ९-५५-२४ (६३२९२)
नारद उवाच। ९-५५-२५क्ष् (५२२३)
पूर्वमेव हतो भीष्मो द्रोणः सिन्धुपतिस्तथा ।
हतो वैकर्तनः कर्णः पुत्राश्चास्य महारथाः ॥ ९-५५-२५ (६३२९३)
भूरिश्रवा रौहिणेय मद्रराजश्च वीर्यवान् ।
एते चान्ये च बहवो हतास्तत्र महाबलाः ॥ ९-५५-२६ (६३२९४)
प्रियान्प्राणान्परित्यज्य प्रियार्थं कौरवस्य वै ।
राजानो राजपुत्राश्च समरेष्वनिवर्तिनः ॥ ९-५५-२७ (६३२९५)
अहतांस्तु महाबाहो शृणु मे तत्र माधव ॥ ९-५५-२८ (६३२९६)
धार्तराष्ट्रबले शेषास्त्रयः समितिमर्दनाः ।
कृपश्च कृतवर्मा च द्रोणपुत्रश्च वीर्यवान् ।
तेऽपि वै विद्रुता राम दिशो दश भयात्तदा ॥ ९-५५-२९ (६३२९७)
दुर्योधनो हते सैन्ये विद्रुतेषु पदातिषु ।
ह्रदं द्वैपायनं नाम विवेश भृशदुःखितः ॥ ९-५५-३० (६३२९८)
शयानं धार्तराष्ट्रं तु सलिले स्तम्भिते तदा ।
पाण्डवाः सह कृष्णेन वाग्भिरुग्राभिरार्दयन् ॥ ९-५५-३१ (६३२९९)
स तुद्यमानो बलवान्वाग्भी राम समन्ततः ।
उत्थितः स ह्रदाद्वीरः प्रगृह्य महतीं गदाम् ॥ ९-५५-३२ (६३३००)
स चाप्युपागतो योद्धुं भीमेन सह साम्प्रतम् ।
भविष्यति तयोरद्य युद्धं राम सुदारुणम् ॥ ९-५५-३३ (६३३०१)
यदि कौतूहलं तेऽस्ति व्रज माधव मा चिरम् ।

पश्य युद्धं महाघोरं शिष्ययोर्यदि मन्यसे ॥ ९-५५-३४ (६३३०२)
वैशम्पायन उवाच। ९-५५-३५क्ष् (५२२४)
नारदस्य वचः श्रुत्वा तानभ्यर्च्य द्विजर्षभान् ।
सर्वान्विसर्जयामास ये तेनाभ्यागताः सह ।
गम्यतां द्वारकां चेति सोऽन्वशादनुयायिनः ॥ ९-५५-३५ (६३३०३)
सोऽवतीर्याचलश्रेष्ठात्प्लक्षप्रस्रवणाच्छुभात् ।
ततः प्रीतमनाः रामः श्रुता तीर्थफलं महत् ।
विप्राणां सन्निधौ श्लोकमगायदिममच्युतः ॥ ९-५५-३६ (६३३०४)
सरस्वतीवाससमा कुतो रतिः
सरस्वतीवाससमाः कुतो गुणाः ।
सरस्वतीं प्राप्य दिवं गता जनाः
सदा स्मरिष्यन्ति नदीं सरस्वतीम् ॥ ९-५५-३७ (६३३०५)
सरस्वती सर्वनदीषु पुण्या
सरस्वती लोकशुभावहा सदा ।
सरस्वतीं प्राप्य जनाः सुदुष्कृतं
सदा न शोचन्ति परत्र चेह च ॥ ९-५५-३८ (६३३०६)
ततो मुहुर्मुहुः प्रीत्या प्रेक्षमाणः सरस्वतीम् ।
हयैर्युक्तं रथं शुभ्रमारुरोह परन्तपः ॥ ९-५५-३९ (६३३०७)
स शीघ्रगामिना तेन रथेन यदुपुङ्गवः ।
दिदृक्षुरभिसम्प्राप्तः शिष्ययुद्धमुपस्थितम् ॥ ९-५५-४० (६३३०८)
एवं तदभवद्युद्धं तुमुलं जनमेजयं ।
यत्र दुःखान्वितो राजा धृतराष्ट्रोऽब्रवीदिदम् ॥ ९-५५-४१ (६३३०९)
धृतराष्ट्र उवाच। ९-५५-४२क्ष् (५२२५)
राम सन्निहितं श्रुत्वा गदायुद्ध उपस्थिते ।
मम पुत्रः कथं भीमं प्रत्ययुध्यत सञ्जय ॥ ॥ ९-५५-४२ (६३३१०)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि ह्रदप्रवेशपर्वणि
पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ समाप्तं ह्रदप्रवेशपर्व
॥ २ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-५५-१० स्कन्धावाराणि सर्वाणीति क ङ छ पाठः ॥
९-५५-१२ प्लक्षप्रस्रवणं विलमिति क पाठः ॥
९-५५-१९ कच्छपीं सुखशब्दां तामिति क छ झ पाठः ॥
९-५५-३० दुर्योधनो हते शल्ये विद्रुतेषु कृपादिषु इति झ पाठः ॥
९-५५-३८ सरस्वतीं हीनविदेशवासिनः सदा स्मरिष्यन्ति इति ङ पाठः

। सरस्वतीहीनविदेशवासिनः इति क पाठः ॥
९-५५-५५ पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०५६
॥ श्रीः ॥
९.५६. अध्यायः ५६

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
(अथ गदायुद्धपर्व ॥ ३ ॥
) गदायुद्धाय सन्नद्धयोर्भीमदुर्योधनयोर्वर्णनम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-५६-० (६३३११)
सञ्जय उवाच। ९-५६-०क्ष् (५२२६)
रामसान्निध्यमागम्य पुत्रो दुर्योधनस्तव ।
योद्धुकामो महाबाहुः समहृष्यत वीर्यवान् ॥ ९-५६-१ (६३३१२)
दृष्ट्वा लाङ्गलिनं राजा प्रत्युत्थाय च भारत ।
प्रीत्याक परमया युक्तो युधिष्ठिरमथाब्रवीत् ॥ ९-५६-२ (६३३१३)
दुर्योधन उवाच। ९-५६-३क्ष् (५२२७)
समन्तपञ्चकं पुण्यमितो याम विशाम्पते ।
प्रथितोत्तरवेदी सा देवलोके प्रजापतेः ॥ ९-५६-३ (६३३१४)
तस्मिन्महापुण्यतमे त्रैलोक्यस्य सनातने ।
सङ्ग्रामे निधनं प्राप्य ध्रुवं स्वर्गं गमिष्यसि ॥ ९-५६-४ (६३३१५)
तथेत्युक्त्वा महाराज कुन्तीपुत्रो युधिष्ठिरः ।
समन्तपञ्चकं वीरः प्रायादभिमुखः प्रभुः ॥ ९-५६-५ (६३३१६)
ततो दुर्योधनो राजा प्रगृह्य महतीं गदाम् ।
पद्भ्याममर्षी द्युतिमानगच्छत्पाण्डवैः सह ॥ ९-५६-६ (६३३१७)
तथा यान्तं गदाहस्तं वर्मणा चापि दंशितम् ।
अन्तरिक्षचरा देवाः साधुसाध्वित्यपूजयन् ॥ ९-५६-७ (६३३१८)
वादकाश्च नरास्तत्र दृष्ट्वा ते हर्षमागताः ॥ ९-५६-८ (६३३१९)
स पाण्डवैः परिवृतः कुरुराजस्तवात्मजः ।
मत्तस्येव गजेन्द्रस्य गतिमास्थाय सोऽव्रजत् ॥ ९-५६-९ (६३३२०)
ततः शङ्खनिनादैश्च भेरीणां च महास्वनैः ।
सिंहनादैश्च शूराणां दिशः सर्वाः प्रपूरिताः ॥ ९-५६-१० (६३३२१)
ततस्ते तु कुरुक्षेत्रं प्राप्ता नरवरोत्तमाः ।

प्रतीच्यभिमुखं देशं यथोद्दिष्टं सुतेन ते ।
दक्षिणेन सरस्वत्याः स्वयनं तीर्थमुत्तमम् ॥ ९-५६-११ (६३३२२)
तस्मिन्देशे त्वनिरिणे ते तु युद्धमरोचयन् ॥ ९-५६-१२ (६३३२३)
ततो भीमो महाकोटिं गदां गृह्याथ वर्मभृत् ।
बिभ्रद्रूपं महाराज सदृशं हि गरुत्मतः ॥ ९-५६-१३ (६३३२४)
अवबद्धशिरस्त्राणः शुद्धकाञ्चनवर्मभृत् ।
रराज राजन्पुत्रस्ते काञ्चनः शैलराडिव ॥ ९-५६-१४ (६३३२५)
तौ तथा सङ्गतौ वीरौ भीमदुर्योधनावुभौ ।
संयुगे सम्प्रकाशेते संरब्धाविव कुञ्जरौ ॥ ९-५६-१५ (६३३२६)
रथमण्डलमध्यस्थौ भ्रातरौ तौ नरर्षभौ ।
अशोभेतां महाराज चन्द्रसूर्याविवोदितौ ॥ ९-५६-१६ (६३३२७)
तावन्योन्यं निरीक्षेतां क्रुद्धाविव महोरगौ ।
दहन्तौ लोचनै राजन्परस्परवधैषिणौ ॥ ९-५६-१७ (६३३२८)
संप्रहृष्टमना राजन्गदामादाय कौरवः ।
सृक्विणी संलिहन्राजन्क्रोधरक्तेक्षणः श्वसन् ॥ ९-५६-१८ (६३३२९)
ततो दुर्योधनो राजन्गदामादाय वीर्यवान् ।
भीमसेनमभिप्रेक्ष्य गजो गजमिवाह्वयत् ॥ ९-५६-१९ (६३३३०)
अद्रिसारमयीं भीमस्तथैवादाय वीर्यवान् ।
आह्वयामास नृपतिं सिंहः सिंहं यथा वने ॥ ९-५६-२० (६३३३१)
तावुद्यतगदापाणी दुर्योधनवृकोदरौ ।
संयुगे सम्प्रकाशेतां गिरी सशिखराविव ॥ ९-५६-२१ (६३३३२)
तावुभौ समतिक्रुद्धावुभौ भीमपराक्रमौ ।
उभौ शिष्यौ गदायुद्धे रौहिणेयस्य धीमतः ॥ ९-५६-२२ (६३३३३)
उभौ सदृशकर्माणौ वरुणस्य महाबलौ ।
वासुदेवस्य रामस्य तथा वैश्रवणस्य च ॥ ९-५६-२३ (६३३३४)
सदृशौ तौ महाराज मधुकैटभयोरपि ।
उभौ सदृशकर्माणौ तथा सुन्दोपसुन्दयोः ॥ ९-५६-२४ (६३३३५)
श्रामरावणयोश्चैव वालिसुग्रीवयोस्तथाघ ।
तथैव कालस्य समौ मृत्योश्चैव परन्तपौ ॥ ९-५६-२५ (६३३३६)
अन्योन्यमभिधावन्तौ मत्ताविव महाद्विपौ ।
वासितासङ्गमे दृप्तौ शरदीव मदोत्कटौ ॥ ९-५६-२६ (६३३३७)
उभौ क्रोधविषं दीप्तं वमन्तावुरगाविव ।
अन्योन्यमभिसंरब्धौ प्रेक्षमाणावरिन्दमौ ॥ ९-५६-२७ (६३३३८)
उभौ भरतशार्दूलौ विक्रमेण समन्वितौ ।
सिंहाविव दुराधर्षौ गदायुद्धविशारदौ ॥ ९-५६-२८ (६३३३९)
नखदंष्ट्रायुधौ वीरौ व्याघ्राविव दुरुत्सहौ ।

प्रजासंहरणे क्षुब्धौ समुद्राविव दुस्तरौ ॥ ९-५६-२९ (६३३४०)
लोहिताङ्गाविव क्रुद्धौ प्रतपन्तौ महारथौ ।
श्पूर्वपश्चिमजौ मेघौ प्रेक्षमाणावरिन्दमौ ॥ ९-५६-३० (६३३४१)
गर्जमानौ सुविषमं क्षरन्तौ प्रावृषीव हि ।
रश्मियुक्तौ महात्मानौ दीप्तिमन्तौ महाबलौ ॥ ९-५६-३१ (६३३४२)
ददृशाते कुरुश्रेष्ठौ कालसूर्याविवोदितौ ।
व्याघ्राविव सुसंरब्धौ गर्जन्ताविवतोयदौ ॥ ९-५६-३२ (६३३४३)
जहृषाते महाबाहु सिंहकेसरिणाविव ।
गजाविव सुसंरब्धौ ज्वलिताविव पावकौ ॥ ९-५६-३३ (६३३४४)
ददृशाते महात्मानौ सशृङ्गाविव पर्वतौ ।
रोषात्प्रस्फुरमाणोष्ठौ निरीक्षन्तौ परस्परम् ॥ ९-५६-३४ (६३३४५)
तौ समेतौ महात्मानौ गदाहस्तौ नरोत्तमौ ।
उभौ परमसंहृष्टावुभौ परमसम्मतौ ॥ ९-५६-३५ (६३३४६)
सदश्वाविव हेषन्तौ बृंहन्ताविव कुञ्जरौ ।
वृषभाविव गर्जन्तौ दुर्योधनवृकोदरौ ।
दैत्याविव बलोन्मत्तौ रेजतुस्तौ नरोत्तमौ ॥ ९-५६-३६ (६३३४७)
ततो दुर्योधनो राजन्निदमाह युधिष्ठिरम् ।
सृञ्जयैः सह तिष्ठन्तं तपन्तमिव भास्करम् ॥ ९-५६-३७ (६३३४८)
इदं व्यवसितं युद्धं मम भीमस्य चोभयोः ।
उपोपविष्टाः पश्यध्वं विमर्दं नृपसत्तमाः ॥ ९-५६-३८ (६३३४९)
ततः समुपविष्टं तत्सुमहद्राजमण्डलम् ।
विराजमानं ददृशे दिवीवादित्यमण्डलम् ॥ ९-५६-३९ (६३३५०)
तेषां मध्ये महाबाहुः श्रीमान्केशवपूर्वजः ।
उपविष्टो महाराज पूज्यमानः समन्ततः ॥ ९-५६-४० (६३३५१)
शुशुभे राजमध्यस्थो नीलवासाः सितप्रभः ।
नक्षत्रैरिव सम्पूर्णो वृतो निशि निशाकरः ॥ ९-५६-४१ (६३३५२)
तौ तथा तु महाराज गदाहस्तौ सुदुःसहौ ।
अन्योन्यं वाग्भिरुग्राभिस्तक्षमाणौ व्यवस्थितौ ॥ ९-५६-४२ (६३३५३)
अप्रियाणि ततोऽन्योन्यमुक्त्वा तौ कुरुसत्तमौ ।
उदीक्षन्तौ स्थितौ तत्र वृत्रशक्रौ यथाऽऽहवे ॥ ॥ ९-५६-४३ (६३३५४)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि गयादुद्धपर्वणि
षट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः। । ५६ ॥ कएतच्छ्लोकस्य स्थाने झ पुस्तके
अधोलिखिताः पञ्च श्लोका वर्तन्ते। ते च ।
प्रीत्या परमया युक्ताः समभ्यर्च्य यथाविधि ।
आसनं च ददौ तस्मै पर्यपृच्छदनामयम् ॥ ९-५६-१ (६३३५५)

ततो युधिष्ठिरं रामो वाक्यमेतदुवाच ह ।
मधुरं धर्मसंयुक्तं शूराणां हितमेव च ॥ ९-५६-२ (६३३५६)
मया श्रुतं कथयतामृषीणां राजसत्तम ।
कुरुक्षेत्रं परं पुण्यं पावनं स्वर्ग्यमेव च ॥ ९-५६-३ (६३३५७)
देवतैर्ऋषिभिर्जुष्टं ब्राह्मणैश्च महात्मभिः ।
तत्र वै योत्स्यमाना ये देहं त्यक्ष्यन्ति मानवाः ॥ ९-५६-४ (६३३५८)
९-५६-५ (६३३५९)
तेषां स्वर्गे ध्रुवो वासः शक्रेण सह मारिष ।
तस्मात्समन्तपञ्चकमितो याम द्रुतं नृप ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-५६-८ वातिकाश्चारणा ये तु इति झ पाठः । तत्र वातिकाः वातेन
सह गच्छन्ति ते आकाशचारिणः। चारणाः सिद्धविशेषा इत्यर्थः ॥।
९-५६-११ स्वयनं सुगतिदम् ॥
९-५६-१२ अनिरिणे अनूषरे ॥
९-५६-२६ वासितासङ्गमे एककरिणीसङ्गमार्थे दृप्तौ मोहितौ ॥
९-५६-३० लोहिताङ्गौ द्वौ कुजाविवेत्यभूतोपमा ॥
९-५६-३३ जहषाते हर्षं प्रापतुः ॥
९-५६-५६ षट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०५७
॥ श्रीः ॥
९.५७. अध्यायः ५७

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
भीमदुर्योधनयोर्वीरवादः ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-५७-० (६३३६०)
वैशम्पायन उवाच। ९-५७-०क्ष् (५२२८)
ततो वाग्युद्धमभवत्तुमुलं जनमेजय ।
यत्र दुःखान्वितो राजा धृतराष्ट्रोऽब्रवीदिदम् ॥ ९-५७-१ (६३३६१)
धिगस्तु खलु मानुष्यं यस्य निष्ठेयमीदृशी ।
एकादशचमूभर्ता यत्र पुत्रो ममानघ ॥ ९-५७-२ (६३३६२)
आज्ञाप्य सर्वान्नृपतीन्भुक्त्वा चेमां वसुन्धराम् ।

गदामादाय चैकाकी पदातिः प्रस्थितो रणम् ॥ ९-५७-३ (६३३६३)
भूत्वा हि जगतो नाथो ह्यनाथ इव मे सुतः ।
गदामुद्यम्य यो याति किमन्यद्भागधेयतः ॥ ९-५७-४ (६३३६४)
अहो दुःखं महत्प्राप्तं पुत्रेण मम सञ्जय ।
एवमुक्त्वा स दुःखार्तो विरराम जनाधिपः ॥ ९-५७-५ (६३३६५)
सञ्जय उवाच। ९-५७-६क्ष् (५२२९)
स मेघनिनदो हर्षान्निनदन्निव गोवृषः ।
आजुहाव तदा पार्थं युद्धाय युधि वीर्यवान् ॥ ९-५७-६ (६३३६६)
भीममाह्वयमाने तु कुरुराजे महात्मनि ।
प्रादुरासन्सुघोराणि रूपाणि विविधान्युत ॥ ९-५७-७ (६३३६७)
ववुर्वाताः सनिर्घाताः पांसुवर्षं पपात च ।
बभूवुश्च दिशः सर्वास्तिमिरेण समावृताः ॥ ९-५७-८ (६३३६८)
महास्वनाः सुनिर्वातास्तुमुला रोमहर्षणाः ।
पेतुस्तथोल्काः शतशः स्फोटयन्त्यो नभस्तलात् ॥ ९-५७-९ (६३३६९)
राहुश्चाग्रसदादित्यमपर्वणि विशाम्पते ।
चकम्पे च महाकम्पं पृथिवी सवनद्रुमा ॥ ९-५७-१० (६३३७०)
रूक्षाश्च वाताः प्रववुर्नीचैः शर्करकर्षिणः ।
गिरीणां शिखराण्येव न्यपतन्त महीतले ॥ ९-५७-११ (६३३७१)
मृगा बहुविधाकाराः सम्पतन्ति दीशो दश ।
दीप्ताः शिवाश्चाप्यनदन्घोररूपाः सुदारुणाः ॥ ९-५७-१२ (६३३७२)
निर्घाताश्च महाघोरा बभूवू रोमहर्षणाः ।
दीप्तायां दिशि राजेन्द्र मृगाश्चाशुभवादिनः ॥ ९-५७-१३ (६३३७३)
उदपानगताश्चापो व्यवर्धन्त समन्ततः ।
अशरीरा महानादाः श्रूयन्ते स्म भयानकाः ॥ ९-५७-१४ (६३३७४)
एवमादीनि दृष्ट्वा स निमित्तानि वृकोदरः ।
उवाच भ्रातरं ज्येष्ठं धर्मराजं युधिष्ठिरम् ॥ ९-५७-१५ (६३३७५)
एष शक्यो मया जेतुं मन्दात्मा च सुयोधनः ॥ ९-५७-१६ (६३३७६)
अद्य क्रोधं विमोक्ष्यामि निगूढं हृदयेशयम् ।
सुयोधने कौरवेन्द्रे खाण्डवेऽग्निमिवार्जुनः ॥ ९-५७-१७ (६३३७७)
शल्यमद्योद्धरिष्यामि तव पाण्डव हृच्छयम् ।
निहत्य गदया पापमिमं कुरुकुलान्तकम् ॥ ९-५७-१८ (६३३७८)
अद्य कीर्तिमयीं मालां प्रतिमोक्ष्याम्यहं त्वयि ।
हत्वेमं पापकर्माणं गदया रणमूर्धनि ॥ ९-५७-१९ (६३३७९)
अद्योरुगदया राजन्भेत्ताऽस्मि समरेऽनया ।
नायं प्रवेष्टा नगरं पुनर्वारणसाह्वयम् ॥ ९-५७-२० (६३३८०)
सर्पोत्सर्गस्य शयने विषदानस्य भोजने ।

प्रमाणकोट्यां पातस्य दाहस्य जतुवेश्मनि ॥ ९-५७-२१ (६३३८१)
सभायामवहासस्य सर्वस्वहरणस्य च ।
वर्षमज्ञातवासस्य वनवासस्य चानघ ॥ ९-५७-२२ (६३३८२)
अद्यान्तमेषां दुःखानां गन्ताऽहं भरतर्षभ ।
एकाह्ना विनिहत्येमं भविष्याम्यात्मनोऽनृणः ॥ ९-५७-२३ (६३३८३)
अद्यायुर्धार्तराष्ट्रस्य दुर्मतेरकृतात्मनः ।
समाप्तं भरतश्रेष्ठ मातापित्रोश्च दर्शनम् ॥ ९-५७-२४ (६३३८४)
अद्य सौख्यं तु राजेन्द्र कुरुराजस्य दुर्मतेः ।
समाप्तं च महाराज नारीणां दर्शनं पुनः ॥ ९-५७-२५ (६३३८५)
अद्यायं कुरुराजस्य शन्तनोः कुलपांसनः ।
प्राणाञ्श्रियं च राज्यं च त्यक्त्वा शेष्यति भूतले ॥ ९-५७-२६ (६३३८६)
राजा च धृतराष्ट्रोऽद्य श्रुत्वा पुत्रं निपातितम् ।
स्मरिष्यत्यशुभं कर्म यत्तच्छकुनिबुद्धिजम् ॥ ९-५७-२७ (६३३८७)
इत्युक्त्वा राजशार्दूल गदामादाय वीर्यवान् ।
अभ्यतिष्ठत युद्धाय शक्रो वृत्रमिवाह्वयन् ॥ ९-५७-२८ (६३३८८)
तमुद्यतगदं दृष्ट्वा कैलासमिव शृङ्गिणम् ।
भीमसेनः पुनः क्रुद्धो दुर्योधनमुवाच ह ॥ ९-५७-२९ (६३३८९)
राज्ञश्च धृतराष्ट्रस्य तथा त्वमपि चात्मनः ।
स्मर तद्दुष्कृतं कर्म यद्वृत्तं वारणावते ॥ ९-५७-३० (६३३९०)
द्रौपदी च परिक्लिष्टा सभामध्ये रजस्वला ।
द्यूते च वञ्चितो राजा यत्त्वया सौबलेन च ॥ ९-५७-३१ (६३३९१)
वने दुःखं च यत्प्राप्तमस्माभिस्त्वत्कृतं महत् ।
विराटनगरे चैव योन्यन्तरगतैरिव ।
तत्सर्वं पातयाम्यद्य दिष्ट्या दृष्टोऽसि दुर्मते ॥ ९-५७-३२ (६३३९२)
त्वत्कृतेऽसौ हतः शेते शरतल्पे पितामहः ।
गाङ्गेयो रथिनां श्रेष्ठो रथिना याज्ञसेनिना ॥ ९-५७-३३ (६३३९३)
हतो द्रोणश्च कर्णश्च तथा शल्यः प्रतापवान् ।
वैराग्नेरादिकर्तासौ शकुनिः सौबलो हतः ॥ ९-५७-३४ (६३३९४)
प्रातिकामी तथा पापो द्रौपद्याः क्लेशकृद्धतः ।
भ्रातरस्ते हताः सर्वे शूरा विक्रान्तयोधिनः ॥ ९-५७-३५ (६३३९५)
एते चान्ये च बहवो निहतास्त्वत्कृते नृपाः ।
त्वामद्य निहनिष्यामि गदया नात्र संशयः ॥ ९-५७-३६ (६३३९६)
इत्येवमुच्चै राजानं भाषमाणं वृकोदरम् ।
उवाच गतभी राजन्पुत्रस्ते सत्यविक्रमः ॥ ९-५७-३७ (६३३९७)
किं कत्थनेन बहुना युध्यस्वेह वृकोदर ।
अद्य तेऽहं विनेष्यामि युद्धश्रद्धां कुलाधम ॥ ९-५७-३८ (६३३९८)

इति दुर्योधनोऽक्षुद्रस्त्वया क्षुद्रबलेन वै ।
शक्यस्त्रासयितुं वाचा न चान्यः प्राकृतो यथा ॥ ९-५७-३९ (६३३९९)
चिरकालेप्सितं दिष्ट्या हृदयस्थमिदं मम ।
त्वया सह गदायुद्धं त्रिदशैरुपपादितम् ॥ ९-५७-४० (६३४००)
किं वाचा बहुनोक्तेन कत्थितेन च दुर्मते ।
वाणी सङ्कोच्यतामेषा कर्मणा मा चिरं कृथाः ॥ ९-५७-४१ (६३४०१)
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सर्व एवाभ्यपूजयन् ।
राजानः सोमकाश्चैव ये तत्रासन्समागताः ॥ ९-५७-४२ (६३४०२)
ततः सम्पूजितः सर्वैः सम्प्रहृष्टतनूरुहः ।
भूयो धीरां मतिं चक्रे युद्धाय कुरुनन्दनः ॥ ९-५७-४३ (६३४०३)
तं मत्तमिव मातङ्गं तलशब्दैर्नराधिपाः ।
भूयः संहर्षयांचक्रुर्दुर्योधनममर्षणम् ॥ ९-५७-४४ (६३४०४)
तं महात्मा महात्मानं गदामुद्यम्य पाण्डवः ।
अभिदुद्राव वेगेन धार्तराष्ट्रं वृकोदरः ॥ ९-५७-४५ (६३४०५)
बृंहन्ति कुञ्चरास्तत्र हया हेषन्ति चासकृत् ।
शस्त्राणि चाप्यदीप्यन्त पाण्डवानां जयैषिणां ॥ ९-५७-४६ (६३४०६)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि कदायुद्धपर्वणि
सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-५७-१६ नैष शक्तो रणे जेतुं मन्दात्मा मां सुयोधन इति झ पाठः ॥
९-५७-४१ वाणी सम्पद्यतामिति झ पाठः ॥
९-५७-५७ सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०५८
॥ श्रीः ॥
९.५८. अध्यायः ५८

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
सञ्जय उवाच ।
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-५८-० (६३४०७)
सञ्जय उवाच। ९-५८-०क्ष् (५२३०)
ततो दुर्योधनो दृष्ट्वा भीमसेनं तथाऽऽगतम् ।

प्रत्युद्ययावदीनात्मा वेगेन महता नदन् ॥९-५८-१ (६३४०८)
समापेततुरन्योन्यं शृङ्गिणौ वृषभाविव ।
महानिर्घातघोषश्च प्रहाराणामजायत ॥९-५८-२ (६३४०९)
अभवच्च तयोर्युद्धं तुमुलं रोमहर्षणम् ।
जिघृक्षतोर्यथाऽन्योन्यमिन्द्रप्रह्लादयोरिव ॥९-५८-३ (६३४१०)
रुधिरोक्षितसर्वाङ्गौ गदाहस्तौ मनस्विनौ ।
ददृशाते महात्मानौ पुष्पिताविव किंशुकौ ॥९-५८-४ (६३४११)
तथा तस्मिन्महायुद्धे वर्तमाने सुदारुणे ।
खद्योतसङ्घैरिव खं दर्शनीयं व्यरोचत ॥९-५८-५ (६३४१२)
तथा तस्मिन्वर्तमाने सङ्कुले तुमुले भृशम् ।
उभावपि परिश्रान्तौ युध्यमानावरिन्दमौ ॥९-५८-६ (६३४१३)
तौ मुहूर्तं समाश्वस्य पुनरेव परन्तपौ ।
सम्प्रहारयतां चित्रे सम्प्रगृह्य गदे शुभे ॥९-५८-७ (६३४१४)
तौ तु दृष्ट्वा महावीर्यौ समाश्वस्तौ नरर्षभौ ।
बलिनौ वारणौ यद्वद्वासितार्थे मदोत्कटौ ॥९-५८-८ (६३४१५)
समानवीर्यौ सम्प्रेक्ष्य प्रगृहीतगदावुभौ ।
प्रहर्षं परमं जग्मुर्देवगन्धर्वदानवाः ॥९-५८-९ (६३४१६)
प्रगृहीतगदौ दृष्ट्वा दुर्योधनवृकोदरौ ।
संशयः सर्वभूतानां विजये समपद्यत ॥९-५८-१० (६३४१७)
समागम्य ततो भूयो भ्रातरौ बलिनां वरौ ।
अन्योन्यस्यान्तरप्रेप्सू प्रचक्रातेऽन्तरं प्रति ॥९-५८-११ (६३४१८)
यमदण्डोपमां गुर्वीमिन्द्राशनिमिवोद्यताम् ।
ददृशुः प्रेक्षका राजन्रौद्रीं विशसनीं गदाम् ॥९-५८-१२ (६३४१९)
आविद्ध्यतो गतां तस्य भीमसेनस्य संयुगे ।
शब्दः सुतुमुलो घोरो मुहूर्तं समपद्यत ॥९-५८-१३ (६३४२०)
आविद्ध्यन्तमरिं प्रेक्ष्य धार्तराष्ट्रोऽथ पाण्डवम् ।
गदामतुलवेगां तां विस्मितः सम्बभूव ह ॥९-५८-१४ (६३४२१)
चरंश्च विविधान्मार्गान्मण्डलानि च भारत ।
अशोभत तदा वीरो भूय एव वृकोदरः ॥९-५८-१५ (६३४२२)
तौ परस्परमासाद्य यत्तावन्योन्यसूदने ।
मार्जाराविव भक्षार्थे ततक्षाते मुहुर्मुहुः ॥९-५८-१६ (६३४२३)
अचरद्भीमसेनस्तु मार्गान्बहुविधांस्तथा ।
मण्डलानि विचित्राणि गतप्रत्यागतानि च ॥९-५८-१७ (६३४२४)
गोमूत्रिकाणि चित्राणि स्थानानि विविधानि च ।
परिमोक्षं प्रहाराणां वर्जनं परिधावनम् ॥९-५८-१८ (६३४२५)
अभिद्रवणमाक्षेपमवस्थानं सविग्रहम् ।

मत्स्योद्वृत्तं सोरुवृत्तमवप्लुतमुपप्लुतम् ॥ ९-५८-१९ (६३४२६)
उपन्यस्तमपन्यस्तं गदायुद्धविशारदौ ।
एवं तौ विचरन्तौ तु न्यघ्नतां वै परस्परम् ॥ ९-५८-२० (६३४२७)
वञ्चयानौ पुनश्चैव चेरतुः कुरुसत्तमौ ।
विक्रीडन्तौ सुबलिनौ मण्डलानि विचेरतुः ॥ ९-५८-२१ (६३४२८)
श्तौ दर्शयन्तौ समरे युद्धक्रीडां समन्ततः ।
गदाभ्यां सहसाऽन्योन्यमाजघ्नतुररिन्दमौ ॥ ९-५८-२२ (६३४२९)
परस्परं समासाद्य दंष्ट्राभ्यां द्विरदौ यथा ।
अशोभेतां महाराज शोणितेन परिप्लुतौ ॥ ९-५८-२३ (६३४३०)
एवं तदभवद्युद्धं घोररूपं परन्तप ।
परिवृत्तेऽहनि क्रूरं वृत्रवासवयोरिव ॥ ९-५८-२४ (६३४३१)
गदाहस्तौ ततस्तौ तु मण्डलावस्थितौ बली ।
दक्षिणं मण्डलं राजन्धार्तराष्ट्रोऽभ्यवर्तत ।
सव्यं तु मण्डलं तत्र भीमसेनोऽभ्यवर्तत ॥ ९-५८-२५ (६३४३२)
तथा तु चरतस्तस्य भीमस्य रणमूर्धनि ।
दुर्योधनो महाराज पार्श्वदेशेऽभ्यताडयत् ॥ ९-५८-२६ (६३४३३)
आहतस्तु ततो भीमः पुत्रेण तव भारत ।
आविध्यत गदां गुर्वीं प्रहारं तमचिन्तयन् ॥ ९-५८-२७ (६३४३४)
इन्द्राशनिसमां घोरां यमदण्डमिवोद्यताम् ।
ददृशुस्ते महाराज भीमसेनस्य तां गदाम् ॥ ९-५८-२८ (६३४३५)
आविध्यन्तं गदां दृष्ट्वा भीमसेनं तवात्मजः ।
समुद्यम्य गदां घोरां प्रत्यविध्यत्परन्तपः ॥ ९-५८-२९ (६३४३६)
गदामारुतवेगेन तव पुत्रस्य भारत ।
शब्द आसीत्सुतुमुलस्तेजश्च समजायत ॥ ९-५८-३० (६३४३७)
स चरन्विविधान्मार्गान्मण्डलानि च भागशः ।
समशोभत तेजस्वी भूयो भीमात्सुयोधनः ॥ ९-५८-३१ (६३४३८)
आविद्धा सर्ववेगेन भीमेन महती गदा ।
सधूमं सार्चिषं चाग्निं मुमोचोग्रमहास्वना ॥ ९-५८-३२ (६३४३९)
आधूतां भीमसेनेन गदां दृष्ट्वा सुयोधनः ।
अद्रिसारमयीं गुर्वीमाविध्यन्बह्वशोभत ॥ ९-५८-३३ (६३४४०)
गदामारुतवेगं हि दृष्ट्वा तस्य महात्मनः ।
भयं विवेश पाण्डूंस्तु सर्वानेव ससात्यकीन् ॥ ९-५८-३४ (६३४४१)
तौ दर्शयन्तौ समरे युद्धक्रीडां समन्ततः ।
गदाभ्यां सहसाऽन्योन्यमाजघ्नतुररिन्दमौ ॥ ९-५८-३५ (६३४४२)
तौ परस्परमासाद्य दंष्ट्राभ्यां द्विरदौ यथा ।
अशोभेतां महाराज शोणितेन परिप्लुतौ ॥ ९-५८-३६ (६३४४३)

एवं तदभवद्युद्धं घोररूपमसंवृतम् ।
परिवृत्तेऽहनि क्रूरं वृत्रवासवयोरिव ॥ ९-५८-३७ (६३४४४)
दृष्ट्वा व्यवस्थितं भीमं तव पुत्रो महाबलः ।
चरंश्चित्रतरान्मा र्गान्कौन्तेयमभिदुद्रुवे ॥ ९-५८-३८ (६३४४५)
तस्य भीमो महावेगां जाम्बूनदपरिष्कृताम् ।
अतिक्रुद्धस्य क्रुद्धस्तु ताडयामास तां गदाम् ॥ ९-५८-३९ (६३४४६)
सविस्फुलिङ्गो निर्ह्रादस्तयोस्तत्राभिघातजः ।
प्रादुरासीन्महाराज घृष्टयोर्वज्रयोरिव ॥ ९-५८-४० (६३४४७)
वेगवत्या तया तत्र भीमसेनप्रमुक्तया ।
निपतन्त्या महाराज पृथिवी समकम्पत ॥ ९-५८-४१ (६३४४८)
तां नामृष्यत कौरव्यो गदां प्रतिहतां रणे ।
मत्तो द्विप इव क्रुद्धः प्रतिकुञ्जरदर्शनात् ॥ ९-५८-४२ (६३४४९)
स सव्यं मण्डलं राजा उद्भ्राम्य कृतनिश्चयः ।
आजघ्ने मूर्ध्नि कौन्तेयं गदया भीमवेगया ॥ ९-५८-४३ (६३४५०)
तया त्वभिहतो भीमः पुत्रेण तव पाण्डवः ।
नाकम्पत महाराज तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ९-५८-४४ (६३४५१)
आश्चर्यं चापि तद्राजन्सर्वसैन्यान्यपूजयन् ।
यद्गदाभिहतो भीमो नाकम्पत पदात्पदम् ॥ ९-५८-४५ (६३४५२)
ततो गुरुतरां दीप्तां गदां हेमपरिष्कृताम् ।
दुर्योधनाय व्यसृजद्भीमो भीमपराक्रमः ॥ ९-५८-४६ (६३४५३)
तं प्रहारमसम्भ्रान्तो लाघवेन महाबलः ।
मोघं दुर्योधनश्चक्रे तत्राभूद्विस्मयो महान् ॥ ९-५८-४७ (६३४५४)
सा तु मोघा गदा राजन्पतन्ती भीमचोदिता ।
चालयामास पृथिवीं महानिर्घातनिःस्वनाः ॥ ९-५८-४८ (६३४५५)
आस्थाय कौशिकान्मार्गानुत्पतन्स पुनः पुनः ।
गदानिपातं प्रज्ञाय भीमसेनं च वञ्चितम् ॥ ९-५८-४९ (६३४५६)
वञ्चयित्वा तदा भीमं गदया कुरुसत्तमः ।
ताडयामास सङ्क्रुद्धो वक्षोदेशे महाबलः ॥ ९-५८-५० (६३४५७)
गदया निहतो भीमो मुह्यमानो महारणे ।
नाभ्यमन्यत कर्तव्यं पुत्रेणाभ्याहतस्तव ॥ ९-५८-५१ (६३४५८)
तस्मिंस्तथा वर्तमाने राजन्सोमकपाण्डवाः ।
भृशोपहतसङ्कल्पा नहृष्टमनसोऽभवन् ॥ ९-५८-५२ (६३४५९)
स तु तेन प्रहारेण मातङ्ग इव रोषितः ।
हस्तिवद्धस्तिसंकाशमभिदुद्राव ते सुतम् ॥ ९-५८-५३ (६३४६०)
ततस्तु तरसा भीमो गदया तनयं तव ।
अभिदुद्राव वेगेन सिंहो वनगजं यथा ॥ ९-५८-५४ (६३४६१)

उपसृत्य तु राजानं गदामोक्षविशारदः ।
आविध्यत गदां राजन्समुद्दिश्य सुतं तव ॥ ९-५८-५५ (६३४६२)
अताडयद्भीमसेनः पार्श्वे दुर्योधनं तदा ।
स विह्वलः प्रहारेण जानुभ्यामगमन्महीम् ॥ ९-५८-५६ (६३४६३)
तस्मिन्कुरुकुलश्रेष्ठे जानुभ्यामवनीं गते ।
उदतिष्ठत्ततो नादः सृञ्जयानां जगत्पते ॥ ९-५८-५७ (६३४६४)
तेषां तु निनदं श्रुत्वा शृञ्जयानां नरर्षभः ।
अमर्षाद्भरतश्रेष्ठ पुत्रस्ते समकुप्यत ॥ ९-५८-५८ (६३४६५)
उत्थाय तु महाबाहुर्महानाग इव श्वसन् ।
दिधक्षन्निव नेत्राभ्यां भीमसेनमवैक्षत ॥ ९-५८-५९ (६३४६६)
ततः स भरतश्रेष्ठो गदापाणिरभिद्रवन् ।
प्रमथिष्यन्निव शिरो भीमसेनस्य संयुगे ॥ ९-५८-६० (६३४६७)
स महात्मा महात्मानं भीमं भीमपराक्रमः ।
अताडयच्छङ्खदेशे न चचालाचलोपमः ॥ ९-५८-६१ (६३४६८)
स भूयः शुशुभे पार्थस्ताडितो गदया रणे ।
उद्भिन्नरुधिरो राजन्प्रभिन्न इव कुञ्चरः ॥ ९-५८-६२ (६३४६९)
ततो गदां वीरहणीमयोमयीं
प्रगृह्य वज्राशनितुल्यनिःस्वनाम् ।
अताडयच्छत्रुममित्रकर्शनो
बलेन विक्रम्य धनञ्जयाग्रजः ॥ ९-५८-६३ (६३४७०)
स भीमसेनाभिहतस्तवात्मजः
पपात सङ्कम्पितदेहबन्धनः ।
सुपुष्पितो मारुतवेगताडितो
वने महासाल इवावघूर्णितः ॥ ९-५८-६४ (६३४७१)
ततः प्रणेदुर्जहृषुश्च पाण्डवाः
समीक्ष्य पुत्रं पतितं क्षितौ तव ।
ततः सुतस्ते प्रतिलभ्य चेतनां
समुत्पपात द्विरदो यथा ह्रदात् ॥ ९-५८-६५ (६३४७२)
स पार्थिवो नित्यममर्षितस्तदा
महारथः शिक्षितवत्परिभ्रमन् ।
अताडयत्पाण्डवमग्रतः स्थितं
स विह्वलाङ्गो जगतीमुपास्पृशत् ॥ ९-५८-६६ (६३४७३)
स सिंहनादं विननाद कौरवो
निपात्य भूमौ युधि भीममोजसा ।
बिभेद चैवाशनितुल्यमोजसा
गदानिपातेन शरीररक्षणम् ॥ ९-५८-६७ (६३४७४)

ततोऽन्तरिक्षे निनदो महानभू--
द्दिवौकसामप्सरसां च नेदुषाम् ।
पपात चोच्चैरमरप्रवेरितं
विचित्रपुष्पोत्करवर्षमुत्तमम् ॥ ९-५८-६८ (६३४७५)
ततः परानाविशदुत्तमं भयं
समीक्ष्य भूमौ पतितं नरोत्तमम् ।
अहीयमानं च बलेन कौरवं
निशाम्य भेदं सुदृढस्य वर्मणः ॥ ९-५८-६९ (६३४७६)
ततो मुहूर्तादुपलभ्य चेतनां
प्रमृज्य वक्त्रं रुधिराक्तमात्मनः ।
धृतिं समालम्ब्य विवृत्य लोचने
बलेन संस्तभ्य वृकोदरः स्थितः ॥ ९-५८-७० (६३४७७)
ग्ततो यमौ यमसदृशौ पराक्रमे
सपार्षतः शिनितनयश्च वीर्यवान् ।
समाह्वयन्नहमहमित्यभित्वरं--
स्तवात्मजं समभिययुर्वधैषिणः ॥ ९-५८-७१ (६३४७८)
निवर्त्य तान्पुनरपि पाण्डवो बली
तवात्मजं स्वयमभिगम्य कालवत् ।
चचार चाप्यपगतखेदवेपथुः
सुरेश्वरो नमुचिमिवोत्तमं रणे'॥ ॥ ९-५८-७२ (६३४७९)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि गदायुद्धपर्वणि
अष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-५८-३ जिगीषतोर्यथेति झ पाठः ॥
९-५८-४९ आस्थायेति । कौशिकान् कुश उन्मत्तस्तदाचरितान्मार्गानास्थाय
पुनः पुनरुत्पतनेन वञ्चनेन च भीममुन्मत्तीकृत्य गदया
ताडयामासेति द्वयोः सम्बन्धः ॥
९-५८-५२ नहृष्टमनसः खिन्नचेतसः ॥
९-५८-६१ शङ्खदेशे ललाटप्रान्त ॥
९-५८-६९ नेदुषां नाद कृतवतीनाम् ॥
९-५८-५८ अष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०५९
॥ श्रीः ॥

९.५९. अध्यायः ५९

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
भीमसेनेन दुर्योधनस्योरुभेदनम् ॥ १ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-५९-० (६३४८०)
सञ्चय उवाच। ९-५९-०क्ष् (५२३१)
समुदीर्णं ततो दृष्ट्वा सङ्ग्रामं कुरुमुख्ययोः ।
अब्रवीदर्जुनस्तत्र वासुदेवं यशस्विनम् ॥ ९-५९-१ (६३४८१)
अनयोर्वीरयोर्युद्धे को ज्यायान्भवतो मतः ।
कस्य वा को गुणो ज्यायानेतद्वद जनार्दन ॥ ९-५९-२ (६३४८२)
वासुदेव उवाच। ९-५९-३क्ष् (५२३२)
उपदेशोऽनयोस्तुल्यो भीमस्तु बलवत्तरः ।
कृती यत्नपरस्त्वेष धार्तराष्ट्रो वृकोदरात् ॥ ९-५९-३ (६३४८३)
भीमसेनस्तु धर्मेण युध्यमानो न जेष्यति ।
अन्यायेन तु युध्यन्वै हन्यादेव सुयोधनम् ॥ ९-५९-४ (६३४८४)
मायया निर्जिता देवैरसुरा इति नः श्रुतम् ।
विरोचनस्तु शक्रेण मायया निर्जितः स वै ॥ ९-५९-५ (६३४८५)
मायया चाक्षिपत्तेजो वृत्रस्य बलसूदनः ।
तस्मान्मायामयं वीर आतिष्ठतु वृकोदरः ॥ ९-५९-६ (६३४८६)
प्रतिज्ञातं च भीमेन द्यूतकाले धनञ्जय ।
ऊरू भेत्स्यामि ते सङ्ख्ये गदयेति सुयोधनम् ॥ ९-५९-७ (६३४८७)
सोऽयं प्रतिज्ञां तां चापि पारयत्वरिकर्शनः ।
मायाविनं तु राजानं माययैव निकृन्ततु ॥ ९-५९-८ (६३४८८)
यद्येष बलमास्थाय न्यायेन प्रहरिष्यति ।
विषमस्थस्ततो राजा भविष्यति युधिष्ठिरः ॥ ९-५९-९ (६३४८९)
पुनरेव तु वक्ष्यामि पाण्डवेय निबोध मे ।
धर्मराजापराधेन भयं नः पुनरागतम् ॥ ९-५९-१० (६३४९०)
कृत्वा हि सुमहत्कर्म हत्वा भीष्ममुखान्कुरून् ।
जयः प्राप्तो यशः प्राग्र्यं वैरं च प्रतियातितम् ।
तदेवं विजयः प्राप्तः पुनः संशयितः कृतः ॥ ९-५९-११ (६३४९१)
अबुद्धिरेषां महती धर्मराजस्य पाण्डव ।
यदेकविजये वीर पणितं कृतमीदृशम् ॥ ९-५९-१२ (६३४९२)
सुयोधनः कृती वीर एकायनगतस्तथा ॥ ९-५९-१३ (६३४९३)

अपि चोशनसा गीतः श्रूयतेऽयं पुरातनः ।
श्लोकस्तत्त्वार्थसहितस्तन्मे निगदतः शृणु ॥ ९-५९-१४ (६३४९४)
पुनरावर्तमानानां भग्नानां जीवितैषिणाम् ।
भेतव्यमरिशेषाणामेकायनगता हि ते ॥ ९-५९-१५ (६३४९५)
श्साहसोत्पतितानां च निराशानां च जीविते ।
न शक्यमग्रतः स्थातुं शक्रेणापि धनञ्जयघ ॥ ९-५९-१६ (६३४९६)
सुयोधनमिमं भग्नं हतसैन्यं ह्रदं गतम् ।
पराजितं वनप्रेप्सुं निराशं राज्यलम्भने ।
कोऽन्विष्य संयुगे प्राज्ञः पुनर्द्वन्द्वे समाह्वयेत् ॥ ९-५९-१७ (६३४९७)
अपि नो निर्जितं राज्यं न हरेत सुयोधनः ।
यस्त्रयोदशवर्षाणि गदया कृतनिश्रमः ।
चरत्यूर्ध्वं च तिर्यक्च भीमसेनिघांसया ॥ ९-५९-१८ (६३४९८)
एनं चेन्न महाबाहुरन्यायेन हनिष्यति ।
एष वः कौरवो राजा धार्तराष्ट्रो भविष्यति ॥ ९-५९-१९ (६३४९९)
सञ्जय उवाच। ९-५९-२०क्ष् (५२३३)
धनञ्जयस्तु श्रुत्वैतत्केशवस्य महात्मनः ।
प्रेक्षतो भीमसेनस्य सव्यमूरुमताडयत् ॥ ९-५९-२० (६३५००)
गृह्य संज्ञां ततो भीमो गदया व्यचरद्रणे ।
मण्डलानि विचित्राणि यमकानीतराणि च ॥ ९-५९-२१ (६३५०१)
दक्षिणं मण्डलं सव्यं गोमूत्रिकमथापि च ।
व्यचरत्पाण्डवो राजन्नरिं सम्मोहयन्निव ॥ ९-५९-२२ (६३५०२)
तथैव तव पुत्रोऽपि गदामार्गविशारदः ।
व्यचरल्लघु चित्रं च भीमसेनजिघांसया ॥ ९-५९-२३ (६३५०३)
आधुन्वन्तौ गदे घोरे चन्दनागरुरूषिते ।
वैरस्यान्तं परीप्सन्तौ रणे क्रुद्धाविवान्तकौ ॥ ९-५९-२४ (६३५०४)
अन्योन्यं तौ जिघांसन्तौ प्रवीरौ पुरुषर्षभौ ।
युयुधाते गरुत्मन्तौ यथा नागामिषैषिणौ ॥ ९-५९-२५ (६३५०५)
मण्डलानि बिचित्राणि चरतोर्नृपभीमयोः ।
गदासम्पातजास्तत्र प्रजज्ञुः पावकार्चिषः ॥ ९-५९-२६ (६३५०६)
समं प्रहरतोस्तत्र शूरयोर्बलिनोर्मृधे ।
क्षुब्धयोर्वायुना राजन्द्वयोरिव समुद्रयोः ॥ ९-५९-२७ (६३५०७)
तयोः प्रहरतोस्तुल्यं मत्तकुञ्जरयोरिव ।
गदानिर्घातसं ह्रादः प्रहाराणामजायत ॥ ९-५९-२८ (६३५०८)
तस्मिंस्तदा सम्प्रहारे दारुणे सङ्कुले भृशम् ।
उभावपि परिश्रान्तौ युध्यमानावरिन्दमौ ॥ ९-५९-२९ (६३५०९)
तौ मुहूर्तं समाश्वस्य पुनरेव परन्तप ।

अभ्यहारयतां क्रुद्धौ प्रगृह्य महती गदे ॥ ९-५९-३० (६३५१०)
तयोः समभवद्युद्धं घोररूपमसंवृतम् ।
गदानिपाते राजेन्द्र तक्षतोर्वै परस्परम् ॥ ९-५९-३१ (६३५११)
समरे प्रद्रुतौ तौ तु वृषभाक्षौ तरस्विनौ ।
अन्योन्यं जघ्नतुर्वीरौ पङ्कस्थौ महिषाविव ॥ ९-५९-३२ (६३५१२)
जर्झरीकृतसर्वाङ्गौ रुधिरेणाभिसंप्लुतौ ।
ददृशाते हिमवति पुष्पिताविव किंशुकौ ॥ ९-५९-३३ (६३५१३)
दुर्योधनस्तु पार्थेन विवरे सम्प्रदर्शिते ।
ईषदुत्स्मयमानस्तु सहसा प्रससार ह ॥ ९-५९-३४ (६३५१४)
तमभ्याशगतं प्राज्ञः क्षणे प्रेक्ष्य वृकोदरः ।
अवाक्षिपद्गदां तस्मिन्वेगेन महता बली ॥ ९-५९-३५ (६३५१५)
अवक्षेपं तु तं दृष्ट्वा पुत्रस्तव विशाम्पते ।
अपासर्पत्ततः स्थानात्सा मोघा न्यपतद्भुवि ॥ ९-५९-३६ (६३५१६)
मोक्षयित्वा प्रहारं तं सुतस्तव सुसम्भ्रमात् ।
भीमसेनं च गदया प्राहरत्कुरुसत्तम ॥ ९-५९-३७ (६३५१७)
तस्य विस्यन्दमानेन रुधिरेणामितौजसः ।
प्रहारगुरुपाताच्च मूर्छेव समजायत ॥ ९-५९-३८ (६३५१८)
तन्नावुध्यत पुत्रस्ते पीडितं पाण्डवं रणे ।
धारयामास भीमोऽपि शरीरमतिपीडितम् ॥ ९-५९-३९ (६३५१९)
अमन्यत स्थितं ह्येनं प्रहरिष्यन्तमाहवे ।
अतो न प्राहरत्तस्मै पुनरेव तवात्मजः ॥ ९-५९-४० (६३५२०)
ततो मुहूर्तनाश्वस्य दुर्योधनमुपस्थितम् ।
वेगेनाभ्ययतद्राजन्गदामादाय पाण्डवः ॥ ९-५९-४१ (६३५२१)
तमापतन्तं सम्प्रेक्ष्य संरब्धममितौजसम् ।
मोघमस्य प्रहारं तं चिकीर्षुर्भरतर्षभ ॥ ९-५९-४२ (६३५२२)
अवस्थाने मतिं कृत्वा पुत्रस्तव महामनाः ।
इयेषोत्पतितुं राजञ्छलयिष्यन्वृकोदरम् ॥ ९-५९-४३ (६३५२३)
अबुध्यद्भीमसेनस्तु राज्ञस्तस्य चिकीर्षितम् ।
अथास्य समभिद्रुत्य समुत्पत्य च सिंहवत् ॥ ९-५९-४४ (६३५२४)
सत्या वञ्चवतो राजन्पुनरेवोत्पतिष्यतः ।
ऊरुभ्यां प्राहिणोद्राजन्गदां वेगेन पाण्डवः ॥ ९-५९-४५ (६३५२५)
सा वज्रनिष्पेषसमा प्रहिता भीमकर्मणा ।
ऊरू दुर्योधनस्याथ बभञ्ज प्रियदर्शनौ ॥ ९-५९-४६ (६३५२६)
स पपात नरव्याघ्रो वसुधामनुनादयन् ।
भग्नोरुर्भीमसेनेन पुत्रस्तव महीपते ॥ ९-५९-४७ (६३५२७)
ववुर्वाताः सनिर्घाताः पांसुवर्षं पपात च ।

चचाल पृथिवी चापि सवृक्षक्षुपपर्वता ॥ ९-५९-४८ (६३५२८)
तस्मिन्निपतिते वीरे पत्यौ सर्वमहीक्षिताम् ।
महास्वना पुनर्दीप्ता सनिर्घाता भयङ्करी ।
पपात चोल्का महती पतिते पृथिवीपतौ ॥ ९-५९-४९ (६३५२९)
तथा शोणितवर्षं च पांसुवर्षं च भारत ।
ववर्ष मघवांस्तत्र तव पुत्रे निपातिते ॥ ९-५९-५० (६३५३०)
यक्षाणां राक्षसानां च पिशाचानां तथैव च ।
अन्तरिक्षे महान्नादस्तत्र भारत शुश्रुवे ॥ ९-५९-५१ (६३५३१)
तेन शब्देन घोरेण मृगाणामथ पक्षिणाम् ।
जज्ञे घोरतरः शब्दो बहूनां सर्वतोदिशम् ॥ ९-५९-५२ (६३५३२)
ये तत्र वाजिनः शेषा गजाश्च मनुजैः सह ।
मुमुचुस्ते महानादं तव पुत्रे निपातिते ॥ ९-५९-५३ (६३५३३)
बेरीशङ्खमृदङ्गानामभवच्च स्वनो महान् ।
अन्तर्भूमिगतश्चैव तव पुत्रे निपातिते ॥ ९-५९-५४ (६३५३४)
श्बहुपादैर्बहुभुजैः कबन्धैर्घोरदर्शनैः ।
नृत्यद्भिर्भयदैर्व्याप्ता दिशस्तत्राभवन्नृप ॥ ९-५९-५५ (६३५३५)
ध्वजवन्तोऽस्त्रवन्तश्च शस्त्रवन्तस्तथैव च ।
प्राकम्पन्त ततो राजंस्तव पुत्रे निपातितेघ ॥ ९-५९-५६ (६३५३६)
ह्रदाः कूपाश्च रुधिरमुद्वेमुर्नृपसत्तम ।
नद्यश्च सुमहावेगाः प्रतिस्रोतोवहाऽभवन् ॥ ९-५९-५७ (६३५३७)
पुल्लिङ्गा इव नार्यस्तु स्त्रीलिङ्गाः पुरुषाऽभवन् ।
दुर्योधने तदा राजन्पतिते तनये तव ॥ ९-५९-५८ (६३५३८)
दृष्ट्वा तानद्भुतोत्पातान्पाञ्चालाः पाण्डवैः सह ।
आविग्नमनसः सर्वे बभूवुर्भरतर्षभ ॥ ९-५९-५९ (६३५३९)
ययुर्देवा यथाकामं गन्धर्वाप्सरसस्तथा ।
कथयन्तोऽद्भुतं युद्धं सुतयोस्तव भारत ॥ ९-५९-६० (६३५४०)
तथैव सिद्धा राजेन्द्र तथा वातिकचारणाः ।
नरसिंहौ प्रशंसन्तौ विप्रजग्मुर्यथागतम् ॥ ॥ ९-५९-६१ (६३५४१)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि गदायुद्धपर्वणि
एकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-५९-१५ अरिशेषाणो पञ्चम्यर्थे षष्ठी ॥
९-५९-३४ सहसैवाभिसारित इति क छ पाठः ॥
९-५९-४५ धृत्या वञ्चयत इति क छ पाठः ॥

९-५९-४८ क्षुपः क्षुद्रवृक्षः ॥
९-५९-५९ एकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०६०
॥ श्रीः ॥
९.६०. अध्यायः ६०

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
भीमसेनेन दुर्योधनापनयानुस्मारणपूर्वकं वामपादेन तच्छिरस्ताडनम्
॥ १ ॥
युधिष्ठिरेण दुर्योधनसमाश्वासनम् ॥ २ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-६०-० (६३५४२)
सञ्जय उवाच। ९-६०-०क्ष् (५२३४)
तं पातितं ततो दृष्ट्वा महासालमिवोद्गतम् ।
प्रहृष्टमनसः सर्वे बभूवुस्तत्र पाण्डवाः ॥ ९-६०-१ (६३५४३)
उन्मत्तमिव मातङ्गं सिंहेन विनिपातितम् ।
ददृशुर्हृष्टरोमाणः सर्वे ते चापि सोमकाः ॥ ९-६०-२ (६३५४४)
ततो दुर्योधनं हत्वा भीमसेनः प्रतापवान् ।
पातितं कौरवेन्द्रं तमुपगम्येदमब्रवीत् ॥ ९-६०-३ (६३५४५)
गौर्गौरिति पुरा मन्द द्रौपदीमेकवाससम् ।
यत्सभायां हसन्नस्मांस्तदा वदसि दुर्मते ।
तस्यावहासस्य फलमद्य त्वं समवाप्नुहि ॥ ९-६०-४ (६३५४६)
एवमुक्त्वा स वामेन पदा मौलिमुपास्पृशत् ।
शिरश्च राजसिंहस्य पादेन समलोडयत् ॥ ९-६०-५ (६३५४७)
तथैव क्रोधसंरक्तो भीमः परबलार्दनः ।
पुनरेवाब्रवीद्वाक्यं यत्तच्छृणु नराधिप ॥ ९-६०-६ (६३५४८)
येऽस्मान्पुरा प्रनृत्यन्ति मूढा गौरिति गौरिति ।
तान्वयं प्रतिनृत्यामः पुनर्गौरिति गौरिति ॥ ९-६०-७ (६३५४९)
नास्माकं निकृतिर्वह्निर्नाक्षद्यूतं न वञ्चना ।
स्वबाहुबलमाश्रित्य प्रबाधामो वयं रिपून् ॥ ९-६०-८ (६३५५०)
सोऽवाप्य वैरस्य चिरस्य पारं
वृकोदरः प्राह शनैः प्रहस्य ।
युधिष्ठिरं केशवसृञ्जयांश्च

धनञ्जयं माद्रवतीसुतौ च ॥ ९-६०-९ (६३५५१)
रजस्वला द्रौपदीमानयन्ते
ये चाप्यकुर्वन्त सदस्यवस्त्राम्। ९-६०-१०च्तान्पश्यध्वं
पाण्डवैर्धार्तराष्ट्रान्
रणे हतांस्तपसा याज्ञसेन्याः ॥ ९-६०-१० (६३५५२)
ये नः पुरा षण्ढतिलानवोचन्
क्रूरा राज्ञो धृतराष्ट्रस्य पुत्राः ।
ते नो हताः सगणाः सानुबन्धाः
कामं स्वर्गं नरकं वा व्रजामः ॥ ९-६०-११ (६३५५३)
पुनश्च राज्ञः पतितस्य भूमौ
स तां गदां स्कन्धगतां प्रगृह्य ।
वामेन पादेन शिरः प्रमृद्य
दुर्योधनं नैकृतिकेत्यवोचत् ॥ ९-६०-१२ (६३५५४)
हृष्टेन राजन्कुरुपार्थिवस्य
क्षुद्रात्मना भीमसेनेन पादम् ।
दृष्ट्वा कृतं मूर्धनि नाभ्यनन्दन्
धर्मात्मानः सोमकानां प्रबर्हाः ॥ ९-६०-१३ (६३५५५)
तव पुत्रं तथा हत्वा कत्थमानं वृकोदरम् ।
नृत्यमानं च बहुशो धर्मराजोऽब्रवीदिदम् ॥ ९-६०-१४ (६३५५६)
गतोऽसि वैरस्यानृण्यं प्रतिज्ञा पूरिता त्वया ।
शुभेनाथाशुभेनैव कर्मणा विरमाधुना ॥ ९-६०-१५ (६३५५७)
मा शिरोऽस्य पदाऽमर्दीर्मा धर्मस्तेऽतिगो भवेत् ।
राजा ज्ञातिर्हतश्चायं नैतन्न्याय्यं तवानघ ॥ ९-६०-१६ (६३५५८)
एकादशचमूनाथं कुरूणामधिपं तथा ।
मास्प्राक्षीर्भीम पादेन राजानं ज्ञातिमेव च ॥ ९-६०-१७ (६३५५९)
हतबन्धुर्हतामात्यो भ्रष्टसैन्यो हतो मृधे ।
सर्वाकारेण शोच्योऽयं नावहास्योऽयमीश्वरः ॥ ९-६०-१८ (६३५६०)
विध्वस्तोऽयं हतामात्यो हतबन्धुर्हतात्मजः ।
उत्सन्नपिण्डो भ्राता च नैतन्न्याय्यं कृतं त्वया ॥ ९-६०-१९ (६३५६१)
धार्मिको भीमसेनोऽसावित्याहुस्त्वां पुरा जनाः ।
स कस्माद्भीमसेन त्वं राजानमधितिष्ठसि ॥ ९-६०-२० (६३५६२)
इत्युक्त्वा भीमसेनं तु साश्रुकण्ठो युधिष्ठिरः ।
उपसृत्याब्रवीद्दीनो दुर्योधनमरिन्दमम् ॥ ९-६०-२१ (६३५६३)
तात मन्युर्न ते कार्यो नात्मा शोच्यस्त्वया तथा ।
नूनं पूर्वकृतं कर्म सुघोरमनुभूयते ॥ ९-६०-२२ (६३५६४)
धात्रोपदिष्टं विषमं नूनं फलमसंस्कृतम् ।

यद्वयं त्वां जिघांसामस्त्वं चास्मान्कुरुसत्तम ॥ ९-६०-२३ (६३५६५)
आत्मनो ह्यपराधेन महद्व्यसनमीदृशम् ।
प्राप्तवानसि यल्लोभान्मदाद्बाल्याच्च भारत ॥ ९-६०-२४ (६३५६६)
घातयित्वा वयस्यांश्च भ्रातॄनथ पितॄंस्तथा ।
पुत्रान्पौत्रांस्तथा चान्यांस्ततोसि निधनं गतः ॥ ९-६०-२५ (६३५६७)
तवापराधादस्माभिर्भ्रातरस्ते निपातिताः ।
निहता ज्ञातयश्चापि दिष्टं मन्ये दुरत्ययम् ॥ ९-६०-२६ (६३५६८)
श्आत्मा न शोचनीयस्ते श्लाघ्यो मृत्युस्तवानघ ।
वयमेवाधुना शोच्याः सर्वावस्थासु कौरव ॥ ९-६०-२७ (६३५६९)
कृपणं वर्तयिष्यामस्तैर्हीना बन्धुभिः प्रियैः ।
भ्रातॄणां चैव पुत्राणां तथा वै शोकविह्वलाः ॥ ९-६०-२८ (६३५७०)
कथं द्रक्ष्यामि विधवा वधूः शोकपरिप्लुताः ।
त्वमेकः सुस्थितो राजन्स्वर्गे ते निलयो ध्रुवः ।
वयं नरकसंज्ञं वै दुःखं प्राप्स्याम दारुणम् ॥ ९-६०-२९ (६३५७१)
स्नुषाश्च प्रस्नुषाश्चैव धृतराष्ट्रस्य विह्वलाः ।
गर्हयिष्यन्ति नो नूनं विधवाः शोककर्शिताः ॥ ९-६०-३० (६३५७२)
सञ्जय उवाच। ९-६०-३१क्ष् (५२३५)
एवमुक्त्वा सुदुःखार्तो निशश्वास स पार्थिवः ।
विललाप चिरं चापि धर्मपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ ॥ ९-६०-३१ (६३५७३)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि गदायुद्धपर्वणि
षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०६१
॥ श्रीः ॥
९.६१. अध्यायः ६१

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
भीमे अपनयबुद्ध्या क्रुद्धेन बलरामेण लाङ्गलमुद्यम्य
तम्प्रत्यभिगमनम् ॥ १ ॥
कृष्णेन तत्सान्त्वनं ततो बलस्य द्वारकागमनम् ॥ २ ॥
युधिष्ठिरस्य कृष्णेन भीमेन च संलापः ॥ ३ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-६१-० (६३५७४)

धृतराष्ट्रा उवाच। ९-६१-०क्ष् (५२३६)
अधर्मेण हतं दृष्ट्वा राजानं माधवोत्तमः ।
किमब्रवीत्तदा सूत बलदेवो महाबलः ॥ ९-६१-१ (६३५७५)
गदायुद्धविशेषज्ञो गदायुद्धविशारदः ।
कृतवान्रौहिणेयो यत्तन्ममाचक्ष्व सञ्जय ॥ ९-६१-२ (६३५७६)
सञ्जय उवाच। ९-६१-३क्ष् (५२३७)
शिरस्यभिहतं दृष्ट्वा भीमसेनेन ते सुतम् ।
रामः प्रहरतां श्रेष्ठश्चुक्रोध बलवद्बली ॥ ९-६१-३ (६३५७७)
ततो मध्ये नरेन्द्राणामूर्ध्वबाहुर्हलायुधः ।
कुर्वन्नार्तस्वरं घोरं धिग्धिग्भीमेत्युवाच ह ॥ ९-६१-४ (६३५७८)
अहो धिग्यदधो नाभेः प्रहृतं धर्मविग्रहे ।
नैतद्दृष्टं गदायुद्धे कृतवान्यद्वृकोदरः ॥ ९-६१-५ (६३५७९)
अधो नाभ्या न हन्तव्यमिति शास्त्रस्य निश्चयः ।
अयं तु शास्त्रमुत्सृज्य स्वच्छन्दात्सम्प्रवर्तते ॥ ९-६१-६ (६३५८०)
तस्य तत्तद्ब्रुवाणस्य रोषः समभवन्महान् ।
श्ततो राजानमालोक्य रोषसंरक्तलोचनः ।
बलदेवो महाराज ततो वचनमब्रवीत् ॥ ९-६१-७ (६३५८१)
न चैष पतितः कृष्ण केवलं मत्समोऽसमः ।
आश्रितस्य तु दौर्बल्यादाश्रयः परिभर्त्स्यते ॥ ९-६१-८ (६३५८२)
ततो लाङ्गलमुद्यम्य भीममभ्यद्रवद्बली ॥ ९-६१-९ (६३५८३)
तस्योर्ध्वबाहोः सदृशं रूपमासीन्महात्मनः ।
बहुधातुविचित्रस्य श्वेतस्येव महागिरेः ॥ ९-६१-१० (६३५८४)
ग्भ्रातृभिः सहितो वीरैः सार्जुनैरस्त्रकोविदैः ।
न विव्यथे महाराज दृष्ट्वा हलधरं बली'॥ ९-६१-११ (६३५८५)
अथ रामं निजग्राह केशवो विनयान्वितः ।
बाहुभ्यां पीनवृत्ताभ्यां प्रयत्नाद्बलवद्बली ॥ ९-६१-१२ (६३५८६)
सितासितौ यदुवरौ शुशुभातेऽधिकं तदा ।
ग्सङ्गताविव राजेन्द्र कैलासाञ्जनपर्वतौ ।
नभोगतौ यथा राजंश्चन्द्रसूर्यौ दिनक्षये ॥ ९-६१-१३ (६३५८७)
उवाच चैनं संरब्धं शमयन्निव केशवः ॥ ९-६१-१४ (६३५८८)
आत्मवृद्धिर्मित्रवृद्धिर्मित्रमित्रोदयस्तथा ।
विपरीतं द्विषत्स्वेतत्षड्विधा वृद्धिरात्मनः ॥ ९-६१-१५ (६३५८९)
आत्मन्यपि च मित्रे च विपरीतं यदा भवेत् ।
तदा विद्यान्मनोग्लानिमाशु शान्तिकरो भवेत् ॥ ९-६१-१६ (६३५९०)
अस्माकं सहजं मित्रं पाण्डवाः शुद्धपौरुषाः ।
स्वकाः पितृष्वसुः पुत्रास्ते परैर्निकृता भृशम् ॥ ९-६१-१७ (६३५९१)

प्रतिज्ञापालनं धर्मः क्षत्रियस्येति वेत्थ तत् ॥ ९-६१-१८ (६३५९२)
सुयोधनस्य गदया भक्ताऽस्म्यूरू महाहवे ।
इति पूर्वं प्रतिज्ञातं भीमेन हि सभातले ॥ ९-६१-१९ (६३५९३)
मैत्रेयेणाभिशप्तश्च पूर्वमेव महार्षिणा ।
ऊरू ते भेत्स्यते भीमो गदयेति परन्तप ।
अतो दोषं न पश्यामि मा क्रुध्यस्व प्रलम्बहन् ॥ ९-६१-२० (६३५९४)
यौनः स्वैः सुखहार्दैश्च सम्बन्धः सह पाण्डवैः ।
तेषां वृद्ध्या हि वृद्धिर्नो मा क्रुधः पुरुषर्षभ ॥ ९-६१-२१ (६३५९५)
वासुदेववचः श्रुत्वा सीरभृत्प्राह धर्मवित् ॥ ९-६१-२२ (६३५९६)
धर्मश्च धारितः सद्भिः स च द्वाभ्यां नियच्छति ।
अर्थश्चाप्यतिलुब्धस्य कामश्चातिप्रसङ्गिणः ॥ ९-६१-२३ (६३५९७)
धर्मार्थौ धर्मकामौ च कामार्थौ चाप्यपीडयन् ।
धर्मार्थकामान्योऽभ्येति सोत्यन्तं सुखमश्नुते ॥ ९-६१-२४ (६३५९८)
तदिदं व्याकुलं सर्वं कृतं धर्मस्य पीडनात् ।
भीमसेनेन गोविन्द कामं त्वं तु यथाऽऽत्थ माम् ॥ ९-६१-२५ (६३५९९)
कृष्ण उवाच। ९-६१-२६क्ष् (५२३८)
अरोषणो हि धर्मात्मा सततं धर्मवत्सलः ।
भवान्प्रख्यायते लोके तस्मात्संशाम्य मा क्रुधः ॥ ९-६१-२६ (६३६००)
प्राप्तं कलियुगं विद्धि प्रतिज्ञां पाण्डवस्य च ।
आनृण्यं यातु वैरस्य प्रतिज्ञायाश्च पाण्डवः ।
ग्ततः पुरुषशार्दूलो हत्वा नैकृतिकं रणे ॥ ९-६१-२७ (६३६०१)
निकृत्या निकृतिप्रज्ञं यो हन्याद्वैरिणं रणे ।
अधर्मो विद्यते नात्र यद्भीमो हतवान्रिपुम् ॥ ९-६१-२८ (६३६०२)
युध्यमानं रणे वीरं कुरुवृष्णियशस्करम् ।
अनेन कर्णः सन्दिष्टः पृष्ठतो धनुरच्छिनत् ॥ ९-६१-२९ (६३६०३)
ततः सञ्छिन्नधन्वानं विरथं पौरुषे स्थितम् ।
व्यायुधीकृत्य बहवः सौभद्रमपलायिनम् ॥ ९-६१-३० (६३६०४)
जन्मप्रभृति लुब्धश्च पापात्मा चैष दुर्मतिः ।
निहतो भीमसेनेन दुर्बुद्धिः कुलपांसनः ॥ ९-६१-३१ (६३६०५)
प्रतिज्ञां भीमसेनेन त्रयोदशसमार्जिताम् ।
किमर्थं नाभिजानाति युध्यमानो हि शत्रुभिः ॥ ९-६१-३२ (६३६०६)
ऊर्ध्वमाक्रम्य वेगेन जिघांसन्तं वृकोदरः ।
बिभेद गदया चोरू न स्थाने न च मण्डले'॥ ९-६१-३३ (६३६०७)
सञ्जय उवाच। ९-६१-३४क्ष् (५२३९)
धर्मच्छलमिमं श्रुत्वा केशवात्स विशाम्पते ।
नैव प्रीतमाना रामो वचनं प्राह संसदि ॥ ९-६१-३४ (६३६०८)

हत्वाऽधर्मेण राजानं धर्मात्मानं सुयोधनम् ।
जिह्मयोधीति लोकेऽस्मिन्ख्यातिं यास्यति पाण्डवः ॥ ९-६१-३५ (६३६०९)
दुर्योधनोऽपि धर्मात्मा गतिं यास्यति शाश्वतीम् ।
ऋजुयोधी हतो राजा धर्मराष्ट्रो नराधिपः ॥ ९-६१-३६ (६३६१०)
युद्धदीक्षां प्रविश्याजौ रणयज्ञं वितत्य च ।
हुत्वाऽऽत्मानममित्राग्नौ प्राप चावभृथं यशः ।
ग्स्वर्गं गन्ता महाराजः ससुहृज्ज्ञातिबान्धवः'॥ ९-६१-३७ (६३६११)
इत्युक्त्वा रथमास्थाय रौहिणेयः प्रतापवान् ।
श्वेताभ्रशिखराकारः प्रययौ द्वारकां प्रति ॥ ९-६१-३८ (६३६१२)
पाञ्चालाश्च सवार्ष्णेयाः पाण्डवाश्च विशाम्पते ।
रामे द्वारवतीं याते नातिप्रमनसोऽभवन् ॥ ९-६१-३९ (६३६१३)
ततो युधिष्ठिरं दीनं चिन्तापरमधोमुखम् ।
शोकोपहतसङ्कल्पं वासुदेवोऽब्रवीदिदम् ॥ ९-६१-४० (६३६१४)
वासुदेव उवाच। ९-६१-४१क्ष् (५२४०)
धर्मराज किमर्थं त्वमधर्ममनुमन्यसे ।
हतबन्धोर्यदेतस्य पतितस्य विचेतसः ॥ ९-६१-४१ (६३६१५)
दुर्योधनस्य भीमेन मृद्यमानं शिरः पदा ।
उपप्रेक्षसि कस्मात्त्वं धर्मज्ञः सन्नराधिप ॥ ९-६१-४२ (६३६१६)
युधिष्ठिर उवाच। ९-६१-४३क्ष् (५२४१)
न ममैतत्प्रियं कृष्ण यद्राजानं वृकोदरः ।
पदा मूर्ध्न्यस्पृशत्क्रोधान्न च हृष्ये कुलक्षये ॥ ९-६१-४३ (६३६१७)
निकृत्या निकृता नित्यं धृतराष्ट्रसुतैर्वयम् ।
बहूनि परुषाण्युक्त्वा वनं प्रस्थापिता वयम् ॥ ९-६१-४४ (६३६१८)
भीमसेनस्य तद्दुःखमतीव हृदि वर्तते ।
इति सञ्चिन्त्य वार्ष्णेय मयैतत्समुपेक्षितम् ॥ ९-६१-४५ (६३६१९)
तस्माद्धत्वाऽकृतप्रज्ञं लुब्धं कामवशानुगम् ।
लभतां पाण्डवः कामं धर्मोऽधर्मोऽथवा कृतः ॥ ९-६१-४६ (६३६२०)
सञ्जय उवाच। ९-६१-४७क्ष् (५२४२)
इत्युक्तवति कौन्तेये धर्मराजे युधिष्ठिरे ।
वासुदेवो महाबाहुर्युधिष्ठिरमभाषत ।
काममस्त्वेतदिति वै कृच्छ्राद्यदुकुलोद्वहः ॥ ९-६१-४७ (६३६२१)
इत्युक्त्वा वासुदेवोऽपि वायुपुत्रप्रियेप्सया ।
अन्वमोदत तत्सर्वं यद्भीमेन कृतं युधि ॥ ९-६१-४८ (६३६२२)
ग्अर्जुनोऽपि महाबाहुरप्रीतेनान्तरात्मना ।
नोवाच किञ्चिद्वचनं भ्रातरं साध्वसाधु वा'॥ ९-६१-४९ (६३६२३)
भीमसेनोऽपि हत्वाऽऽजौ तव पुत्रममर्षणः ।

अभिवाद्याग्रतः स्थित्वा सम्प्रहृष्टः कृताञ्जलिः ॥ ९-६१-५० (६३६२४)
प्रोवाच सुमहातेजा धर्मराजं युधिष्ठिरम् ।
हर्षादुत्फुल्लनयनो जितकाशी विशाम्पते ॥ ९-६१-५१ (६३६२५)
तवाद्य पृथिवी सर्वा क्षेमा निहतकण्टका ।
तां प्रशाधि महाराज स्वधर्ममनुपालय ॥ ९-६१-५२ (६३६२६)
यस्तु कर्ताऽस्य वैरस्य निकृत्या निकृतिप्रियः ।
सोऽयं विनिहतः शेते पृथिव्यं पृथिवीपते ॥ ९-६१-५३ (६३६२७)
दुःशासनप्रभृतयः सर्वे ते चोग्रवादिनः ।
राधेयः शकुनिश्चैव हताश्च तव शत्रवः ॥ ९-६१-५४ (६३६२८)
सेयं रत्नसमाकीर्णा मही सवनपर्वता ।
उपावृत्ता महाराज त्वामद्य निहतद्विषम् ॥ ९-६१-५५ (६३६२९)
युधिष्ठिर उवाच। ९-६१-५६क्ष् (५२४३)
गतो वैरस्य निधनं हतो राजा सुयोधनः ।
कृष्णस्य मतमास्थाय विजितेयं वसुन्धरा ॥ ९-६१-५६ (६३६३०)
दिष्ट्या गतस्त्वमानृण्यं मातुः कोपस्य चोभयोः ।
दिष्ट्या जयसि दुर्धर्ष दिष्ट्या शत्रुर्निपातितः ॥ ॥ ९-६१-५७ (६३६३१)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि गदायुद्धपर्वणि
एकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-६१-१५ आत्मवृद्धिः शत्रुक्षयः स्वमित्रस्य वृद्धिः शत्रुमित्रस्य
क्षयः स्वमित्रमित्रस्य वृद्धिः शत्रुमित्रमित्रस्य क्षयः एवं
षड्विधा आत्मनो वृद्धिः ॥
९-६१-१६ यदि चोदात्मनो ग्लानिस्तदा शान्तिकर इति क पाठः ॥
९-६१-१९ भक्ता भङ्क्ष्ये ॥
९-६१-२१ यौनः योनिनिमित्तः सम्बन्धः । अस्माकं पितामहः पाण्डवानां
मातामहश्चैक इति यौनसम्बन्धः ॥
९-६१-२२ सीरभृत् रामः ॥
९-६१-२३ धर्मइति । नियच्छति नियममेति अर्थकामाभ्यां धर्मः
सङ्कोचमेतीत्सर्थः ॥
९-६१-२४ धर्मार्थौ कामे नापीडयन् धर्मकावर्थेनापीडयन् कामार्थौ
धर्मेण चापीडयन्नित्यर्थः ॥
९-६१-२५ कामं यथेष्टं त्वं मां प्रति उक्तवानसि नतु धर्म्यें ॥
९-६१-२७ कलियुगारम्भे एतावत्पापं नातीव खेदावहमिति भावः ॥
९-६१-४१ अधर्ममनुपश्यसीति क छ पाठः ॥

९-६१-४६ धर्मोऽधर्मे च वा कृते इति झ पाठः ॥
९-६१-६२ एकषष्टितमोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०६२
॥ श्रीः ॥
९.६२. अध्यायः ६२

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
पाञ्चालादिभिर्भीमस्तुतिः ॥ १ ॥
कृष्णादुर्योधनयोः परस्परगर्हणम् ॥ २ ॥
दुर्योधनेनात्मस्तुतौ तन्मूर्धि गन्धर्वैः पुष्पवर्षणम् ॥ ३ ॥
भीष्मादिमरणेन दुःखितानां पाण्डवानां कृष्णेन समाश्वासनम् ॥ ४ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-६२-० (६३६३२)
धृतराष्ट्र उवाच। ९-६२-०क्ष् (५२४४)
हतं दुर्योधनं दृष्ट्वा भीमसेनेन संयुगे ।
पाण्डवाः सृञ्जयाश्चैव किमकुर्वत सञ्जय ॥ ९-६२-१ (६३६३३)
सञ्जय उवाच। ९-६२-२क्ष् (५२४५)
हतं दुर्योधनं दृष्ट्वा भीमसेनेन संयुगे ।
सिंहेनेव महाराज मत्तं वनगजं यथा ॥ ९-६२-२ (६३६३४)
प्रहृष्टमनसस्तत्र कृष्णेन सह पाण्डवाः ।
पाञ्चालाः सृञ्जयाश्चैव निहते कुरुनन्दने ।
आविध्यन्नुत्तरीयाणि सिंहनादांश्च नेदिरे ॥ ९-६२-३ (६३६३५)
नैतान्हर्षसमाविष्टानियं सेहे वसुन्धरा ॥ ९-६२-४ (६३६३६)
धनूंष्येके व्याक्षिपन्त ज्याश्चाप्यन्ये तथाऽक्षिपन् ।
दध्मुरन्ये महाशङ्खानन्ये जघ्नुश्च दुन्दुभीन् ॥ ९-६२-५ (६३६३७)
चिक्रीडुश्च तथैवान्ये जहसुश्च तवाहिताः ।
अब्रुवंश्चासकृद्वीरा भीमसेनमिदं वचः ॥ ९-६२-६ (६३६३८)
दुष्करं भवता कर्म रणेऽद्य सुमहत्कृतम् ।
कौरवेयं रणे हत्वा गदयाऽतिकृतश्रमम् ॥ ९-६२-७ (६३६३९)
इन्द्रेणेव हि वृत्रस्य वधं परमसंयुगे ।
त्वया कृतममन्यन्त शत्रोर्वधमिमं जनाः ॥ ९-६२-८ (६३६४०)
चरन्तं विविधान्मार्गान्मण्डलानि च सर्वशः ।
दुर्योधनमिमं शूरं कोऽन्यो हन्याद्वृकोदरात् ॥ ९-६२-९ (६३६४१)

वैरस्य च गतः पारं त्वमिहान्यैः सुदुर्गमम् ।
अशक्यमेतदन्येन सम्पादयितुमीदृशम् ॥ ९-६२-१० (६३६४२)
कुञ्जरेणेव मत्तेन वीरसङ्ग्राममूर्धनि ।
दुर्योधपशिरो दिष्ट्या पादेन मृदितं त्वया ॥ ९-६२-११ (६३६४३)
सिंहेन महिषस्येव कृत्वा सङ्गरमुत्तमम् ।
दुःशासनस्य रुधिरं दिष्ट्या पीतं त्वयाऽनघ ॥ ९-६२-१२ (६३६४४)
ये विप्रकुर्वन्राजानं धर्मात्मानं युधिष्ठिरम् ।
मूर्ध्नि तेषां कृतः पादो दिष्ट्या ते स्वेन कर्मणा ॥ ९-६२-१३ (६३६४५)
अमित्राणामधिष्ठानाद्वधाद्दुर्योधनस्य च ।
भीम दिष्ट्या पृथिव्यां ते प्रथितं सुमहद्यशः ॥ ९-६२-१४ (६३६४६)
एवं नूनं हते वृत्रे शक्रं नन्दन्ति बन्दिनः ।
तथा त्वां निहतामित्रं वयं नन्दाम भारत ॥ ९-६२-१५ (६३६४७)
दुर्योधनवधे यानि रोमाणि हृषितानि नः ।
अद्यापि न विकृष्यन्ते तानि तद्विद्धि भारत ।
इत्यब्रुन्भीमसेनं वातिकास्तत्र सङ्गताः ॥ ९-६२-१६ (६३६४८)
तान्हृष्टान्पुरुषव्याघ्रान्पाञ्चालान्पाण्डवैः सह ।
ब्रुवतोऽसदृशं तत्र प्रोवाच मधुसूदनः ॥ ९-६२-१७ (६३६४९)
न न्याय्यं निहतं शत्रुं भूयो हन्तुं नराधिपाः ।
असकृद्वाग्भिरुग्राभिर्निहतो ह्येष मन्दधीः ॥ ९-६२-१८ (६३६५०)
तदैवैष हतः पापो यदैव निरपत्रपः ।
लुब्धः पापसहायश्च सुहृदां शासनातिगः ॥ ९-६२-१९ (६३६५१)
बहुशो विदुरद्रोणकृपगाङ्गेयसृञ्जयैः ।
पाण्डुभ्यः प्रार्थ्यमानोऽपि पित्र्यमंशं न दत्तवान् ॥ ९-६२-२० (६३६५२)
नैव तेभ्योऽद्य मित्रं वा शत्रुर्वा पुरुषाधमः ।
किमनेन वितुन्नेन वाग्भिः काष्ठसधर्मणा ॥ ९-६२-२१ (६३६५३)
रथेष्वारोहत क्षिप्रं गच्छामो वसुधाधिपाः ।
दिष्ट्या हतोऽयं पापात्मा सामात्यज्ञातिबान्धवः ॥ ९-६२-२२ (६३६५४)
इति श्रुत्वा त्वधिक्षेपं कृष्णाद्दुर्योधनो नृपः ।
अमर्षवशमापन्न उदतिष्ठद्विशाम्पते ॥ ९-६२-२३ (६३६५५)
स्फिग्देशेनोपविष्टः स दोर्भ्यां विष्टभ्य मेदिनीम् ।
दृष्टिं भ्रूसङ्कटां कृत्वा वासुदेवे न्यपातयत् ॥ ९-६२-२४ (६३६५६)
अर्धोन्नतशरीरस्य रूपमासीन्नृपस्य तु ।
क्रुद्धस्याशीविषस्येव च्छिन्नपुच्छस्य भोगिनः ॥ ९-६२-२५ (६३६५७)
प्राणान्तकरिणीं घोरां वेदनामप्यचिन्तयन् ।
दुर्योधनो वासुदेवं वाग्भिरुग्राभिरार्दयत् ॥ ९-६२-२६ (६३६५८)
कंसदासस्य दायाद न ते लज्जाऽस्त्यनेन वै ।

अधर्मेण गदायुद्धे यदहं विनिपातितः ।
ऊरूभिन्धीति भीमस्य स्मृतिं मिथ्याप्रयच्छता ॥ ९-६२-२७ (६३६५९)
किं न विज्ञातमेतन्मे यदर्जुनमवोचथाः ।
घातयित्वा महीपालानृजुयुद्धान्सहस्रशः ।
जिह्मैरुपायैर्बहुभिर्न ते लज्जा न ते घृणा ॥ ९-६२-२८ (६३६६०)
अहन्यहनि शूराणां कुर्वाणः कदनं महत् ।
शिखण्डिनं पुरस्कृत्य घातितस्ते पितामहः ॥ ९-६२-२९ (६३६६१)
अश्वत्थाम्नः सनामानं हत्वा नागं सुदुर्मते ।
आचार्यो न्यासितः शस्त्रं किं तन्न विदितं मया ॥ ९-६२-३० (६३६६२)
स चानेन नृशंसेन धृष्टद्युम्नेन वीर्यवान् ।
पात्यमानस्त्वया दृष्टो न चैनं त्वमवारयः ॥ ९-६२-३१ (६३६६३)
वधार्थं पाण्डुपुत्रस्य याचितां शक्तिमेव च ।
घटोत्कचे व्यंसयतः कस्त्वत्तः पापकृत्तमः ॥ ९-६२-३२ (६३६६४)
छिन्नहस्तः प्रायगतस्तथा भूरिश्रवा बली ।
त्वयाऽभिसृष्टेन हतः शैनेयेन दुरात्मना ॥ ९-६२-३३ (६३६६५)
कुर्वाणश्चोत्तमं कर्म कर्णः पार्थजिगीषया ।
व्यंसनेनाश्वसेनस्य पन्नगेन्द्रस्य वै पुनः ॥ ९-६२-३४ (६३६६६)
पुनश्च पतिते चक्रे व्यसनार्तः पराजितः ।
पापितः समरे कर्णश्चक्रव्याग्रोऽग्रणीर्नृणाम् ॥ ९-६२-३५ (६३६६७)
यदि मां चापि कर्णं च भीष्मद्रोणौ च संयुगे ।
ऋजुना प्रतियुध्येथा न ते स्याद्विजयो ध्रुवम् ॥ ९-६२-३६ (६३६६८)
त्वया पुनरनार्येण जिह्ममार्गेण पार्थिवाः ।
स्वधर्ममनुतिष्ठन्तो वयं चान्ये च घातिताः ॥ ९-६२-३७ (६३६६९)
ग्त्वया मायाविना कृष्ण मायां कर्मप्रमोषिणीम् ।
कृत्वा हतः सिन्धुपतिः किं तन्न विदितं मम'॥ ९-६२-३८ (६३६७०)
वासुदेव उवाच। ९-६२-३९क्ष् (५२४६)
हतस्त्वमसि गान्धारे सभ्रातृसुतबान्धवः ।
सगणः ससुहृच्चैव पापं मार्गमनुष्ठितः ॥ ९-६२-३९ (६३६७१)
तवैव दुष्कृतैर्वीरौ भीष्मद्रोणौ निपातितौ ।
कर्णश्च निहतः सङ्ख्ये तव शीलानुवर्तकः ॥ ९-६२-४० (६३६७२)
याच्यमानं मया मूढ पित्र्यमंशं न दित्ससि ।
पाण्डवेभ्यः स्वराज्यं च लोभाच्छकुनिनिश्चयात् ॥ ९-६२-४१ (६३६७३)
विषं ते भीमसेनाय दत्तं सर्वे च पाण्डवाः ।
प्रदीपिता जतुगृहे मात्रा सह सुदुर्मते ॥ ९-६२-४२ (६३६७४)
सभायां याज्ञसेनी च कृष्टा द्यूते रजस्वला ।
तदैव तावद्दुष्टात्मन्वध्यस्त्वं निरपत्रप ॥ ९-६२-४३ (६३६७५)

अनक्षज्ञं च धर्मज्ञं सौबलेनाक्षवेदिना ।
निकृत्या यत्पराजैषीस्तस्मादसि हतो रणे ॥९-६२-४४ (६३६७६)
जयद्रथेन पापेन यत्कृष्णा क्लेशिता वने ।
यातेषु मृगयां चैव तृणबिन्दोरथाश्रमम् ॥९-६२-४५ (६३६७७)
अभिमन्युश्च यद्बाल एको बहुभिराहवे ।
त्वद्दोषैर्निहतः पाप तस्मादसि हतो रणे ॥९-६२-४६ (६३६७८)
ग्कुर्वाणं कर्म समरे पाण्डवानर्थकाङ्क्षिणम् ।
यच्छिखण्ड्यवधीद्भीष्मं मित्रार्थे न व्यतिक्रमः ॥९-६२-४७ (६३६७९)
स्वधर्मं पृष्ठतः कृत्वा आचार्यस्त्वत्प्रियेप्सया ।
पार्षतेन हतः सङ्ख्ये वर्तमानोऽसतां पथि ॥९-६२-४८ (६३६८०)
प्रतिज्ञामात्मनः सत्यां चिकीर्षन्समरे निपुम् ।
हतवान्सात्वतो विद्वान्सौमदत्तिं महारथम् ॥९-६२-४९ (६३६८१)
अर्जुनः समरे राजन्युध्यमानः कदाचन ।
निन्दितं पुरुषव्याघ्रः करोति न कथञ्चन ॥९-६२-५० (६३६८२)
लब्ध्वाऽपि बहुधा छिद्रं वीरवृत्तमनुस्मरन् ।
निजघान रणे कर्णं मैवं वोचः सुदुर्मते ॥९-६२-५१ (६३६८३)
देवानां मतमाज्ञाय तेषां प्रियहितेप्सया ।
अर्जुनस्य महानागं मया व्यंसितमस्त्रजम् ॥९-६२-५२ (६३६८४)
त्वं च भीष्मश्च कर्णश्च द्रोणो द्रौणायनिस्तथा ।
विराटनगरे तस्य ह्यानृशंस्येन जीविताः ॥९-६२-५३ (६३६८५)
स्मर पार्थस्य विक्रान्तं गन्धर्वेषु कृतं तथा ।
अधर्मं नात्र गान्धारे पाण्डवैर्यत्कृतं त्वयि ॥९-६२-५४ (६३६८६)
स्वबाहुबलमास्थाय स्वधर्मेण परन्तपाः ।
जितवन्तो रणे वीराः पापोसि निधनं गतः'॥९-६२-५५ (६३६८७)
श्यान्यकार्याणि चास्माकं कृतानिति प्रभाषसे ।
वैगुण्येन तवात्यर्थं सर्वं हि तदनुष्ठितम् ॥९-६२-५६ (६३६८८)
बृहस्पतेरुशनसो नोपदेशः श्रुतस्त्वया ।
वृद्धा नोपासिताश्चैव हितं वाक्यं न ते श्रुतभ् ॥९-६२-५७ (६३६८९)
लोभेनातिबलेन त्वं तृष्णया च वशीकृतः ।
कृतवानस्यकार्याणि विपाकस्तस्य भुज्यताम् ॥৳ ९-६२-५८ (६३६९०)
दुर्योधन उवाच। ९-६२-५९क्ष् (५२४७)
अधीतं विधिवद्दत्तं भूः प्रभुक्ता ससागरा ।
मूर्ध्नि स्थिममित्राणां को नु स्वन्ततरो मया ॥९-६२-५९ (६३६९१)
यदिष्टं क्षत्रबन्धूनां स्वधर्ममनुपश्यताम् ।
तदिदं निधनं प्राप्तं को नु स्वन्ततरो मया ॥९-६२-६० (६३६९२)
देवार्हा मानुषा भोगाः प्राप्ता असुलभा नृपैः ।

ऐश्वर्यं चोत्तमं प्राप्तं को नु स्वन्ततरो मया ॥ ९-६२-६१ (६३६९३)
ससुहृत्सानुबन्धस्च स्वर्गं गन्ताऽहमच्युत ।
यूयं गर्हितसङ्कल्पाः शोचन्तो वर्तयिष्यथ ॥ ९-६२-६२ (६३६९४)
ग्न मे विषादो भीमेन पादेन शिर आहतम् ।
काका वा कङ्कगृध्रा वा निधास्यन्ति पदं क्षणात्'॥ ९-६२-६३ (६३६९५)
सञ्जय उवाच। ९-६२-६४क्ष् (५२४८)
अस्य वाक्यस्य निधने कुरुराजस्य धीमतः ।
अपतत्सुमहद्वर्षं पुष्पाणां पुण्यगन्धिनाम् ॥ ९-६२-६४ (६३६९६)
अवादयन्त गन्धर्वा वादित्रं सुमनोहरम् ॥ ९-६२-६५ (६३६९७)
जगुश्चाप्सरसो राज्ञो यशः सम्बद्धमेव च ।
सिद्धाश्च मुमुचुर्वाचः साधुसाध्विति पार्थिव ॥ ९-६२-६६ (६३६९८)
ववौ च सुरभिर्वायुः पुण्यगन्धो मृदुःसुखः ।
व्यराजंश्च दिशः सर्वा नभो वैदूर्यसन्निभम् ॥ ९-६२-६७ (६३६९९)
अत्यद्भुतानि ते दृष्ट्वा वासुदेवपुरोगमाः ।
दुर्योधनस्य पूजां तु दृष्ट्वा व्रीडामुपागमन् ॥ ९-६२-६८ (६३७००)
हतांश्चाधर्मतः श्रुत्वा शोकार्ताः शुशुचुर्हि ते ।
भीष्मं द्रोणं तथा कर्णं भूरिश्रवसमेव च ॥ ९-६२-६९ (६३७०१)
तांस्तु चिन्तापरान्दृष्ट्वा पाण्डवान्दीनचेतसः ।
प्रोवाचेदं वचः कृष्णो मेघदुन्दुभिनिस्वनः ॥ ९-६२-७० (६३७०२)
नैष शक्योऽतिशीघ्रास्त्रस्ते च सर्वे महारथाः ।
ऋजुयुद्धेन विक्रान्ता हन्तुं युष्माभिराहवे ॥ ९-६२-७१ (६३७०३)
उपायान्निहता ह्येते मया तस्मान्नराधिपाः ।
अन्यथा पाण्डवेयानां नाभविष्यज्जयः क्वचित् ॥ ९-६२-७२ (६३७०४)
ते हि सर्वे महेष्वासाश्चत्वारोऽतिरथा मुवि ।
अशक्या धर्मतो हन्तुं लोकपालैरपि स्वयम् ॥ ९-६२-७३ (६३७०५)
तथैवायं गदापाणिर्धार्तराष्ट्रो गतश्रमः ।
अशक्यो धर्मतो हन्तुं कालेनापि दि दण्डिना ॥ ९-६२-७४ (६३७०६)
नैतन्मनसि कर्तव्यं यदयं निहतो नृपः ।
मिथ्याचर्याच्छलोपायैर्बहवः शत्रवो हताः ॥ ९-६२-७५ (६३७०७)
पूर्वैरनुगतो मार्गो देवैरसुरघातिभिः ।
सद्भिश्चानुगतः पन्थाः सर्वैरनुगमिष्यते ॥ ९-६२-७६ (६३७०८)
ग्एवं विधात्रा विहितं स्वयमेषां महात्मनाम् ।
दैवं पुरुषकारेण न शक्यमतिवर्तितुम् ॥ ९-६२-७७ (६३७०९)
भूतं भव्यं भविष्यच्च निमेषाद्यो हनिष्यति ।
कृतान्तमन्यथा कर्तुं नेच्छेत्सोऽयं धनञ्जय ॥' ९-६२-७८ (६३७१०)
कृतकृत्याः स्म सायाह्ने निवासं रोचयामहे ।

साश्वनागरथाः सर्वे विश्राम्यन्तु नराधिपाः ॥ ९-६२-७९ (६३७११)
वासुदेववचः श्रुत्वा तदानीं पाण्डवैः सह ।
पाञ्चाला भृशसंहृष्टा विनेदुः सिंहसङ्घवत् ॥ ९-६२-८० (६३७१२)
ततः प्राध्मापयच्छङ्खं पाञ्चजन्यं जनार्दनः ।
ग्देवदत्तं प्रहृष्टात्मा शङ्खप्रवरमर्जुनः ॥ ९-६२-८१ (६३७१३)
अनन्तविजयं राजा कुन्तीपुत्रो युधिष्ठिरः ।
पोण्ड्रं दध्मौ महाशङ्खं भीमकर्मा वृकोदरः ॥ ९-६२-८२ (६३७१४)
नकुलः सहदेवश्च सुघोषमणिपुष्पकौ ।
धृष्टद्युम्नस्तथा जैत्रं सात्यकिर्नन्दिवर्धनम् ॥ ९-६२-८३ (६३७१५)
तेषां नादेन महता शङ्खानां भरतर्षभ ।
आपुपूरे नभः सर्वं पृथिवी च चचाल ह ॥ ९-६२-८४ (६३७१६)
ततः शङ्खाश्च भेर्यश्च पणवानकगोमुखाः ।
पाण्डुसैन्येष्ववाद्यन्त स शब्दस्तुमुलोऽभवत् ॥ ९-६२-८५ (६३७१७)
अस्तुवन्पाण्डवानन्ये निर्भीश्च स्तुतिमङ्गलैः'।
हृष्टा दुर्योधनं दृष्ट्वा निहतं पुरुषर्षभाः ॥ ॥ ९-६२-८६ (६३७१८)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि गदायुद्धपर्वणि
द्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-६२-२१ नैष योग्योऽद्य मित्रं वेत्ति झ पाठः ॥
९-६२-६२ द्विषष्टितमोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०६३
॥ श्रीः ॥
९.६३. अध्यायः ६३

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics

पाञ्चालादिषु स्वस्वशिबिराण्युपगतेषु पाण्डवैर्दुर्योधनशिबिरमेत्य स्वस्वरथेभ्योऽवतरणम् ॥ १ ॥
कृष्णे रथात्प्रथमं पार्थमवतार्थ पश्चात्स्वयमप्यवतीर्णे अग्निना तद्रथस्य भस्मीकरणम् ॥ २ ॥
कृष्णेनार्जुनम्प्रति रथदाहस्य कारणकथनम् ॥ ३ ॥
कृष्णचोदनया पाण्डवैरोघवतीतीरे रात्रौ निवसनम् ॥ ४ ॥
कृष्णेन युधिष्ठिरचोदनया गान्धार्याश्वासनाय हास्तिनपुरागमनम् ॥ ५ ॥

९-६३-० (६३७१९)
सञ्जय उवाच। ९-६३-०क्ष् (५२४९)
ततस्ते प्रययुः सर्वे निवासाय महीक्षितः ।
शङ्खान्प्रध्मापयन्तो वै हृष्टाः परिघबाहवः ॥ ९-६३-१ (६३७२०)
पाण्डवान्गच्छतश्चापि शिबिरं नो विशाम्पते ।
महेष्वासोऽन्वगात्पश्चाद्युयुत्सुः सात्यकिस्तथा ॥ ९-६३-२ (६३७२१)
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च द्रौपदेयाश्च सर्वशः ।
सर्वे चान्ये महेष्वासा ययुः स्वशिबिराण्युत ॥ ९-६३-३ (६३७२२)
ततस्ते प्राविशन्पार्था हतत्विङ्कं हतेश्वरम् ।
दुर्योधनस्य शिबिरं रङ्गवन्निःसृते जने ॥ ९-६३-४ (६३७२३)
गतोत्सवं पुरमिव हृतनागमिव ह्रदम् ।
स्त्रीवर्षवरभूयिष्ठं वृद्धामात्यैरधिष्ठितम् ॥ ९-६३-५ (६३७२४)
तत्रैतान्पर्युपातिष्ठन्दुर्योधन पुरःसराः ।
कृताञ्जलिपुटा राजन्काषायमलिनाम्बराः ॥ ९-६३-६ (६३७२५)
शिबिरं समनुप्राप्य कुरुराजस्य पाण्डवाः ।
अवतेरुर्महाराज रथेभ्यो रथसत्तमाः ॥ ९-६३-७ (६३७२६)
ततो गाण्डीवधन्वानमभ्यभाषत केशवः ।
स्थितः प्रियहिते नित्यमतीव भरतर्षभ ॥ ९-६३-८ (६३७२७)
अवरोपय गाण्डीवमक्षयौ च महेषुधी ।
अथाहमवरोक्ष्यामि पश्चाद्भरतसत्तम ।
स्वयं चैवावरोह त्वमेतच्छ्रेयस्तवानघ ॥ ९-६३-९ (६३७२८)
तच्चाकरोत्तथा वीरः पाण्डुपुत्रो धनञ्जयः ॥ ९-६३-१० (६३७२९)
अथ पश्चात्ततः कृष्णो रश्मीनुत्सृज्य वाजिनाम् ।
अवारोहत मेधावी रथाद्गाण्डीवधन्वनः ॥ ९-६३-११ (६३७३०)
अथावतीर्णे भूतानामीश्वरे सुमहात्मनि ।
कपिरप्याश्वपाक्रामत्सहदेवैर्ध्वजालयैः ॥ ९-६३-१२ (६३७३१)
स दग्धो द्रोणकर्णाभ्यां दिव्यैरस्त्रैर्महारथः ।
अथ दीप्तोऽग्निना ह्याशु प्रजज्वाल महीपते ॥ ९-६३-१३ (६३७३२)
सोपासङ्गः सरश्मिश्च साश्वः सयुगबन्धनः ।
भस्मीभूतोऽपतद्भूमौ रथो गाण्डीवधन्वनः ॥ ९-६३-१४ (६३७३३)
तं तथा भस्मभूतं तु दृष्ट्वा पाण्डुसुताः प्रभो ।
अभवन्विस्मिता राजन्नर्जुनश्चेदमब्रवीत् ॥ ९-६३-१५ (६३७३४)
कृताञ्जलिः सप्रणयं प्रणिपत्याभिवाद्य ह ।
गोवन्द कस्माद्भगवन्रथो दग्धोऽयमग्निना ॥ ९-६३-१६ (६३७३५)

किमेतन्महदाश्चर्यमभवद्यदुनन्दन ।
तन्मे ब्रूहि महाबाहो श्रोतव्यं यदि मन्यसे ॥ ९-६३-१७ (६३७३६)
वासुदेव उवाच। ९-६३-१८क्ष् (५२५०)
द्रोणकर्णास्त्रनिर्दग्धः पूर्वमेवायमर्जुन ।
मदास्थितत्वात्समरे न विशीर्णः परन्तप ॥ ९-६३-१८ (६३७३७)
इदानीं तु विशीर्णोऽयं दग्धो ब्रह्मास्त्रतेजसा ।
मया विमुक्तः कौन्तेय त्वय्यद्य कृतकर्मणि ॥ ९-६३-१९ (६३७३८)
सञ्जय उवाच। ९-६३-२०क्ष् (५२५१)
ईषदुत्स्मयमानस्तु भगवान्केशवोऽरिहा ।
परिष्वज्य च राजानं युधिष्ठिरमभाषत ॥ ९-६३-२० (६३७३९)
दिष्ट्या जयसि कौन्तेय दिष्ट्या ते शत्रवो जिताः ।
दिष्ट्या गाण्डीवधन्वा च भीमसेनश्च पाण्डवः ॥ ९-६३-२१ (६३७४०)
त्वं चापि कुशली राजन्माद्रीपुत्रौ च पाण्डवौ ।
मुक्ता वीरक्षयादिस्मात्सङ्ग्रामान्निहतद्विषः ।
क्षिप्रमुत्तरकालानि कुरु कार्याणि भारत ॥ ९-६३-२२ (६३७४१)
उपयातमुपप्लाव्यं सह गाण्डीवधन्वना ।
आनीय मधुपर्कं मां यत्पुरा त्वमवोचथाः ॥ ९-६३-२३ (६३७४२)
एष भ्राता सखा चैव तव कृष्ण धनञ्जयः ।
रक्षितव्यो महाबाहो सर्वास्वापत्स्विति प्रभो ॥ ९-६३-२४ (६३७४३)
तव चैव ब्रुवाणस्य तथेत्येवाहमब्रुवम् ॥ ९-६३-२५ (६३७४४)
स सव्यसाची गुप्तस्ते विजयी च जनेश्वर। ९-६३-२६ (६३७४५)
भ्रातृभिः सह राजेन्द्र शूरः सत्यपराक्रमः ।
मुक्तो वीरक्षयादस्मात्सङ्ग्रामाद्रोमहर्षणात् ॥ ९-६३-२६ (६३७४६)
एवमुक्तस्तु कृष्णेन धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
हृष्टरोमा महाराज प्रत्युवाच जनार्दनम् ॥ ९-६३-२७ (६३७४७)
युधिष्ठिर उवाच। ९-६३-२८क्ष् (५२५२)
प्रमुक्तं द्रोणकर्णाभ्यां ब्रह्मास्त्रमरिमर्दन ।
कस्त्वदन्यः सहेत्साक्षादपि वज्री पुरन्दरः ॥ ९-६३-२८ (६३७४८)
भवतस्तु प्रसादेन संग्रामे बहवो हताः ।
महारणगतः पार्थो यच्च नासीत्पराङ्मुखः ॥ ९-६३-२९ (६३७४९)
तथा तव महाबाहो पर्यायैर्बहुभिर्मया ।
कर्मणआमनुसन्धानात्तेजस्वी जगति श्रुता ॥ ९-६३-३० (६३७५०)
उपप्लाव्ये महर्षिर्मे कृष्णद्वैपायनोऽब्रवीत् ।
यतो धर्मस्ततः कृष्णो यतः कृष्णस्ततो जयः ॥ ९-६३-३१ (६३७५१)
गएवमुक्तस्ततः कृष्णः प्रत्युवाच युधिष्ठिरम् ।
न तुल्याश्चार्जुनस्येह बलेन कुरुनन्दन ॥ ९-६३-३२ (६३७५२)

स एष सर्वाण्यस्त्राणि दिव्यानि प्राप्य शङ्करात् ।
सत्समो वा विशिष्टो वा रणे त्वमिति पाण्डवः ।
अनुज्ञातः पाण्डुसुतः पुनः प्रत्यागमन्महीम् ॥ ९-६३-३३ (६३७५३)
भूतं भव्यं भविष्यच्च अनुज्ञातस्त्वया विभो ।
निमेषार्धान्नरव्याघ्रो नयेदिति मतिर्मम ॥९-६३-३४ (६३७५४)
द्रोणं भीष्मं कृपं कर्णं द्रोणपुत्रं जयद्रथम् ।
निहन्तुं शक्नुयात्क्रुद्धो निमेषार्धाद्धनञ्जयः ॥९-६३-३५ (६३७५५)
सदेवासुरगन्धर्वान्सयक्षोरगराक्षसान् ।
त्रीन्वा लोकान्विजेतुं स शक्तः किमिह मानुषान् ॥९-६३-३६ (६३७५६)
विधिना विहितं चासौ मया सञ्चोदितोऽपि सन् ।
न चकार मतिं हन्तुं ततस्ते बलवत्तराः ॥९-६३-३७ (६३७५७)
अत्र गीता मया सुष्ठु गिरः सत्या महीपते ।
दर्सितं मयि सर्वं च तेनासौ जितवान्रिपून् ॥९-६३-३८ (६३७५८)
अर्जुनोऽपि महाबाहुर्मया तुल्यो महीपते ।
स महेश्वरलब्धास्त्रः किं न कुर्याद्विभुः प्रभो ॥' ९-६३-३९ (६३७५९)
इत्येवमुक्ते ते वीराः शिबिरं तव भारत ।
प्रविश्य प्रत्यपद्यन्त कोशरत्नर्धिसञ्चयान् ॥९-६३-४० (६३७६०)
रजतं जातरूपं च मणीनथ च मौक्तिकान् ।
भूषणान्यथ मुख्यानि कम्बलान्यजिनानि च ॥९-६३-४१ (६३७६१)
ग्गजानश्वान्रथांश्चैव महान्ति शयनानि च'।
दासीदासमसंख्येयं राज्योपकरणानि च ॥९-६३-४२ (६३७६२)
ते प्राप्य धनमक्षय्यं त्वदीयं भरतर्षभ ।
उदक्रोशन्महाभागा नरेन्द्र विजितारयः ॥९-६३-४३ (६३७६३)
ते तु वीराः समाश्वस्य वाहनान्यवमुच्य च ।
अतिष्ठन्त मुहुः सर्वे पाण्डवा विगतज्वराः ॥९-६३-४४ (६३७६४)
अथाब्रवीन्महाराज वासुदेवो महायशाः ।
अस्माभिर्मङ्गलार्थाय वस्तव्यं शिबिराद्बहिः ॥९-६३-४५ (६३७६५)
तथेत्युक्त्वा हि ते सर्वे पाण्डवाः सात्यकिस्तथा ।
वासुदेवेन सहिता मङ्गलार्थं बहिर्ययुः ॥९-६३-४६ (६३७६६)
ते समासाद्य सरितं पुण्यामोघवतीं नृप ।
न्यवसन्नथ तां रात्रिं पाण्डवा हतशत्रवः ॥९-६३-४७ (६३७६७)
युधिष्ठिरस्ततो राजा प्राप्तकालमचिन्तयन् ॥ ९-६३-४८ (६३७६८)
तत्र ते गमनं माप्तं रोचते तव माधव ।
गान्धार्याः क्रोधदीप्तायाः प्रशमार्थमरिन्दम ॥९-६३-४९ (६३७६९)
हेतुकारणयुक्तैश्च वाक्यैः कालसमीरितैः ।
क्षिप्रमेव महाभाग गान्धारीं प्रशमिष्यसि ।

पितामहश्च भगवान्व्यासस्तत्र भविष्यति ॥ ९-६३-५० (६३७७०)
ततः सम्प्रेषयामासुर्यादवं नागसाह्वयम् ॥ ९-६३-५१ (६३७७१)
स च प्रायाज्जवेनाशु वासुदेवः प्रतापवान् ।
दारुकं रथमारोप्य येन राजाऽम्बिकासुतः ॥ ९-६३-५२ (६३७७२)
तमूचुः सम्प्रयास्यन्तं शैब्यसुग्रीववाहनम् ।
प्रत्याश्वासय गान्धारीं हतपुत्रां यशस्विनीम् ॥ ९-६३-५३ (६३७७३)
स प्रायात्पाण्डवैरुक्तस्तत्पुरं सात्वतां वरः ।
आससाद ततः क्षिप्रं गान्धारीं निहतात्मजाम् ॥ ॥ ९-६३-५४ (६३७७४)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि गदायुद्धपर्वणि
त्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-६३-५ वर्षवरः षण्ढः ॥
९-६३-६ दुर्योधनस्य पुरसराः दुर्योधनपुरः सराः ॥
९-६३-३० तेजस्वीति गतिः श्रुता इति छ पाठः । तथैव च महाबाहो
मनुसन्तानं तेजसश्च गतीः शुभाः इति झ पाठः ॥
९-६३-६३ त्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०६४
॥ श्रीः ॥
९.६४. अध्यायः ६४

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
जनमेजयेन गान्धार्याश्वासनकारणप्रश्ने वैशम्पायनेन तत्कथनम् ॥ १ ॥
कृष्णेन गान्धारीधृतराष्ट्रौ समाश्वास्य पुनः पाण्डवसमीपागमनम् ॥ २ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-६४-० (६३७७५)
जनमेजय उवाच। ९-६४-०क्ष् (५२५३)
किमर्थं द्विजशार्दूल धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
गान्धार्याः प्रेषयामास वासुदेवं परन्तपम् ॥ ९-६४-१ (६३७७६)
यदा पूर्वं गतः कृष्णः शमार्थं कौरवान्प्रति ।
न च तं लब्धवान्कामं ततो युद्धमभूदिदम् ॥ ९-६४-२ (६३७७७)
निहतेषु तु योधेषु हते दुर्योधने तदा ।

पृथिव्यां पाण्डवेयस्य निःसपत्ने कृते युधि ॥ ९-६४-३ (६३७७८)
विद्रुते शिबिरे शून्ये प्राप्ते यशसि चोत्तमे ।
किं तु तत्कारणं ब्रह्मन्येन कृष्णो गतः पुनः ॥ ९-६४-४ (६३७७९)
न चैतत्कारणं ब्रह्मन्नल्पं विप्रतिभाति मे ।
यत्रागमदमेयात्मा स्वयमेव जनार्दनः ॥ ९-६४-५ (६३७८०)
तत्त्वतो वै समाचक्ष्व सर्वमध्वर्युसत्तम ।
यच्चात्र कारणं ब्रह्मन्कार्यस्यास्य विनिश्चये ॥ ९-६४-६ (६३७८१)
वैशम्पायन उवाच। ९-६४-७क्ष् (५२५४)
त्वद्युक्तोऽयमनुप्रश्नो यन्मां पृच्छसि पार्थिव ।
तत्तेऽहं संप्रवक्ष्यामि यथावद्भरतर्षभ ॥ ९-६४-७ (६३७८२)
हतं दुर्योधनं दृष्ट्वा भीमसेनेन संयुगे ।
व्युत्क्रम्य समयं राजन्धार्तराष्ट्रं महाबलम् ॥ ९-६४-८ (६३७८३)
अन्यायेन हतं दृष्ट्वा गदायुद्धेन भारत ।
युधिष्ठिरं महाराज महद्भयमथाविशत् ॥ ९-६४-९ (६३७८४)
सोऽचिन्तयन्महाभागां गान्धारीं तपसान्विताम् ।
घोरेण तपसा युक्तां त्रैलोक्यमपि सा दहेत् ॥ ९-६४-१० (६३७८५)
तस्य चिन्तयमानस्य बुद्धिः समभवत्तदा ।
गान्धार्याः क्रोधदीप्तायाः पूर्वं प्रशमनं भवेत् ॥ ९-६४-११ (६३७८६)
सा हि पुत्रवधं श्रुत्वा कृतमस्माभिरीदृशम् ।
मानसेनाग्निना क्रुद्धा भस्मसान्नः करिष्यति ॥ ९-६४-१२ (६३७८७)
कथं दुःखमिदं तीव्रं गान्धारी सम्प्रशक्ष्यति ।
श्रुत्वा विनिहतं पुत्रं छलेनाजिह्मयोधिनम् ॥ ९-६४-१३ (६३७८८)
एवं विचिन्त्य बहुधा भयशोकसमन्वितः ।
वासुदेवमिदं वाक्यं धर्मराजोऽभ्यभाषत ॥ ९-६४-१४ (६३७८९)
तव प्रसादाद्गोविन्द राज्यं निहतकण्टकम् ।
अप्राप्यं मनसाऽपीदं प्राप्तमस्माभिरच्युत ॥ ९-६४-१५ (६३७९०)
प्रत्यक्षं मे महाबाहो सङ्ग्रामे रोमहर्षणे ।
विमर्दः सुमहान्प्राप्तस्त्वया यादवनन्दन ॥ ९-६४-१६ (६३७९१)
त्वया देवासुरे युद्धे वधार्थममरद्विषाम् ।
यथा साह्यं पुरा दत्तं हताश्च विबुधद्विषः ॥ ९-६४-१७ (६३७९२)
साह्यं तथा महाबाहो दत्तमस्माकमच्युत ।
सारथ्येन च वार्ष्णेय भवता हि धृता वयम् ॥ ९-६४-१८ (६३७९३)
यदि न त्वं भवेन्नाथः फल्गुनस्य महारणे ।
कथं शक्यो रणे जेतुं भवेदेष बलार्णवः ॥ ९-६४-१९ (६३७९४)
गदाप्रहारा विपुलाः परिघैश्चापि ताडनम् ।
शक्तिभिर्भिण्डिपालैश्च तोमरैः सपरश्वधैः ॥ ९-६४-२० (६३७९५)

अस्मत्कृते त्वया कृष्ण वाचः सुपरुषाः श्रुताः ।
शस्त्राणां च निपाता वै वज्रस्पर्शोपमा रणे ॥ ९-६४-२१ (६३७९६)
ते च ते सफला जाता हते दुर्योधनेऽच्युत ।
तत्सर्वं न यथा नश्येत्पुनः कृष्ण तथा कुरु ॥ ९-६४-२२ (६३७९७)
सन्देहडोलां प्राप्तं नश्चेतः कृष्ण जये सति ।
गान्धार्या हि महाबाहो क्रोधं शमय माधव ॥ ९-६४-२३ (६३७९८)
सा हि नित्यं महाभागा तपसोग्रेण कर्शिता ।
पुत्रपौत्रवधं श्रुत्वा ध्रुवं नः सम्प्रधक्ष्यति ।
तस्या प्रसादनं वीर प्राप्तकालं मतं मम ॥ ९-६४-२४ (६३७९९)
कश्च तां क्रोधसन्दीप्तां पुत्रव्यसनकर्शिताम् ।
वीक्षितुं पुरुषः शक्तस्त्वामृते पुरुषोत्तम ॥ ९-६४-२५ (६३८००)
तत्र मे गमनं प्राप्तं रोचते तव माधव ।
गान्धार्याः क्रोधदीप्तायाः प्रशमार्थमरिन्दम ॥ ९-६४-२६ (६३८०१)
त्वं हि कर्ता विकर्ता च लोकानां प्रभवाव्ययः ।
हेतुकारणसंयुक्तैर्वाक्यैः कालसमीरितैः ॥ ९-६४-२७ (६३८०२)
क्षिप्रमेव महाबाहो गान्धारीं शमयिष्यसि ।
पितामहश्च भगवान्कृष्णस्तत्र भविष्यति ॥ ९-६४-२८ (६३८०३)
सर्वथा ते महाबाहो गान्धार्याः क्रोधनाशनम् ।
कर्तव्यं सात्वतां श्रेष्ठ पाण्डवानां हितार्थिना ॥ ९-६४-२९ (६३८०४)
धर्मराजस्य वचनं श्रुत्वा यदुकुलोद्वहः ।
आमन्त्र्य दारुकं प्राह रथः सज्जो विधीयताम् ॥ ९-६४-३० (६३८०५)
केशवस्य वचः श्रुत्वा त्वरमाणोऽथ दारुकः ।
न्यवेदयद्रथं सज्जं केशवाय महात्मने ॥ ९-६४-३१ (६३८०६)
तं रथं यादवश्रेष्ठः समारुह्य परन्तपः ।
जगाम हास्तिनपुरं त्वरितः केशवो विभुः ॥ ९-६४-३२ (६३८०७)
ततः प्रायान्महाराज माधवो भगवान्रथी ।
नागसाह्वयमासाद्य प्रविवेश च वीर्यवान् ॥ ९-६४-३३ (६३८०८)
प्रविश्य नगरं वीरो रथघोषेण नादयन् ।
विदितो धृतराष्ट्रस्य सोऽवतीर्य रथोत्तमात् ।
अभ्यगच्छददीनात्मा धृतराष्ट्रनिवेशनम् ॥ ९-६४-३४ (६३८०९)
पूर्वं चाभिगतं तत्र सोऽपश्यदृषिसत्तमम् ॥ ९-६४-३५ (६३८१०)
पादौ प्रपीड्य कृष्णस्य राज्ञश्चापि जनार्दनः ।
अभ्यवादयदव्यग्रो गान्धारीं चापि केशवः ॥ ९-६४-३६ (६३८११)
ततस्तु यादवश्रेष्ठो धृतराष्ट्रमधोक्षजः ।
पाणिमालम्ब्य राजेन्द्र सुस्वरं प्ररुरोद ह ॥ ९-६४-३७ (६३८१२)
स मुहूर्तादिवोत्सृज्य बाष्पं शोकसमुद्भवम् ।

प्रक्षाल्य वारिणा नेत्रे ह्याचम्य च यथाविधि ।
उवाच प्रश्रितं वाक्यं धृतराष्ट्रमरिन्दमः ॥ ९-६४-३८ (६३८१३)
न तेऽस्त्यविदितं किञ्चिद्भूतं भव्यं च भारत ।
कालस्य च यथावृत्तं तत्ते सुविदितं प्रभो ॥ ९-६४-३९ (६३८१४)
यदिदं पाण्डवैः सर्वैस्तव चित्तानुरोधिभिः ।
कथं कुलक्षयो न स्यात्तथा क्षत्रस्य भारत ॥ ९-६४-४० (६३८१५)
भ्रातृभिः समयं कृत्वा क्षान्तवान्धर्मवत्सलः ।
द्यूतच्छलजितैः शुद्धैर्वनवासो ह्युपागतः ॥ ९-६४-४१ (६३८१६)
अज्ञातवासचर्या च नानावेषसमावृतैः ।
अन्ये च बहवः क्लेशास्त्वशक्तैरिव सर्वदा ॥ ९-६४-४२ (६३८१७)
मया च स्वयमागम्य युद्धकाल उपस्थिते ।
सर्वलोकस्य सान्निध्येग्रामांस्त्वं पञ्चयाचितः ॥ ९-६४-४३ (६३८१८)
त्वया कालोपसृष्टेन लोभतो नापवर्जिताः ।
तवापराधान्नृपते सर्वं क्षत्रं क्षयं गतम् ॥ ९-६४-४४ (६३८१९)
भीष्मेण सोमदत्तेन बाह्लीकेन कृपेण च ।
द्रोणेन च सपुत्रेण विदुरेण च धीमता ।
याचितस्त्वं शमं नित्यं न च तत्कृतवानसि ॥ ९-६४-४५ (६३८२०)
कालोपहतचित्ता हि सर्वे मुह्यन्ति भारत ।
यथा मूढो भवान्पूर्वमस्मिन्नर्थे समुद्यते ॥ ९-६४-४६ (६३८२१)
किमन्यत्कालयोगाद्धि द्दिष्टमेव परायणम् ।
मा च दोषान्महाप्राज्ञ पाण्डवेषु निवेशय ॥ ९-६४-४७ (६३८२२)
अल्पोप्यतिक्रमो नास्ति पाण्डवानां महात्मनाम् ।
धर्मतो न्यायतश्चैव स्नेहतश्च परन्तप ॥ ९-६४-४८ (६३८२३)
एतत्सर्वं तु विज्ञाय ह्यात्मदोषकृतं फलम् ।
तन्मन्युं पाण्डुपुत्रेषु न भवान्कर्तुमर्हति ॥ ९-६४-४९ (६३८२४)
कुलं वंशश्च पिण्डाश्च यच्च पुत्रकृत फलम् ।
गान्धार्यास्तव वै नाथ पाण्डवेषु प्रतिष्ठितम् ॥ ९-६४-५० (६३८२५)
त्वं चैव कुरुशार्दूल गान्धारी च यशस्विनी ।
मा शुचो नरशार्दूल पाण्डवान्प्रतिकिल्बिम् ॥ ९-६४-५१ (६३८२६)
एतत्सर्वमनुध्याय आत्मनश्च व्यतिक्रमम् ।
शिवेन पाण्डवान्ध्याहि नमस्ते भरतर्षभ ॥ ९-६४-५२ (६३८२७)
जानासि च महाबाहो धर्मराजस्य या त्वयि ।
भक्तिर्भरतशार्दूल स्नेहश्चापि स्वभावतः ॥ ९-६४-५३ (६३८२८)
एतच्च कदनं कृत्वा शत्रूणामपकारिणाम् ।
दह्यते स दिवारात्रौ न च शर्माधिगच्छति ॥ ९-६४-५४ (६३८२९)
त्वां चैव नरशार्दूल गान्धारीं च यशस्विनीम् ।

स शोचन्नरशार्दूलः शान्तिं नैवाधिगच्छति ॥ ९-६४-५५ (६३८३०)
ह्रिया च परयाऽविष्टो भवन्तं नाधिगच्छति ।
पुत्रशोकाभिसन्तप्तं बुद्धिव्याकुलितेन्द्रियम् ॥ ९-६४-५६ (६३८३१)
एवमुक्त्वा महाराज धृतराष्ट्रं यदूत्तमः ।
उवाच परमं वाक्यं गान्धारीं शोककर्शिताम् ॥ ९-६४-५७ (६३८३२)
सौबलेयि निबोध त्वं यत्त्वां वक्ष्यामि सुव्रते ।
त्वत्समा नास्ति लोकेऽस्मिन्नद्य सीमन्तिनी शुभे ॥ ९-६४-५८ (६३८३३)
जानासि च यथा राज्ञि सभायां मम सन्निधौ ।
धर्मार्थसहितं वाक्यमुभयोः पक्षयोर्हितम् ॥ ९-६४-५९ (६३८३४)
उक्तवत्यसि कल्याणि न च ते तनयैः कृतम् ।
दुर्योधनस्त्वया चोक्तो जयार्थी परुषं वचः ॥ ९-६४-६० (६३८३५)
शृणु मूढ वचो मह्यं यतो धर्मस्ततो जयः ।
तदिदं समनुप्राप्तं तव वाक्यं नृपात्मजे ॥ अ६-६४-६१ (६३८३६)
एवं विदित्वा कल्याणि मा स्म शोके मनः कृथाः ।
पाण्डवानां विनाशाय मा ते बुद्धिः कदाचन ॥ ९-६४-६२ (६३८३७)
शक्ता चासि महाभागे पृथिवीं सचराचराम् ।
चक्षुषा क्रोधदीप्तेन निर्दग्धुं तपसो बलात् ॥ ९-६४-६३ (६३८३८)
वासुदेववचः श्रुत्वा गान्धारी वाक्यमब्रवीत् ।
एवमेतन्महाबाहो यथा वदसि केशव ॥ ९-६४-६४ (६३८३९)
आधिभिर्दह्यमानाया मतिः सञ्चलिता मम ।
सा मे व्यवस्थिता श्रुत्वा तव वाक्यं जनार्दन ॥ ९-६४-६५ (६३८४०)
राज्ञस्त्वन्धस्य वृद्धस्य हतपुत्रस्य केशव ।
त्वं गतिः सहितैर्वीरैः पाण्डवैर्दिपदा वर ॥ ९-६४-६६ (६३८४१)
एतावदुक्त्वा वचनं मुखं प्रच्छाद्य वाससा ।
पुत्रशोकाभिसन्तप्ता गान्धारी प्ररुरोद ह ॥ ९-६४-६७ (६३८४२)
तत एनां महाबाहुः केश्वः शोककर्शिताम् ।
हेतुकारणसंयुक्तैर्वाक्यैराश्वासयत्प्रभुः ॥ ९-६४-६८ (६३८४३)
समाश्वास्य च गान्धारीं धृतराष्ट्रं च माधवः ।
द्रौणिसङ्कल्पितं भावमन्वबुध्यत केशवः ॥ ९-६४-६९ (६३८४४)
ततस्त्वरित उत्थाय पादौ मूर्ध्ना प्रणम्य च ।
द्वैपायनस्य राजेन्द्र ततः कौरवमब्रवीत् ॥ ९-६४-७० (६३८४५)
आपृच्छे त्वां कुरुश्रेष्ठ मा च शोके मनः कृथाः ।
द्रौणेः पापोस्त्यभिप्रायस्तेनास्मि सहसोत्थितः ॥ ९-६४-७१ (६३८४६)
पाण्डवानां वधे रात्रौ बुद्धिस्तेन प्रदर्शिता ॥ ९-६४-७२ (६३८४७)
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं गान्धार्या सहितोऽब्रवीत् ।
धृतराष्ट्रो महाबाहुः केशवं केशिसूदनम् ॥ ९-६४-७३ (६३८४८)

शीघ्रं गच्छ महाबाहो पाण्डवान्परिपालय ।
भूयस्त्वया समेष्यामि क्षिप्रमेव जनार्दन ॥ ९-६४-७४ (६३८४९)
प्रायात्ततस्तु त्वरितो दारुकेण सहाच्युतः ॥ ९-६४-७५ (६३८५०)
वासुदेवे गते राजन्धृतराष्ट्रं जनेश्वरम् ।
आश्वासयदमेयात्मा व्यासो लोकनमस्कृतः ॥ ९-६४-७६ (६३८५१)
वासुदेवोऽपि धर्मात्मा कृतकृत्यो जगाम ह ।
शिबिरं हास्तिनपुराद्दिदृक्षुः पाण्डवान्नृप ॥ ९-६४-७७ (६३८५२)
आगम्य शिबिरं रात्रौ सोऽभ्यगच्छत पाण्डवान् ।
तच्च तेभ्यः समाख्याय सहितस्तैः समाहितः ॥ ॥ ९-६४-७८ (६३८५३)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि गदायुद्धपर्वणि
चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-६४-२७ हेतुकारणसंयुक्तैः हेतवो दृष्टा अपराधाः । कारणानि
अदृष्टान्यवश्यंभावीनि तैर्युक्तानि तैर्युक्तानि तैः ॥
९-६४-३३ प्रायादगच्छत् ॥
९-६४-३४ विदितं धृताराष्ट्रस्येति झ पाठः ॥
९-६४-३६ कृष्णस्य व्यासस्य ॥
९-६४-४९ असूयां पाण्डुपुत्रोष्विति झ पाठः ॥
९-६४-६४ चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०६५
॥ श्रीः ॥
९.६५. अध्यायः ६५

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
सञ्जयेन धृतराष्ट्रंप्रति दुर्योधनविलापप्रकारकथनम् ॥ १ ॥
वादिकैरश्वत्थाम्नि दुर्योधनपातननिवेदनम् ॥ २ ॥

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Text

९-६५-० (६३८५४)
धृतराष्ट्र उवाच । ९-६५-०क्ष् (५२५५)
अधिष्ठितः पदा मूर्ध्नि भग्नसक्थो महीं गतः ।
शौटीर्यमानी पुत्रो मे किमभाषत सञ्जय ॥ ९-६५-१ (६३८५५)

अत्यर्थं कोपनो राजा जावैरश्च पाण्डुषु ।
व्यसनं परमं प्राप्तः किमाह परमाहवे ॥ ९-६५-२ (६३८५६)
सञ्जय उवाच। ९-६५-३क्ष् (५२५६)
शृणु राजन्प्रवक्ष्यामि यथावृत्तं नराधिप ।
राज्ञा यदुक्तं मग्नेन तस्मिन्व्यसनसागरे ॥ ९-६५-३ (६३८५७)
भग्नसक्थो नृपो राजन्पांसुना सोऽवकुण्ठितः ।
यमयन्मूर्धजांस्तत्र वीक्ष्य चैव दिशो दश ॥ ९-६५-४ (६३८५८)
केशान्नियस्य यत्नेन निःश्वसन्नुरगो यथा ।
संरम्भाश्रुपरीताभ्यां नेत्राभ्यामभिवीक्ष्य माम् ॥ ९-६५-५ (६३८५९)
बाहू धरण्यां निष्पिष्य सुदुर्मत्त इव द्विपः ।
प्रकीर्णान्मूर्धजान्धुन्वन्दन्तैर्दन्तानुपस्पृशन् ।
गर्हयन्पाण्डवं ज्येष्ठं निःश्वस्येदमथाब्रवीत् ॥ ९-६५-६ (६३८६०)
भीष्मे शान्तनवे नाथे कर्णे शस्त्रभृतां वरे ।
गौतमे शकुनौ चापि द्रोणे चास्त्रभृतां वरे ॥ ९-६५-७ (६३८६१)
अश्वत्थाम्नि यथा शल्ये शूरे च कृतवर्मणि ।
अन्येष्वपि च शूरेषु न्यस्तभारो महात्मसु ।
इमामवस्थां प्राप्तोऽस्मि कालो हि दुरतिक्रमः ॥ ९-६५-८ (६३८६२)
एकादशचमूभर्ता सोऽहमेतां दशां गतः ।
कालं प्राप्य महाबाहो न कश्चिदतिवर्तते ॥ ९-६५-९ (६३८६३)
आख्यातव्यं मदीयानां येऽस्मिञ्जीवन्ति संयुगे ।
यथाऽहं भीमसेनेन व्युत्क्रम्य समयं हतः ॥ ९-६५-१० (६३८६४)
बहूनि सुनृशंसानि कृतानि खलु पाण्डवैः ।
भूरिश्रवसि कर्णे च भीष्मे द्रोणे च धीमति ॥ ९-६५-११ (६३८६५)
इदं च गर्हितं कर्म नृशंसैः पाण्डवैः कृतम् ।
येन ते वाच्यतां सत्सु गमिष्यन्तीति मे मतिः ॥ ९-६५-१२ (६३८६६)
का प्रीतिः सत्वयुक्तस्य कृत्वोपाधिकृतं जयम् ।
को वा समयभेत्तारं बुधः सम्मन्तुमर्हति ॥ ९-६५-१३ (६३८६७)
अधर्मेण जयं लब्ध्वा को नु हृष्येत पण्डितः ।
यथा संहृष्यते पापः पाण्डुपुत्रो वृकोदरः ॥ ९-६५-१४ (६३८६८)
किन्नु चित्रमितस्त्वद्य भग्नसक्थस्य यन्मम ।
क्रुद्धेन भीमसेनेन पादेन मृदितं शिरः ॥ ९-६५-१५ (६३८६९)
प्रतपन्तं श्रिया जुष्टं वर्तमानं च बन्धुषु ।
एवं कुर्यान्नरो यो हि स वै सञ्जय पूरुषः ॥ ९-६५-१६ (६३८७०)
अभिज्ञौ युद्धधर्मस्य मम माता पिता च यौ ।
तौ हि सञ्जय दुःखार्तौ विज्ञाप्यौ वचनाद्धि मे ॥ ९-६५-१७ (६३८७१)
इष्टं भृत्या भृताः सम्यग्भूः प्रशास्ता ससागरा ।

मूर्ध्नि स्थितममित्राणां जीवतामेव सञ्जय ॥ ९-६५-१८ (६३८७२)
दत्ता दाया यथाशक्ति मित्राणां च प्रियं कृतम् ।
अमित्रा बाधिताः सर्वे को नु स्वन्ततरो मया ॥ ९-६५-१९ (६३८७३)
मानिता बान्धवाः सर्वे मान्यः सम्पूजितो जनः ।
त्रितयं सेवितं सर्वं को नु स्वन्ततरो मया ॥ ९-६५-२० (६३८७४)
आज्ञप्तं नृपमुख्येषु मानः प्राप्तः सुदुर्लभः ।
आजानेयैस्तथा यातं को नु स्वन्ततरो मया ॥ ९-६५-२१ (६३८७५)
यातानि परराष्ट्राणि नृपा भुक्ताश्च दासवत् ।
प्रियेभ्यः प्रकृतं साधु को नु स्वन्ततरो मया ॥ ९-६५-२२ (६३८७६)
अधीतं विधिवद्दत्तं प्राप्तमायुर्निरामयम् ।
स्वधर्मेण जिता लोकाः को नु स्वन्ततरो मया ॥ ९-६५-२३ (६३८७७)
दिष्ट्या नाहं जितः सङ्ख्ये परान्प्रेष्यवदाश्रितः ।
दिष्ट्या मे विपुला लक्ष्मीर्मृते त्वन्यगता विभो ॥ ९-६५-२४ (६३८७८)
यदिष्टं क्षत्रबन्धूनां स्वधर्ममनुतिष्ठताम् ।
निधनं तन्मया प्राप्तं को नु स्वन्ततरो मया ॥ ९-६५-२५ (६३८७९)
दिष्ट्या नाहं परावृत्तो वैरात्प्राकृतवञ्जितः ।
दिष्ट्या न विमतिं काञ्चिद्भजित्वा तु पराजितः ॥ ९-६५-२६ (६३८८०)
सुप्तं वाऽथ प्रमत्तं वा यथा हन्याद्विषेण वा ।
एवं व्युत्क्रान्तधर्मेण व्युत्क्रम्य समयं हतः ॥ ९-६५-२७ (६३८८१)
अश्वत्थामा महाभागः कृतवर्मा च सात्वतः ।
कृपः शारद्वतश्चैव वक्तव्या वचनान्मम ॥ ९-६५-२८ (६३८८२)
अधर्मेण प्रवृत्तानां पाण्डवानामनेकशः ।
विश्वासं समयघ्नानां न यूयं गन्तुमर्हथ ॥ ९-६५-२९ (६३८८३)
वार्तिकांश्चाब्रवीद्राजा पुत्रस्ते सत्यविक्रमः ।
अधर्माद्भीमसेनेन निहतोऽहं यथा रणे ॥ ९-६५-३० (६३८८४)
सोऽहं द्रोणं स्वर्गगतं कर्णशल्यावुभौ तथा ।
वृषसेनं महावीर्यं शकुनिं चापि सौबलम् ॥ ९-६५-३१ (६३८८५)
जलसन्धं महावीर्यं भगदत्तं च पार्थिवम् ।
सोमदत्तं महेष्वासं सैन्धवं च जयद्रथम् ॥ ९-६५-३२ (६३८८६)
दुःशासनपुरोगांश्च भ्रातॄनात्मसमांस्तथा ।
दौःशासनिं च विक्रान्तं लक्ष्मणं चात्मजावुभौ ॥ ९-६५-३३ (६३८८७)
एतांश्चान्यांश्च सुबहून्मदीयांश्च सहस्रशः ।
पृष्ठतोऽनुगमिष्यामि सार्थहीनो यथाऽध्वगः ॥ ९-६५-३४ (६३८८८)
कथं भ्रातॄन्हताञ्श्रुत्वा भर्तारं च स्वसा मम ।
रोरूयामाणा दुःखार्ता दुःशला सा भविष्यति ॥ ९-६५-३५ (६३८८९)
स्नुषाभिः प्रस्नुषाभिश्च वृद्धो राजा पिता मम ।

गान्धारीसहितश्चैव का गतिं प्रतिपत्स्यति ॥ ९-६५-३६ (६३८९०)
नूनं लक्ष्मणमाताऽपि हतपुत्रा हतेश्वरा ।
विनाशं यास्यति क्षिप्रं कल्याणी पृथुलोचना ॥ ९-६५-३७ (६३८९१)
यदि जानाति चार्वाकः परिव्राड्वाग्विशारदः ।
करिष्यति महाभागो ध्रुवं चापचितिं मम ॥ ९-६५-३८ (६३८९२)
समन्तपञ्चके पुण्ये त्रिषु लोकेषु विश्रुते ।
अहं निधनमासाद्य लोकान्प्राप्स्यामि शाश्वतान् ॥ ९-६५-३९ (६३८९३)
ततो जनसहस्राणि बाष्पपूर्णानि दिशो दश ॥
ससागरवना घोरा पृथिवी सचराचरा। ९-६५-४० (६३८९४)
चचालाथ सनिर्ह्रादा दिशश्चैवाविलाऽभवन् ॥
ते द्रोणपुत्रमासाद्य यथावृत्तं न्यवेदयन्। ९-६५-४१ (६३८९५)
व्यवहारं गदायुद्धे पार्थिवस्य च पातनम् ॥
तदाख्याय ततः सर्वे द्रोणपुत्रस्य भारत। ९-६५-४२ (६३८९६)
ग्वादिका दुःखसन्तप्ताः शोकोपहतचेतसः'।
ध्यात्वा च सुचिरं कालं जग्मुरार्ता यथागतम् ॥ ॥ ९-६५-४३ (६३८९७)

इति श्रीमन्महाभारते शल्यपर्वणि गदायुद्धपर्वणि
पञ्चषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-६५-१ शौटीरः शूरः स एव शौटीर्यमात्मानं मन्यते शौटीर्यमानी ॥
९-६५-१६ स वै सञ्जयपूजित इति झ पाठः ॥
९-६५-२० मया मत्तः ॥
९-६५-३० वार्तिकान्वार्ताहारिणः ॥
९-६५-३८ चार्वाको ब्राह्मणवेषधारी राक्षसः । अपचितिं प्रतीकारम् ॥
९-६५-६५ पञ्चषष्टितमोऽध्यायः ॥

शल्यपर्व - अध्याय ०६६
॥ श्रीः ॥
९.६६. अध्यायः ६६

Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Topics
द्रौणिकृतकृतवर्मभिर्दुर्योधनस्य भूपतनदर्शनेन शोचनम् ॥ १ ॥
द्रौणिदुर्योधनयोः संलापः ॥ २ ॥
द्रौणिना रात्रौ पाण्डववधप्रतिज्ञानम् ॥ ३ ॥
दुर्योधनवचनात् कृपेण द्रौणेः सैनापत्येऽभिषेचनम् ॥ ४ ॥

९-६६-० (६३८९८)
सञ्जय उवाच। ९-६६-०क्ष् (५२५७)
वादिकानां सकाशात्तु श्रुत्वा दुर्योधनं हतम् ।
हतशिष्टास्तदा राजन्कौरवाणां महारथाः ॥ ९-६६-१ (६३८९९)
विनिर्भिन्नाः शितैर्बाणैर्गदातोमरशक्तिभिः ।
अश्वत्थामा कृपश्चैव कृतवर्मा च सात्वतः ।
त्वरिता जवनैरश्वैरायोधनमुपागमन् ॥ ९-६६-२ (६३९००)
तत्रापश्यन्महात्मानं धार्तराष्ट्रं निपातितम् ।
प्रभग्नं वायुवेगेन महासालं यथा वने ॥ ९-६६-३ (६३९०१)
भूमौ विवेष्टमानं तं रुधिरेण समुक्षितम् ।
महागजमिवारण्ये व्याधेन विनिपातितम् ॥ ९-६६-४ (६३९०२)
विवर्तमानं बहुशो रुधिरौघपरिप्लुतम् ।
यदृच्छया निपतितं चन्द्रमादित्यगोचरात् ॥ ९-६६-५ (६३९०३)
युगान्तमारुतेनेव शोषितं मकरालयम् ।
पूर्णचन्द्रमिव व्योम्नि तुषारावृतमण्डलम् ॥ ९-६६-६ (६३९०४)
रेणुध्वस्तं दीर्घभुजं मातङ्गमिव विक्रमे ।
वृतं भूतगणैर्घोरैः क्रव्यादैश्च समन्ततः ॥ ९-६६-७ (६३९०५)
यथा धनं लिप्समानैर्भृत्यैर्नृपतिसत्तमम् ।
भ्रुकुटीकृतवक्त्रान्तं क्रोधादुद्वृत्तचक्षुषम् ।
सामर्षं तं नरव्याघ्रं भीमं निपतितं तथा ॥ ९-६६-८ (६३९०६)
ते तं दृष्ट्वा महेष्वासं भूतले पतितं नृपम् ।
मोहमभ्यागमन्सर्वे कृपप्रभृतयो रथाः ॥ ९-६६-९ (६३९०७)
अवतीर्य रथेभ्यश्च प्राद्रवन्राजसन्निधौ ।
दुर्योधनं च सम्प्राप्य सर्वे भूमावुपाविशन् ॥ ९-६६-१० (६३९०८)
ततो द्रौणिर्महाराज बाष्पपूर्णेक्षणः श्वसन् ।
उवाच भरतश्रेष्ठं सर्वलोकेश्वरेश्वरम् ॥ ९-६६-११ (६३९०९)
न नूनं विद्यते पुण्यं मानुषे किञ्चिदेव हि ।
यत्र त्वं पुरुषव्याघ्र शेषे पांसुषु रूषितः ॥ ९-६६-१२ (६३९१०)
भूत्वा हि नृपतिः पूर्वं समाज्ञाप्य च मेदिनीम् ।
कथमेकोऽद्य राजेन्द्र तिष्ठसे निर्जने वने ॥ ९-६६-१३ (६३९११)
दुःशासनं न पश्यामि नापि कर्णं महारथम् ।
नापि तान्सुहृदः सर्वान्किमिदं भरतर्षभ ॥ ९-६६-१४ (६३९१२)
दुःखं नूनं कृतान्तस्य गतिं ज्ञातुं कथञ्चन ।

लोकनाथो भवान्यत्र शेषे पांसुषु रूषितः ॥ ९-६६-१५ (६३९१३)
एष मूर्धाभिषिक्तानामग्रे गत्वा परन्तपः ।
सतृणं ग्रसते पांसुं पश्य कालस्य पर्ययम् ॥ ९-६६-१६ (६३९१४)
क्व ते तदमलं छत्रं व्यजनं क्व च पार्थिव ।
सा च ते महती सेना क्व गता पार्थिवोत्तम ॥ ९-६६-१७ (६३९१५)
दुर्विज्ञेया गतिर्नूनं कार्याणां कारणान्तरे ।
यो वै लोकगुरुर्नाथो भवानेतां दशां गताः ॥ ९-६६-१८ (६३९१६)
अध्रुवा सर्वमर्त्येषु ध्रुवैव श्रीर्विचिन्त्यते ।
भवतो व्यसनं दृष्ट्वा शक्रविस्पर्धिनो भृशम् ॥ ९-६६-१९ (६३९१७)
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा दुःखितस्य विशेषतः ।
उवाच राजन्पुत्रस्ते प्राप्तकालमिदं वचः ॥ ९-६६-२० (६३९१८)
विमृज्य नेत्रे पाणिभ्यां शोकजं बाष्पमुत्सृजन् ।
कृपादीन्स तदा वीरान्सर्वानेव नराधिपः ॥ ९-६६-२१ (६३९१९)
ईदृशो लोकधर्मोऽयं धात्रा निर्दिष्ट उच्यते ।
विनाशः सर्वभूतानां कालपर्यायकारितः ॥ ९-६६-२२ (६३९२०)
सोऽयं मां समनुप्राप्तः प्रत्यक्षो भवतां हि यः ।
पृथिवीं पालयित्वाऽहमेतां निष्ठामुपागतः ॥ ९-६६-२३ (६३९२१)
दिष्ट्या नाहं परावृत्तो युद्धे कस्यांचिदापदि ।
दिष्ट्याऽहं निहतः पापैश्छलेनैव विशेषतः ॥ ९-६६-२४ (६३९२२)
उत्साहश्च कृतो नित्यं मया दिष्ट्या युयुत्सता ।
दिष्ट्या चास्मिन्हतो युद्धे निहतज्ञातिबान्धवः ॥ ९-६६-२५ (६३९२३)
दिष्ट्या च वोऽहं पश्यामि मुक्तानस्माज्जनक्षयात् ।
स्वस्तियुक्तांश्च कल्याणांस्तन्मे प्रियमनुत्तमम् ॥ ९-६६-२६ (६३९२४)
मा भवन्तोऽत्र तप्यन्तां सौहृदान्निधनेन मे ।
यदि वेदाः प्रमाणं वो जिता लोका मयाऽक्षयाः ॥ ९-६६-२७ (६३९२५)
जानमानः प्रभावं च कृष्णस्यामिततेजसः ।
तेन न च्यावितश्चाहं क्षत्रधर्मात्स्वनुष्ठितात् ॥ ९-६६-२८ (६३९२६)
स मया समनुप्राप्तो नास्मि शोच्यः कथञ्चन ।
कृतं भवद्भिः सदृशमनुरूपमिवात्मनः ।
यतितं विजये शक्त्या दैवं तु दुरतिक्रमम् ॥ ९-६६-२९ (६३९२७)
एतावदुक्त्वा वचनं बाष्पव्याकुललोचनः ।
तूष्णीबभूव राजेन्द्र रुजाऽसौ विह्वलो भृशम् ॥ ९-६६-३० (६३९२८)
तथा दृष्ट्वा तु राजानं बाष्पशोकसमन्वितम् ।
द्रौणिः क्रोधेन जज्वाल यथा वह्निर्जगत्क्षये ॥ ९-६६-३१ (६३९२९)
स च क्रोधसमाविष्टः पाणौ पाणिं निपीड्य च ।
बाष्पविह्वलया वाचा राजानमिदमब्रवीत् ॥ ९-६६-३२ (६३९३०)

पिता मे निहतः क्षुद्रैः सुनृशंसेन कर्मणा ।
न तथा तेन तप्यामि तथा राजंस्त्वयाऽद्य वै ॥ ९-६६-३३ (६३९३१)
शृणु चेदं वचो मह्यं सत्येन वदतः प्रभो ।
इष्टापूर्तेन दानेन धर्मेण सुकृतेन च ॥ ९-६६-३४ (६३९३२)
अद्याहं सर्वपाञ्चालान्वासुदेवस्य पश्यतः ।
अद्य रात्रौ महाराज निहनिष्यामि पाण्डवान् ॥ ९-६६-३५ (६३९३३)
अनुज्ञां तु महाराज भवान्मे दातुमर्हति ॥ ९-६६-३६ (६३९३४)
तच्छ्रुत्वा वचनं द्रौणेर्धृतराष्ट्र तवात्मजः ।
मनसः प्रीतिजननं कृपं वचनमब्रवीत्। ९-६६-३७ (६३९३५)
दुर्योधन उवाच ।
आचार्य शीघ्रं कलशं जलपूर्णं समानय ॥ ९-६६-३७क्ष् (५२५८)
स तद्वचनमाज्ञाय राज्ञो ब्राह्मणसत्तमः ।
कलशं पूर्णमादाय राज्ञोऽन्तिकमुपागमत् ॥ ९-६६-३८ (६३९३६)
तमब्रवीन्महाराज पुत्रस्तव विशाम्पते ।
ममाज्ञया द्विजश्रेष्ठ द्रोणपुत्रोऽभिषिच्यताम् ।
सैनापत्येन भद्रं ते मम चेदिच्छसि प्रियम् ॥ ९-६६-३९ (६३९३७)
राज्ञो नियोगाद्योद्धव्यं ब्राह्मणेन विशेषतः ।
वर्तता क्षत्रधर्मेण ह्येवं धर्मविदो विदुः ॥ ९-६६-४० (६३९३८)
राज्ञस्तु वचनं श्रुत्वा कृपः शारद्वतस्ततः ।
द्रौणिं राज्ञो नियोगेन सैनापत्येऽभ्यषेचयत् ॥ ९-६६-४१ (६३९३९)
सोऽभिषिक्तो महाराज परिष्वज्य नृपोत्तमम् ।
प्रययौ सिंहनादेन दिशः सर्वा विनादयन् ॥ ९-६६-४२ (६३९४०)
दुर्योधनोऽपि राजेन्द्र शोणितेन परिप्लुतः ।
तां निशां प्रतिपेदेऽथ सर्वभूतभयावहाम् ॥ ९-६६-४३ (६३९४१)
अपक्रम्य तु ते तूर्णं तस्मादायोधनान्नृप ।
शोकसंविग्नमनसश्चिन्तामापेदिरे भृशम् ॥ ॥ ९-६६-४४ (६३९४२)

इति श्रीमन्महाभारते शतसाहस्त्रिकायां संहितायां वैयासिक्यां
शल्यपर्वणि गदायुद्धपर्वणि षट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६
॥ ॥ समाप्तं गदायुद्धपर्व शल्यपर्व च॥ ९ ॥

अतः परं सौप्तिकं पर्व भविष्यति ।तस्यायमाद्यः श्लोकः।
९-६६-१ (६३९४३) ९-६६-१क्ष् (५२५९) सञ्जय उवाच। ततस्ते सहिताः
सर्वे प्रयाता दक्षिणामुखाः। उपास्तमयवेलायां शिबिराभ्याशमागताः ॥
Mahabharata - Shalya Parva - Chapter Footnotes

९-६६-५ आदित्यगोचरात्गगनात् । चक्रामादित्यगोचरमिति झ पाठः
तत्र चक्रमादित्यगोचरं सूर्यमण्डलमिवेति लुप्तोपमा ॥
९-६६-१८ कारणान्तरे अदृष्टरूपे सति । तेन दृष्टसामग्रीवैयर्थ्यं
जायत इति भावः ॥
९-६६-६६ षट्षष्टितमोऽध्यायः ॥

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com
Last updated October 14, 2013
http://sanskritdocuments.org